

14 918

LECTURĂ

EDITOR UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA ANUL CXLI

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FONDATĂ DE SOCIETATEA PENINIMEA DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867

Redactor șef: Cassian Maria SPIRIDON

„Cînd reveneam în țară, zecce zile la rînd eram la interogatoriu” – dialog cu prozatoarea Herta MÜLLER

Poezie de: Sterian VICOL, Dionisie DUMA, Ion CHIRIAC

Proză de: Ioan GROȘAN

Inedit: Arșavir ACTERIAN, Aurel DUMITRAȘCU

ANCHETA REVISTEI 140 de ani de „Convorbiri literare”:

Alexandru ZUB, Petru URSACHE, Irina MAVRODIN,
Mireca A. DIACONU, George VULTURESCU**Alexandru ZUB:** Un exeget al creației populare: Ion H. Ciubotaru**Irina MAVRODIN:** Despre un fel de autotraducere**Elvira SOROHAN:** Complexele lui Panait Istrati**Maria CARPOV:** Interdiscursivitatea și retorica publicității**Constantin CIOPRAGA:** Un polemist – „dincolo de cuvinte”...**Nicolae STROESCU STÎNIȘOARĂ:** Tineretul și provocările timpului**Gheorghe GRIGURCU:** Oglinda și inima**Ioan HOLBAN:** Laurențiu Fulga – 70 de ani de la debut...**Ovidiu HURDUZEU:** Tinerețe într-un eveniment**Nicolae CREȚU:** De la „literă” la spiritul operei...**Antonio PATRAȘ:** Pentru o morală a grației**Andrei BREZIANU:** Executivul cu două palate**Ion PAPUC:** Românism și ortodoxie**Mireca PLATON:** Tînărul Dan C. Mihăilescu...**Vasile ANDRU:** Handicapul monahismului față de căsătorie

Cronică literară

Cristian LIVESCU

Constantin DRAM

Dan MĂNUCĂ

Comentarii critice:

Adrian Dinu RACHIERU

Vasile SPIRIDON

Bogdan CREȚU

P/14918 J 24

Aprilie 2007, Nr. 4 (136)

14 918

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FONDATĂ DE
SOCIETATEA JUNNEA DIN LAȘI
LA 1 MARTIE 1867

EDITOR:
UNIUNEA SCRITORILOR
DIN ROMÂNIA

Redacția:

Redactor șef: Cassian Maria SPIRIDON
Redactor șef adjunct: Dan MĂNUCĂ
Secretar general de redacție: Dragoș COJOCARU
Redactori: Cătălin MIHULEAC, Livia PAPUC

Colegiul:

Anton ADĂMUȚ
Adrian ALUI GHEORGHI
Constantin CIOPRAGA
Aurelian CRĂIUȚU
Bogdan CREȚU
Mircea A. DIACONU
Gellu DORIAN
Constantin DRAM
Florin FAIFER
Gheorghe I. FLORESCU
Gheorghe GRIGURCU
Ioan HOLBAN
Ovidiu HURDUZEU
Cezar IVĂNESCU
Miron KIROPOL
Cristian LIVESCU
Irina MAVRODIN
Nicolae PANAITE
Antonio PATRAȘ
Mircea PLATON
Adrian Dinu RACHIERU
Elvira SOROHAN
Nicolae STROESCU STÎNȘOARĂ
Lucian VASILIU
Alexandru ZUB

Tehnoredactare: Doina BUCULEAC
Culegere: Mariana IRIMIȚĂ

Foto coperta I: Iacob NEGRUZZI
Herta MÜLLER
Ioan GROȘAN

Coperta IV: Întâlnirea revistei „Convorbiri literare”

CUPRINS

Cassian Maria SPIRIDON – O biografie Mircea Eliade (I) / 1
„Cînd reveneam în țară, zece zile la rînd eram la interogatoriu” / 9
Dialog cu prozatoarea Herta MÜLLER
„La loc de frunte stă păstrarea spiritului culturii țării natale” / 12
Dialog cu Shmuel RAINISCH,
președintele Organizației Originarilor din România (Israel)

ANCHETA REVISTEI 140 de ani de „Convorbiri literare” / 14
Alexandru ZUB, Petru URSACHE, Irina MAVRODIN,
Mircea A. DIACONU, George VULTURESCU

Irina MAVRODIN – Despre un fel de autotraducere / 22
Elvira SOROHAN – Complexele lui Pannai Istrați / 24
Măria CARPOV – Interdiscursivitatea și retorica publicității / 27
Gheorghe GRIGURCU – Oglinda și inima / 31
Constantin CIOPRAGA – Un pelerin – „Dincolo de cuvinte”: Mihail
Crona / 32
Alexandru ZUB – Un exeget al creației populare: Ion H. Ciabotaru / 34
Nicolae STROESCU STÎNȘOARĂ – Tineret și provocările timpului (II) / 36
Ioan HOLBAN – Louvențiu Folga – 70 de ani de la debut
Straniul paradis / 39

INEDIT

Florin FAIFER – Arșavir – un frate devotat / 44
Aurel DUMITRAȘCU – Scriitori către Adrian Alui Gheorghe / 45

POEZIE

Sterian VICOL / 48
Dionisie DUMĂ / 49
Ion CHIRIAC / 50
Iancu GRAMA / 51

PROZĂ

Ioan GROȘAN – „Sinonimologii” / 52

CRONICA LITERARĂ

CRITICA POEZIEI: Cristian LIVESCU – Poetul, zidit în poem
cu în murete – Octavian Doicin / 55
CRITICA PROZEI: Constantin DRAM – Dincolo de poveste, romanul / 58
CRITICA CRITICII: Dan MĂNUCĂ – Răzbușarea inelabilului / 60

COMENTARIILE CRITICE

Adrian Dinu RACHIERU – Nostalgia androginală / 63
Vasile SPIRIDON – Pata oarbă / 65
Bogdan CREȚU – Cîntec romantic (pe nămile lui
Dan C. Mădălescu) / 67

EX LIBRIS

Liviu GRĂȘOIU – În sfîșit! / 70
Adrian ALUI GHEORGHE – Prăvălia cu poezii / 71
Mircea PLATON – Tînduț Don C. Mădălescu
și subversiunea selenară / 74
Daniela PETROȘEL – Herta Müller sau neputința de a privi în sus / 76
Zoltan TERNER – Șantul Carmel și Cerul de sub pămînt / 78
Henri ZALIS – Mesaj amonit înnoibil de Căpîle Sfiute / 81
Gellu DORIAN – Olga Ștefan – toate ceasurile / 82

ISTORIE LITERARĂ

Nicolae CREȚU – De la „literă” la spiritul operelor lui Mircea Eliade
și... „retur” / 84
Antonio PATRAȘ – Pentru o istorie a grației (VI) / 87
Constantin COROIU – Romanul Lesam și răscolul Esență / 91
Constantin PARASCAN – Istoria Juminii postbelice (XIX) / 93
Livia PAPUC – La „Jubileu” / 96

<http://convorbiri-literare.dntis.ro>

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din
România nu este responsabilă pentru politica editorială
a publicațiilor și nici pentru conținutul materialelor publicate.

O BIOGRAFIE MIRCEA ELIADE

(I)

Cassian Maria SPIRIDON

În spațiul românesc monografiile care tratează viața și opera scriitorilor importanți sînt, cel puțin din veacul care a trecut, o constantă, unii avînd parte, simultan sau la diverse intervale temporale de mai multe astfel de biografii, se înțelege, realizate de autori diferiți. Între ei, Mircea Eliade pare a fi un subiect destul de căutat de cercetători, nu mai puțin de diverși detractori sau mai puțin binevoitori, dar și de apărători. Între lucrările cu caracter biografic remarcăm cele semnate de Ioan Petru Culianu, *Mircea Eliade* (Nemira, 1995), M.L. Ricketts, *Mircea Eliade. The Romanian Roots* (Columbia University Press, New York, 1988), Mircea Handoca, *Viața lui Mircea Eliade* (Dacia, 2000), Florin Țurcanu, *Mircea Eliade. Prizonierul istoriei* (Humanitas, 2005).

În 2007 marcăm centenarul nașterii unuia dintre cei mai importanți scriitori români, nu mai puțin a celui ce, cum se afirmă pe site-ul Universității Princeton, *încă trebuie considerat ca fiind cel mai mare istoric și fenomenolog al istoriei religiilor*, Mircea Eliade (13 martie 1907-22 aprilie 1986). Între biografiile dedicate celui care a scris *Sacral și profanul*, cea mai proaspătă, în spațiul românesc, este a lui Florin Țurcanu, *Mircea Eliade. Prizonierul istoriei* (2005) tradusă după ediția franceză, publicată în Franța în 2003, la Edition La Découverte; ediția autohtonă fiind îmbogățită cu unele informații necunoscute la prima ediție.

Inițial, *Mircea Eliade. Prizonierul istoriei* a fost susținută ca lucrare de doctorat la École des Hautes études en sciences sociales din Paris.

Ne aflăm în fața unui tom uriaș (aproape 650 de pagini) prin care se încearcă, cît mai exhaustiv, a cuprinde integrala vieții celui care a determinat nașterea istoriei religiilor: ca disciplină de studiu autonomă. Sînt lucruri cunoscute per ansamblu celor familiarizați cu viața și opera istoricului religiilor, de

la copilăria și adolescența bucureșteană la frecventarea Universității și a lui Nae Ionescu, colaborator la *Cuvîntul*...

Viața lui Eliade este cercetată sub pecetea intervalului în care și-a afirmat simpatiile prolegionare, moment regretabil al biografiei marelui savant, ce-l îndeamnă pe Florin Țurcanu să facă referire la Didier Eribon, parafrazîndu-l cu interrogația: Trebuie ars Eliade? (Eribon își pune această întrebare însă despre un alt mare savant, Georges Dumézil – și el cu anumite păcate în tinerețe – în lucrarea ce i-a dedicat-o).

Biograful se simte dator încă din *Cuvînt înainte* să remarcă o anumită ciclicitate „alimentată de noi revelații despre trecutul său politic, dezbateră din jurul lui Mircea Eliade și a moștenirii sale intelectuale cîștigă în consistență, dar și în asprime”. Se pune multă pasiune în a-l acuza cît mai aspru de către unii și în aceeași măsură de a-l disculpa, pînă la absolvire de către alții. Avem un constant balans între maximaliști și minimaliști, fapt remarcat și de Andrei Oișteanu într-un articol din nr. 14 (891), 3-9 aprilie 2007, al revistei „22”: „De la începutul anilor '90 intelectualii români s-au postat practic de o parte și de alta a unei baricade ideologice. Unii au exagerat constant episodul legionar al lui Mircea Eliade și al colegilor săi de generație, aruncîndu-le la coș viața și opera (*maximaliștii*). Ceilalți au încercat, dimpotrivă, să eludeze sau să minimalizeze acest episod, să-l prezinte eufemistic (cu sofisme de tip «a fost gardist, dar nu fascist») (*minimaliștii*)”. Cred că am putea îndreptăți, extinde aria celor implicați în această luptă, cu o miză nu prea glorioasă, nu doar la intelectualii români, ci și la cei din alte țări europene și S.U.A. Asistăm la o bătălie cu un imens consum de vorbe, în care toată lumea are de pierdut, dusă spre mui inarea pagubă în cunoașterea și studierea operei savantului român. Riscăm, aprinși de patimă, paremi-

ologie spus, a arunca, odată cu scaldă și copilul. Pe cât de necesară, pe atât de sterilă îmi pare cantonarea într-o cercetare excesivă a perioadei de vâdită simpatie legionară în detrimentul și ca argument, în contra unui om ce a scris o operă de indiscutabilă importanță literară și științifică.

O primă aluzie la episodul legionar apare din al doilea capitol, *Adolescentul miop*, cu trimitere la un articol din 1932, când Eliade avea 15 ani, licean la „Spiru Haret”, unde, leagă prietenii ce se vor perpetua firesc întreaga viață. „E un soi de francmasonerie între tinerii care au făcut acelasi liceu” – cităm în *Recunoștința pedagogiei* – titlul articolului menționat. Florin Turcanu consențează în continuarea aceste aserțiuni: „Unii dintre prietenii săi vor muri puțin după sfârșitul liceului. Alții vor fi implicați, în decursul anilor 1928-1933 în mișcarea acelei tinere «generații» intelectuale care-și recunoștea în Eliade liderul. În timpul apartenenței sale la Garda de Fier, Eliade se va regăsi în această mișcare politică alături de foștii săi colegi de la «Spiru Haret»: Mihail Polihroniade, Victor Vojen, trații Acterian sau Constantin Noica”.

În 1925 Eliade se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie, secția de filosofie. Cum declara mai târziu, într-un interviu din 1933: „Universitatea m-a convins că cel mai potrivit lucru e să nu recurg la profesori, ci să te ocupi tu singur de cultura ta” (cam acelasi lucru susținea și Ștefan Odobleja în *Psihologia consonantistă*). În consecință, după două luni de la începerea cursurilor, nu mai frecventa decât cursurile de metafizică și de logică ținute de un alt tânăr conferențiar, Nae Ionescu – cum prezicează biograful.

Nu atât conținutul cursurilor sale cât stilul intelectual al lui Nae Ionescu *impresiona auditoriul*: „Refuzul său de a «preda» filosofia explică de ce oferea de fiecare dată studenților nu cursuri în adevăratul sens al cuvântului, ci spectacolul unei gândiri ce se contura chiar în acel moment: «Fiecare frază părea atunci gândită, notează Eliade în *Gândeamus*. Profesorul se bucura de formula găsită și o repeta, modelind-o, o insinua plecat peste catedră, o pronunța cu accente perfecte, o dezgolea. Formula îl mima într-un raționament al cărui deznodământ nu-l putea preciza mai înainte. (...) Ceasul trecea cu un profesor chinat pe o catedră și o sală înmărmurită, sedusă de neliniștea comunicată cu pupilele, cu cearcănele, cu profilul crunt, cu gesturile, cu întrebările iscoditoare: «Nu? Nu?». Spre sfârșitul vieții, Cioran, care urmasse și el

cursurile lui Nae Ionescu începind cu 1928, își amintește la rîndul său de «enormul efort intelectual» pe care acesta îl depunea în fața studenților uimiți. «Intrai cu el într-o problemă și avansai odată cu el. (...) Reușea să creeze o mare intimitate de gândire» (Florin Turcanu).

Ce tânăr nu ar fi fost fascinat de un asemenea lucru al gândirii! Mai nimeni din generația Eliade n-a evadat de sub vraja profesorului. Desvrăjirea s-a produs mai târziu – o dată cu dispariție fizică a șefului de la *Cuvîntul* – la unii, la alții foarte târziu sau poate niciodată. Nae Ionescu va fi cel care îl va seduce pe Eliade cu o idee nouă: religia de altfel, cum singur mărturisește, în *Jurnal*, aflat în ultima clasă de liceu, lectura cărții lui Raffaele Pettazzoni (unul dintre fondatorii istoriei religiilor, ca disciplină, în Italia) *I misteri. Saggio de una teoria storica-religiosa, a fost hotărîtoare pentru vocația mea de istoric al religiilor*.

În epocă, după înfăptuirea Marii Uniri manifestările antisemite din Universitățile românești s-au amplificat pînă la violență. În această atmosferă, după ce în 1923 s-a înființat LANC (Liga pentru Apărarea Național Creștină) dintre membrii Ligii, cei mai radicali, în 1927, vor forma *Legiunea Arhanghelului Mihail*, supranumită și *Garda de Fier*.

În anii 1927-1928 își afirmă, inclusiv publicistic, apolitismul, context în care nu se va pronunța asupra manifestărilor antisemite. Cum atenționează biograful istoricului, „în memoriile sale, Eliade nu menționează atmosfera antisemită din Universitatea din București în perioada studiilor. În schimb, evocă amintirile plăcute din viața de student, noile prietenii și prima sa iubire”. Suna vag a reproș, din partea lui Florin Turcanu, neimplicarea sa în evenimentele momentului, totuși, probabil altele erau prioritățile tînrului student. Nici în *Revista Universitară* inițiată la sfârșitul lui 1925, de viitorul savant, și din care au apărut doar cinci numere lunare, nu-i atacă chestiunea antisemitismului, preferate fiind *problemele sociale* ale studenților. În numărul pe martie 1926 al publicației recent înființate Eliade prezintă cu totul încreverios, în articolul *Sinteza istorică a d-lui Iorga*, primul volum din cartea lui Nicolae Iorga, proaspăt publicată la Paris, *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*. Articolul va provoca oarece scandal și autorul este la un pas de a fi exmatriculat din facultate. Nae Ionescu este cel care îi ia apărarea în consiliu.

Remarcat de Pamfil Șeicaru, grație *Revistei Universitare*, va fi invitat să colaboreze la „Cuvîntul”, unde în doi ani, pînă la plecarea în India, va semna numeroase articole dezinhibate. Concomitent, este tot mai atras de studierea religiilor, a religiozității. „La vîrsta de douăzeci de ani, Eliade este deja un «antireducționist» în interpretarea faptelor religioase și va rămîne astfel pînă la sfîrșitul vieții. În această privință, ideile sale, încă în curs de maturizare, se exprimă adesea cu patimă. Pe de altă parte, viziunea sa asupra istoriei religiilor se concentrează deja pe experiența mistică și pe caracterul său ezoteric. Este o viziune individualistă, voluntaristă și «tehnică» asupra experienței religioase, puternic influențată de un ideal de libertate ce trădează caracteristicile personalității lui Eliade. Această viziune asupra experienței religioase va domina evoluția sa intelectuală în viitorul apropiat” (F. T.).

Din cartea indianistului Silvain Lévy, *L'Inde et le monde*, reține *ideea temelului necesarmente religios al oricărei civilizații*.

Florin Țurcanu crede că în scrierile celui care va deveni șeful recunoscut al generației sale, „se poate identifica triada divinitate-personalitate-cultură, în care ideea de virilitate este strîns legată de afirmarea personalității, pe de o parte, și de performanțele intelectuale pe de alta. În cele din urmă, scrie el în memorii, «credeam [...] că virilitatea, sub forma ei absolută, echivalează cu spiritul pur. Nu acceptam Erosul decît subjugat total virilității; altminteri, unitatea absolută a spiritului pur risca să se sfărme».

Nu mai vorbește doar în nume propriu: avînd ca model pe Giovanni Papini, începe a vorbi în numele generației sale în contra bătrînilor.

Asistăm la un prim proces de intenții vizibil în capitolul *Nașterea unei generații*, pornind de la general cu aplicații în particular: „La începutul anilor 1920 criza vieții politice românești dăduse naștere pe de altă parte unui naționalism al «tinerilor», centrat pe radicalismul antisemit și care trecea drept avangardă politică. Prima intrare pe scena politică a tinerimii de după război avusese caracterul unei contestații politice. Chiar dacă își descrie propria generație ca fiind apolitică, existența acestui tineret politizat, care apărea ca un actor colectiv distinct, trebuie să fi influențat totuși imaginea pe care Eliade și-a făcut-o despre raporturile dintre «bătrîni» și «tineri» în România postbelică” (F. T.).

O ruptură între generații îi părea firească lui Eliade.

Făcea parte din prima generație liberă de „sarcini”, cum ține să sublinieze într-un articol publicat în „Cuvîntul”, din 19 iunie 1928, *Precizări pentru o discuție*: „Putea rămîne sensul vieții generației precedente, sensul nostru? Ce voiau ei? Unii întregirea neamului, alții ridicarea culturală a poporului, alții o literatură națională, un loc în politică... Noi nu mai putem voi acestea. Valorile pur spirituale... sînt singurele care ne stăpînesc”.

O altă realitate culturală se profila la orizontul acestei încercate generații. Primatul valorilor spirituale îl va urmări întreaga viață pe istoricul religiilor.

După un scurt episod italian, la 21 de ani, grație unei burse acordate de un maharajah, ce l-a sprijinit și pe viitorul său profesor în filosofia indiană de la Universitatea din Calcutta, Surendranath Dasgupta, pleacă în India. Aici, între altele, are loc aventura dragostei cu fiica mai mare a lui Dasgupta, Maitreyi, narată în cunoscutul roman omonim. Învăță sanscrita și realizează că i-ar fi necesari zece-cincisprezece ani spre a învăța tibetana, chineza, japoneza, motiv pentru care, cum și consemnează: *Am renunțat și m-am mulțumit cu Istoria Religiilor, etimologia și folclorul*. Fapt ce-l va ajuta, cum precizează, să rămînă el însuși.

Într-o epistolă din februarie 1929, către Pettazzoni, își afirmă încă o dată scopul prezenței sale în India: „Vă rog să nu uitați că istoria religiilor a rămas – și va rămîne – subiectul studiilor mele. Am venit în India pentru a învăța sanscrita și pentru a mă pregăti pentru viitoarele mele studii asupra religiilor Asiei. [...] Studiile mele se axează pe Yoga și Tantra. Bănuieți, fără îndoială, importanța muncii mele în ceea ce privește religia și magia”.

Aici va conștientiza diferența între religiozitate și religia prezentă în creștinism și cu totul absentă în practicile indiene: „Cred că e un singur lucru universal: religiozitatea. Religiozitatea se află adesea în conflict cu religia. Ea e sentimentul fundamental și prim în toate experiențele religioase”.

Este martor ocular la nașterea și manifestarea mișcării nonviolente lansată de Gandhi împotriva englezilor, pentru obținerea independenței. Își afirmă adeziunea și încrederea în victoria indienilor: „Înțeleg ce forță invincibilă înseamnă această ură, această supremă încordare colectivă împotriva unei civilizații străine, împotriva unei rase și unei dominații barbare, din încordarea aceasta se va naște o lume nouă. Această extraordinară nebulă a Indiei, să lăsa neîn-

armată în fața tancurilor și mitralierelor europene. Dacă învinge, așa cum dorește din tot sufletul să-nvingă, începe o nouă etapă în istorie. Spiritul se va dovedi încă o dată invincibil”.

Iată comentariul biografului: „Dacă, așa cum mărturisește, Eliade a devenit sensibil la politică în India, el s-a lăsat în același timp sedus de latura mesianică și radicală a acesteia. Cîteva ani mai târziu episodul gandhian va avea urmări neașteptate asupra propriei sale evoluții politice”.

Și cîteva rînduri mai încolo este mai explicit, decelînd din acest episod, viitoarea ispită legionară: „Gandhi repune astfel în drepturi o autenticitate a existenței umane care nu își găsește corespondentul decît într-o tradiție morală și metafizică indiscutabil premodernă și specific «asiatică». «Această mișcare se aseamănă creștinismului primelor veacuri», notează Eliade în jurnal. Să fie vorba deja de tentația căreia i se va abandona către 1937, aceea a unei min-tuiri colective săvîrșite în plină epocă modernă prin generalizarea unui voluntarism «spiritual» și «antipolitic»? Ispita se întrevinde de pe acum... În India dobîndește Eliade convingerea că *orice revoluție este spirituală*. Lucru pe care nu va înceta să îl repete în anii următori”.

Dragostea dintre fiica mai mare a lui Dasgupta și istoric (găzduit în casa profesorului) va provoca ruptura, obligînd pe Eliade să părăsească casa familiei Dasgupta. În scurt timp îl vom afla într-o sihăstrie, un *ashram*, avînd drept *guru* pe Swami Shivananda. Ca *brahmăcarin*, ucenic la un *guru*, va lepăda hainele europene, iar regimul vegetarian este obligatoriu, în rest „nimic nu e obligatoriu pentru cel care a renunțat definitiv la datoriile și bucuriile lumii” – cum nota în cartea sa, *India. Biblioteca maharajahului Șantier*. Și tot aici, notează: „Fiecare poate face ce vrea, se roagă cînd îi place și respectă credințele oricui. Nimeni nu manifestă acea atitudine definitivă a occidentalilor, că el singur a găsit adevăratul Dumnezeu și oricine altul e eretic. Nimeni nu încearcă să convertească”.

Viața în sihăstrie nu va fi de durată. Sosirea în *ashram* a unei tinere sud-africane și faptul că practica în doi yoga tantrică pentru inițiere reciprocă, fără supravegherea unui *guru*, îl fac să-și piardă poziția respectabilă de *brahmăcarin*. La începutul anului 1931 va părăsi *ashram*-ul. Cître finalul aceluiași an va descoperi în Calcutta, unde revenise, la doar cîteva kilometri, *guru* pe care îl căuta. Din păcate, va fi pen-

tru scurt timp. Urma să revină în Tără.

Întors în România va participa împreună cu colegii de generație, membri ai asociației *Criterion*, la conferințele *Forum*, cu teme variate despre tot spectrul politic și intelectual al epocii, de la Lenin la Mussolini, Freud, Chaplin sau Gide, refuzînd orice cenzură.

„Aspectul cel mai original al conferințelor consta fără îndoială în proiectul de a reuni la aceeași tribună intelectuali care înclinau către tabere diferite ale spectrului politic, inclusiv spre extrema dreaptă și extrema stîngă. Opțiunea politică nu fusese niciodată un criteriu de apartenență la «finăra generație» sau la asociația *Criterion*” (F. T.).

Eliade își exprimă unele simpatii privind comunismul, amendate de Eugen Ionescu, dar îndreptățit consemnat de Florin Turcanu, pornind de „la anumite considerații publicate de Eliade în vara lui 1932 despre «revoluția comunistă» inițiatore a «unui magnific experiment social» care «nu tinde numai la o reformă economică, ci la o primenire în masă a întregii psihologii, la un nou profetism, la o instaurare a vieții libere». În altă parte, Eliade adaugă că «generația de la 1928», adică a sa, era situată între «generația care a făcut războiul și întregirea și generația care va face revoluția socială». Serise de un viitor anticomunist declarat, asemenea afirmații stîrnesc un zimbet. Ele nu exprimă începutul unei orientări politice, ci, mai degrabă, simpatia trecătoare a lui Eliade pentru unele opinii care circulau în rîndurile tinerilor intelectuali bucureșteni”.

Biografii consideră că, în ce privește simpatiile de stînga, mai exact de extremă stîngă, Ionescu *exagerează fără doar și poate*. În temeiul celor publicate în 1932 pe acest subiect mai nimeni nu-i aduce lui Mircea Eliade acuze că ar fi comunist. Cu totul alta va fi atitudinea cînd vor fi discutate simpatiile pentru extrema dreaptă.

Codreanu și Mișcarea Legionară, căreia îi era Căpitan, încep să se afirme în epocă tot mai puternic, reușind în vara lui 1932 să trimită cinci deputați în Parlament.

În acest context politic destul de tulbur, la sfîrșitul anului 1932, „Eliade își publică – cum precizează Florin Turcanu –, ultimul articol în care încearcă o definiție a *generației*, sau, mai degrabă, a ceea ce ar fi trebuit aceasta să fie. Tonul e mai curînd prudent, însă concluzia e formulată fără echivoc: «generația aceasta ar fi trebuit să evite politica» deoarece idealul

său nu se putea fixa în «probleme exterioare» și «obiective» cum ar fi «națiunea, lupta de clase, progresul, raționalizarea, Statul». Mistica patriei, proprie generațiilor precedente, ar fi trebuit înlocuită cu experiența vieții interioare și cu o curiozitate culturală care ar fi deschis calea către o «căutare de general, de universal, de omenesc, deasupra istoriei, deasupra claselor sociale». Descoperirea unui nou umanism ar fi încoronat singularitatea acestei generații care părea să marcheze, pentru prima dată în istoria României moderne, separarea dintre planul cultural și cel politic. O separare cu atât mai realizabilă, consideră Eliade, cu cât opțiunile politice ale tinerilor «care se accentuează viguros spre dreapta și spre stînga» sînt «mai puțin reprezentative și mai puțin specifice românești, ele avîndu-și corelatele în mișcarea tinerilor din Germania, Italia, Rusia». Nu înțelăm în acest text criticile ulterioare ale lui Eliade împotriva comunismului și nazismului, ci numai o tentativă de a delimita cu claritate idealul *generației* de interpretările politice care amenințau să-l distrugă: «Mișcarea politică a tinerilor nu rezolvă nici problema spirituală reală, nici nu creează una culturală. Dimpotrivă, prin caracterul ei polemic și profetic, prin mijloacele sale de acțiune accentuat temporale, prin dialectica sa riguros istorică, prin importanța dată socialului, organismului colectiv ca element politic – lupta politică împiedică adesea o viață spirituală autonomă și o cultură autentică».

La revista „Axa”, de orientare legionară, înființată de Polihroniade, membru al *generației*, colaborează mai toți *criterioniștii*, nu și Eliade, cu eseuri, articole consacrate actualității culturale. E o manieră indirectă de a arunca de către biograf o umbră legionară și peste Eliade. Altfel spus, pe același criteriu astăzi am putea acuza pe toți cei care au publicat în presa editată în anii comunismului că erau implicit comuniști.

În octombrie 1934 apare revista „Criterion”, cu o viață foarte scurtă, cinci luni, și are ca inițiatori pe Eliade, Vulcănescu, Noica, Petru Comarnescu și alții.

În 1933, Eliade își susține teza de doctorat și își cunoaște viitoarea soție: publică romanul *Maitrevi*, fapt care îi asigură o faimă cel puțin națională prin succesul repurtat. Prin intermediul lui Mihail Sebastian a cunoscut-o pe viitoarea soție, Nina Mareș. Peste doi ani se vor căsători.

Freud nu era apreciat de Eliade, iar aceeași atitudine o avea și Tușea. Detectivistice, biograful pe acest subiect, caută să-l atle în culpă, citind, între altele, un

fragment din *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*: „Faptul că înțelăm sexul în religie nu trebuie să ne scandalizeze, nici să ne facă să credem că originea tuturor religiilor e inferioară, e un simplu complex de *tabu*. Cine gîndește așa dovedește că nu înțelge nici sexul, nici religia”.

Eliade este preocupat de apariția *omului nou* (a se vedea *Glose pentru omul nou* – aprilie 1934) ca produs al revoluției spirituale: „Orice mare revoluție începe printr-un primat al spiritualului, oricît de paradoxală ar părea afirmația aceasta”.

„Tema «omului nou» a fost utilizată din plin în perioada interbelică, atît în discursul politic fascist, cît și în retorica comunistă pentru a anunța nașterea unei noi epoci istorice și a unei noi civilizații. Militantul din «Squadre»-le fasciste italiene sau stahanovistul sovietic sînt doi dintre precursorii proclamați ai acestui personaj. Ernst Jünger descrie figura «muncitorului», care va reprezenta tipul uman caracteristic al «unei epoci în care se poate din nou vorbi de o adevărată dominație, de ordine și de subordonare, de putere și de ascultare» (F. T.).

Totuși, concede Florin Turcanu, *funcția sintagmei a depășit în acea perioadă limitele discursului totalitar*. Și exemplifică: „Nu e posibilă o ordine nouă fără un om nou și un om nou fără o nouă înțelegere», scrie Alexandre Marc, în decembrie 1933, în *Esprit*, evocînd o revoluție care ar determina reexaminarea tuturor valorilor. Acest «om nou», ca și acela al lui Eliade, la celălalt capăt al Europei, nu este cel al fascismului sau stalinismului.

Dacă Eliade pretinde că nu-și judecă epoca în termeni politici, este cu atît mai dispus să o interpreteze, prin intermediul imaginii «omului nou», din perspectiva unei așteptări eshatologice. Pentru el este singura modalitate de a da un sens timpului în care trăiește, de a face tolerabilă o istorie care își accelerează ritmul și în care se găsește prins de la întoarcerea din India”.

Nu cred că Eliade, la acel moment, doar *pretinde că nu-și judecă epoca în termeni politici*, ci o afirmă efectiv în paginile publicate.

La sfîrșitul anului 1933, Nae Ionescu, în plină campanie electorală, în „Cuvîntul”, *apăru deschis Gardo de fier*, Fidelitatea lui Eliade față de profesorul său nu atîngea libertatea de a avea alte opinii decît cele susținute de directorul de la „Cuvîntul”. Istoria nu mai are răbdare, îl obligă contextul pe istoricul religiilor să ia o atitudine

Florin Ţurcanu argumentează această poziție contrară celei a mentorului său, prin câteva exemple, nu prea numeroase în opinia biografului: „În aprilie, Eliade semnase, împreună cu alți 31 de intelectuali și artiști creștini și evrei, «un protest viguros» împotriva «întoarcerii la barbarie» și a «atmosferei medievale» pe care le anunțau primele persecuții antisemite din Germania lui Hitler. *«Domnii Mircea Eliade și Sandu Tudor subscriu împotriva atmosferei medievale, se indigna, în „Axa”, Nicolae Roșu, înainte de a conchide un apel al intelectualilor români și evrei împotriva fascismului și a național-socialismului german este o mixtură ignobilă»*. În septembrie Eliade ridiculizează într-un articol «culoarea accentuat rasistă a «nibelungilor» lui Fritz Lang, care era atunci reprezentat la București. În aceeași lună, respinge confuzia între patriotism și antisemitism pe care o fac antisemiții români: «În ceea ce privește românismul meu, nu l-am dezis niciodată. Este drept, am suferit pentru el de câteva ori; cînd studenții români creștini au zădărnicit o conferință de la Fundație – și cînd am cetit cum au fost expulzați doi mari savanți: Moses Gaster și Lazăr Șăineanu»”.

Începe colaborarea, sub pseudonimul Ion Plăeșu, la ziarul „Credința” condus de Sandu Tudor. Aici, în februarie 1934 scrie *contra dreptei și contra stîngii*, unde stînga era reprezentată de marxism, dreapta de fascismul internațional. „După ce a atacat propaganda comunistă din România, el se întoarce împotriva aclimatizării în țară a «ideologiei fascisto-hitleriste, bazată pe lupta de rasă și de religie, pe șovinism fără omenie și pe un patriotism ridicol». Eliade respinge în egală măsură cele două ideologii totalitare: «Ce căutăm noi (românii, n.n.) la dreapta sau la stînga, n-am înțeles niciodată. Cum putem noi imita hitlerismul care persecută creștinătatea sau comunismul care incendiază catedralele... Îmi stă mîntea-n loc, dar nu înțeleg. Huligani și barbari sînt și comuniștii incendiatori de biserică – ca și fasciștii prigonitori ai evreilor. [...] Priviți dreapta: oameni decapitați în Germania; gînditori prigoniti în Italia, preoți creștini schingiuiți în Germania, evrei expulzați. Priviți stînga: preoți creștini puși la zid în Rusia, libertatea de gîndire pedepsită cu moartea, huliganismul comuniștilor de la Paris... Amintiți-vă cazul Spaniei. După odioasa dictatură a imbecilului Primo de Rivera – autor al atîtor crime politice, care a expulzat pe Miguel de Unamuno – vine revoluția de stînga, cu catedrale

incendiate, cu preoți schingiuiți, cu călugărițe violate. Admirabilă revoluție!». Cum nu se pune problema de a alege între două rele, Eliade își încheie diatriba cu un avertisment: «Tot așta sînge nevinovat se va vărsa pe străzi, fie că *puterea* va fi cucerită de *sînga*, fie de *dreapta*. Vom vedea bătrîni cu capetele sparte, oameni puși la zid și femei necinstite și într-un caz și în celălalt. Și ne vom trezi mai păcătoși, mai îngreunați de viața aceasta tristă și în dimineața steagului roșu, ca și în dimineața cămășilor verzi (legionarii lui Codreanu, n.n.). Este aceeași barbarie în amîndouă părțile. Aceeași dictatură a brutei, a imbecilului și a incompetentului – și în Rusia și în Germania” (F. Ț.).

La această poziție tranșantă, biograful găsește de cuviință a-i reproșa *însăși alegerea de a publica acest text sub pseudonim*, fapt ce ar evidenția, se spune în continuare, *limitele angajamentului lui Eliade „contra dreptei și contra stîngii”*, concede totuși că *nimic nu ne permite să ne îndoim de sinceritatea sentimentelor sale*.

Faptul că în romanul *Întoarcerea din Rai* (1934) nu face nici o aluzie la antisemitismul ambiant, pare a constitui, în contextul volumului *Mircea Eliade. Prizonierul uitării*, un cap de acuzare. E un fel de a căuta cu luminare păcate, deocamdată pur imaginare.

Intelectualul, pentru Mircea Eliade, nu-i *defini* de o „responsabilitate” socială specifică, nu are o funcție critică, nu-i nici *apărătorul adevărului, al dreptății sau al libertății*, nu-i rămîne decît *creativitatea, ce trebuie să fie o mărturie a faptului că „nimic pozitiv, eficace și major nu se poate obține fără a renunța la anumite limite, fără a depăși termenii experienței, fără a încerca să ieși din istorie”*.

Încă din 1933, Eliade se arată preocupat de ieșirea din istorie, de *abolirea sau refuzul istoriei*, de *rezistența la istorie*. În *Mitul eternei întoarceri*, editat în 1949, savantul își argumentează acest *refuz al istoriei*. „La începutul lui 1935 Eliade denunță încă, punctează biograful (un *încă* prin care pare a se pregăti demascarea finală – n.n.), rasismul nazist și comunismul drept două forme moderne de tribalism, idolatrie și intoleranță care suprimă distincțiile morale *supraistorice* dintre oameni pentru a le înlocui prin criteriul apartenenței «biologice» sau «sociale»: «ei vor să lege totul de biologie (rasă) sau de istorie socială (clasele). În cadrele aceleiași comunități de sînge sau de clasă socială totul e adevărat, bun, uman. Cei care participă la comunitate sînt inteligenți, caritabili și umani prin însăși magia par-

ticipării». Viața politică apare deci ca o piață invadată de totemurile – altfel spus de dogmele și de simbolurile – diferitelor triburi totalitare, în eficacitatea cărora adoratorii trebuie să creadă în mod absolut. «Ce are de făcut, acum, intelectualul tânăr?» se întreabă el ironic. «Trebuie să opteze, repede, pentru unul din totemurile care sînt pe piață. Nu mai e timp pentru primeniri interioare, pentru purificarea și fortificarea sufletului, pentru promovarea binelui, a inteligenței și a omeneiei». Și, adaugă Eliade, vai de cel ce ar confunda un totem cu un altul.

«Rezistînd invaziei ideologice stalinisto-hitleriste, continuăm să credem în rolul efectiv al creatorilor de valori, al *intelectualilor*» proclamă el din nou cîteva săptămîni mai tîrziu.

Angajamentul politic al intelectualilor este denunțat de către savant cu destulă vehemență.

În polemica iscată de prefața lui Nae Ionescu la cartea lui Mihail Sebastian, *De două nui de ani*, se va implica și Mircea Eliade, *condiționat de legăturile sale personale* cu cei doi. În *Judaism și antisemitism. Preliminarii la o discuție*, publicat pe 22 iulie 1934 în „Vremea”, îl va apăra cu stîngăcie pe prietenul său evreu. Nae Ionescu este absolvit de o atitudine antisemită pe motiv că *nu identifică vreun conținut explicit politic*. „A fi antisemit înseamnă a lua atitudine decisivă contra evreilor, a-i socoti inferiori, șnapani, primejdioși etc. Din prefața d-lui profesor Nae Ionescu nu desciflăm această atitudine intransigentă față de evreime». Reducînd intoleranța prefeței la o eroare de dogmatică creștină, el poate combate viziunea lui Nae Ionescu despre imposibila mîntuire a evreilor cu argumente luate din Scriptură și din alte texte fără să trebuiască să-l acuze pe dascălul său de antisemitism: «Nimeni nu poate interveni în libertatea lui Dumnezeu. Dumnezeu poate mîntui oricum, pe oricine, chiar dacă acel oricine este în afara comunității de dragoste creștină». Și ce s-ar mai putea spune, adaugă el, dacă mîine un nou val de profetism ar conduce comunitatea evrească spre creștinism?» (F. T.).

Biograful se întreabă dacă această intenție a savantului nu „indică oare... adevăratele limite ale sensibilității sale privind antisemitismul, ori, mai curînd, limita pe care și-o impunea, conștient, în atitudinea sa publică față de această problemă? Probabil ambele. În acest moment Eliade nu este un antisemit. Este, însă, inegal de sensibil la variatele manifestări ale antisemitismului din jurul său și încă și mai puțin

pregătit să le facă față”.

Obsesivă pentru Eliade, după întoarcerea din India este pauperitatea generalizată a scriitorilor și publiciștilor în genere, nu mai puțin a sa personală. Cum scria unui prieten, aflat la un doctorat în Germania, în ianuarie 1936: „Aici lucrurile merg din ce în ce mai greu. Se cîștigă anevoie chiar un minim de trai decent. Dacă n-aș avea din cînd în cînd cîte un roman, aș trăi la mahala, fără cărți și chiar fără tutun”. Nu-i mai puțin afectat de sărăcia bibliotecilor din Țară, cu cît se afla în perioada cînd își prepara teza de doctorat pentru a o publica, fiind *prima lucrare despre yoga scrisă de un român*.

Atunci, ca și acum, la începutul anului 1935, se introduce, în premieră, plata impozitului asupra drepturilor de autor ale scriitorilor. Va reacționa pe măsură: „Cetățenii au nevoie de pompieri, de drumuri, de apărare ș.a.m.d. Dar scriitorii au nevoie și de altceva. Au nevoie de biblioteci puternice – și nu sînt. Au nevoie de călătorii în străinătate – și nu le pot face. Au nevoie de liniște – și nu au unde s-o găsească. Au nevoie de legi pentru apărarea literaturii naționale – și la ele nu se gîndește nimeni”. Societatea Scriitorilor Români va înainta pe această temă un memoriu Parlamentului. Nu va avea nici un ecou. La fel ca astăzi. Și tot în acea perioadă, reamintește celor care ar trebuie să ia seama, și care, ca și cei de astăzi, rămîn surzi și indolenți: „Mare sau mică, biruită sau victorioasă, o națiune nu înfruntă eternitatea nici prin politicienii ei, nici prin armata ei, nici prin țăranii sau proletații ei, ci numai prin ce se gîndește, se descoperă și se creează între hotarele ei”.

De altfel, Nae Ionescu atenționase că *națiunea nu este un instrument politic, ci unul cultural*.

În 1951 Eliade notează retrospectiv: „Dascălii și maeștrii noștri spiritali – Nicolae Iorga, Părvan, Rădulescu-Motru, Nae Ionescu – ne-au transmis, fiecare în felul său, sacra oroadă de politicianism. Iar noi, tineri, entuziaști și naivi, confundam *politicul* cu *politicul*”.

Notă ce va fi amendată de biograf: „În cazul lui Eliade, urmările acestei erori de apreciere nu se limitează la negarea oricărei compatibilități dintre politică și cultură. Calea era deschisă către o derivă a discursului, ale cărei manifestări nu vor întârzia să apară”.

Yoga va fi publicată în franceză la Fundația Carol al II-lea, și apare la sfîrșitul lui aprilie 1936. Pentru Eliade este un ciclu încheiat. Lucrarea va fi bine

primită, mai ales de specialiștii în domeniu. Eliade, în memorii, este mai preocupat de detractori, ei „nu puteau crede că autorul romanelor de succes și prolificul gazetar care eram pe atunci putea fi în același timp *savant*. [...] Li se părea că avusesem prea mult noroc”.

Cu *Yoga* începe ascensiunea carierei sale de savant, de istoric al religiilor.

Devine ținta atacurilor celor din extrema stângă, pentru afirmarea incompatibilității dintre intelectual și politică și susținerea *necesiității unei revoluții „spirituale”*, pentru simplul motiv că „de revoluții care să copieze pe Lenin sau pe Hitler ne-am intoxicat”.

Pentru scriitorul comunist Miron Radu Paraschivescu apolitismul lui Eliade era de neacceptat, drept pentru care în vara lui 1935 îl va ataca foarte dur în „Cuvîntul liber” (la fel reacționase legionarul Polihroniade în urmă cu doi ani): „Cînd Mircea Eliade ne spune sfîtos că trebuie să fim apolitici și să nu ascultăm mulțimile avem datoria să-l facem să tacă. Fiindcă trădarea nu vine din partea intelectualului care aderă la politic, ci din partea lașului care-și păzește zestrea, barba și catedra”.

Savantul, în acest context, își manifestă disprețul față de polemicii marxști cu care, practic, nu există dialog: „Cînd cineva vine și îți spune că afirmarea spiritului înseamnă *fascism* și *escrocherie* (și aceasta numai pentru că o asemenea atitudine este antimarxistă), aș vrea să știu cum am mai putea *discuta*” replică el fără a-și ascunde disprețul față de criticii săi.

În marginea acestui context socio-politic, Florin Turcanu face cîteva constatări, însoțite de cîteva deducții care să explice, în viziunea sa, alunecarea istoricului spre dreapta:

„Adăugîndu-se disprețului intelectual față de marxism, atacurile din revistele comuniste îndreptate asupra sa l-au determinat fără doar și poate pe Eliade să regîndească raporturile dintre *dreapta*, pe de o parte, *revoluția spirituală* și *omul nou*, pe de altă. Această reevaluare a început-o pesemne spre mijlocul anului 1935, cînd se multiplică în articolele sale referințele la *realitățile românești*, la *deamnitătea românească*, la *România în eternitate*, la *renașterea românească*. Nu-i de mirare că aceste formule se înmulțesc pe urmele acuzațiilor lansate de Eliade, începînd din ianuarie, contra politicii statului cu privire la scriitori. Nu sînt *creatori*, adică intelectuali, *cei mai glorioși „naționalști”*, cei grație cărora

o țară și un neam intră și rămîn în eternitate? Nu îi moștenesc intelectualii români, în epoca modernă, prin creativitatea lor, pe țărani români care au dovedit rezistența națiunii apărîndu-și pămîntul și identitatea? În ciuda acestui fapt, un om politic crede mai mult în eficacitatea unui gazetar de mîna a doua, decît în a lui Brîncuși, Enescu sau Liviu Rebreanu. Furia lui Eliade în fața politicii culturale a statului se transformă în exasperare față de însuși destinul României. Această țară care nu a știut să intre în eternitate pe singura cale posibilă, cea a creațiilor culturale, ar putea să fie în curînd nimicîită de istoria în marș. Orice se poate întîmpla cu Italia, acum, scrie el în octombrie 1935, la 10 zile după atacul lui Mussolini asupra Etiopiei. Poate să fie înfrîntă, robîită, ștearsă de pe fața pămîntului. Dar nici o forță istorică nu va putea scoate Italia din eternitate. Nici o revoluție, nici un mîcel, nici un cataclism nu îi vor putea ucide pe Dante Aligheri, pe Michelangelo, pe Leonardo... [...]

În a doua jumătate a anului 1935, Eliade începe să lărgească în articolele sale domeniul contestării. La *Cuvîntul* trăise în atmosfera unei critici zilnice a parlamentarismului, a partidelor și a clasei politice românești, iar această atmosferă îl marcaseră, în ciuda apolitismului pe care-l afișa. Atacurile sale împotriva nazismului și fascismului mussolinian nu invocasero niciodată superioritatea democrației, în care nu credea, ci teama față de violența dezlanțuită și de înregimentare. Această teamă explică de ce apolitismul său de intelectual fusese expresia unei atitudini esențialmente defensive. Pe de altă parte, în ciuda acestui apolitism îngrijorat de violența totalitară Eliade nu ruptese niciodată relațiile nici cu prietenii săi care, precum Polihroniade, intraseră în Garda de Fier, nici cu Nae Ionescu. Admirația sa pentru profesor rămăsese intactă, în pofida legăturilor pe care acesta le stabilise cu naști și cu mișcarea lui Codreanu”.

Afirmațiile biografului că nu invocase niciodată superioritatea democrației, în care nu credea ar fi fost necesar să li fost și probate cu texte din însemnările savantului, așa cum procedează acerbos în alte contexte. Cît privește acuza că nu și-a întrerupt prietenia cu cei înserși în Garda de Fier, îmi pare cel puțin curiosă. Vechile prietenii, mai ales cele din adolescență, nu cred că sînt dependente de temporarele opțiuni politice! Cît privește admirația față de Nae Ionescu, e cum un îndrăgostit ar condamna fata pe care o înbește pentru că este anturată și de alții!

CÎND REVEANEAM ÎN ȚARĂ, ZECE ZILE LA RÎND ERAM LA INTEROGATORIU

**DIALOG CU PROZATOAREA
HERTA MÜLLER**

Scritoaarea germano-română Herta Müller era, la momentul realizării interviului, oaspete literar la Colegiul Helveticum al ETH Zürich. Povestirile și romanele ei descriu ororile dictaturii cu o franchețe și intensitate care mișcă și șochează. Cărțile ei se evidențiază printr-un lirism aparte și au fost premiate de numeroase ori. Herta Müller s-a născut în 1953 în Nitzkydorf, un sat șvăbesc din Banat și nu a vorbit pînă la 15 ani decît dialectul german din acest sat, dialect moștenit de pe vremea vechiului imperiu și a monarhiei austro-ungare. A studiat între 1972 și 1976 germanistica și romanistica în Timișoara și a lucrat ulterior ca traducătoare într-o fabrică. Din perioada liceului, Herta Müller a aparținut așa-numitei Grupe de Acțiune Banat, un grup de prieteni scriitori (Richard Wagner, Rolf Bossert, William Totok, Johann Lippel, Gerhard Ortinau), la care s-au alăturat mai tîrziu și Helmut Frauendorfer și Roland Kirsch. Schimbau între ei texte literare, își discutau propriile producții, erau însă activi și din punct de vedere politic. Grupa de acțiune a fost urmărită și oprîmă de către Securitate. Unul dintre membri acestui cerc de prieteni a fost omorît de către Securitate, în vreme ce circumstanțele morții altora dintre ei nu sînt încă clare. Supraviețuitorii locuiesc cu toții în prezent în Germania. Herta Müller a fost distinsă cu numeroase premii, printre care premiile literare ale orașelor Graz, Bremen, cel al Fundației Konrad Adenauer și premiul Franz Kafka, acordat de Fundația literară austriacă Franz Kafka. A fost de două ori propusă la Premiul Nobel pentru Literatură. Volumul „Herzlied” a fost distins cu Premiul Internațional IMPAC Dublin Literary Award pentru cea mai bună carte a unui autor străin. A fost de două ori propusă la Premiul Nobel pentru Literatură.

Dora FITZLI: Mai puteți duce o viață normală după experiențele oribile din România din timpul regimului Ceaușescu?

Herta MÜLLER: Ei bine, atunci ne putem întreba și ce înseamnă normal? Dar cred că abia în ultimii cinci, șase ani am reușit să mă distanțez de anumite lucruri. Asta nu înseamnă că am uitat sau nu mă mai gîndesc la aceste lucruri, dar mă pot raporta și altfel la ele. La început era mult mai greu, cînd lucrurile stau în fața ta în stare nudă și te simți vulnerabil: prieteni morți, oameni pe care i-ai pierdut, oameni cărora le duci dorul de cînd ai plecat, oameni care te-au lăsat baltă de-a lungul timpului, ba chiar te-au trădat, apoi teama de moarte, din pricina Securității. Toate aceste lucruri au nevoie de timp. Afi repede în acest fel dacă ai reușit să depășești sau nu aceste lucruri. Am cînoșcut destul de mulți oameni care nu au reușit să depășească nici măcar o treime din lucrurile pe care le-am trăit eu. Au capotat, pentru că erau cu nervii la pămînt. Nu poți cuantifica obiectiv ceea ce poate o persoană suporta și ce nu. Nici măcar eu privesc la propria persoană nu te poți lansa în speculații pe această temă. Chiar și în cazul unor prieteni apropiați, observi acest lucru abia atunci cînd fenomenul s-a instalat și apar deja semne. În foarte scurt timp o astfel de persoană e terminată. E una din cele mai dureroase experiențe la care poți asista, cînd oameni la care ți nu mai reușese să se adune și că nici măcar faptul că le ești aproape nu mai poate schimba nimic. Omul devine complet neputincios. Se simte mereu sursecat și rămîne cu un sentiment de

vinovăție, pentru că te gîndești că mai puteai face totuși ceva. Prietenia sau iubirea nu mai pot proteja, nu mai joacă nici un rol în acest moment. Structura ta privată, interioară nu se poate opune unei dictaturi.

Ați reușit să vă recîștigați încrederea? Dv. spuneți undeva: la ce bun prieteni în Germania, lucrul ăsta nici nu prea e necesar pe aici. Cum priviți această problemă astăzi?

Accastă putere exterioară, care o calcă în picioare pe cea personală, așa ceva nu există în asemenea măsură într-o democrație. Prietenile de genul celor pe care le-am avut în România comportă două laturi extreme. Pe de-o parte ele sînt atît de trainice și de importante, încît nici nu ai putea trăi fără ele. Te țin literalmente în viață. Pe de altă parte, ele dobîndesc, poate tocmai în acest fel, această latură insuportabilă a faptului de a fi absolut dependent de celălalt. Cui îi face plăcere să știe că depinde în mod absolut de altcineva? Asemenea relații sînt foarte stabile, te poți baza pe ele. Nu se eschivează din calea nici unui conflict, în schimb sînt capabile să le absoarbă. Ajungi să îl cunoști pe celălalt chiar mai bine decît ți-ai dorit acest lucru. Slavă Domnului că în cadrul „normalității” nu ești cu adevărat dependent de asemenea prieteni. Dar asemenea prieteni durează, rămîu. Pentru că între timp cei care au supraviețuit au emigrat în Germania. Chiar dacă nu se întîmplă să nu mă văd cu ei vreo cinci ani de zile, la revedere tot am impresia că m-am despărțit de ei abia ieri. E mirabil.

Mai aveți prieteni în România?

Mai am câțiva prieteni români, pe care însă nu i-am văzut de mult. Și de fiecare dată când ne vedem, resimțim o anumită distanță. Reproșul neexprimat, legat de faptul că eu am plecat, plutește întotdeauna în aer. Oamenii nu sînt pregătiți să accepte faptul că oricum nu se mai putea altfel, că erai de fapt terminat și că fiecare are dreptul să decidă dacă rămîne sau pleacă. Mulți dintre ei au chiar cu ei înșiși o problemă, la gîndul că au făcut poate mai multe compromisuri decît trebuia, chiar dacă nu sînt dispuși să recunoască și nici nu le smulgi cu plăcere asemenea declarații. Asta îi irită chiar și pe ei. În plus, se adaugă faptul că după căderea regimului ceașist situația din România nu s-a îmbunătățit prea mult, sub nici un aspect, politic ori economic. Astfel, oamenii sînt de două ori deprimați. Aceste prietenii sînt foarte complicate. Ele conțin numeroase reproșuri, disperare, amărăciune. Și eu sînt prinsă și afectată de asta. Eu sînt cel venit în vizită cînd merg în România și obiectiv vorbind am un statut social superior. Trăiesc într-o țară vest-europeană, mă pot mișca ceva mai liber. Românii nici pînă în ziua de azi (mai 2001, n. tr.) nu pot intra într-o țară vest-europeană, pentru că nu sînt lăsați. Statul e cel care le dă pașaportul. Înainte nu aveau voie să iasă, acum nu au voie să intre. Dacă cineva din România vrea să vină în Germania, are nevoie de o viză. Aceasta trebuie obținută de la Ambasada Germană din București, iar dacă oficialitățile de acolo spun că nu se poate, atunci așa rămîne. Chiar și atunci cînd are banii necesari, sau cineva îi da împrumut, sau îi face cadou. Și asta e din nou unuitor, faptul că trebuie să îl întrebi pe prietenul pe care îl vizitezi dacă îți poate trimite bani pentru viză. În România oamenii cîștigă cincizeci, șaiszeci de dolari pe lună. O sumă cu care nu prea poți să faci nimic.

Cum trăiești astăzi în Germania? Doar scrieți în primul rînd pornind de la trecut.

Bine, consider acest lucru absolut firesc, faptul că rămîn la tema dictaturii. Asta îmi atîrnă de gît ca o piatră de moară. Cum altfel aș putea să scap de ea? Pe de altă parte, nu scriu doar despre România, ci despre fenomenul dictaturii în general și despre ce i se poate întîmpla individului într-o asemenea societate. Locuiesc în Berlin. Ziua mea obișnuită este la fel cu cea a celor mai mulți dintre noi. Mă interesez de tot ce se petrece în societate în Germania, Europa de Vest, sau în lumea largă, China, Cuba, Coreea de Nord sau Japonia. Pentru mine sînt lucruri de la sine înțelese. Am scris și în Germania adesea în cotidiene despre evenimente politice curente, sub forma unor eseuri sau articole. Literatura e cu totul altă poveste. E o problemă a faptului de „a fi singur cu tine însuși”. Nici nu pot expedia într-un con de umbră teme care încă mă apăsă, pentru a-mi căuta altele pe care mi le propune lumea. Acest lucru se petrece însă în Germania în ultima vreme destul de des.

Cum așa?

Există acest tip de critică literară, care îmi propune în mod constant să scriu despre Germania cu această privire, cu

acest limbaj etc. Nu pot spune decît că pentru moment nu pot servi acest interes. Nu pot să scriu decît despre lucrurile care nu mă lasă în pace în forul meu interior. În plus, cine ar trebui să scrie despre aceste lucruri? Nu o pot face decît cei care chiar au trăit aceste lucruri. Acest lucru s-a dovedit în cursul deceniilor; experiența umană nu este sfîrșită odată cu momentul în care se termină, ci rămîne încă multă vreme în interiorul omului. Dacă cineva este atacat și bătut într-o benzinărie și nu poate trece nici în douăzeci de ani peste asta, lumea nu se miră. Dacă însă cineva vreme de douăzeci de ani a trăit cu teama că în ziua următoare ar putea să nu mai fie în viață, atunci stăm și ne mirăm. Nici eu nu mai știu ce să zic... Această permanentă problemă – mai scrie și despre țara noastră – începe să mă calce pe nervi, pentru că o resimt ca pe un soi de tribut care mi se cere. Noi te-am primit, ți-am mijlocit o existență. Țara noastră a făcut asta și altădată... acum fă și tu ceva și arată-ne puțin interes, o dovadă concretă, merităm atîta lucru. Pentru mine, asta e o treabă cu două tășuri.

Ați resimțit natura regimului încă de mic copil sau abia cînd ați venit la oraș?

Chiar și la țară era tot așa. Aceștia au fost anii '50, anii stalinismului, și evident că exista multă teroare psihică, chiar și într-un asemenea sătuleț. Exista în fiecare sat cîte un activist de partid, un polițist, un sindicalist, întregul personal politic, care mai înfiu inocula ideologia și apoi supraveghea menținerea acesteia.

Întotdeauna a fost așa?

Da. Deja ca și copil puteai simți faptul că adulții se tem, că oameni dispar, că cineva era din nou dus după gratii. Doar toată lumea se cunoștea! Chiar și la școală: pe de-o parte, aceste permanente elogi aduse partidului, patriei și aceste ritualuri ale zilelor de sărbătoare ale statului și pe de altă parte, în fiecare zi cînd mergeam la școală sau fie și la grădiniță, avertismentul părinților de a nu povesti nimic legat de ceea ce se discuta în familie. Deja ca și copil observai faptul că nu poți arăta cine ești și ceea ce gîndești. Aceasta a fost o experiență fundamentală.

Cînd au avut loc primele întîlniri cu Securitatea?

Abia atunci cînd am început să lucrez ca traducătoare pentru fabrică. Dar aveam prieteni care scriau de mulți ani de zile și erau nevoiți să deoace șicanele Securității. Asta mergea de la exmatriculări din facultate, arest la domiciliu și percheziții pînă la pușcărie. În acest cerc de prieteni toate aceste lucruri se petrecuseră deja. În acest sens, nu îmi dau seama dacă nu cumva am fost mai degrabă neinteresantă pentru Securitate. Pesemne mă considerau un personaj insignifiant în acest cerc literar, de vreme ce eu încă nu publicasem nimic sau poate că pur și simplu nu vedeau rostul în a mă contacta sau șicana. Motivul pentru care deja de la primul contact, din clipa în care am început să lucrez la fabrică, am mers atît de departe încît să mă șantajeze pentru a mă determina să lucrez ca spion pentru ei, nu l-am înțeles însă

nici pînă în ziua de azi.

Ca spion în acest cerc literar, vrei să spunei?

Mai înfiu pentru fabrică, însă individul care era în fabrică nu răspundea de industrie, așa cum pretindea, ci pentru literatură. Bătuse scriitori și se ocupase și de percheziții. Acesta era așadar un fir. E o poveste realmente înfricoșătoare, pentru că eu trăiam pe atunci cu Richard Wagner ca și cu întreaga grupă de prieteni de altfel. Ar fi fost groaznic, dacă aș fi ajuns să îmi spionez și să îmi denunț propriul soț și pe cei mai apropiați prieteni. Ei întinseseră plasele pornind de la intimitatea dintre noi. Pe atunci nu am înțeles absolut nimic. Astăzi știu firește faptul că în DDR acestea erau metode curente. Însă nu pot să îmi dau seama cum a ajuns Securitatea la concluzia că trebuie să încerce. Nu îmi pot explica asta.

Din acel moment ați mai trăit zece ani de zile în România, nu-i așa?

Da, aproximativ. Din acea zi nu am mai avut liniște. Am fost concediată din fabrică, însă nu imediat, ci după șicane care au durat săptămîni în șir. În fiecare zi la ora șapte și jumătate trebuia să stau de vorbă cu directorul în prezența secretarului de partid. Vreme de cîteva săptămîni mi-au tot zis că trebuie să îmi găsesc un nou loc de muncă. Le-am spus că nu îmi doresc acest lucru și că rămîn aici. Dacă vrei să scapi de mine, va trebui să mă concediați și să specificați în scris din ce motiv. Acest lucru era evident de neconceput. Apoi au încercat să mă repartizeze ca muncitoare necalificată într-un departament al fabricii în care se făcea garduri de sîrmă împletită. Rolele pe care se găsea sîrma erau mari cît camera asta. Nu eram fizic vorbind capabilă să fac munca asta. Cam o săptămîină am stat degeaba acolo. Cînd au văzut că am acceptat acest lucru, m-au rechemat la centru. Am avut din nou dreptul să am un birou și am avut din nou biroul meu. După două săptămîni, într-o zi cînd am venit la muncă, am găsit biroul meu ocupat. Acolo stătea altcineva în locul meu, un inginer. Toate lucrurile mele fuseseră scoase pe coridor. Știam că nu pot pleca acasă, altfel aveau un motiv să se lege de absentismul meu. Încă vreo două, trei săptămîni mă tot mutam de colo-colo, de la o masă la alta, rugîndu-mă mereu de cineva să împrăști masa cu mine. Apoi le-au interzis celorlalți angajați să mă mai lase în birou. Nu mai aveam voie să intru niciunde. Cîteva zile am stat pe scară, mi-am luat dicționarul și am tradus. Era ca într-o piesă absurdă de teatru. Cu timpul au răspîndit și zvonul că lucrez pentru securitate.

În ce fel de cercuri a răspîndit Securitatea acest zvon?

Printre muncitori. Aceasta a fost cea mai mare porcărie posibilă, și pentru mine a fost cea mai mare lezare, faptul că muncitori încă credeau că eu sînt de fapt o cîrîșă. A trebuit să îndur toate astea doar pentru că refuzasem să fiu așa ceva. Totul era atît de absurd. Eram cu nervii la pămînt. Într-un tîrziu m-au zburat afară pe motiv că postul meu devenise inutil. La mei două săptămîni angajasera deja pe altcineva.

Ce a mai urmat apoi pentru Dv.?

Nu mai aveam nici un ban, realmente nu mai știam ce să fac. Aveam un apartament, părinți mei îmi plățiseră un apartament într-un bloc. Între timp însă tatăl meu, care aducea hanii, murise. Mama mea avea și ea puțini bani, dar mă ajuta cu alimente, fructe și legume, mai aducea din cînd în cînd cîte-o găină tăiată. Atunci am început să dau lecții private. Dar și asta era evident interzis. Securitatea își făcea apariția la cel mult zece zile și îi soma pe oameni că dacă mă mai primesc în casele lor, vor avea probleme. Firește că oamenii au renunțat astfel la serviciile mele. Unii dintre ei au spus de ce, majoritatea nu. Așa era pe atunci. De-a lungul timpului mi s-au trimis frecvent citații pentru interogatoriu. Existau atît datoria, cît și dreptul de a munci, ambele erau conținute în aceeași frază. Datoria de a munci nu o îndeplineam, și apoi exista un paragraf: parazitare, element parazitator, și pentru asta puteai ajunge la muncă silnică sau închisoare. De asta mi-a fost întotdeauna frică. Nu au făcut-o însă, deși m-au amenințat tot timpul cu asta. Slavă Domnului!

Dv. nu ați fugit din țară, însă vi s-a permis emigrați. Cum s-a ajuns la această întorsătură?

Scriesem o carte pe care o începusem în timpul muncii la fabrică: „Ținuturile joase”. Această carte a așteptat patru ani la o editură și a apărut apoi sub o formă total desfigurată. Apoi a venit la mine un prieten, care emigrase deja și dobîndise între timp un loc de muncă la Casa Literară din Berlin. El a luat cartea cu el și a trimis-o la diverse edituri. Reușisem să scot din țară originalul pe ascuns. Cartea a apărut apoi în Germania, iar eu am primit pentru ea mai multe premii literare, sînt cele mai însemnate premii ale vieții mele. Dintr-o dată nu am mai fost o anonimă. Aceste premii mi-au apărut viața. Apoi, în 1984 am putut participa la Tîrgul de Carte de la Frankfurt. În momentul în care aceste premii au început să apară, nu au mai știu ce să facă cu mine. Ieșisem deja de trei ori din țară, de fiecare dată cu ocazia acordării unui premiu. Și apoi dintr-o dată s-a terminat. În vest, peste tot unde am avut ocazia, în ziare, la radio, la televizor am vorbit în mod absolut franc despre dictatură și am spus ce se întîmplă în România și că nu mă lăsam folosită drept portdrape. Pentru mine aceasta a fost singura condiție. Sau călătoresc și vorbesc, sau tac și stau acasă.

Nu ați avut nici un fel de probleme atunci cînd v-ați întors?

Bineînțeles că am avut, firește. Cînd mă întorceam, zece zile eram la interogatoriu. Apoi nu am mai putut publica nimic oricum și am cerut emigrarea în 1987 din motive politice. În cerere am menționat totul, ce se întîplise în ultimii zece ani. Toți prietenii mei din acea grupă au făcut la fel. După un an și jumătate mi s-a permis să emigrăm.

Interviu realizat de **Dora FITZLI**

Apărut în cotidianul ETH, Zürich

Traducere din limba germană de **Daniel STUPARU**

LA LOC DE FRUNTE STĂ PĂSTRAREA SPIRITULUI CULTURII ȚĂRII NATALE

DIALOG CU SHMUEL RAINISCH PREȘEDINTELE ORGANIZAȚIEI ORIGINARILOR DIN ROMÂNIA, ISRAEL

Deschizând numărul din ianuarie al revistei „Minimum” – revistă de mare prestigiu, pe care noi o citim cu plăcere și pe care o iubim –, am descoperit în pagina a doua, în chenar „Omul anului din *aliata română* (adică originarii din România), Shmuel Rainisch”. Parcurgând materialul expus, domnul Shmuel Rainisch ne-a trezit interesul deoarece în zilele noastre nu-i ușor de găsit un om care, în momentele grele, așa cum au fost cele din vara anului 2006 pentru mulți israelieni aflați sub tirul rachetelor lansate de Hezbollah, să se îngrijească de ceilalți expunându-se pe sine. Da, în timpul războiului din vara trecută (izbucnit între Israel și Liban în urma răpirii de către Hezbollah a doi soldați israelieni), Shmuel Rainisch a umblat „din casă în casă”, interesându-se de necazurile fiecăruia și dînd, pe măsura puterilor sale, o mîină de ajutor. „”, după cum relatează revista „Minimum”

Interesul nostru pentru aceasta a mers pînă acolo încît ne-am hotărît să solicităm domnului Shmuel Rainisch un interviu. Ceea ce am și făcut.

Elvira SEFFER: Ce înseamnă H.O.R.?

Shmuel RAINISCH (S.R.): H.O.R., tradus în românește, înseamnă „Organizația Originarilor din România”.

Cînd a luat ființă și care a fost motivația care a stat la baza creării acestei organizații?

H.O.R.-ul a fost înființat aici, în Haifa, în anul 1928. Cu cîțiva ani în urmă, în sala mare de festivități a primăriei din Haifa, am aniversat 75 de ani de existență (*Vezi foto*).

A fost un moment emoționant în viața HOR-ului din Haifa, moment la care au participat personalități de seamă ale vieții politice și culturale din orașul nostru, precum primarul Haifei, cîțiva membri ai Knessetului (Parlamentul Israelului – n.r.), locuitori ai Haifei și din împrejurimi. Ne-a onorat cu prezența sa și Ambasadorul României de atunci, dna Dr. Mariana Valeria Stoica. Cu acel prilej domnia sa a elogiat activitatea organizației noastre și ne-a adus mulțumiri pentru sprijinul pe care aceasta l-a acordat Ambasadei României de cîte ori a fost solicitat. Mai precis, cu prilejul organizării unor expoziții de către Ambasada României, cum a fost expoziția „Constantin Brîncuși” care a avut loc în satul artiștilor Ein-Hod, apoi expoziția satului românesc și altele. Dar cel mai substanțial ajutor l-am dat Ambasadei cu prilejul alegerilor parlamentare și prezidențiale, începînd cu anul 1996 cînd, de fiecare dată, am asigurat spațiul și tot ce-a fost necesar pentru buna desfășurare, aici în Haifa, a alegerilor, pentru că toți cei cu drept de vot, originarii din România dar și muncitorii români aflați în țara noastră de activitate, să-și poată exercita acest drept.

În ceea ce privește motivația existenței acestei organizații, ea este una firească, cea mai firească dintre motivații, și anume legătura dintre toți aceia care au în comun aceleași locuri natale și aceeași limbă.

Primi evrei români au venit pe acest pămînt în secolul al XIX-lea. Nu le-a fost ușor. Deși se întorceau în patria strămoșilor lor, nu erau bine primii, în perioada aceea Palestina

se afla sub ocupația Imperiului Otoman. Dar au fost și mai rău primiți, sau n-au mai fost primiți deloc, după intrarea Palestinei sub mandat britanic, după primul război mondial. Cu toate astea, evreii au continuat să se întoarcă acasă, adică în Palestina, între cele două războaie mondiale, deoarece începuse a se prefigura marea prigoană antisemită din Europa. Printre aceștia au fost și mulți evrei din România. Dar cei mai mulți au venit după Holocaust și după înființarea statului Israel. De fapt, după reînființarea statului evreu, avînd în vedere că statul evreu avea o existență milenară în momentul în care a fost cucerit de Nabucodonosor, cu aproape 600 de ani î.e.n.

Deci, motivația înființării HOR-ului este una solidă, care a stat și va sta multă vreme în picioare. Și, după aceea, va intra probabil în istoria israelienilor originarii din România.

Ne puteți face un scurt istoric al organizației?

Există un document oficial care atestă înființarea HOR-ului pe data de 4 iulie 1928, în Haifa. Deoarece comunitatea românească era deja numeroasă, autoritățile locale au hotărît să permită originarilor din România construirea unei zone rezidențiale lângă orașul Haifa, numită atunci AHUZAT HERBERT SAMUEL. Astăzi, acea zonă a devenit cartierul rezidențial AHUZA și se înserie în perimetrul Haifei, perimetru mult lărgit în decenile scurse pînă acum. Pentru realizarea acestui dezeriderat, românii și-au creat acești organisme care să-i reprezinte în fața autorităților de atunci, pe vremea aceea Palestina aflîndu-se sub mandat britanic. Autoritățile au aprobat înființarea zonei rezidențiale, și aceasta poate fi numita prima realizare a H.O.R.-ului.

După zece ani de existență, adică în 1938, HOR-ul își începe activitatea, și, în 1958, își reîncepe eforturile. Motivația, aceeași despre care v-am mai vorbit, ar fi trebuit să devină mai pregnantă. Dar, se pare, n-a fost așa. La acea dată, numărul originarilor din România care veneau în Israel era în continuă creștere. Numai că, de data asta, nu veniți nu se reîn-

torceau numai pe pământul strămoșesc ei și în noua lor patrie, Israel! Ei nu se reîntorceau acum doar în virtutea urii pe care și-o făceau toți evreii din diaspora ... și la anul la Ierusalim". Se reîntorceau acum nu numai pentru a fi buni evrei ei și pentru a fi buni israelieni.

În situația asta, HOR-ul înțelege că trebuie căutate noi căi de legătură între organizație și noi veniți din România.

Aceste căutări aveau să dureze o vreme.

Conjunctura favorabilă se va ivi abia la începutul anilor '90, după schimbările bine-cunoscute – în plan social și politic – din România. După această dată, relațiile originarilor din România cu țara natală au cunoscut o relaxare care se va simți, în anii următori, mai ales în plan cultural.

Începînd cu anul 1993, HOR-ul din Haifa cunoaște o reînnoire totală.

Înregistrată ca organizație non-profit, HOR-ul din Haifa se implică direct în apărarea drepturilor tuturor originarilor din România, indiferent de naționalitate sau religie. Un exemplu în această privință îl constituie faptul că secretarul organizației noastre, doamna Elvira Seffer, este de religie creștină.

În programul reorientării organizației noastre, la loc de frunte stă păstrarea spiritului culturii țării natale și, în același sens, am reușit, în ultimii ani, să cumpărăm un sediu – grație donațiilor primite și strînse de-a lungul anilor – de la originarii din România. Acest sediu este acum mobilat în mod adecvat și dispune de o bibliotecă alcătuită, în general, din donații și care s-a îmbogățit în ultimii ani cu noi volume de valoare primite din România, prin Departamentul pentru Relațiile cu Românii de Pretutindeni. De asemenea, mai avem la sediu un televizor, un video și un DVD, unde pot fi vizionate casete sau CD-uri cu filme românești, opere, piese de teatru românești, casete donate HOR-ului de către domnul Dr. Emil Wittner, în memoria soției sale.

Tot în scopul enunțat mai sus, a luat ființă, în anul 2002, *Cercul Cultural Haifa*.

Care este obiectivul, în momentul de față, al HOR-ului?

Să le luăm pe rînd, mai întâi, acțiuni umanitare: de trei ori pe an, adică de *Pesah* (Paște), *Rov Hachana* (Anul Nou) și *Hanuca*, sărbători tradiționale evreiești. Ducem, la domiciliul celor pe care îi avem în evidență ca fiind mai nevoiași, pachete cu alimente de bază. În această acțiune, donatori noștri sînt Rotăry-Haifa și Fundația pentru Ajutorarea Victimelor Holocaustului, dar și persoane particulare. Aici trebuie să adăugăm că HOR-ul are în sarcină și ajutorarea victimelor Holocaustului. Dar în situații de criză, cum a fost criza creată de războiul cu Libanul din vara lui 2006, ne mobilizăm și noi, și donatorii, pentru a depăși momentul. Aici vreau să adaug că în vara lui 2006 ne-a venit în ajutor și Biserica Adventistă de Ziua a 7-a, care ne-a pus la dispoziție, prin domnul Doru Grigoriu, locația ei din Ierusalim pentru cazarea celor care, neputînd suporta tirul rachetelor lansate de Hezbollah, doreau să părăsească Haifa.

Și față de necazurile romanilor am reacționat. Am dat o mîna de ajutor celor care au fost năpăstuiți de mandatele din 2005. Atunci ne-a cerut sprijinul dl. Doru Grigoriu, pentru strîngerea și trimiterea în România a unor ajutoare. Numai din Haifa s-a strîns atunci 4 tone de îmbrăcăminte. Apoi saltele, pîlpumi, pîeduri, încă 3 tone, firma „Sano” al cărui patron este Consulul Onorific al României, Bruno Lurshberg, originar din România,

a donat peste 10 tone de detergenți, scutece de unică folosință și tot felul de produse Sano. Domnul Doru Grigoriu a însoțit aceste ajutoare, aproximativ 19 tone, și a supravegheat împărțirea lor.

În privința acțiunilor culturale, HOR-ul din Haifa se îngrijește de buna funcționare a *Cercului Cultural Haifa*, asigurîndu-i spațiu pentru desfășurarea manifestărilor în condiții optime, lucru apreciat de către Comitetul de Conducere al Cercului Cultural, din care fac parte doamnele Biti Caragiale, Mada Davidsohn, Francisca Stoieriu. Specificul activității cercului nostru cultural este prezentarea cărților nou-apărute, întîlniri cu personalități ale vieții culturale israeliene și române. Acestea din urmă, de obicei, sînt organizate în colaborare cu Institutul Cultural Român din Tel Aviv. Trebuie să spun că sîntem foarte mulțumiți de sprijinul pe care-l primim din partea Institutului Cultural Român din Tel Aviv și asta de cînd la conducerea Institutului se află doamna Medeea Axinciuc. De asemenea, ne bucurăm și de sprijinul Atașatului Cultural al Ambasadei României în Israel, doamna Octavian Șerban.

De cîteva ori pe an, oferim gratuit, pensionarilor, programe artistice, la care ei participă în număr mare și asta datorită programului pe care-l oferim, și anume cîntece vechi românești, romanțe, muzică ușoară „de pe vremea lor”, dar și muzică populară. De asemenea, în ajutorarea pensionarilor ne sprijină enorm și deputatul Moshe Sharoni, din partea Partidului Pensionarilor (GIL).

Ne puteți spune cîteva cuvinte despre familia Dvs.?

Am să încerc să vă răspund pe scurt, cât se poate de „pe scurt”. Am fost, la viața mea, un soț fericit. Apoi am fost un soț și un tată fericit. Acum sînt un soț, un tată și un bunici fericit. Dacă înainte aveam cea mai bună soție din lume, Slavă Domnului, mai apoi cei mai buni copii din lume, acum am cei mai buni, cei mai frumoși și cei mai deștepti nepoți din lume. Credeți ca ar mai fi ceva de adăugat?

Reporter: Evident, nu!

Am ajuns deci la ultima întrebare: Subvenții!

Ziceți ultima întrebare?! E foarte bine că este ultima deoarece este și singura întrebare care mă indispoaze.

Organizația noastră nu are subvenții. Singurul nostru venit îl constituie cotizațiile membrilor. Iar cotizația maximă pe un an al unui membru este de 100 de shekeli (aproximativ 20 \$ - n.r.). Dar în categoria asta intră foarte puțini. Marea majoritate dau 50 de shekeli pe an. Din banii aceștia abia dacă ne putem asigura plata consumului de electricitate și de apă. De la stat nu putem prelua. Pentru că noi, cei care am crescut și am muncit în Israel, cunoaștem că statul nostru are, în plan financiar, două mari probleme în bugetul său: apărarea și pensionarii. Nu-i deloc greu să înțelegi că de mult plătește statul Israel pentru a putea face față atacurilor teroriste, dar mai ales intențiilor lor de a șterge Israelul de pe hartă. În ceea ce-i privește pe pensionarii foarte mulți dintre ei au venit aici la o vîrstă neproductivă. Totuși, statul evreu se străduiește să le asigure o bănuțică cu mai bani. Dar este, în condițiile actuale, din ce în ce mai greu.

Priai omare, de la stat nu putem aștepta subvenții.

Interviu realizat de Elvira SEFFER

INTERVIU

O SUTĂ PATRUZECI DE ANI DE „CONVORBIRI LITERARE”

La ancheta revistei au fost solicitați să răspundă colaboratorii și prietenii revistei „Convorbiri literare”, prin acest text:

În martie 2007 s-au împlinit 140 de ani de la apariția primului număr al revistei Societății Junimea, *Convorbiri literare*.

În dorința de a marca acest eveniment și în paginile revistei, vă propunem un set de întrebări la care vă rugăm să ne răspundeți.

Așteptăm răspunsul d-voastră, pentru care vă mulțumim anticipat, până la 5 martie a.c., pe adresa de e-mail convlit@mail.dntis.ro, sau pe fax 0232-260390, sau prin poștă pe adresa: str. I.C. Brătianu nr. 22, et. 1, Iași, cod 700037.

În cazul în care răspunsurile vor sosi după 5 martie, vor fi publicate în următoarele numere ale revistei.

1. Ce a însemnat și ce a reprezentat revista *Convorbiri literare* în cultura națională în perioada ei junimistă – din martie 1867 până în decembrie 1894 când Iacob Negruzzi consemnează: „După doi ani de împreună lucrare, am dobândit încredințarea că acei tineri vor ști să ducă cu succes opera începută de generația precedentă și vin astăzi să trec asupra lor sarcina purtată de mine cu atita dragoste timp de 28 ani”! (nr. 1, an XXIX din 1 ian. 1895 al *Convorbirilor literare*).

2. Cum se știe, în 1885, revista își mută sediul la București. A fost binevenită această inițiativă?

3. Din 1895 până în 1902 publicația se va afla sub direcția unui comitet de conducere. Între 1902-1906 va fi director Ion Bogdan, urmat între 1907-1923 de Simion Mehedinți, între 1924-20 februarie 1939 de Al. Tzigara Samurçșu, iar

din 20 februarie 1939 până în 31 mai 1944, când va fi interzisă de ocupația sovietică, de I.E. Torouțu. În aproape jumătate de veac de la predarea ștafetei de secretarul perpetuu al Junimii, care a fost rolul revistei în peisajul cultural național?

4. Din mai 1970, tot la Iași, revista își reia apariția. În acest interval va avea printre coordonatori, între 1970 și 1976 pe Corneliu Ștefanache, iar din 1976 până în decembrie 1989 pe Corneliu Sturzu. Cum apreciați relansarea, la Iași, a *Convorbirilor literare*?

5. Din 1990 până în decembrie 1995, sub conducerea lui Al. Dobrescu, revista va trece printr-o perioadă post-revoluționară de tranziție, segment de care n-au fost scutite aproape nici una din publicațiile literare și culturale ale țării.

Care vă sînt opiniile despre nivelul revistei din acest interval?

6. Actuala conducere preia *Convorbiri literare* în decembrie 1995. Prin articolul program din primul număr al prezentei serii, publicația își propunea continuarea, în noile condiții, a programului promovat de Societatea Junimea la înființarea „foii” sale. Cît a reușit și cît nu, am fi onorați să ne spuneți.

7. *Convorbiri literare* a traversat trei secole și două milenii în slujba culturii naționale. Ce semnifică pentru dumneavoastră 140 de ani de evascontinuitate într-o țară a tuturor neașezărilor?

Răspunsurile pot fi cumulate, pot acoperi toate întrebările sau numai unele, ori pot fi eludate, propunându-ni-se un text propriu în marginea acestui eveniment.

Cassian Maria SPIRIDON

SUB SEMNUL CONTINUITĂȚII: „CONVORBIRI LITERARE”

Se poate aprecia destinul unei reviste și în sine, ca însumare de mesaje, mai ales atunci când mesajele s-au produs într-un răstimp relativ scurt, ca în cazul „Daciei literare” (1840) sau în cel reprezentat de „România literară”. Cînd e vorba însă de o publicație mult mai longevivă, cu accente noi de la o generație la alta, judecata analistului trebuie să țină seama de evoluția contextului socio-cultural, de nuanțele survenite pe parcurs, într-un moment sau altul. Este mai ales cazul revistei „Convorbiri literare”, de la a cărei apariție s-au scurs 14 decenii, timp în care publicația junimistă a cunoscut destule schimbări de accent, chiar dacă spiritul ei a rămas *grossomodo* același. Titlul voit neutru al publicației va fi contribuit oarecum la această longevitate, ca și nevoia mereu prezentă de spirit critic, condiție indispensabilă oricărei culturi.

„Înapoi la Maiorescu” e un îndemn ce s-a formulat la răsputeri, îndeosebi atunci cînd confuzia valorilor anterioare să prevaleze în societatea românească. Asupra acestei nevoi atrăgea atenția criticul de la „Șburătorul”, definind o dialectică a fenomenului demnă de amintit: „În materie de cultură,

evoluțiile nu sînt mereu perpetue, nici lineare; cînd crezi că ai pus mîna pe țîrm, un val te smulge departe în larg; pînza țesută ziua se desface noaptea; apele se ascund sub nisip și ciulnii crește pe marmura cetății ruinate; în adîpostul linpezit odinioară îți umple ochii cerneala norilor involburăți. Optimismul nostru trebuie să fie însă la fel cu cel al lui Maiorescu: *birui-va ghindul*, cum spunea înțelepciunea cronicarului și inscripția criticului deasupra uzei bibliotecii. Altfel, la ce am mai trăi?”¹

Interogația criticului, consonantă cu adagiul costian din ultima treime a secolului XVII, e mereu actuală. În lumina ei, se poate aprecia cum se cuvine și acțiunea junimistă, reflectată mai cu seamă în paginile „Convorbirilor literare”. Supremația gîndului, pusă în slujba unei culturi întemeiate pe ideea latină, e nota lor comună, legată transmis de la o generație la alta, destul de convingător pentru a se prelungi pînă la noi.

În plin pozitivism, revista Junimii a impus o abordare mai sistematică a culturii și a vieții sociale, sub semnul respectului față de adevăr, ca normă valabilă în orice domeniu.

Naționalitatea însăși, a spus-o Eminescu, definind maiorescianismul, trebuia să fie privită în aceste limite. A fost tema centrală în primul an de apariție și avea să rămână una semnificativă de-a lungul anilor. Studiul lui Maiorescu despre *Diracția nouă în poezia și proza română* (1871) a constituit un text fundamental până azi, invitând mereu la reflecție și revizuire critică.

Din revizuire avea să facă E. Lovinescu, cel mai de seamă discipol, o temă de bază, convins că atitudinea față de orice operă se cuvine a fi mereu critică. Puțin după moartea sa, venerabila publicație avea să dispară (1944), iar conceptul de revizuire a căpătat un alt sens, devenind aproape sinonim cu mistificarea, distorsiunea, anexarea abuzivă. „Convorbiri literare” au fost considerate, un sfert de secol, un simplu vehicul al „culturi burghezo-moșteresti”, asupra căruia istoricii și criticii literari își îndreptau săgețile programatic și mistificator.

A fost nevoie de un semnal politic, la mijlocul anilor 60, pentru ca ostilitatea față de Junimea, și implicit față de revista acesteia să se mai tempereze, iar reconsiderarea junimismului să poată avea loc treptat², mai ales prin contribuțiile lui Z. Ornea, dincolo de care se recunoaște o vastă bibliografie de tematică³.

În 1970, s-a putut scoate, la Iași, o nouă serie a revistei, nu fără tribulații specifice unui sistem totalitar și cu voința discretă de a repune la lucru criticismul de factură maioresciană, fie și limitat la sfera literaturii. Vechea serie a beneficiat totodată de studii, monografii, ba chiar și de un indice indispensabil cercetării în domeniu⁴. Noile contribuții se remarcă printr-un interes aparte pentru ceea ce se numea, în epocă, „valorificarea moștenirii culturale”. Nu e puțin lucru, deoarece astfel se repuneau în circulație texte pe care proiectivismul le pusese la index sau le utilizase ca distorsiuni nepermise, anexându-le cumva la discursul puterii.

În lipsa unei cercetări minuțioasă, exhaustivă, e încă greu de trasat un asemenea profil; într-o vreme când discursul unic era silit să cedeze cîte puțin în zona culturii, dacă voia să-și mențină totuși autoritatea, controlul, seducția ideologică. Simpla enumerare a colaboratorilor și a temelor indică eforturi considerabile de a stimula un tonus intelectual, artistic, creativ, pe linia deschisă de Maiorescu și comilitonii săi.

„Junimea” nu înova însă în absolut, ci a înțeles să preia filonul critic reprezentat anterior mai ales de Kogălniceanu, a cărui înaltă inteligență a știut să afle un bun echilibru între tradiție și înnoire. Să ne reamintim judecata emisă, cu un secol în urmă, de G. Ibrăileanu: „Dacă spiritul novator ar fi mers alături de spiritul critic, ca în vremea, ca în persoana lui Kogălniceanu, – spiritul novator îmbărbătind spiritul critic, timid prin firea sa, spiritul critic moderând spiritul novator, temerar prin firea sa –, sîntem siguri că țara noastră ar avea astăzi un alt aspect”⁵. Criticul de la „Viața românească” se socotea îndrituit a se revendica el însuși de la un spirit ce privilegia lunga durată, impunând o perspectivă organică.

Junimismul a avut însă darul să socheze, prin îngroșări conștiente, să producă un frison benefic în societatea

românească, nu doar în lumea intelectuală. Faptul că dezbaterele inițiate de Maiorescu au avut o certă coerență, prelungindu-se în noile generații, mai cu seamă prin intermediul revistei, comportă o semnificație aparte, decisivă pentru cultura noastră modernă.

Pe această linie, oficiosul Junimii deține un rol incomparabil, subliniat adesea de analiști fenomenului românesc. Exacerbarea discursului critic ținea de o strategie care se degaja din paginile revistei, din corespondența corifeilor, din memorialistică etc. Nefăcînd concesii în materie de limbă, stil, creație, în orice domeniu umanistic, revista fondată la 1 martie 1857 și-a asigurat un impact ale cărui ecouri se continuă pînă azi.

Discursul istoric a profitat din plin de spiritul Junimii, îndeosebi prin A.D. Xenopol, G. Panu, D. Onciul, I. Bogdan, nume strîns legate de Junimea, ca și de evoluția istoriografiei. Xenopol a și redactat, un timp, procesele verbale de ședință, devenind un *bon à tout faire* al grupării. I. Bogdan avea să și conducă, la începutul secolului XX, revista grupării, deja venerabilă și în plin efort de adevare la noile exigențe⁶.

Nu se poate sublinia îndeajuns rolul jucat de această publicație, în sfera umanismelor, însă și relativ la spiritul public din epocă, limpezit într-o anumită măsură grație tocmai celui „duh de temeinicie” pe care T. Vianu îl socotea ca principal atribut al Junimii. Se poate înțelege de ce N. Titulescu, în timpul tratativelor de la Versailles, a ținut să prezinte somptuoasa colecție a „Convorbirilor literare” ca o expresie a unei culturi demne de stimă, deși atît de puțin cunoscută în lume⁷. Tocmai atunci, C. Rădulescu-Motru scotea revista „Ideea europeană”, preocupat să releve și această dimensiune, în perfectă consonanță cu spiritul Junimii.

În pofida multor vicisitudini, „Convorbiri literare” se prezintă, după atîta timp, ca o publicație deschisă la noile exigențe, cu o propensiune critică ce se nutrește încă din mesajul inițial⁸.

Alexandru ZUB

1. E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, București, 1940.

2. Cf. Rodica Flores, „Convorbiri literare”, în vol. *Reviste literare românești din secolul al XIX-lea*, ed. Paul Cornea, București, 1970, p. 161-263.

3. Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, București, 1975.

4. C. Pomplian, H. Zalis, *Convorbiri literare. Bibliografie*, București, 1975.

5. G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească. Note și impresii*, ed. Ioan Holban, București, 1984, p. 186.

6. Cf. Al. Zub, *Junimea. implicații istoriografice*, Iași, 1976; idem, *De la istoria critică la critică*, București, 1985.

7. Cf. Constantina Căciula, *Convorbiri literare*, – 140, în „Cultura”, 10, 8 (1 martie 2007), p. 8.

8. Vezi *Dicționarul general al literaturii române*, C. D. București, 2004, p. 371-373; Bogdan Crețu, 140 de ani de la nașterea „Convorbirilor literare”, în „Adevărul literar și artistic”, XVI, 864 (28 martie 2007), p. 1. 9. Cassian Maria Spiridon, *Literatură română modernă are vîrstă revistei „Convorbiri literare”*, ibidem, p. 8-11.

LECȚIA „CONVORBIRILOR”

Moto:

„Critica, fie și amară, numai să fie dreaptă, este un element neapărat al susținerii și propășirii noastre, și ea orice jertfe și în mijlocul a oricărui ruine trebuie împinsă semnul adevărului”.

Titu Maiorescu. *Dirigeți-vă nouă!*

Doi principii cu statut de strategie culturală (literară, estetică etc.) s-au aflat la temelie revistei „Convorbiri literare”. Ele au funcționat ferm, decisiv și benefic, atâta timp cât grupul junimist inițiator s-a menținut compact și viguros, într-adevăr elitist, ca un vîrf de lance în mișcarea de idei a României unite și moderne. Titu Maiorescu le-a dat glas, mai precis, le-a conceput sub regimul sever al gândirii logice și le-a făcut disponibile activității practice imediate. Disciplinarea în gândire și-a pus-o la punct, cum se știe, studiind cu pasiune, pînă la implicare, cultura europeană, direct la fața locului, în lucrările ei esențiale (de fond), active și creatoare de valori. Cîmpul de aplicare se oferea de la sine în chip ideal prin realitățile autohtone, predispuse reînnoirilor cu elemente și în nume propriu, așadar gata să intre în sincronie și în dialog stimulator cu spiritele luminate ale contemporaneității.

Un principiu diriguitor spre sens și existență era acela al *adevărului*, în înțelesul său criteriologic. Autorul nu și-a dorit să dea o definiție acestei binecunoscute categorii filosofice din sistemul fundamental de valori, nici măcar ca „ipoteză de lucru”. I s-a îngăduit cititorului să-și aleagă o variantă din sursele autorizate și consacrate în tradiție aristotelică, iar o anumită frază de evident arsenal hegelian și-a găsit locul cu intenție și cu program în discursul său. Este vorba de asocierea dintre adevăr și real pînă la interferență și chiar la sinonimie. *Adevărul, realul, concretul* sînt (la „idealistul” și „metafizicianul” Maiorescu) repere teoretice destinate să contureze cadrul natural și favorabil unui dialog de idei civilizat și productiv. Prin punerea în ecuație corectă și prin forța lor persuasivă se indică direcția de urmat cu necesitate într-o împrejurare de interes general, ca un aspect al înălțării impersonale. După opinia junimistului român și a vremii, poezia „exprimă frumosul” iar știința „se ocupă de adevăr”, însă amîndouă sînt unite prin *idei* logice și instituționalizabile, adică prin *fond*, și se despart convențional doar prin materia de comunicare, adică prin forme specifice și adecvate. Micul pachet de concepte și noțiuni din schema discursului, chiar dacă are un caracter didactic și concis ca o chemare războinică, a căpatat, în decursul desfășurării lui pragmatice, chip de „sinteză în atac”. Partenerul de dialog se vedea nevoit să se

înfățișeze la bară cu un apreciabil bagaj cultural, cu idei „clare și distincte” și cu „pasiunea năvalnică” pentru adevăr. Date fiind condițiile grele și „de tranziție” în care se afla cultura română la vremea respectivă, răul trebuia îndepărtat hotărît și energic; dar nu numai *răul*, ci și *asociații* lui, *urîtul* și *mîncîuna*, dușmanii de moarte ai „împlîntării adevărului”. Ne previne autorul: „În asemenea momente este bine să nu cauți înapoi, nici împrejur, ci, pășind înainte, să-ți păstrezi încrederea că progresul adevărului *trebuie* să se facă și că formula lui este aceasta: mulți din cei ce astăzi sînt în rătăcire vor veni mîine pe calea adevărului, dar nici unul din cei ce au înțeles o dată adevărul nu se va mai întoarce la vechile erori”. Așa se încheie articolul *Observări polemice* din 1869. Asemenea afirmații profetizante s-au confirmat încă din timpul vieții autorului. Iată titlul de glorie scriitoricească. Pe merit.

Componența grupului de întemeietori, imperativele momentului, dorința redacției de a se afirma în direcția igienizării culturii, înțelegerea ca primă necesitate, toate acestea au impus „Convorbirilor literare” să devină o publicație polemică de temut. Spiritul combativ și bine echipat nu s-a născut dintr-odată. A fost premers de o etapă pregătitoare, experimentală, cuprinsă între momentul întemeierii „Junimii”, ca societate reprezentativă pentru intelectualitatea, deocamdată, ieșeană (ce se fixează „în negura timpurilor”, după o glumă binecunoscută a lui Iacob Negruzzi) și acela al apariției revistei, de data aceasta cu precizare strict calendaristică. 1 martie 1867. Și-au zis „junimiști”, nu pentru a sfida doar generația anterioară, a „bătrînilor”, cum s-a spus adesea prea agresiv și cu multă nechibzuință. „June” sînt și rămîn *ideile*, dacă se înscriu în logica adevărului. E drept că bătrîni respectabili pot fi purtători și chiar creatori de idei „june”. Ele nu se comportă asemenea fenomenelor biologice. Genul nu are vîrstă: totdeauna e „june și ferece”. Și tot atît de adevărat este că ideile promovate de revista „Convorbiri literare” și-au păstrat junețea și multe decenii s-au dovedit a fi roditoare pe întreaga întindere a culturii române.

Încă de la primele numere „Convorbirile” au produs o impresie extraordinară în viața publică și o înviorare de atmosferă cum nu s-a mai întîmplat niciodată la noi, deși nu erau atacate forme de organizare statală, nici personalități politice. La ordinea zilei era exprimarea îngrijită, în practica ziaristică și în scrierile poetice. Maiorescu a diagnosticat exact starea vremii și a înțeles că intrarea în normalitate era condiționată de scrierea corectă în limba română și de acomodarea ideilor cu realitatea concretă: „Numai copiii cei necopți, pentru a-și face o grădină, taie florile și frunzele din mîlpina lor și le așază în nisipul spulberat, cea dintîi safture a vîntului le doboară, cea

dintâi rază a soarelui le vestejește. Dar natura, marea noastră învățătoare, își împlință rădăcina stejarului în pătura cea mai adâncă și statornică a pământului și de acolo dă creațiunii sale putere de a lupta și de a trăi”.

Metafora citată a jocului de copii a stat permanent în atenția redacției: grija ca rădăcinile viguroase ale culturii să fie împlinite în solul cel mai adânc al etnicului, astfel încât să pară crescute chiar de acolo. Temele publicisticii primului deceniu pot șoca datorită disparității lor. Este doar o aparență. Ele își găsesc strânse afinități pe parcursul tratării, fiind orientate într-o direcție comună, aceea a clarificării formelor de limbă. Într-o vreme când în statele civilizate ale Europei experiența artistică se lăsa dirijată cu folos grație tratatelor filosofice și estetice prestigioase, iar la noi liderii de opinie practicau un mimetism penibil (sau se credeau geniali: V.A. Urechia îl considera pe Iancu Văcărescu superior lui Goethe în ceea ce privește poetizarea motivului de circulație cunoscut sub titlul *Într-o grădină*). Titu Maiorescu, deși admirator fără leac al valorilor sublime, avea curajul să pornească de la lucrurile simple și încă nespuse, cu umilință dar și cu încrederea că numai așa se poate arăta calea care duce „la poezia cea adevărată”. În *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*, nu se sfiește să le spună poetilor, cu exemple de școală, ce înseamnă epitetul și de câte feluri sînt comparațiile; după numai un an, în *Limba română în jurnalele din Austria* dădea lecții de stil gazetăresc. Îl nemulțumea exprimarea necultivată, fraza greoaie, confuză, calchiată după modele străine neasimilate. Caracteristica momentului era „năvala de germanisme”. Formele străine, în vorbire și în scriere, făceau să se resimtă un „stil greoi antiromânesc”. Ce-ar mai zice, oare, dacă ar citi producțiile noastre poetice și gazetărești, din anii tranziției, dacă ar urmări pe canalele de resort discursurile liderilor politici, emisiunile de divertisment, reclamele publicitare?

Ca încheiere, un cuvînt despre cel de al doilea principiu de strategie literară, moștenire junimistă, pe care îl aveam în vedere la începutul acestor rînduri. Dar mai întîi să ne aducem aminte de propoziția: Eminescu este „om al timpului modern”. Această judecată de valoare a fost rostită de Titu Maiorescu în două rînduri, și exact în același mod și cu aceleași cuvinte, ceea ce vrea să însemne în gîndirea severă a criticului un adevăr de necontestat: prima dată în *Diracția nouă* (1872), a doua oară în *Eminescu și poeziile lui* (1889), cînd generația întemeietoare credea că a venit timpul să pună surdina tonului polemic și să contemple roadele pentru care militase cu dăruire și aprig aproupe un sfert de veac, fără să se elatine, fără să „se uite în urmă”. Altfel spus, „om al timpului modern” avea și are același sens cu „om al timpului său”. Logica creației nu reține individul ca individ,

cu „personalismele” și mofturile sale, ci devenirea însuși ca *personalitate*, ca imagine semnificativă, în bine ori în rău, a vremii sale. Dacă segmentul de timp predestinat unui nume ce urmează să se transforme în renume are șansa să capete o semnificație specială, simbolică; dacă un grup ales reușește prin proprie strădanie să dilate cadrele prea strîmte ale segmentului de timp, să concureze eternitatea, iar unii dintre ei să fie recunoscuți ca „genii”, „nemuritori”, „clasici”, figuri ale „Pleiadei”, „romantismului”, „modernismului”, în asemenea cazuri fericite, „Cu atît mai bine țării...”.

Cred că, atunci cînd vrem să înțelegem dimensiunea reală a unei personalități, nu avem altă cale decît s-o raportăm la segmentul propriu de timp. Ne situăm, astfel, cu necesitate, în planul valorilor de tip calitativ, acelea care nu-și pierd rostul de la un moment la altul, oricîte „schimbări” ar avea loc pe parcurs. Maiorescu observa corect fenomenul la care asista ca martor și gînditor încercat, ceea ce ne determină să-i dăm credibilitate: „Eminescu face epocă, în mișcarea noastră literară”. Nu are sens întrebarea directă și gălăgioasă: dacă se mai citesc *astăzi*, cu pasiune, Homer, Dante, Goethe, Balzac, Eminescu? Prudent ar fi să ne întrebăm în ce măsură o personalitate a făcut „epocă”, a produs un asemenea cutremur în cultura vremii, încît a fost resimțit (junimiștii ar spune „a dat roadă”) pe întinderea mai multor generații, pînă la transfigurarea lor. Să nu se uite o clipă: cine îl blamează pe „poetul național”, cum se spune adesea în deridere, nu este deloc „liber”; poartă, fără să știe, „jugul” lui Eminescu.

Iar dacă, în contrareplică, actuala redacție a „Convorbirilor literare” adăpostește discuții cu caracter retrospectiv și în chip de *memento*, înscamă că Lecția întemeietorilor este încă vie și dă roade.

Petru URSACHE

Pentru generația mea – sau poate ar trebui să spun pentru generația părinților mei, intelectuali tipici pentru România dintre cele două războaie, care m-au educat în spiritul sistemului lor de valori – Societatea Junimea și revista „Convorbiri literare” se situează printre cele cîteva mari repere ale culturii române, sînt emblematice pentru această cultură.

Aș mai spune și că șirul de cuvinte care le desemnează are în mine o rezonanță de-a dreptul magică, vrăjitoarească, trezind în mintea și în sufletul meu zone dintre cele mai curate și mai încărcate de speranță, cele ale copilăriei

și ale adolescenței mele, când *Junimea* și revista „Convorbiri literare”, despre care învățasem temeinic încă din școala primară, se identificau pentru mine cu Eminescu, Creanga, cu încă alte personaje de legendă (printre care Veronica Micle ocupa un loc care mă fascina), cu o viață de poezie și de nobilă boemă.

Cred că *Junimea* și „Convorbiri literare” au fost un model pentru mulți iubitori de literatură și cultură, un criteriu în virtutea căruia s-au format generațiile de creatori și de cititori dintr-o Românie care devenea modernă și datorită acestor instituții ieșene care și-au impus paradigma în întreaga țară.

140 de ani de „vasicontinuitate” într-o țară a tuturor neașezărilor înseamnă imens de mult, căci continuitatea este ea însăși o valoare care legitimează, întemeind totodată clipă de clipă.

Șansă, onoare, privilegiu: atât cuvintele prin care aș descrie bucuria de a face parte dintre colaboratorii noii serii, care duc cu atât fervoare mai departe spiritul promovat de Societatea *Junimea* la înființarea „foii” „Convorbiri literare”. Și aș mai adăuga un cuvânt: responsabilitate.

Irina MAVRODIN

„CONVORBIRI LITERARE”, LA 140 DE ANI, ȘI VÎRSTELE ROMÂNIEI MODERNE

Se spune că, într-un sens foarte concret, România de azi își datorează identitatea teritorială revistei „Convorbiri Literare”. La Pacea de la Paris, reprezentanții noștri și-ar fi legitimat cerințele prin colecția de câteva zeci de ani a revistei. O revistă care apare vreme de decenii e garanția forței nu numai culturale a unei țări, ci și semnul continuității și energiilor ei constructive. Dacă va fi fiind aceasta o simplă legendă, cum se pare că stau lucrurile, și, prin urmare, dacă granițele teritoriale ale României nu sînt consecința acestei instituții culturale, cert este că revista „Convorbiri Literare” a marcat decisiv identitatea interioară a românilor de la 1867 pînă azi. A marcat-o și a înregistrat-o. Căci, în cei 140 de ani trecuți de la apariția ei, revista a constituit martorul fidel al tuturor tensiunilor din spațiul românesc; ea este amprenta unui spirit manifestat în diactoma sa. Dacă peste câteva sute de ani, prin absurd, orice mărturie a culturii acestui popor ar dispărea și s-ar păstra doar colecția revistei „Convorbiri Literare”, atunci, în linia mari, un spirit critic ar putea reconstitui cu o oare-

care fidelitate istoria acestui neam, cu meandrele sale cele mai bizare.

Revista, se știe, a fost organul publicistic al *Junimii*. Aici și-a impus Titu Maiorescu teoria formelor fără fond, aici și-a publicat intervențiile în chestiuni estetice, în fine, marile creații literare ale momentului au fost tipărite aici. Tudor Vianu, făcînd biografia *Junimii*, vorbește de etape ale *Junimii* pînă la sfîrșitul perioadei interbelice, considerînd că *Junimea* există atîta vreme cît trăiește organul ei publicistic, revista „Convorbiri Literare”. Dar, după ce Negruzzi se mută în 1893 la București și după ce, peste doi ani, cedează conducerea revistei unui comitet format din discipoli, filozofi, istorici, critici literari, mai degrabă continuatori ai vocației teoretice a lui Titu Maiorescu decît ai angajării acestuia în prezent, oricum, fără tangențe cu dinamica vieții literare imediate, numele revistei „Convorbiri Literare” devine tot mai inadecvat. Azi se poate observa cu ușurință cîți anonimi i s-au aflat atunci în frunte. În fine, o vreme, din 1902 pînă în 1907, o conduce I. Bogdan, un istoric, apoi, pînă în 1921, întemeietorul geografiei românești, Simion Mehedinți, căruia îi urmează Al. Tzigara-Samurcaș (pînă în 1939) și I.E. Torouțiu.

Dar mai era revista, în toată această perioadă de după 1900, expresia *junimismului*? Mai exprima ea spiritul *maiorescian*? În fapt, ce ar trebui să înțelegem prin spiritul *maiorescian*?

La un moment dat, vorbind despre Simion Mehedinți, E. Lovinescu atrăgea atenția asupra felului în care, situîndu-se în descendență *maioresciană*, discipoli precum acesta îl trădează. Iată: „Format în ideologia *Junimii*, d. Mehedinți n-a depășit-o, nici n-a valorificat-o printr-o nouă contribuție; a deslăuit deci criticismul *junimist* în considerații minore, fără a se fi ridicat la sinteze și fără să fi dat o expresie originală unei doctrine devenite istorice; convins că a continuat generația de la 1866, d. Mehedinți, în realitate, a trădat-o; generațiile nu se continuă prin repetiție, ci prin diferențiere și prin adaptare la spiritul vremii și la noile condiții de viață; a reproduce la 1920 ceea ce se spusese la 1866 înseamnă a anula timpul și evoluția”. În fapt, chit că Lovinescu e un adversar al teoriei *maiorescine* asupra culturii, principiul acesta, al „anulării premergătoare”, adică al asumării rezultatelor progresiei lente, este chiar de origine *maioresciană*. Adept al filozofiei restaurației din care se naște ideologia conservatoare, Maiorescu îl folosea deopotrivă în *Contra geoteiei Bărbunțu* și în *Despre scrierea limbii române*.

Aici fiind, aș reține alte câteva afirmații *lovinesciene* despre Mehedinți: „Pentru conducerea unei reviste, limitarea gustului n-are decît o însemnătate relativă: ajunge

numai ca în jurul unei axe directorul să știe organiza, cum a organizat *Sămănătorul* și cum au organizat altele reviste mai mici un sistem de forțe împinse într-o mișcare uniformă: i-a lipsit însă d-lui Mehedinți nu numai gustul literar, mărginit de altfel prin ideologia sămănătoristă, ci și dragostea pentru fenomenul literar în sine; n-a știut aduna, selecta, organiza; și de n-a știut critica, fiindcă nu era critic, n-a știut ține nici pasul vremii". Și continuă E. Lovinescu: „Eroarea e, de altfel, mai generală: o revistă adevărată nu e o juxtapunere de material eterogen, ci o masă omogenă organizată prin prestigiul și competența unui singur animator la conducerea revistelor literare, n-au ce căuta, deci, geografi sau colecționari de cusături naționale, ci critici cu un ideal estetic determinat, cu experiență și competență literară și, mai presus de toate, cu pasiunea fenomenului literar și cu simțul contemporaneității; a imita pe răposați înseamnă a ignora elementul esențial al personalității lor, adică simțul pururi prezent al viabilului” (*idem*, p. 173).

Așadar, la întrebarea anterioară, răspunsul lui Lovinescu este fără dubii negativ. Lovinescu constată că la „Convorbiri Literare” tocmai principiul fundamental al maiorescianismului în artă, acela al autonomiei estetice, este trădat. Și, totuși, discipoli în linie cultural-politică repetă – mecanic și schematic, ce-i drept – teoria formelor fără fond. Ei au luat, însă, din Maiorescu litera și nu spiritul. Conservatorismul său e cenzurat de o deschidere liberală, așa încât se vorbește la el mai degrabă de un liberalism moderat. Cât despre eșecul junimistilor, nu numai în politică, ci și în plan cultural, el se datorează tocmai căutării *căii de mijloc*, pe piscul dintre conservatorism și liberalism: discipoli, fanatici ca toți discipolii, s-au plasat când pe o poziție, când pe alta, fără să vadă echilibrul pe care Maiorescu îl căuta și pe care Eminescu îl denumea foarte just „naționalitatea în marginile adevărului”. Iată-l pe poet, și încă din 1871, vorbind în articolul *Naționalii și cosmopoliti*, scris în vederea Serbării de la Putna, despre: „Principiul fundamental al tuturor lucrărilor d-lui Maiorescu”, care ar fi, „după cât știm noi, naționalitatea în marginile adevărului. Mai concret: ceea ce-i neadevărat nu devine adevărat prin împrejurarea că-i național; ceea ce-i injust nu devine just prin împrejurarea că-i național; ceea ce-i urât nu devine frumos prin aceea că-i național; ceea ce-i rău nu devine bun prin aceea că-i național”.

În fine, iată cum își începea Maiorescu studiul din 1866, *Despre scrierea limbii române*: „Secolul XIX se va numi în istorie cu drept cuvânt secolul naționalităților. În el s-a lămurit și se realizează ideea că popoarele sînt chemate a se întări în cecuri etnografice, deosebindu-și fiecare misiunea istorică după propria sa

natură”. Iată, de asemenea, cum definea Maiorescu noua direcție: „Noua direcție, spre deosebire de cea veche și căzută, se caracterizează prin simțimint natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor ce omenirea întreagă le datorește civilizației apusene și totodată prin păstrarea și chiar accentuarea elementului național”.

Cît despre reacția inflexibilă a lui Maiorescu asupra „formelor din afară”, ea face parte dintr-o strategie anume, care avea ca scop schimbarea, fie cît de forțată, a unei anumite mentalități. Erou al voinței, cum îl numește Cioculescu, Maiorescu propune o ruptură, fiind convins că numai astfel lucrurile ar putea fi clintite din loc. Că ar fi un „Tânase Scatiu superior”, cum crede Călinescu? Că, din poziția guvernantului, cum s-a spus de curînd, își folosea executanții pentru a acapara puterea? Cum să ne explicăm atunci că, în *Insemnările sale zilnice*, notează altfel de devreme că vrea să scrie o istorie a românilor completă, în germană, și asta îl va „costa”, cum zice el, vreo 12 ani? Cum să ne explicăm că aproape din adolescență își propune să-i implice pe toți tinerii în „reorganizarea Principatelor, pentru fundarea Universității române, pentru întemeierea unei reviste care să concentreze activitatea literară și științifică”? Înainte de a se întoarce în țară, la vîrsta aceasta fragedă, se formează rădăcinile proiectului cultural maiorescian, care are la bază o atitudine critică severă față de realitățile culturale din țară. El resimțea acut superficialitatea Principatelor și o pune pe seama influenței exagerate a spiritului francez. Cum să ne explicăm că dorea să le arate „măgarilor de vienezi ce e un român” (s.n.). Se vede că, fiind noi mai degrabă sceptici, ni se pare că orice acțiune constructivă e minată de morbul carierismului. De ce să nu-i dăm dreptate lui Lovinescu care credea că, în cazul lui Maiorescu, „simțul de datorie față de țară și societate s-a amestecat cu o nobilă cultivare a personalității în ceea ce are mai înalt și mai onorabil”. Mă și întreb dacă blamul călinescian nu este, și de data aceasta, o replică dată contemporanului său, cu care s-a aflat într-o permanentă și subterană dispută. În fine, e aici miezul unei alte discuții...

Unei strategii anume îi aparține și afirmația lui Maiorescu că în numai patru ani, o nouă direcție începute să se impunea, chiar dacă deocamdată numai în poezie și proză. Aceleași strategii îi slujește și intoleranța lui Maiorescu față de orice contestare. În general, junimistii au preluat cu mici modificări teoria maioresciană, pe care o repetau mai puțin plastic și cu mai puțină energie. Spune Petru Carp: „Am uitat că o dată cu ideea și legea ar fi trebuit să introducem și mediul care le-a creat”. Serie Theodor Rosetti: „În loc de a dezvolta în sens modern datinile și instituțiile strămoșești, în loc de a căuta și găsi formele sub care ideea modernă a stat-

ului s-ar fi putut introduce în conștiința poporului, noi am găsit mai lesne a implanta «în bloc» și fără cea mai mică cugetare critică, formele prelucrate de alte genți, care oricât de perfecte ar putea fi, nu corespund nici trebuințelor, nici trecutului, nici simțămintelor intime ale poporului nostru”. Imitații lipsite de vervă după intervenția lui Maiorescu din 1868.

Cînd, însă, A.D. Xenopol îndrăznește, într-o scrisoare către Negruzzi, să conteste poziția maioreseană din *În contra direcției de azi în cultura română* (1868), el devine repede indezirabil. Cum s-a spus de către Vianu, criteriilor absolute, de origine filozofică, Xenopol le opune criterii istorice. Situația neasimilării „formelor” (adică instituțiilor civilizației moderne) este „o stare necesară prin care trebuie să trecem pentru a ajunge la bine”. În paranteză fie zis, chestiuni de mare actualitate și azi, în 2007. Cert este că, în 1871, Xenopol trimite de la Berlin un articol care trebuia să marcheze cinci ani de apariție a revistei. Or – pentru că Maiorescu era neiertător –, articolul apare tocmai în 1937, sub titlul *O privire retrospectivă asupra „Convorbirilor literare”*. După Xenopol, principiile fundamentale ale revistei și implicit ale Junimii erau: „1. Răspîndirea spiritului de critică adevărată; 2. Încurajarea progresului literaturii naționale și combaterea șarlatanismului literar îmbrăcat sub forma unui fals patriotism; 3. Susținerea neatințării intelectuale a poporului nostru și combaterea imitațiunii de la străini”. În 1871, textul lui Xenopol, fără îndoială oferind o imagine corectă, nu e publicat probabil din cauza curajului său de a gândi altfel decît Maiorescu. În 1937, el e publicat, prin autoritatea pe care o putea oferi, pentru a legitima, printr-un fel de fraudă, direcția de atunci a revistei. Dar, în 1937, mai era revista „Convorbiri Literare” reprezentativă pentru spiritul junimist? Junimismul nu e numai teoria formelor fără fond, ci și autonomia esteticului; nu e numai etnicist; ci și purist. Cît despre etnicism, el a căpătat oarece excese în momentele în care Maiorescu a fost acuzat de cosmopolitism.

Repet, Maiorescu căuta o sinteză. În timp ce discipolii duceau la extrem una sau alta dintre laturi. Nu întîmplător avem de-a face cu un veritabil paradox: acuzat de cosmopolitism și, prin urmare, de lipsă de patriotism, Maiorescu e continuat în direcție naționalistă. Între războaie, cînd literar chiar nu mai conta, revista „Convorbiri Literare” aparține extremei drepte. Ce s-a întîmplat de o revistă născută sub tutela maioreseană ajunge să fie una dintre cele mai retrograde? În „Viața” din 23 mai 1943, Lovinescu răspunde printr-o scrisoare deschisă tinerilor din „Cercul Literar” de la Sibiu care și-l asumaseră ca model. La drept vorbind, mi se pare că prin Lovinescu și Blaga, modelele lor, cerchiișii contin-

uă, abia ei, spiritul maioresean. Iată ce le scrie Lovinescu într-un veritabil, trist, testament: „După o muncă de 40 de ani, ce ar putea impune oarecare considerație prin continuitate și dezinteresarea ei notorie, mă vîd la fel de descoperit tuturor atacurilor îndrîjiților sau începătorilor ca și în debuturile mele; am rămas un deznaționalizat. Acum un an, în revista *Convorbiri Literare*, unde m-am străduit odinioară, afită vreme, și pe al căror spirit «major» am pretenția de a-l continua, am citit articolul unui tînar, de al cărui nume auzeam întîia oară, susținînd că în momentele de față, cînd pier atîția eroi pe stepele Rusiei, oameni primejdioși literaturii noastre naționale ca mine ar trebui puși la zid și împușcați. Iată ce vă așteaptă pe calea pe care ați apucat”. Mai este ceva din spiritul maioresean în această întîmplare? La drept vorbind, grea moștenire apasă asupra acestei reviste. Grea nu numai prin forța întemeietorilor, ci și prin erorile și excesele discipolilor. Și iată de ce mi se pare că istoria românilor și mentalitatea lor sînt ca un sigiliu așezate în traicetul „Convorbirilor Literare”.

Ce urmează? Revista sucombă în 1944 și reapare tocmai în 1970. Ar fi continuat „Iașul literar”, apărut în 1954, care, la rîndul său, ar fi preluat ștafeta de la „Iașul Nou”, apărut în 1954. Vremuri, așadar, tulburi, în care spiritul se ascundea, cînd nu era obligat să tacă. Chiar tăcerea aceasta, de decenii, a revistei e elocventă în sine. Apoi, după reapariția aceasta în trepte, ce-ar putea-o individualiza? Ca alte reviste de provincie, nu avea curajul marilor gesturi. Dar nici nu se compromitea. Nu era de partea spiritului gregar și nici a naționalismului protocronist de la „Luceafărul” sau „Săptămîna”. Altfel, prin ce s-ar fi putut diferenția programul „Convorbirilor Literare”? Cu și alte reviste ale momentului, făcea, așa cum putea, rezistență prin cultură. Adică ținea la exigența estetică, la valoarea intrinsecă, dar nu putea ocoli numerele festive, articolele sau textele dedicate figurilor sumbre ale momentului. Știu că am debutat cu critică literară în „Steaua” de la Cluj, care avea pe copertă portretul lui Ceaușescu. Așa se întîmpla și la „Convorbiri Literare”. În plus, ținea probabil să publice scriitorii locului, eventual scriitorii din Moldova, și era un privilegiu să poată publica numele mari, care cu adevărat contau, în competiția literară. Altfel, cenzura, secretarii de partid, articolele la comandă, probabil umilințe, bucuria ascunsă a unor mici victorii — da, toate expresia unui timp. Așa cum se va întîmpla și cu seriile de după 1989. Continuată în momentele acelea tulburi, devine tot mai anonimă, lipsită de relief, finalmente, un caiet cu trei-patru studii ilizibile, lipsită de viață. Totuși, la început nu i-a lipsit forța polemică, personalitatea. Îmi amintesc că aveam la un moment dat o colecția de

vreo 15 numere, pe care le păstrasem pentru forța lor reală. Ce s-a întâmplat pentru declinul ulterior nu pot să știu. Nu știu dacă prin fatalitatea istoriei sau prin oameni a ajuns într-o astfel de situație. De asemenea, expresia timpului.

În ultima serie, începută în decembrie 1995, revista își asumă explicit spiritul maioreșcian. Găsește ea echilibrul pe care Maiorescu l-a visat? Cum colaborez aici de mai vreo zece ani, mi-e greu să fac o evaluare. Nu poți evalua corect un sistem căruia îi aparții. Oricum, o revistă cu colaboratori puternici, cu apariție sigură, cu o verticalitate care se impune. În plus, refuzând moda excesivă, cultivă valoarea. De ce să nu-i dau dreptate lui Virgil Nemoianu, care spune: „«Convorbiri Literare» așa cum o văd acum, în ultimii 10-12 ani, este una din cele mai bune reviste din țară. Are colaboratori excelenți (din țară, din străinătate), are multă varietate, mai ales o anume coloană verticală, o linie de gândire critică și filozofică de care eu unul mă simt apropiat. Pur și simplu faptul că actualele «Convorbiri Literare» ilustrează o anume cristalizare ideologică, diferită de cea a majorității celorlalte reviste, constituie un motiv de laudă”? Subscriu în totul acestor afirmații.

Mircea A. DIACONU

140 – CONVORBIRI LITERARE

La 140 de ani, *Convorbiri literare* ne obligă să-i rememorăm drumul său glorios în publicistica românească. În conștiința noastră ea rămâne legată de activitatea culturală a „Junimii”, de pleiada de aur a scriitorilor M. Eminescu, I.L. Caragiale, I. Creangă ale căror texte au onorat-o.

De fapt, lași se pot mândri cu revistele de mare notorietate pe care le-au fondat: *Dacia literară* (1840), *Contemporanul* (1881-1891), *Viața Românească* (1906), *Jurnalul literar* (1939, sub conducerea lui G. Calinescu) etc.

Ceea ce vreau să revelez este că revista lui Iacob Negruzzi avea circulație până în părțile sătmărene; preoți și învățători erau abonați la ea. Între ei îl amintesc pe Ioane Marcu, protopop și paroh de Satu Mare (1831-1886), un fel de Arune Pumnul sătmărean, care a polemizat cu T. Maiorescu pe tema introducerii noui ortografii. (Conferința sa *Declarațiune în cauzea limbii*

române a fost un material de bază al „conferinței intelighenței sătmărene” (5 mai/3 iunie 1880. Homorod – Satu Mare).

Generația din care fac parte a urmărit, desigur, reparația revistei în 1970. Rețin rubricile „Eminesciana”, „Maioresciana”, „Sadoveniana” dar și scrisorile din Franța ale eminescologului originar din Satu Mare – Gh. Bulgăr (1980). Am reținut și „faza de tranziție” de după 1990, când Al. Dobrescu anunță că revista nu va avea o orientare „preponderent literară”, ci va răspunde „problemelor fierbinți ale momentului”. Îmi amintesc formatul pe hârtie gălbejită, asemănător unui maculator.

După 1995, prin actuala conducere, revista a revenit în linia întâi a publicațiilor literare: s-a păstrat vechiul frontispiciu și formatul carte, cu coperta color. Aparițiile sunt fixe (în 20 ale lunii) și s-a reușit atragerea în jurul revistei a unui mare număr de scriitori, colaboratori de prestigiu. Selecția și atitudinea critică (importantă pentru orice revistă de cultură) impune prin individualități marcante (ca susținători de rubrici permanente sau colaboratori): Dan Mănuacă, Constantin Ciopraga, Gh. Grigurcu, Al. Husar, P. Ursache, Irina Mavrodin, Ioan Holban, Mircea A. Diaconu, Vasile Spiridon, George Popa, Constantin Dram, Bogdan Crețu, Mircea Ghițulescu, Bogdan Ulmu, Șt. Oprea, Liviu Papuc, Marius Chelaru, Florin Faifer, Cristian Livescu, Adrian Alui Gheorghe, Ioan Pinte, Daniel Corbu, Lucian Vasiliu, Adrian Dinu Rachieru, Cătălin Mihuleac, Antonio Patraș, Dan Bogdan Hanu, Anton Adămut etc. etc.

Generațiile dialoghează față către față, deschiderea este spre toate zonele țării. O bună impresie lasă și suplimentul „Biblioteca revistei *Convorbiri literare*” – în fiecare număr fiind prezentat un poet în medalion. Rubricile sînt alerte, de la interviuri cu personalități din țară și străinătate la teme de istorie literară, pictură, jurnale și traduceri.

La 140 de ani, felicităm colectivul redacțional actual pentru susținerea acestui efort editorial care îmbogățește cultura română. De la *Poesis*, peste mări, mult succes redacției și colaboratorilor ei!

George VULTURESCU
Director, revista „Poesis”

DESPRE UN FEL DE AUTOTRADUCERE

Irina MAVRODIN

CVADRATURA CERCULUI

Revin la ideea de autotraducere, despre care am mai scris (cf. Irina Mavrodin, *Despre traducere – literal și în toate sensurile*, Craiova, Scrisul Românesc, 2006, „Autotraducerea: realitate sau simulacru?”, p. 38-40), încercînd a analiza nu numai pe baza unor transpuneri în mentalul meu, ci și pe baza unei practici efective, autotraducerea întreprinsă de mine în volumul de poeme *Capcană Le Piège*, apărut la Editura Curtea Veche, București, 2002.

Acum mă văd din nou confruntată cu aceeași implicare într-o autotraducere de poezie (*Umire! Étonnement*, București, Minerva, 2007), dar și, în paralel aproape (ceea ce mă ajută să trag unele concluzii cu privire la diferitele tipuri de autotraducere), într-o autotraducere de eseu în vederea publicării în ediție bilingvă a volumului meu, aflat acum sub tipar, *Cioran sau Marele Joc. O poietică/poetică a ambiguității*.

În mai vechiul meu text despre autotraducere, încercam să discut relația dintre traducere și autotraducere în perspectiva conceptului de *simulacru*, extrapolat în domeniul teoriei literaturii, traducerea fiind un simulacru în raport cu opera originală, spre deosebire de autotraducere, care, cred eu, are un statut similar cu cel al operei originale, autorul ei fiind unul și același. Acesta trebuie să se pună într-o situație scripturală dedublă, dificil de realizat, așa spune aproape cu neputință de realizat. Am făcut experiența, așa cum spuneam, cu propriile mele poeme și eseuri. Oricît ar vrea să se lase *constrîns* de propriul lui text deja scris, autorul care se autotraduce nu poate juca pînă la capăt jocul autode-dublării, care aici este cel al unei constrîngerii asumate total. El vrea să-și impună regula constrîn-

gerii și totuși știe că se află în fața *propriei* sale opere, asupra căroră, crede el în înconștientul lui creator cel mai profund, are (încă, atîta vreme cît mai este în viață) toate drepturile. Cel care se autotraduce se simte mai liber în opțiuni și în mișcări, căci acestea sînt generate de textul lui, peste care el se simte stăpîn absolut. De aceea, cel care se autotraduce nu poate scăpa de tentația de a rescrie un text pe care tot el l-a scris, de a-l rescrie uneori cu o dezinvoltură care poate transforma textul de origine într-un simplu pretext. Este adevărat că o ediție bilingvă (așa cum se întîmplă să fie de mai multe ori) limitează acest joc al cvasidiscipliniei libertății către care el tinde, și pe care și-o reprimă tot timpul. Dar și în acest caz, autorul/ traducătorul textului recurge la un alt artificiu de rescriere: el modifică textul original, dacă traducerea nu-i „iese bine”, sau nu-i poate „ieși bine”, dată fiind structura limbii de origine.

Dacă traducătorul face asta (și el o face, din păcate, de multe ori, cel puțin în ceea ce-i privește pe traducătorii în română), spunem că traducerea e proastă sau, dacă traducătorul este poet și traduce poezie, spunem că el ne-a dat o traducere în care se înscrie cu putere personalitatea lui *creatoare*, poetul însuși care este el. Dar oare rezultatul – adică traducerea în limba țintă – este, cum mulți lasă să se creadă cînd analizează o atare traducere, bun numai pentru aceea că se poartă amprenta unui creator cunoscut pentru opera sa? Dacă vedem îndeaproape textele (de exemplu: Arghezi, Caraion traducîndu-l pe Baudelaire, Beniuc traducîndu-l pe Apollinaire, constatăm că aceste urme ale „unui fel de autotraduceri” duc la rezultate catastrofice pentru poemul tradus. Ceea ce numesc eu aici „un fel de autotraducere” ar merita o cercetare mai aplicată, și asta cu atît mai mult cît există în cultura

română prejudecata că asemenea „traduceri poetice”, numai pentru că îi au ca autori pe unii dintre marii noștri poeți, sînt neapărat foarte valoroase. Or, eu am constatat că de cîte ori intervine această amprentă puternică a poetului traducător asupra textului tradus, rezultatul este incredibil, năucitor și jalnic, vădind prost gust și lipsa unui minim de *cultură* poetică, și mergînd pînă la căderea absolută în derizoriu. E o formă de „autotraducere” care poate spune multe despre cel care o face, dar care se îndepărtează cu totul de textul de origine.

Vom da aici un sonet celebru din Baudelaire, *Correspondances*, adevărată artă poetică baudelairiană și simbolistă, în a cărei versiune anumite cuvinte-cheie trebuiau să figureze cu necesitate, cuvîntul „*symboles*” de exemplu, în traducerea (de fapt autotraducerea) lui Arghezi și a lui Al. Philippide (pentru textul francez trimitem la orice ediție franceză a *Florilor răului*).

Iată traducerea lui Philippide, considerată ca fiind cea mai bună (traducătorul este și în acest caz un poet, dar cu o conștiință a poeziei și cu o cultură literară foarte avansate, ceea ce l-a ajutat imens în a face o adevărată traducere): „Natura e un templu ai cărui stîlpi trăiesc/ Și scot adesea tulburi cuvinte, ca-ntr-o ceață/ Prin codri de simboluri petrece omu-n viață/ Și toate-l cercetează c-un ochi prietenesc./ Ca niște lungi ecouri unite-n depărtare/ Într-

un acord în care mari taine se ascund./ Ca noaptea sau lumina, adînc, fără notare./ Parfum culoare, sunet se-ngîmă și-și răspund./ Sînt proaspete parfumuri cu trupuri de copii./ Dulci ca un ton de flaut, verzi ca niște cîmpii/ – Iar altele bogate, trufașe, prihănite./ Purtînd în ele-avînturi de lucruri infinite./ Ca moscul, ambra, smirna, tămîia, care cîntă/ Tot ce vrăjește minte și simțurile-ncîntă” (*Correspondenți*). E o minune de traducere care, respectînd foarte mult prozodia formei fixe a sonetului, reușește să mențină toate cuvintele-cheie.

Iată și traducerea lui Arghezi, care distorsionează prozodia, dar și sensurile acestei arte poetice, în primul rînd prin felul cum este tradus titlul și prin eludarea cuvîntului „*symboles*”: „Ca un altar făptura te-aude și te-mbie/ Belșuguri de izvoare și semne-n piatră vie/ Te-ndeamnă cu murmur de voci nedeslușite/ Și, neștiute, totuși îți par obișnuite./ Dar strînse prin ciudatul descîntec ce le-mbină, ca ziua cu-ntunerice și noaptea cu lumină./ Ca niște șoapte stranii, stinghere, ce se șes./ Miresme, sunet, fețe, din veac s-au înțeles./ Sînt unele miresme mai proaspete ca pruncii./ Mai dulci decît cîmpoiul, mai verzi ca iarba luncii./ Și altele trîndave trufașe și cumplite./ Ca izbucnirea mare a undei nesfîrșite./ Ca smirna, moscul, ambra, tămîia, dezlegare/ Dînd simțului să cînte, și gîndului să zboare” (*Răspunsuri*).

Jași

Mănăstirea Frumosa

COMPLEXELE LUI PANAIT ISTRATI

Elvira SOROHAN

Psihanaliza fondată de Freud, orientată să descopere structura inconștientului uman care determină viața psihică și comportamentală, utilă în medicină, în alte domenii a încurajat numeroase exagerări. Victime au fost mai întâi interpreții. Iar în cazul extinderii metodei asupra literaturii, nu mai puțin victime au fost scriitorii, a căror personalitate a suportat deformări greu de acceptat și care, la urma urmei, n-au fost înregistrate decât ca erori. E cunoscută încercarea doctorului C. Vlad de a ni-l „restitui” pe Eminescu din punct de vedere psihanalitic, precum și sporadicele interpretări ale poeziei lui Bacovia, din aceeași perspectivă, însă mai îndreptățite și mai echilibrate. Ca să nu mai vorbim de scriitori și opere din literatura universală luați și luate ca obiect în cartea lui K. Leonhard, *Personalități accentuate*. E important ca psihologul să aibă cultură literară, după cum e de necontestat importanța cunoștințelor de psihologie generală pentru cel care se ocupă de hermeneutica fenomenului literar.

Recent ne-a atras atenția un studiu mai vechi al lui Petre Pandrea, „*Delincvența Oedipiană Panait Istrati*”, publicat în 1934 (când scriitorul mai trăia, cum trăia), studiu inclus în volumul *Psihanaliza judiciară*. Delincvența, ca și numirea complexului oedipian ne-a incitat la o rememorare a tot ce a fost omul Panait Istrati și opera scriitorului, spre a încerca să recunoaștem și să acceptăm cele două etichetări. Dar n-a fost posibil. Cu toate frustrările și decompensările psihice din cauza privațiunilor materiale, un Istrati delincvent, cum scrie la carte, chiar pentru perioada juvenilă, e foarte greu de determinat și nici Petre Pandrea n-o face. Existau condițiile obiective să fie astfel, dar n-a fost. Între delincvență și vagabondaj nu se poate pune semnul egalității, așa cum în mod exagerat se confundă stările în eseu amintit. Altele decât acestea sînt

coordonatele personalității.

Ne interesează însă să verificăm cu argumente, în primul rînd, valabilitatea prezenței complexului lui Oedip în actele comportamentale ale scriitorului, utilizînd datele modelului original definit de Freud.

Pasionatul Panait Istrati este unul dintre scriitorii care au dat mult de lucru literaților, politicienilor, sociologilor, psihologilor, chiar și juriștilor filosofi amatori de interpretări psihanalitice. Interesul pentru personalitatea lui nu s-a stins și nu se va stinge atîta timp cît utopia va continua să fie contrazisă de antiutopie. Nu atît literatura scriitorului mai stîrnește azi polemici, cît în primul rînd omul din spatele scriitorului, cu ideile de ordin sociologic-umanitar proferate de acest fanatic al dreptății. Cariera lui literară antumă n-a durat decât un deceniu. Iar posteritatea literară imediată a fost repede estompată de furtunoase dezbatări și renegări pe marginea inaderenței lui la realitățile sovietice, percepută ca o trădare a convingerilor sale de stînga. Nu vom ignora faptul că în subtextul articolului lui Petre Pandrea se poate ascunde o motivație strict intimă a intelectualului de stînga nemulțumit de cărțile demitizante, antiutopice ale lui Istrati. Abia după al doilea război mondial „Mandarinul valah” i-a putut da dreptate autorului *Sposedaniei unui învins*, atunci cînd idealurile umanitare ale lui însuși au fost brutal spulberate. Ca apărători ai celor oropsiți, unul patetic și celălalt rațional, Istrati și Pandrea erau în fond spirite îngemănate, neliniștite. În necrologul la moartea scriitorului, semnat de Pandrea în ziarul „Dimineața”, există cîteva considerații semnificative pentru interpretarea subtil tendențioasă din articolul publicat numai cu un an înainte. Ele privesc atitudinea neodihnit protestatară a lui Istrati, care l-a condus spre extreme. E pus în cauză și temperamentul hipertimic, deci pronunțat afectiv, care l-a predesti-

nat „să fie un învins al vieții sociale” cu regulile ei de aramă. Pandrea spune deschis că „atitudinea politică a deservit scriitorului” și că drama lui Istrati a început când s-a decis să ia o atitudine politică. Aceeași a fost și drama lui Pandrea atunci când n-a vrut să adere necondiționat, dar asta e o problemă de alt ordin.

Să ne întoarcem la ideea că Istrati a fost un „pacient” stăpînit de complexul lui Oedip. Pentru un jurist cum a fost Pandrea, cu o statură culturală impresionantă, încercarea și parțial aportul teoretic sînt un mod de a prezenta o posibilitate. Cucerit de noutatea freudismului, el se exersase pe același subiect, al complexului lui Oedip, cu dovezi plauzibile avansate de alții mult mai înainte, pe cazul Leonardo da Vinci. Pleca declarat de la intuițiile lui Merejkovski, mînuind cu plăcere vocabularul freudian privind *libido*-ul și instalarea unor complexe în funcție de evenimentele din copilăria lui Leonardo.

În ce-l privește pe Istrati, spre a demonstra prezența complexului, Pandrea își ia argumentele, nici acelea convingătoare, mai mult din literatură de ficțiune, din comportamentul ambiguu, al personajelor din *Kyra-Kyralina* sau *Neranțula* și mult mai puțin din afirmațiile scriitorului, privitoare la mamă, cuprinse în volumul din 1925, *Trecut și viitor. Pagini autobiografice*. Am recitat aceste mărturisiri, intrînd în culele lor cele mai adînci, spre a recunoaște măcar urme emergente ale clasicului complex oedipian și acela discutabil. Textele mă obligă să mă distanțez de pledoaria lui Pandrea, plină de paranteze interesante, întrucît pledantul se arată foarte atras mai mult de nuanțele acestui complex în interpretare freudiană, decît de particularitățile psihologice ale lui Panait Istrati în raporturile lui cu mama. N-am recunoscut nimic care să susțină ca fiind proprie atribuirea acestui complex personalității scriitorului cu o viață extrem de zbuciumată.

Interpretarea complexului, după modelul mitologic împrumutat de Sofocle de la Homer, vizează un conflict uman grav, al fiului care nu-și cunoaște originea și trăiește apăsător de prezicerea oracolului că își va ucide tatăl și se va căsători cu mama sa. Oracolul s-a împlinit, iar când adevărul iese la iveală, locasta se sinucide, iar Oedip, apăsător de

vină, își scoate ochii și pleacă în pribegie. De aici romanticii și apoi psihiatrii au extras schema rivalității fiului față de tată și o aplecare incestuoasă față de mamă. Astăzi asistăm la o lărgire a sensului peste limită. Or, îndepărtarea de sensul primar riscă o falsificare a însăși denumiri complexului care duce la anomalii psihice observabile, cu efecte asupra comportamentului. Înțelegînd astfel lucrurile, vom constata că raporturile sentimentale ale lui Istrati cu mama, o spălătoreasă foarte săracă, trăind la marginea societății brăilene, o lume a portului, oricum pestriță, erau raporturi de o altă coloratură decît cele suspectate. Iar sentimentele față de tatăl natural, dar neoficial, un grec pătimaș, pe care el nu l-a cunoscut, nu erau de nici un fel, nici de iubire, nici de ură. La maturitate, curiozitatea și poate o vagă dorință de a-și afla originea pe linie paternă, mergînd în Grecia, a încercat să identifice măcar locul de unde acel chefaloniț plecase spre România.

„Că totul vine din copilărie, totul pe ea se clădește”, cum spune Istrati în *Neranțula*, poate fi adevărat în foarte multe cazuri și, desigur, într-al lui. El își controlase sentimentele și propria devenire. Dar depinde ce anume se clădește, ce tip de complex. Pentru Panaitaki, „debutantul în viață”, „copilul dat la stăpîn”, care „atunci cînd a încins șorțul stăpînului” cîrciumei s-a simțit „despărțit de lume, această perioadă a lăsat reziduri psihologice obsesionale, privind starea materială, de care nu s-a putut elibera niciodată. Aici e sursa puternică a solidarității lui afective cu nedreptățiții soartei. Și tot de aici pleacă un complex persistent al mamei rămasă singură și săracă. Dar de ce natură e complexul și ce nume poartă el, se poate deduce. Departe de a fi un delincvent cu dorințe incestuoase, Istrati a avut o anumită demnitate socială, tradusă printr-o recunoscută dăruire de sine spre binele celorlalți, lipsit fiind de orice urmă de spirit de autoconservare. În toate privințele, un risipitor, ca orice fire demonstrativă.

Conduita și actele unei astfel de personalități afective sînt reacții determinate nemijlocit de un complex definitiv constituit, după succesive frustrări de ordin material, cu debutul în copilărie. Anunțurile lui Panait Istrati, toate mărturiile cu caracter autobiografic adunate de Al. Talex în volumul

Cum am devenit scriitor, au o puternică marcă sentimentală, cu o unică notă dominantă. Ca să dăm un nume acestei tensiuni psihice, am putea să-i spunem *complexul sărăciei*. Acesta îi structurează personalitatea și este suportul de bază pentru alte acte și trăiri ce fac parte din algoritmul comportamental al lui Istrati, cel dinainte și cel de după afirmarea ca scriitor. De aici dromomania acestui biciuit de sărăcie, împins să plece și să caute o altă stare materială. Despre fuga nesfârșită a lui Panait, niciodată oprit de rugămintele mamei, vorbea Mircea Iorgulescu în *Celălalt Istrati*, interpretând-o ca pe un „impuls către altceva”, fără să insiste asupra mobilului psihologic adânc al trăirilor acestui etern frustrat, fixat în complexul sărăciei și al „fiului nerecunoscător”. Vinovată poate fi și gena paternă lăsată fiului natural de grecul desțărât. Tot din acest complex al sărăciei derivă și *complexul de culpabilitate* față de mamă, apărut târziu, atunci când el depășise, la limită, inferioritatea materială. Este o vină, dar de altă natură decât cea a lui Oedip. E vorba de o responsabilitate morală filială neonorată de el, altruistul întregii umanități, dar nu și al mamei. Din situația că acest sentiment de vină apare și se accentuează după moartea mamei, când el rătăcea pe drumuri europene, s-ar putea scoate noi interpretări. Mai ales că remușcările pe această temă sînt repetat declarate după ce starea de criză financiară nu mai era actuală pentru el.

În 1924, după ce cu un an înainte încasase pentru *Kyra Kyralina* primele drepturi de „autor francez” (semnase și primul contract cu editura „Rieder”), prin articolul *Crezul meu*, începe răfuiala cu „frumoasa mea țară românească”, vinovată de sărăcia și dromomania lui. Atunci se întoarce cu gîndul acasă, „unde a murit o mamă bună acum cinci ani, privind, înainte de a-și da sufletul, spre ușa pe unde trebuia să apară feciorul... fără să mă aibă la capătii”. Acesta a fost începutul suferinței morale, dar pentru gestul plecării își găsește o dublă acoperire, în spusa lui moș Anghel: „Numai printre străini te faci om”, și în dorința veche „de a veni în ajutorul truditei mele mame”. Regresiunea la starea anterioară, inferioară, cu multiple explicații, poate să ne acopere ca o analiză a complexelor de sărăcie și a „dorului de ducă”, numit de noi dromomanie. Mărturiile concentrate în *La stăpîn* sînt edifica-

toare. În copilărie, raportul era între „o mamă care își făcuse un idol din copilul ei, iar acest copil își făcuse un idol din dragostea pentru libertate”. Panait nu putea să sufere barbaria stăpînului ca să nu „devie la rîndu-i barbar”. Iar a fugi de la stăpîn, ar fi „dat-o pe mama de rușine” în „gura mahalalei”. Diatriba contra stăpînului pune în lumină psihologia copilului răzvrătit precoce împotriva condiției sale: „Copilul, ființă încă neîmbîcsită de prejudecăți și care se conduce numai prin instincte se răzvrătește în sufletul lui și contractează o ură înverșunată atît împotriva stăpînului, cît și împotriva propriei sale familii”. E definită aici, de scriitorul însuși psihologia resentimentului încă viu în momentul în care e analizat. În 1924 Istrati își reactualiza condiția de pauper din copilărie, poate în încercarea de a se elibera de ea.

Să credem că el se descarcă de acest complex refuțat o vreme transferîndu-l asupra mamei dispărute, sub forma fixației de a nu fi făcut nimic spre a o scoate din sărăcie? Era amintirea mamei, în oglinda conștiinței sale imaginea propriului complex văzut acum ca din afară? E posibil să fi conștientizat similitudinea stărilor abia atunci când lui nu-i mai era proprie. Totul se poate pune pe seama șocului emoțional provocat de succesul literar și, în consecință, de schimbarea radicală a poziției lui sociale. Complexul sărăciei, cauză a resentimentului, se transformă într-o obsesie a victoriei, care nu-l perturbă mai puțin. Își face o autoanaliză tîrzie în termeni patetici, pentru o posibilitate nerealizată, ratată și permanentizantă ca vină imposibil de expiat altfel decât prin autoflagelare morală. Cu exclamația: „mi-e silă de mine” atinge paroxismul imaginii despre sine, atunci când „privațiunile supraomenești” l-au forțat să-i trimită lui Romain Rolland zguduitoarele *Ultime cuvinte...* Eșecul total va veni mai tîrziu, după masivul succes literar și publicistic internațional temporar, neegalat de nici un alt scriitor român, nici în timpul vieții, nici postum. Epilogul a fost sinceră *Spovedanie a unui învins*. Caracterul lui, adică individualitatea psihică, i-a fost primul și cel mai puternic adversar, încît i se poate aplica proverbul chinez: „semeni caracter și eulegi un destin”.

INTERDISCURSIVITATEA ȘI RETORICA PUBLICITĂȚII

Maria CARPOV

Primesc de mulți ani revista bianuală *TRANEL* („Travaux Neuchâtelois de Linguistique”), publicație a Institutului de Lingvistică de pe lângă Facultatea de Litere și Științe Umane de la Universitatea din Neuchâtel (Elveția). Beneficiez de acest instrument de lucru datorită colegilor de la Centrul de Cercetări Semiotice din cadrul aceleiași facultăți, de la aceeași universitate. Numerele, întotdeauna tematice, aduc în dezbatere chestiuni de mare actualitate, prin noutate sau necesitatea de actualizare, de „mise au point”. Colaborarea cu cele mai incontestabile mari autorități, cu poziție inatacabilă în domeniu, este regula în realizarea acestor numere. Ultimul, septembrie 2006, îngrijit de Marc Bonhomme și Luc Lugrin, reunește studii pe o temă cum nu se poate mai bine aleasă, *Interdiscours et intertextualité dans les médias*, discursul publicistic fiind una din temele centrale în cadrul actualei analize discursive. Fixându-se la aceasta, *TRANEL* nu se află la prima sa experiență, întrucât, în numere anterioare, constatăm interesul pentru jurnalul televizat ca bază de reflecție pentru o lingvistică a discursului, propuneri metodologice pentru studierea ca gen discursiv mediatic a interviului de presă, funcționarea pronumelor subiect *jelmoi* în discursul radiofonic, ca mărci ale unei duble mișcări: ocultare și, totodată, revendicare a subiectivității etc., totul cu scopul mărturisit (*TRANEL*, iunie 2004) de a construi un corpus cu frontiere precise, sau imposibil de precizat: discursul practicat de media. Acest corpus este supus analizei lingvistice, considerat sub aspectul ofertei de date în măsură să poată confirma, revalida, consolida concepte și concepții, poziții formulate în cadrul științelor limbajului. Printre acestea, se află noțiunea de *discurs*, în sensul dat de Benveniste, limba în act, în funcțiune reală, practică, efectivă, elaborarea discursului producându-se luând în considerare condițiile sociale, culturale, ideologice etc., adică niște parametri extralingvistici, dar constitutivi ai discursului, acest obiect epistemic eterogen, propus spre analizare

ca totalitate semnificantă.

Interesul pentru discursul mijloacelor de comunicare de masă este, astăzi, de la sine înțeles într-o lume care are motive serioase să se lase invadată de el. Importanța acestor mijloace de comunicare poate fi măsurată, de pildă, în ritmul ce marchează perfecționarea lor. Căile pe care devin eficace trec – fatalmente, ar spune Barthes – prin limbaj, în accepție restrinsă, limitat la verbal, sau în sens larg de vehicul, indiferent de substanța semnificațiilor, al gândirii în procesul cognitiv. Limbajul media se semnalează așadar ca obiect de studiu mai întâi pentru lingviști, deși sociologii și politologii au fost printre primii care au studiat fenomenul comunicational. N-aș aminti, ca exemplu în acest sens, decât studiile asupra efectelor propagandei – prin radio – în timpul și după cel de al doilea război mondial, studii cu rol hotărâtor în elaborarea unor teorii mai coerente, având și avantajul convergenței opiniilor, despre comunicare. Aceste studii s-au înmulțit, pornind de la un obiect tot mai complex, complexă fiind însăși realitatea observată, realitate ce a impus mutații considerabile în chiar modul de a concepe spațiul și timpul. Astăzi, bibliografiile descurajează orice tentativă de exhaustivitate, o fac iluzorie, dar, pe de altă parte, studierea discursurilor media alimentează baza cognitivă, nivelul empiric al cercetărilor, în lingvistică sau în alte domenii. Conceptele avansate de lingvistică găsesc, în discursurile media, noi câmpuri de validare, o astfel de situație fiind și numărul cel mai recent din *TRANEL*.

Acest număr este rodul colaborării unor grupuri de cercetare lingvistică de la universitățile din Berna, Neuchâtel, Fribourg și Lausanne, la care s-au adăugat câțiva specialiști francezi, printre care doi a căror primă mărime nu lasă nicio îndoielă: Dominique Maingueneau și Patrick Charaudeau. Scopul a fost acela de a prezenta rezultatele de ultimă oră privi-

toare la manifestările *interdiscursului*, la prezența sa activă în discursurile media, conceptul de interdiscurs fiind, evident, creat după modelul celui de intertext. Discursurile media sînt percepute sub dublu aspect: mijloace de informare și totodată de captare/seduție a receptorului. Descrierile, numeroase și competente, ale acestui fenomen, cer acum aprofundări ce sînt în seama de evoluția realității interdiscursive care comportă, pe lângă o mare diversificare, parcele deocamdată insuficient explorate, atât pe dimensiunile enunțative cît și pe cele sociolingvistice.

Din factura articolelor se desprind patru „axe”: necesarele precizări de ordin terminologic, interdiscurs și intertext fiind principalele concepte vizate; manifestări interdiscursive și intertextuale în presa scrisă; practici interdiscursive în publicitatea scrisă; practici interdiscursive în televiziune, adică delimitarea conceptelor operaționale și funcționarea lor specificată de diferitele tipuri de discurs media.

Pentru a vedea cum funcționează ceva, trebuie să vedem mai întîi ce este acel ceva, aspect pe care îl tratează Jean-Michel Adam, foarte marele specialist în știința textului de la universitatea din Lausanne, și Patrick Charaudeau, de la universitatea Paris XIII. Acești autori se numără printre cei care au instituționalizat științele textului în puternice centre de cercetare. Caracterul interdisciplinar al acestora este impus tocmai de realitatea obiectului investigat, la aceasta adăugîndu-se, ca metodă, demersul comparativ. Lipsa de rigoare în folosirea termenilor este un fapt deplorat de cercetători, recomandînd totodată cunoașterea limitelor în care termenii respectivi semnifică ceva în calitatea lor de concepte operaționale, care nu trebuie luate ca „adevăruri veșnice”, acești termeni fiind așadar susceptibili de schimbări. Pe deasupra, atunci cînd se vorbește despre analiza discursului, trebuie făcută precizarea, indispensabilă, privind cadrul în care se situează cercetarea: cea a școlii franceze, sau cea a școlii anglo-americane. Însă nu se poate să nu menționăm contribuția școlii semiotice de la Tartu și a semioticii ruse, a căror prioritate în crearea și promovarea științelor textului este bine cunoscută. Conceptul de intertext a fost preluat de la Bahtin de către Kristeva, care l-a introdus în occident¹, unde a fost primit cu interes deoarece părea că poate determina o reînnoire metodologică a teoriei influențelor pe care se baza demersul comparativ în literatură. Conceptul a fost bine fructificat în

studierea textului literar, și chiar a textului în general, care, întotdeauna, este un intertext, „productivitatea” textuală fiind, de fapt, o redistribuire a unor texte anterioare, un cîmp de formule anonime, citate înconștiente, a căror proveniență este greu de stabilit, de unde și justificata absență a ghilimelelor². O amplă teoretizare – și exemplificare – avea să facă, într-o serie de lucrări bine cunoscute³, Gérard Genette, care preferă termenul *transtextualitate*, relațiile transtextuale fiind reperabile în tipologia care cuprinde *intertextualitatea*, subordonată deci *transtextualității*, *paratextualitatea*, *metatextualitatea*, *arhitextualitatea*, *hipertextualitatea* și *hipotextualitatea*, termeni din arsenalul folosit astăzi curent, cu nuanțări propuse – și admise sau nu – între timp, de către poetician, semiolog, lingvist, ca și de orice specialist în sisteme semiotice care textualizează în sens larg. Studiarea acestor fenomene a fost o temă recurentă, fapt explicabil în mare parte prin impreciziunea conceptelor, studiile ducînd, printre altele, la crearea termenului de *interdiscurs*, în perspectiva pragmatică a funcționării discursive. Din analiza foarte fină, atentă la subtilități, făcută de Jean-Michel Adam⁴, rețin aici doar ceea ce permite apropierea dintre interdiscurs și intertext, adică prezența, sub orice formă, într-un anumit enunț, a unor enunțuri anterioare, păstrate în memoria unei formațiuni sociale. Deosebirea dintre intertext și interdiscurs ar fi aceea că, pe cînd intertextul găzduiește, ca să spunem așa, ecourile unuia sau ale mai multor texte, independent de genul lor, interdiscursul se construiește pe ansamblul discursurilor de un anumit gen, aflate în interacțiune într-o situație dată. Patrick Charaudeau⁵ vede în interdiscurs interacțiunea dintre două sau mai multe discursuri, a căror configurare originară nu poate fi reconstituită, dar care favorizează producerea de semnificații implicite, o bogată activitate inferențială, pe cînd intertextul trimite fără echivoc la texte precis configurate, dar oarecum transformate, ca în activitatea ludică producătoare de parodie sau pastişe. Aș adăuga la aceste eforturi de precizare a conceptelor sugestia unui autor cuprinsă în următorul citat: „Însăși noțiunea de text trebuie supusă unei anumite nuanțări. Concepția conform căreia textul este un spațiu semantic uniform structurat se îmbogățește prin luarea în considerare a faptului înmixtării în evoluția lui a unor varii elemente «accidentale» din alte texte. (...) Ingerința permanentă a elementelor din exterior conferă evoluției

sistemului un caracter în același timp linar și imprevizibil”⁶ și, aspect în general observat, perpetua devenire ca trăsătură definitorie a textului.

Reluând conceptul de hipertext introdus de Genette, m-aș opri asupra unui studiu în care interdiscursul este semnalat în situații privilegiate de manifestare: parodia și pastișa. Tipul de discurs este cel publicitar, autorul studiului, Marc Bonhomme⁷, de la universitatea din Berna, fiind și unul din cei doi editori ai volumului. În general, parodia este percepută ca deviație, abatere de la normă, de la o textualitate normală. Adesea, prea adesea, ea este considerată ca un fenomen compatibil doar cu literatura, exclusivitate contestabilă și contestată de autorul studiului, care face din aceasta o provocare prin care își legitimează demonstrația. Mai întâi, parodia trebuie reconsiderată în afara registrului depreciativ în care a fost taxată mai totdeauna, de la Aristotel, care vede în ea „o reprezentare narativă degradată”, pînă la Șklovski, de pildă, pentru care parodia este „un factor subversiv al evoluției operelor”. Atribuirea unui statut de normalitate parodiei, precum și „surorii sale gemene” pastișa, este și necesară și posibilă, spațiul potrivit cu un asemenea statut fiind tocmai spațiul interdiscursivității, în cadrul căreia se poate dovedi că „avem de a face cu fenomene lingvistice obișnuite”. Totodată, analizînd parodia și pastișa în discursul publicitar, se demonstrează că ele transgresează discursul literaturii, dovedindu-se perfect compatibile cu orice practică textuală și, „în special”, cu practicile ce caracterizează discursurile media. Pornind la analiza parodiei ca proces interdiscursiv, Marc Bonhomme amintește mai întâi „cîmpul teoretic” al acesteia, cadrul în care a fost definită, încercînd astfel, înainte de a-i examina modul de operare, să stabilească ce este parodia ca proces interdiscursiv. Delimitarea, identificarea se face prin alestuirea de cupluri în care elementele de definire sînt puse în evidență de relația dintre parodie și al doilea termen. Astfel, în cuplul *parodie și intertextualitate*, parodia ar fi un caz particular al relațiilor dintre texte. În publicitate, pot fi parodiate formule lexicalizate la nivelul limbii, sau chiar stabilind transgresări intersemiotice prin introducerea iconiului în verbal, realizînd astfel transformări parodice de natură transversală, care ilustrează și ele fenomenul intertextual, fără a putea susține însă că parodia, în publicitate, este intrinsecă textualității, deși este evident că o afectează.

Sînt cunoscute încercările de a delimita parodia prin raportare la *aluzie*. Există chiar propuneri de a

renunța la termenul de parodie pentru a-l contopi cu cel de aluzie, avînd în vedere că parodia face într-adevăr parte din „nebulosa practicilor aluzive”. Ar fi totuși o reducere greu de admis, întrucît aluzia nu privește decît semnificatul, pe cînd parodia vizează semnul în integritatea lui, semnificat și semnificant, substanța acestuia din urmă fiind și ea transformată. Dacă ar fi totuși admisă contopirea și preferința pentru denumirea de aluzie, ar fi necesară introducerea unei idei de gradatie, de intensitate care să facă deosebirea între „aluzia curentă”, fără forță expresivă, și aluzia puternic marcată în care ar putea fi recunoscută parodia.

Cuplul *parodie și hipertextualitate* scoate în evidență, între altele, faptul că parodia depășește relațiile de la text la text, cum am văzut mai înainte, noțiunea de hipotext fiind prea restrictivă. Înlocuită cu cea de hipodiscurs – sursa –, respectiv hiperdiscurs – ținta –, s-ar sublinia faptul că hiperdiscursul reactivează diverse surse stocate în memorie, încît nu mai poate fi vorba de un singur hipotext, strict precizat.

Parodia poate fi definită și prin comparație cu *pastișa*. Mecanismul ce stă la baza parodiei este, așa cum s-a și văzut, transformarea, pe cînd pastișa este o imitație. Între parodie și pastișa nu este totuși întotdeauna ușor de tranșat. O emisiune gastronomică televizată, pe un canal românesc, are ca emblemă o formulă ce amintește adagiul cartezian *cogito ergo sum*, gîndesc, deci exist: „mănînc, deci exist”. Parodie? Pastișa?

Tot în cadrul transformării se situează deosebirea dintre stilul susținut al hipotextului, textul-sursă, modelul, deși tematica lui este depreciată, așa cum se întîmplă în parodie, și stilul depreciat, deși se păstrează tematica elevată, din hipertext, operație de travestire așa cum se întîmplă în scrierile eroicomice, una dintre ele, de care îmi amintesc acum, fiind poemul cu titlul semnificativ *Le Virgile Travesty*, o Eneidă în registru burlesc scrisă, sau rescrisă, de Paul Scarron. Se mai spune că parodia se manifestă în regim ludic, opus regimului satiric propriu travestirii. Lucrul nu mi se pare că poate fi întotdeauna ușor de probat, ideea dublei apartenențe și forța decizionară a contextului fiind poate o soluție mai prudentă și mai în acord cu ambiguitatea funcționară a limbajului.

La capătul acestei evocări a definițiilor parodiei, a posibilităților de a o defini, toate nesatisfăcătoare, căci toate necesită retușuri, nuanțări, completări.

Marc Bonhomme încearcă să formuleze condițiile „unei definiții integratoare”, care trebuie să țină seama de „niște parametri mai supli”, pentru a situa parodia în „funcționarea uzuală a limbii” și a o specifica prin raportare la pastişă, adică amintind, atât cât acest lucru este posibil, ceea ce parodia nu este. Toată această tentativă de definire este apreciabilă nu atât prin rezultatul la care ajunge, greu de crezut că este pe deplin satisfăcător, cât prin mobilizarea unor instrumente lingvistice de dată recentă pentru reconsiderarea unor concepte cu o istorie multimilenară.

În publicitate, ca și în alte discursuri, interdiscursivitatea există în măsura în care se admite „reciclarea unor producții discursive disponibile în cultura ambiantă”, mai curând decât să creeze forme proprii. Intervine, de bună seamă, o chestiune de specificitate tipologică atunci când se admite că, în publicitate, interdiscursivitatea se manifestă foarte adesea sub forma parodiei. Modalitățile sînt multiple. Pentru a le putea explica, este nevoie să cunoaștem relația dintre parodie și pastişă în publicitate, procedurile cele mai frecvente ale parodiei, principalele ei funcții în acest tip de discurs, sau interdiscurs. Se pare că, în discursurile media, pastişa este mai frecventă decât parodia, *pastişa de stil* înfîlă, de exemplu, într-o publicitate pentru vinul de Cotnari realizată într-un limbaj ușor arhaizant, sau *pastişa de gen* (publicitate-turism, publicitate-sfatul medicului/ bunicii/ prietenei, publicitate-etno etc.). Parodia este mai puțin frecventă deoarece hipotextele ce pot fi parodiate nu sînt prea numeroase: proverbe, locuțiuni lexicalizate, citate celebre. Așa se poate explica „asimetria statistică” între pastişă și parodie. Facilitatea de a recrea pornind de la un tipar stilistic sau generic este caracteristică pastişei, pe cînd parodia se supune unor constrîngerii ale hipotextului, ceea ce limitează libertatea producătorilor de hipertexte/ hiperdiscursuri parodice. Superioritatea de ordin statistic a pastişei se explică și prin „vizibilitatea și eficacitatea receptivă”, căci totul este valorificat, chiar și destinatarii cu competențe stilistice și generice modeste putînd să le identifice. Parodia este „mai discretă”, tocmai din pricina constrîngerilor hipodiscursive, ea are o eficacitate publicitară mai redusă, identificarea ei cerînd cunoștințe precise. Trebuie menționat, de asemenea, că atât pastişa cît și parodia sînt adesea produse conjuncturale, evenimentiale, lectura lor corectă, deci și impactul publicitar, fiind condiționate de cunoașterea de către destinatar a conjuncturii și a evenimentului

care le-au generat.

Parodia publicitară este realizată prin cîteva operațiuni retorice curente: substituție lexemică, jocuri omofonice, reactivări semantice contextuale de la sensul propriu (în hipodiscurs), la sensul figurat (în hiperdiscurs), prin jocul asupra modalităților frastice (asertivul devenit interogativ), și chiar prin „operațiuni axiologice”, „transvalorizări”, ca în hiperdiscursurile în cheie burlescă.

Funcțiile parodiei publicitare ar putea fi, din perspectiva comunicării, concentrate într-o superactivare a funcției fatice (Jakobson, 1963), deoarece parodia exercită un soi de atracție care înlesnește deschiderea canalului comunicațional cu publicul, invitat parcă să colaboreze efectiv la construirea sensului hiperdiscursiv, contribuind fiecare după competențele sale. Parodiile au însă și o funcție ludică de amortizor al agresivității ce definește orice publicitate. Ele seamănă cu niște ghicitori, uneori facile, care-l invită pe consumator să le descifreze. Și mai au și o funcție argumentativă, cu precădere cînd hipodiscursul vine din lumea artelor, literelor, științelor, de la care împrumută prestigiu, autoritate, putere de convingere. De altfel, mecanismul argumentativ al publicității și retorica ei particulară comportă multe aspecte foarte incitante pentru cercetător.

Deși foarte modestă în comparație cu performanțele parodiei literare, și adesea prea puțin spectaculoasă, parodia publicitară se bucură de aprecierea publicului, care acceptă „jocul retorice” de decriptare în care el, publicul, participă la construirea semnificației.

Note:

1. Julia Kristeva, 1969, *Séméiotiké. Recherches pour une sémanalyse*, Paris, Seuil.
2. Roland Barthes, 1973, articolul „Texte (théorie du)”, *Encyclopaedia Universalis*, Paris.
3. Gérard Genette, 1972, *Figures III*. 1979, *Introduction à l'architexte*. 1982, *Palimpsestes*. 1983, *Nouveau discours du récit*. 1987, *Seuils*. 1991, *Fiction et diction*, apărute toate la editura Seuil, Paris.
4. Jean Michel Adam, „Intertextualité et interdiscours: filiations et contextualisation de concepts hétérogènes”, p. 3-26.
5. Patrick Charaudeau, „La situation de communication comme lieu de conditionnement du surgissement interdiscursif”, p. 28-38.
6. Iuri M. Lotman, *Cultură și explozie*, 2004 (ed. orig. 1992), traducere de George Ghețu și Justina Băndol, prefață de Livia Cotorcea, Pitești, Editura Paralela 45, p. 107.
7. „Parodie et publicité”, p. 165-180.

OGLINDA ȘI INIMA

Gheorghe GRIGURCU

*
În oglindă nu-ți poți vedea inima.
*

Orice destin se clasicizează prin suflul său de fatalitate.
*

Calitatea ca o revoltă împotriva cantității (tiranică, obtuză, insașiabilă, excesivă sau insuficientă etc.). Natura justițiară a calității.
*

„Cînd noi ne aducem aminte de păcatele noastre, Dumnezeu le uită” (Sfîntul Ioan Gură de Aur).
*

Într-atît sîntem înclinați a trata mediocritatea drept o categorie generală (J.-P. Sartre: „E o mărturie *mediocră* și chiar prin aceasta generală”), încît ne arătăm dispuși a socoti mediocră orice generalitate.
*

Sicofanții din proprie inițiativă ilustrează latura... liberală a totalitarismului.
*

Jean Baudrillard vorbește despre „inteligenta materială a lucrurilor”. Desigur, o inteligență mai veche, mai plină de mister, mai profundă decît a noastră.
*

Libertatea criticului îi transcende persoana, e un bun social.
*

Unele epoci tind la dezamorsarea imaginarului pe care l-au instituit altele. Un etern joc între copii și adulți.
*

Virtualitatea estetică a văzduhului aeru, a ploii țîrîtoare, a scîndurii ude, a frunzei ce se chircește elegiac. Estetica urîtului care pîndește în natură.

*
O sărăcie care-și poate îngădui răscumpărarea prin onestitate. Și o altă sărăcie pentru care onestitatea e un lux neîngăduit.
*

„Simțul realității ni s-a dat pentru a ne orienta, dar și pentru a face posibilă mirarea noastră în fața *neverosimilului* realității” (Blaga).
*

Poezia e o solitudine a verbului care încearcă a se racorda la solitudinea ta morală.
*

Eternitatea e, pentru unii, doar o banală chestiune de conservare.
*

O metaforă elaborată lent și migălos precum o teorie, o teorie țîșnind prompt și viu din minte precum o metaforă.
*

„Să-ți gîndești sentimentul și să-ți simți gîndul” (Unamuno).
*

O simplitate opacă, surdă, trivială, așadar inutilizabilă.
*

Candoarea sumbră a oricărei lăcomii.
*

„Pasărea nu simte nimic cînd îi tai penele de la aripi, dar nu mai poate zbura (Jules Renard).
*

A fi artist înseamnă a lustrui o suprafață cu bună-credință, pînă cînd aceasta ajunge a răsfrînge adîncimile lumii.
*

Rigoarea lucrurilor care pur și simplu tac.

UN PELERIN – „DINCOLO DE CUVINTE”: MIHAIL CRAMA

Constantin CIOPRAGA

Premiul destinat de către Editura „Fundațiilor Regale” *Scrutorilor Tineri* îi fusese atribuit în 1947 lui Mihail Crama (pseudonimul lui Eugen Enăchescu) pentru manuscrisul *Decor penitent*. La același concurs obținuseră respectivul Premiu (asigurându-i editarea) Constant Tonegaru (1945) pentru ale lui *Plantații* și Geo Dumitrescu pentru *Libertatea de a trage cu pușca* (1946). La cenaclul lui E. Lovinescu, mai tânărul Mihail Crama se întâlnea cu Dimitrie Stelaru, cu Constant Tonegaru și Mircea Popovici; după decesul prestigiosului critic de la „Sburătorul”, îl stimulează Vladimir Streinu – la „Kalende”.

În stadiul debutului, autorul menționatului *Decor penitent* naviga pe apele încă agitate ale după-războiului. Șocau în acest „decor” – specific momentului – revelații juvenile, poncife, căutări ale generației, altfel spus însemne ale traumelor recente, vizibile concomitent în retorica unor Constant Tonegaru, Dimitrie Stelaru și Geo Dumitrescu; niște insurgenți „Orgolios voi vorbi tuturor despre Libertate...” Fronda compactă, balansul între decorul palpabil și irealism (bunăoară în *Veac obsedant*) coexistă cu luciditatea: „Totuși, totuși să nu deznădăjduim...”. Similitudini cu un Aron Cotruș grandilocvent, dezlănțuit și vaticinar alternează, lesne observabil, cu aventuri imaginare în spiritul unui Constant Tonegaru – „de la polul Nord” spre mările Sudului, „dinspre Oceanul Atlantic pînă-n spre mările Chinei”. „Plutim spre Sud se pare...”. Acvaticul confiscă atenția celui care-și compune o mască de Lucifer insidios și o alta de Înger, de contemplator dezolat și de profet. Halucinatul (din *Psihoză*), bîntuit de crize, e tulburat de mari melancolii: „Sub streșini înipănăm păsări de vînt/ să ne ducă nostalgia departe/ useară una din ele și-a luat zborul/ îndărăt cu o mie de ani”. Viziuni negre, cavaleri medievali și sarcofage, don-juani

morți, „păduri de fum” și senzație de frig, armuri de „șapte veacuri” și strigăte disperate țin de convenții poetice à la Emil Botta. Se supradimensionează astfel marasmul bacovian. Imaginantul transcende în spații demonizate.

Stranietățile poetului sînt, de bună seamă, produsul unor contaminări cu moda vremii, reacții vădit teatralizate introducînd în atipic și urmărind efecte de supratext. Auctorialul e deschis sistematic identității altora; o dată Crama e „amiral albanez”, alteori planează într-o geografie fantezistă, parodică, lansînd proclamații gongorice: „Să nu plîngă nimem, voi toți să fiți veseli”. Percepția lucrurilor bate ostentativ spre senzațional: „miroase crud a istorie”; „cad stelele-amețite, brambura spre Sud”; „copaci slăbesc pe uliți de foame”; „turnuri” părăginite „se privesc în ape solemn”; suflă „siberiene vînturi”; decorul ficțional comportă însemne din Pontul Euxin, din Kamciatka și Helada. Texte inedite, eterogene, vor apărea după treizeci de ani (1979) în *Decor penitent* (II), unele dintre ele niște bufonerii mîhnite. Străfulgerări istorice (notații despre Ștefan și Ștefăniță), simbolisme ale războiului recent (chesoane, tancuri, Auschwitz), infrasunete, aluzii biblice și lamentații – toate vorbesc despre un Crama problematizant, cu accente vaticinare, altul decît cel grotesc și funambul. Soluții par a veni din adîncirea în limbaj, mai precis din relaționări cu propriul centru: „De-o viață-nțreagă tot rîndaș la vorbe/ poet săpînd la veșnice fîntini” (*Pahar*).

Dacă aripile fantasmaticului din *Dor* – „dor de vorbe” – par adecvate zborurilor, aventurilor „despărțitoare” de cotidian, în *Ars poetică*, neajuns încă la starea de grație, el pozează în demiurg *in spe*, hiper-voluntar, semeț, exaltat; îl ține de mîna, s-ar zice, Emil Botta:

„Trebuie o formidabilă dragoste/ sau o formida-

bilă cădere.// Trebuie un stîlp în fața porții să ardă./
să țină bolțile și să ardă.// Trebuie o prăpastie
esențială.// Trebuie o tîpsie de aur sau de jăratec./ și
pe ea încă o dată capul lui Ioan Botezătorul”.

Douăzeci de ani se așază între *Decor penitent* și
Dîncolo de cuvînte (1967), acestea plonjînd în flou,
în imaterial și indicibil. Se manifestă concomitent
orientarea spre inscripții fulgurante (de două-patru
versuri), dar și tendința spre gigantism a unui
Philippide înalt-discursiv – cel din *Stînci fulgerate*.
Să ne oprim, bunăoară, la o întrebare provocatoare,
„Ce fel de Dumnezeu e acesta?”, dar și la răspunsul
trufaș: „Între mine și El/ mai puternic sînt eu care
mor./ care trebuie să suport o moarte...” Sensului
tragic al existenței i se găsește bravind un antidot;
intervine compensatoare forța Eului ziditor:

„Puteam să fiu poetul cel mai mare/ al acestui
Timp./ fiind timpul nemuritorilor./ căci numai mie
mi s-ar fi potrivit haina/ reprezentării lui.// Trebuie o
jertfă – de pildă/ să mă zidesc de cîteva ori/ ca-n
legenda mănăstirii Curții-de-Argeș/ eram pregătit
pentru ardere./

dar trebuie ceva nou, cu totul aparte./ ca la urnirea
luminilor”.

Frecvent, spectrul labirintului taie elanurile; ideat-
ic, notațiile devin niște filosofeme severe despre tre-
cere, despre curgerea eternă: „Nemuritoare este
unda/ ce-mi poartă chipul. Mă uit./ sortit pieirii mă
aflu”... Pe aproape stă greul Heraclit. (*Pe pod*); se
suced, repetitiv, interogații elegiace sub semnul lui
ubi sunt? – sugerînd stări pururi glisante: „Dar unde
sînt acele scînteietoare nopți/ neîndurate./ pleiada
aceea de stele/ (...) fecioarele pe care le vedem în
somnia/ (...) copacii aceia fantastici?” (*Visez*). Trecut
și prezent coexistă, vărsîndu-se în imperfectiv: „Eu
fluieram pe uliți o doină/ din vremea lui Ștefan cel
Mare” (*După ploaie*). Imaginea mamei reechili-
brează: „Eu stau lîngă ea ghemuit –/ în zare trec
legiuni/ pe pod la Drobeta” (*Liniește*).

Aceleași repere afective în *Determinări* (1970), cu
aceleași cauzalități și aprehensium, pe fundalul unei
Dacii mitice: „Toți ne vom îmbrăca o dată/ în
nepieritoarea cămașă a morții”. Discursul despre
finitudine – ca în *Unde sînt*, în *Elegie* ori în *Tăveri*

– e scris de un hermeneut (structural romantic) în
poziție cogitativă: „Pe cadranul ceasului dorm/ orele
mele trecute –// perfide orele viitoare/ ca niște pan-
tere – așteptînd”. Brevilovență de ingenioasă disti-
lare e de găsit și în *Codice* (1974) – titlu trimișind la
dicțiunea neutrală din instrumentarul juridic. Cîte o
secvență cu inflexiuni bacoviene („Mi-e frig, tîrzi-
u... pustiu – sătul/ la tirgul lumii încă o dată”),
freamăte în pădurile Moldovei, izvoare și cerbi –
toate au aerul de deja cunoscut. Cele vreo cincis-
prezece elegii (multiplicate în volumele viitoare)
însușesc reacții constant depresive: „dar eu știu că
într-o zi/ vor veni mari și va ninge”. Spectacolul
„desfrunzirii ființei” obsedează. Însă *Oul*, simbol al
germinației – motiv vehiculat în peste douăzeci și
cinci de variante, atît în *Codice* cît și în *Ianuari*
(1976), în *Trecerea* (1981) și în *Dugma* (1984) –
opune viziunilor cu înfrînți, cu „cerșetori
vagabonzi”, cu Magdalene și Marii plîngînd, fantas-
ma genezelor mîntuitoare. Sub cer mioritic (*Sus*),
iață, în prelungirea lui Dan Botta din *Eulalii*, mostre
de ritual incantatoriu: „Mioarele mele./ pierdute prin
stele./ nu vă e frig/ în cosmică noapte”.

În măsura în care de-mitizează, proiectînd asupra
lucrurilor o aură de tandrețe, poetul cultivă o melan-
colie atașantă. Textele lui cu aluzii erotice se
plasează, acum, sub semnul declinului; alegoric, se
conturează o erotică abia mijind, neajunsă la absol-
utizare. Nici un indiciu de echilibrare, nici un meta-
semnal magic. Destinată destrămării inexorabile,
lumea de dincoace de ficțiune, lumea fără mister
dintr-o *Elegie*, e o răsfrîngere a celei din emines-
cianul *Mai am un singur dor*:

„Mă legene duioase foi (...) Sub lanuri de
mioare-mi cînte/ privighetorile năframe”.

Observație globală; autorul *Decorului penitent*
preia și adaptează pe claviaturi proprii sugestii din
stilul liric al epocii, de unde sintagme suprarealiste
și efluvii neoromantice, concizie clasicistă și ironie
degajat-modernă. Excelent modelator în materie de
prozodie, întrebător și tranșant, fantast, folclorizant
și livresc, făcîndu-și din „Româna limbă căpătîi”,
postmodernul cu virtuți parțial valorificate și-au
construit portretul pe alternanțe continue de cerebral
și patetic.

UN EXEGET AL CREAȚIEI POPULARE: ION H. CIUBOTARU

Alexandru ZUB

Acum doi ani, la o vîrstă oarecum rotundă, profesorul Ion H. Ciubotaru a fost evocat de specialiști, cam în fugă, dar cu o deplină prețuire a meritelor sale în domeniul cercetării, culturii populare și nu mai puțin ca pedagog, creator de școală¹. Momentul coincidea cu încheierea amplei monografii *Catolicii din Moldova: universul culturii populare*, asupra căreia s-au făcut deja aprecieri superlative². De curînd, presa a consemnat faptul că autorul amintitei monografii a fost distins, la Palermo, cu un premiu internațional pentru studii demoetnoantropologice, din juriul respectiv făcînd parte specialiști de mare clasă, precum Francesco Sicilia și Aurelio Rigoli³.

În adevăr, între oamenii de cultură ce s-au impus, în ultimele decenii, prin aportul substanțial la cunoașterea spiritualității românești, Ion H. Ciubotaru ocupă un loc aparte, încă prea puțin cunoscut de publicul larg.

Folclorist și etnolog de vastă cuprindere, coborînd din acel nord moldav care a dat țării noastre atîtea valori de marcă, știute și neștiute, el reprezintă demult un reper ineluctabil în lumea celor care se ocupă de creația populară, de specificul național, de conservarea sistematică a valorilor noastre, îndeosebi a celor din Moldova, spațiu definit ca segment istorico-cultural aparte, în cadrul unei structuri etnoculturale mai ample, a cărei unitate fundamentală, de viziune și creație, s-a impus ca o realitate specifică.

Născut la 28 ianuarie 1940, în Arborea, comuna G. Enescu, Ion H. Ciubotaru și-a făcut studiile la Șendriceni și Dorohoi, apoi la Universitatea din Iași, unde a optat de timpuriu pentru studiul culturii populare, domeniu de care se simțea legat oarecum atavic, prin lumea satului din care venise, dar și prin nevoia de a-și închina puterile unei recuperări cît mai depline a tradițiilor din lumea

rurală, într-o epocă de anihilare voită a acestora.

A debutat în studiul culturii populare cu o teză de licență despre jocurile dramatice cu măști din Moldova, extinzîndu-și apoi cercetările, în spirit monografic, pe linia unei școli care dăduse, în perioada interbelică, rezultate remarcabile. Viziunii gustiene în materie, el i-a adăugat sugestiile venite de la alți specialiști, între care Petru Caraman ocupă locul cel mai de seamă. În preajma acestuia, după o scurtă experiență muzeistică, a putut lucra la crearea unui instrument de maximă utilitate, cum e acel *Chestionar folcloric și etnografic general*, pe seama căruia avea să organizeze *Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei* și o lungă suită de investigații, ale căror rezultate se reflectă mai ales în *Caietele Arhivei de Folclor*: zece volume de o valoare științifică inestimabilă. Asupra acestei întreprinderi, Petru Caraman însuși s-a rostit de la început, socotind-o „de mare interes pentru cunoașterea folclorului și etnografiei din Moldova”, domenii pentru care neobositul cercetător avea nu numai competență profesională, dar și elanul cuvenit unui travaliu de o asemenea complexitate.

Coordonator al colectivului etno-folcloric de la Iași, funcționînd în cadrul Centrului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor, devenit apoi Institutul de Filologie, Română „Alexandru Philippide”, Ion H. Ciubotaru a pus în operă un vast program de investigații în domeniu, alcătuiind o bogată arhivă și orcheștrînd studii care au sporit substanțial cunoașterea culturii populare din zona est-carpatină a romănității.

Doctoratul în filologie l-a obținut în 1978, la Universitatea „Babeș-Bolyai”, cu o teză despre riturile și poezia funebră din satele moldave, sub îndrumarea profesorului Dumitru Pop. Se situa oarecum pe linia unei vechi tradiții, care, de la

Cantemir pînă la T. Pamfile și mai tîrziu, a înregistrat numeroase inițiativă notabile. Studii despre teatrul folcloric, despre creația populară din zona Rădăuților, despre vechile ornamente din părțile Botoșanilor, despre folclorul poetic din aceeași zonă completează un palmares științific în continuă expansiune.

Marea trecere, volum menit a fixa „reper etnologice în ceremonialul funebru din Moldova” (1999), e o sinteză întîmpinată de experți cu cel mai viu interes. Unul dintre ei îl prezintă ca „studiu monografic modern (atît prin culegerile efectuate cu aparatulă specializată, cît și prin dezvoltările teoretice de temeinică ținută științifică). Fenomenul este abordat în întreaga sa complexitate, avînd în vedere și zonele ignorate pînă atunci sau mai slab cercetate” (Jordan Dateu). Un altul observă că meritele lui Ion H. Ciubotaru „vor crește tot mai mult în viitor și că generații de-a rîndul vor avea toate motivele să poarte recunoștință întemeietorului Arhivei pentru inestimabila avuție culturală adunată la Iași” (Ion Talos).

Studii etno-folclorice despre localități, zone, genuri de creație etc. au extins aria lui de preocupări, al căror spirit monografic a fost sesizat mereu de specialiști, alături de marea capacitate de a se dăruia în munca de echipă și în proiectele de interes național. Din această ultimă categorie face parte colaborarea sa la *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, distinsă cu un premiu al Academiei Române, ca și străduințele depuse pentru a valorifica opera maestrului său, Petru Caraman, din care a publicat deja mai multe volume. O asemenea conduită față de un corifeu al etno-folcloristicii noastre merită a fi pusă din plin în valoare.

Un capitol distinct din activitatea lui Ion H. Ciubotaru, pe linia studierii tradițiilor populare, îl constituie vasta și complexă monografie *Catolicii din Moldova*, elaborată în trei volume de o fecundă erudiție, a cărei valoare științifică a fost semnalată deja de specialiști. Rezultă

din acel triptic că lumea catolică est-carpatină „se încadrează atît de firesc în patrimoniul civilizației noastre rurale”, făcînd corp comun cu ansamblul etnocultural apartenent. A fost nevoie de multă muncă și de un imens devotament pentru a duce la capăt un asemenea proiect.

De altfel, întreaga activitate a cercetătorului stă sub semnul rigorii și al devoțiunii profesionale, inspirîndu-se din filozofia lucrului bine făcut, una ce se originează mai curînd în lumea satului său natal decît în marile modele cărturărești. Este spiritul ce s-a vădit fecund în atîtea inițiativă, personale sau de echipă, de care și-a legat numele.

Mai trebuie spus că, după schimbarea de regim, Ion H. Ciubotaru a avut și misiuni didactice la Universitatea „A.I. Cuza”, făcînd cursuri de etnologie și cultură populară, preocupat să asigure astfel un transfer de competență și pasiune către noile generații, misiuni pe care le-a îndeplinit cu aceeași dăruire, din păcate destul de tîrziu pentru a conta pe efecte durabile. Sînt de așteptat însă atare efecte pe seama numeroaselor studii publicate, exemplare sub atîtea unghiuri și incitante prin deschiderile, soluțiile și sugestiile propuse.

Note:

1. Ion Talos, *Ion H. Ciubotaru* – 65, în „Cronica”, XL, 6, iun. 2005, p. 24.
2. Idem, *Catolicii din Moldova*, în „Steaua”, LVII, 12, dec. 2006, p. 56-57.
3. C.C., *Profesorul Ion H. Ciubotaru a fost premiat în Italia*, în „Ziarul de Iași”, 17 feb. 2007, p. 7.

TINERETUL ȘI PROVOCĂRILE TIMPULUI (II)

Nicolae STROESCU STÎNIȘOARĂ

În altă parte a cărții mele spuneam:

„Cred că se poate identifica, dincolo de curba propriei mele peregrinări, orbita mai largă a unei continuu dialectice a decreștinării în cultura vest-europeană la care participă și România cu o intensitate accelerată de adoptare a mentalității epocii moderne industriale” (ibidem, pag. 65).

Decreștinarea de care vorbesc trebuie văzută drept consecință multiformă a unei cotituri esențiale care a început în civilizația vest-europeană în secolul al XVII-lea, între timp din ce în ce mai accelerată, de la viziunea dominantă teocentrică înspre o viziune antropocentrică și de la un substanțial acord asupra recunoașterii sensului religios al vieții și al virtuților superioare ale contemplației la o interpretare primordial naturalistă și la domnia eticii utilitariste. Nu pot zăbovi decât foarte scurt asupra genezei acestei schimbări de mentalitate și de gândire despre care am vorbit mai pe larg în articolul publicat în revista „Convorbiri literare”, sub titlul: *Horia Roman Patapievici și fața intolerantă a modernității*.

Ceea ce preocupă aceste rânduri nu este, în stil de utopie retrogradă, o condamnare prin generalizare a unei întregi epoci, inclusiv a progresului științei și mai ales a aplicărilor ei în favoarea omului, ci numai schițarea cauzelor principale ale crizei religioase în care continuăm să ne găsim cu consecințele ei specifice pentru creștinism.

În treacăt fie spus, am avut ocazia să citesc observația unui intelectual occidental cu competență în materie că, în momentul de față, la vârful științei poți găsi mai mulți mistici decât în ierarhia Bisericii apusene.

S-ar putea scrie o amplă istorie a decreștinării Europei occidentale sau a despărțirii ei de creștinism, în ciuda faptului că Europa nu poate fi înțeleasă fără rădăcinile și fundamentele ei creștine. Folosesc ambii termeni: „decreștinare” și „despărțire de creștinism”.

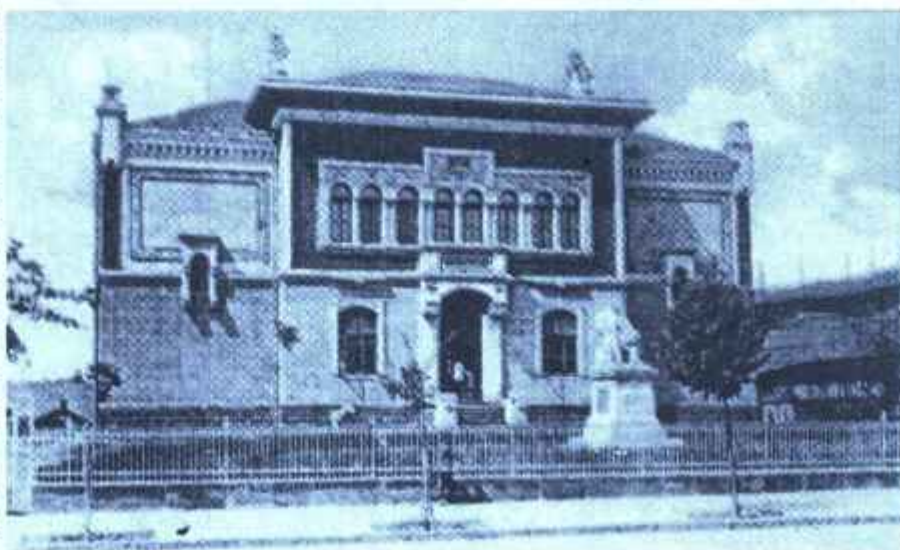
reprezentînd două procese interdependente: pe de o parte, linia activă, deliberată, militant-antireligioasă și anti-creștină, așa cum s-a manifestat ca în cele două mari ideologii ale secolului al XX-lea, pe de altă parte o din ce în ce mai răspîdită voalare pînă la o stingere a atenției la divin, ceea ce l-a făcut pe filosoful Martin Buber să vorbească de o „eclipsă de Dumnezeu”. În lumea modernă, Dumnezeu a fost din ce în ce mai mult uitat, ignorat sau de-a dreptul negat. Aceasta nu înseamnă că a dispărut conștiința religioasă. Ea aparține structurii fundamentale a omului, e ca o semnătură eternă a Creatorului Divin în opera sa. Ea poate deveni indescifrabilă pentru ochii noștri, dar nu poate dispărea. Însă istoria europeană a culturii și a ideilor ne arată că la pragurile secolului XVII-lea conștiința religioasă intră într-o lungă perioadă de încordare și din cînd în cînd de conflict cu noile structuri ale plauzibilității filosofice, fizico-matematice și științifice-experimentale. Între timp, la vârful științei, la distanță de două-trei secole, multe dintre tensiunile dintre religie și știință și-au pierdut acuitatea, cîteodată s-au transformat chiar într-o recunoaștere reciprocă a legitimității fundamentale a fiecăreia, în întîlnirea cu infinitățile realității sub semnul speranțelor de adevăr. Dar aceasta nu înseamnă că nu mai subzistă respingeri și momente de conflict între un anumit mod de gândire și limbaj științific și sfera experienței și a afirmației religioase. Căci dincolo de relația și dialogul adeseori fecund cu religia al unor însemnați oameni de știință și dincolo de atitudinea neexclusivistă care și-a făcut din ce în ce mai mult loc în lumea științifică și renunțarea la aspirațiile de hegemonie pozitivistă, fără a mai vorbi de apartenența și practica religioasă a atîtor oameni de știință, nu putem trece totuși cu vederea existența așa numitului „ateism metodologic” arborat drept o obligație, să-i spunem, profesională, a omului de știință în timpul activității sale, precum și persistența

unei adevărate ideologii a scientismului. Iar ceea ce joacă un rol și mai important în blocarea percepției și elanului religios sînt prejudecățile, îngustările de perspectivă cu pretenție științifică, precum și impactul crescînd al universului tehnologic, pînă la a fi resimțit ca realitate esențială, ba chiar și ultimă, plus o viziune simplistă îngurgitată de-a lungul generațiilor de școlarizare și devenită deprindere mentală nereflectată, potrivit căreia numai ce este măsurabil și numărabil e real, superiorul nu se poate naște decît din inferior și pînă la decantarea unei dogme a existențialismului modern, potrivit căreia existența precede esența.

În contextul istoric care ne preocupă de data aceasta, pe urmele avatarurilor filosofice și teologice ale relației om-Dumnezeu în sensibilitatea și concepțiile secolului al XVII-lea european, înspre iluminism și pînă în modernitate, mă voi opri scurt asupra unei doctrine care a avut o contribuție esențială la declanșarea unei tentative de raționalizare reductivă a creștinismului. Această doctrină a fost (aș zice și este încă) „deismul”. Componentele de bază ale deismului constau în afirmarea unei credințe în Dumnezeu fondată exclusiv prin rațiune, convingerea că ceea ce se numește „religie naturală” — deci cu respingerea oricărui orizont supra-natural —, reprezintă esența religiei, atitudinea critică mergînd pînă la refuz față de instituția bisericească ca și față de Revelație, primatul eticii asupra dimensiunii religioase și încrederea nelimitată în verificarea pur rațională a tot ce aparține domeniului religios. Am mai vorbit în anumite lucrări ale mele despre provocarea pe care a reprezentat-o la vremea aceea pentru exponenți de frunte ai teologiei creștine această expulzare a tainei divine, această cecitate colportată față de credința și speranța în Revelația Divină, dizolvarea legăturilor spiritual-istorice cu tradiția Bisericii și supraestimarea perspectivei exclusiv antropologice. Acei gînditori creștini au dus o luptă, adeseori strălucită și inspiratoare, dar, după

cum s-a putut vedea, o luptă mai degrabă de ariergardă. Desigur replica religiozității profunde și a viziunii metafizice nu a fost niciodată absentă în dezvoltarea europeană. Franța i-a avut în același timp pe Descartes și pe Pascal, Anglia a fost locul de confruntare radicală între anti-idealismul și materialismul monist Thomas Hobbes și eminenții reprezentanți ai gîndirii creștine neamputate ai școlii neoplatoniciene de la Cambridge, Ralph Cudworth și Henry More, în zorii răsăritului deiste, iar Germania primei jumătăți a secolului al XIX-lea i-a avut în același timp pe radicalul antiteist Ludwig Feuerbach și pe strălucitul creator al unei filosofii a idealismului religios, precum Schelling.

Dar această bipolaritate, mai ascuțită în occident decît oriunde în lume, și-a înclinat din ce în ce mai mult balanța spre desacralizare și areligiozitate pînă la vastul sindrom al treptatei decreștinări. De cît de înăntat este acest proces al desacralizării ne-a vorbit și Episcopul Sofian în conferința Prea Sfinției Sale intitulată: *Trăim religios în societate sau social în religie?* — O privire critică din perspectiva unui episcop ortodox: „Trebuie amintit aici faptul că și în cadrul teologiei creștine există diferite interpretări ale secularizării. Unele dintre ele, catolice sau ortodoxe, văd în ea o desacralizare a culturii, care sfîrșește prin intrarea într-o cultură necreștină. În încercarea de a împăca creștinismul cu secularismul, a apărut însă, mai ales în sînul protestantismului, în legătură cu interpretarea istorico-critică a Bibliei, și ideea că secularizarea este în fond o continuare a creștinismului, un nou mod de manifestare și înțelegere a acestuia.

Aceasta plecându-se de la ideea că și creștinismul a secularizat întreaga mitologie și religiile politeiste ale păgânismului precrescristian” (pag. 4).

O năpădire a desacralizării și a umbririi memoriei religioase o putem constata cu ușurință în toate domeniile vieții și activității omului actual. Cartografierea ei ar putea umple tomuri întregi. Mă voi mărgini la câteva impresii fugare. Schimbările sensibilității artistice precedă și configurează epocile și regimurile istorice. Nu mă voi hazarda în generalizări pripite, dar cine va putea nega schimbarea de diapazon din ce în ce mai insistentă a vibrației afective și mesajului artei, de pildă al literaturii, ca preludiu și pecete a epocii moderne, cu accentuarea temei alienării, a absurdului, a eșecului existențial. Există termenul consacrat „literatură absurdului”, obiect al nenumăratelor studii și analize precum și obsesia existenței într-un „univers absurd”, s-a vorbit de o „maladie a absurdului” în epoca noastră așa cum s-a vorbit cândva de „mal de siècle” ca origine a romantismului. Depresia, disperarea, fascinația morbidului, lipsa de sens, nihilismul pe de o parte, frivolitatea, exacerbarea instinetelor, fascinația morbidului, un fel de snobism al distrucției pe de altă parte sînt trăsături și simptome mult răspândite ale timpului.

În schimb, mărturisirea credinței, afirmația religioasă sau despre un sens superior al existenței de multe ori pare să aruneze în lumea noastră sau chiar iritant pînă la indignare, desigur și cu contribuția snobismului și a mimetismului curent. De pildă, acțiunea împotriva crucifixelor și icoanelor în România, o țară în care acestea au fost simboluri oropsite ale dăinuirii credinței poporului în ciuda conducerii atee impusă Țării subjugate, poate fi susținută de o serie de intelectuali români care vorbesc în numele societății civile și a drepturilor omului și chiar al civilizației. Ar mai fi multe de spus, despre ceea ce reprezintă de asemenea o provocare a timpului, demult scadentă pentru ambele părți, aceea a relației dintre intelectuali români și Biserică. Dacă ar fi existat riscul ca aceste considerații ale mele asupra a ceea ce numeam într-o scriere a mea încă din 1980, cred că eu destul de în cunoștință de cauză, decreștinarea occidentului, declarația de o limpezime pentru mulți neașteptată, făcută de Papa Benedict al XVI-lea cu cîțva timp în urmă despre această decreștinare cred că poate fi privită ca suprem și cu totul competent, semnal de alarmă. Între timp, avem o confirmare a ei, într-un

document istoric și spiritual de înaltă valoare pentru întreaga creștinătate, declarația comună a Papei Benedict al XVI-lea și a Patriarhului Ecumenic ortodox Bartolomeu, la capătul întîlnirii lor recente de la Istanbul. O redau în traducere făcută numai după o videocasetă, întrucît nu sînt încă în posesia documentului scris:

„În calitate de duhovnici am reflectat mai întîi asupra misiunii noastre de a răspîndi în lumea de astăzi Evanghelia noastră. Domnește multă îndoială (în lume) și de aceea trebuie ca noi să acționăm duhovnicește și în țările creștine. În afară de aceasta, constatăm că o și mai puternică secularizare, o accentuare a nihilismului, există mai ales în lumea occidentală. Așa că trebuie să găsim un răspuns puternic la aceasta pe baza Evangheliei și a culturii timpului nostru. Noi reprezentăm o moștenire a cărei definire trebuie în permanență înnoită. De aceea trebuie să întărim conlucrarea noastră și dăm mărturie în fața tuturor popoarelor”.

Se știa despre teologul și profesorul Joseph Ratzinger, actualul Papă Benedict al XVI-lea, încă de la începutul strălucitului său itinerar științific și teologic în Bavaria, că acordă o deosebită atenție și prețuire Bisericii Ortodoxe a Răsăritului. Nu cred că mai este nevoie să insist asupra importanței faptului că în declarația de la Istanbul, fostul Constantinopol, a celor doi mari Păstori ai Bisericii Apusene și Răsăritene, se recunoaște că accentuarea mai puternică a secularizării și nihilismului se petrece mai ales în lumea occidentală. Aș atrage atenția în special asupra faptului că în sensul acesta, trecîndu-se peste toate menajamentele și prudențele diplomatice, s-a folosit în mod răspicat termenul de „nihilism”. Cunoșcînd nu numai autoritatea morală și păstorească, ci și calitatea și valoarea intelectuală și spirituală a celor doi capi ai Bisericii putem spune că atît în această neezitantă spunere pe nume a pericolului radical cît și în înalta frăție în care s-a dat glas avertizării și în același timp chemării profetice la conlucrare și mărturie comună s-a făcut un mare pas spre întîmpinarea acestei primejdii majore a timpului nostru.

* Conferință ținută în decembrie 2006, la Capela sediului episcopal ortodox din München.

LAURENȚIU FULGA - 70 DE ANI DE LA DEBUT. STRANIUL PARADIS

Ioan HOLBAN

Voi fi în ceasul meu o ceață, o melodie. Între cearceafuri, tu, singurul meu prieten, nu vei găsi decât batista cu prea mult sînge proaspăt. Iar pe masă: lavaliera, o ceașcă de cafea și-o țigară neterminată. Și nu mă voi transforma în animal sau plantă, ci într-o carte de bibliotecă sau poate într-o stea", se mărturisește vîntului Laurențiu Fulga în poemul în proză *Autobiografie*, apărut în revista „Bilete de papagal” (1937, nr. 22) a lui Tudor Arghezi; se află în aceste rînduri de debut un semn al celor ce vor fi, „autobiografia” lui Laurențiu Fulga anunțînd nașterea unui scriitor petrecută sub privirile ochilor frumoși ai „corbului din plămîni”; și se mai află în acest text patetismul tulburător al unui „suflet roșu”, care se va transmite în vocea personajelor de mai tîrziu: un patetism al gîndului de dinaintea clipei ultime în secunda cîreia își vor dezvălui sufletul Luca Serafim, Magdalena Panu și Heronim Gregor din *Straniul Paradis* (1942), Ștefan Corbu din *Eroica* (1956) și *Steaua bunei speranțe* (1963), Nora Varlaam din *Concertul pentru două viori* (1964), Filip, Toma, Golia, Cozia din *Alexandra și Infernul* (1966), Lucian din *Doamna străină* (1968) și *Fascinația* (1977), tinărul din *Sinteza* (1971), sculptorii din *Moartea lui Orfeu* (1970) și *Salvați sufletele noastre* (1980), omul și scriitorul din *E noapte și e frig seniori* (1983). Nuvele, povestiri sau romane, prozele lui Laurențiu Fulga reprezintă, de fapt, *poeme în proză* a căror „poetică” se definește pe dimensiunile efortului conștiinței artistice de a exprima *inexprimabilul*, de a da realitate irealului; cărțile sale constituie o sumă de povestiri intercalate, poeme în proză a căror materie epică este furnizată todeauna de memoria afectivă a unui personaj pentru care „fiecare om este un adevăr”: martor și confesor al propriilor personaje, rătăcind prin țesuturile nevăzute ale ființei, naratorul se caută pe sine în experiențele eroilor săi și, mai ales, în acea obsesie a războiului, răscruce a vieții: „oriunde mă duc și oriunde mă întorc, de-mi este bine sau de nu-mi este bine, războiul se napustește asupra mea ca o haită de lupi”. Căutîndu-și mereu propriul chip, naratorul nu își creează personajele ca *personae* (cu un destin și o personalitate numai ale lor, închise între copertile unei

cărți), ci ca *figuri*, tipuri reprezentative pentru o întreagă serie de indivizi; în proza lui Laurențiu Fulga, personajul se conturează prin intermediul unui cumul de calități care nu sînt acelea ale unui chip anume, cu o identitate precisă, ci ale ființei umane în genere; așa se explică reluarea unor nume sau figuri de personaje în narațiuni corespunzînd unor etape deosebite ale creației (Luchian din *Doamna străină* reapare în *Fascinația*, unul dintre eroii romanului *Alexandra și Infernul* va fi personajul central din *Sinteza*, figura lui Silviu Androne din *Steaua bunei speranțe* va fi și aceea a lui Halmeș din *Alexandra și Infernul* sau a sculptorului din *Moartea lui Orfeu*), ca și rescrierea unor texte în altele (*Doamna străină*, *Concertul pentru două viori*, *Ce paradoxală noapte de dragoste* sînt reluate, în spiritul și litera lor, în *Fascinația*, iar *Dubla crimă a soarelui Diana* și o scenă din *Fascinația* – în *Salvați sufletele noastre*). De fiecare dată, naratorul revine la propria-i creație, căutînd *esența dramatică* a unui eveniment sau tensiune a trăirii unui personaj a celui moment al revelării adevărului despre sine, iar tributul de suferință este todeauna plătit în numele „religiei umanului și a responsabilității față de triumful umanului”; așa cum, vorbind despre sine, personajul vorbește despre marile tragedii ale umanității, naratorul însuși creîndu-și ficțiunile se creează pe sine: „Lutul din care creez ficțiuni sînt eu însumi, iar ficțiunile respective sînt propria mea repetare pînă la ora de pe urmă”; și, scriind despre sine, Laurențiu Fulga își creează cititorul lui, care pătrunde în straniul paradis căutîndu-și propriul chip în oglinzile strîmbe ale labirintului acestuia cu privirea arsă de aceeași nevoie de absolut prin care își unese sufletele Heronim Gregor din prima carte și scriitorul din *E noapte și e frig, seniori*.

Iată drama personajului lui Laurențiu Fulga: a vedea totul dar a nu putea atinge nimic. Cele două spații de evoluție a ființei și de confruntare cu ceilalți și cu propria-i iluzie sînt *cercul* și *labirintul*; existența personajului se dezvăluie mereu între constrîngerii, mereu între limite, pe orbita unui cerc care se închide fără scăpare, acționat din umbră de forțe ostile. Cercul de „ginganie condamnată” nu este decît o altă ipostază a labirintului

fără ieșire, cu oglinzile strimbe: trăind „în cuprinsul absurdului precum într-o sferă ermetic închisă”, ființa caută drumul spre eu-cel-adevărat – egal-cu-mine, un drum nevăzut, necunoscut, pierdut prin țesătura ca de păianjen a mii și mii de alte drumuri: în cere și în labirint, eul își poartă povara singurătății, într-o tăcere care „mugea de spaime”, cu conștiința prezenței unor secrete forțe ostile „întrupate” în imaginea Marcului Programator; *ființa programată* se confruntă cu evenimentele existentei, în timp ce *ființa răzvrătită* se luptă cu propria sa conștiință: personajul lui Laurențiu Fulga se definește prin starea de tensiune a revoltei sale.

Existența personajelor lui Laurențiu Fulga se constituie din întâmplări banale în aparență, dar extraordinare în esența lor, în substanța lor obscură, paralogică uneori: acest raport conflictual dintre aparență și esență, stabilit în ordinea *calității* unor evenimente, capătă ipostazieri multiple în limitele relațiilor care se creează între reperele spațiale (dincolo și dincoace, vis și realitate, infern și paradis), temporale (prezent și trecut), temperamentale (rațiune și instinct) sau existențiale (viață și moarte). Această dedublare a universului în care evoluează ființa există mai întâi ca distanță spațială: între *dincolo* (cercul lumii stăpinit de beția simțurilor dezlanțuite) și *dincoace* (pustiitatea apăsătoare a haosului) se află o „țară a nimănui” care, separând fragmente de spațiu, segmentează dureros însăși făptura umană. Aflată la hotarul dintre irealitate și realitatea „foarte cunoscută”, aceasta este cuprinsă de o „melancolie de moarte”, căutând în vis o compensație a unei fericiri care îi este refuzată acum și aici; această inadecvare a dorinței din vis cu „oferta” realității provoacă ucel efort de a fi mereu în afara istoriei, refuzând textura unei realități derizorii pentru a găsi „supapele secrete” ale idealității. Visul nu este doar o compensație a unei vieți incomplete, ci unicul drum al cunoașterii necunoscutului din noi: pentru Heronim Heronim, de pildă, visul este „ochiul permanent deschis către ascunsurile din noi, capabil să surprindă și s-aducă la suprafața conștiinței semne și simboluri din interiorul nostru necunoscut”: ficțiunea nu este un refugiu din fața realității, ci o modalitate de a o recompuce la infinit pe aceasta, trăind totul la timpul trecut sau la acela viitor în tensiunea faptului prezent: personajul *istorizează* pentru a *prezentifica* totul, iar visul este ochiul totdeauna treaz care închipuie realitatea.

Personajele lui Laurențiu Fulga se definesc din perspectiva manifestării acestei relații dintre cele două repere temporale – prezent și trecut – care acumulează în sfera lui experiențe și trăiri deosebite; pentru Ștefan Corbu din *Eroica*, trecutul este un „tărâm al minunilor”

în care viața „cursese la vale ca o apă spumoasă și găl-găitoare, bucurasă pentru fiecare cotitură a malului”, în timp ce prezentul este un „tărâm al nenorocirilor”, al haosului războiului, al „dușmanului neașteptat, lighioana spurcată cu colți și gheare veninoase, cu un siogur ochi veșnic treaz: tot așa, Condrea „pe paraginile războiului planta, zimbând, arborii tineri ai fericirilor viitoare”; dimpotrivă, Filip din *Alexandra și Infernul* trăiește cu „senzația că planurile real și ireal se confundă, trecutul trece insesizabil în prezent și prezentul se sublimează în trecut”, iar pentru sculptorul din *Moartea lui Orfeu*, prezentul este supapa prin care trebuie să izbucnească trecutul, eliberând astfel spațiul interior, guvernat de înfățișările acestuia.

Despărțite tranșant sau identificându-se insesizabil, trecutul și prezentul sînt ceasurile mari ale vieții personajelor lui Laurențiu Fulga, constituind istoria și condiția lor „personală”; în limitele acestor două teritorii distincte ale destinului său, personajul își caută adevărata identitate, pentru că sinele se dobîndește pe terenul unde a fost înfrînt altădată, în „vechea biografie” și în „fosta memorie”; iar dacă prezentul nu poate oferi decît coordonatele „condiției personale”, trecutul (necunoscutul) aduce acea „conștiință a propriului tău mit”: „Sînt zone misterioase personale, pe care nici ție însuși nu izbutești să ți le descifrezi, darîmite altcuiva, oricît de apropiat țiar fi. În asta și constă bucuria de a exista, ai conștiința propriului tău mit”; între *condiția* și *mitul* personal, placa turnantă este memoria, oglindă a ființei, dar și „cel mai mare blestem al omului, iadul său personal”. La hotarul dintre trecut și prezent, în acea „țară a nimănui”, se confruntă, în fapt, *viața* cu *moartea*. Viața este firul conducător prin labirintul morții, între cele două realități existînd o corespondență secretă, ideea acestei geneze reciproce dintre cele două elemente contrarii apare pregnant în *Moartea lui Orfeu* și *Salvați sufletele noastre*: drama celor doi sculptori se naște din această echivalență a morții din viață și a vieții din moarte. Conflictul nu este decît aparent și el se manifestă doar între înfățișările vieții (fata arhitectului, Sibylla și Femeia cu părul de culoarea mierii) și morții (Horația); pentru cel prins însă în acest joc, ființa nu mai este decît o prefigurare a neființei: fata arhitectului, Sibylla și Femeia cu părul de culoarea mierii sînt umbre, *văzute* doar, niciodată *atinse*, în timp ce Horația este singura realitate „palpabilă”. Prețul vieții pare a fi moartea, Laurențiu Fulga mizînd aici pe acea semnificație general umană a înmormîntării, conform căreia dispariția fizică a celui devenit „obiect” are o funcție cathartică pentru cel viu: sculptorul *trebuie* să parcurgă traseul înmormîntării în șapte ani pentru a „răscumpăra” astfel timpul

dragostei cu Horația: numai că moartea nu este o soluție de spargere a limitelor vieții, ci una de închidere definitivă într-o sferă guvernată de unitatea lor: *viața-moartea*.

Dar poate că schema cea mai complexă a acestui raport conflictual, relevat ființei prin unitatea elementelor sale, este aceea care organizează materia epică a romanului *Fascinația*, unde esența corelației dintre cele două principii este oferită prin intermediul relațiilor dintre personaje: Luchian („victimă”, nemiința, umbra aparținând morții) și Vernescu („călăul”, ființa din realitate) se confruntă în prezența Mariei și a Mamei Lucreția; obiectul confruntării lor este Maria în care umbra soțului ucis impune *rațiunea* răzbunării, dar prezența lui Vernescu, „ucigașul”, acționează imperativ asupra *instinctelor* sale: „arbitrii” sînt Mama Lucreția, Timotei și zugravul de măști funerare, cei care cunosc *adevărul* despre moartea lui Luchian. Planul de suprafață al textului se structurează, așadar, pe relația conflictuală dintre viață (Vernescu) și moarte (Luchian), în timp ce structura de profunzime se coagulează în jurul raportului rațiune/instinct; prețul luptei este viața și *adevărul despre moarte* pe care Maria nu îl poate afla decît dialogînd cu zugravul de măști funerare, prezență obsesivă în proza lui Laurențiu Fulga: zugravul este cel care păzește malurile Styxului, iar măștile sale reprezintă o oglindă a ceea ce a fost ființa în viață, dar și una a umbrei nemiinței care va trece dincolo de riul cu apele întunecate.

Această confruntare dramatică dintre viață și moarte, trecut și prezent, vis și realitate, circumscrie viața înteroară a personajelor lui Laurențiu Fulga: starea de vrajă continuă în care se află Heronim Gregor, Alexandru Platon, Luca Serafim sau Heronim Heronim încearcă să anuleze cele două complexe fundamentale ale structurii lor intime: *complexul vinovăției* și cel al *frustrării de libertate*. Visul, libertatea niciodată cenzurată, compensează sentimentul claustrării, personajul gîndindu-și libertatea cu o pasiune nestinsă dinlăuntrul și dinafară lumii, deopotrivă: „îmi voi gîndi libertatea ca pe o nouă dimensiune a condiției omului”, spune Heronim Heronim din *Salvați sufletele noastre*, care îl „răzbună” astfel pe sculptorul din *Moartea lui Orfeu*, cel care alii de adînc reprimase libertatea din el încăl ajunsesse să nu mai știe „ce înseamnă a fi liber”; lui Heronim Heronim i se promite libertatea absolută, miraful călătorie sale în infern; eliberarea de sub complexul frustrării de libertate impune naratorului apelul la semnificațiile pe care le poate dezvolta *motivul călătoriei*. Numai că visul și, mai ales, călătoria din vis eliberează eul de sentimentul claustrării, dar îl instalează definitiv pe cel al vinovăției:

victimele-oameni și victimele-statui își țipă dreptul la revanșă în visul lui Heronim Heronim, iar destinul personajului din *Fascinația* se supune unui cod ocult care se stabilește între cauzalitate (conștiința vinovăției) și efect (moarte). Dacă libertatea se obține în vis prin călătorie, sentimentul culpabilității se instalează prin aceea *conștiință a păcatului*; în *Magdalena și visul*, ca și în *Salvați sufletele noastre*, păcatul „ancestral”, consumat într-o geografie imemorială, se transmite pe cale ereditară, pre-destinînd existența personajelor. Conflictul dintre vis și realitate este, în consecință, irevocabil: visul anulează sentimental frustrării de libertate dar îl provoacă pe cel al culpabilității, în timp ce realitatea ascunde vinovăția dar face evidentă claustrarea. De aceea, starea continuă a personajelor lui Laurențiu Fulga este aceea a revoltei împotriva existenței ca suferință.

„Mă apropiu de o nouă aniversare a zilei de naștere, ca de un prag dincolo de care nu știu ce mă poate aștepta. Întregesc doar faptul în aparența lui calendaristică și resping orice demers ocult pentru o virtuală amîinare; la ce mi-ar folosi? Ar trebui să fiu tulburat, neliniștit, chinat de îndoieli și de întrebări, nimic însă din toate acestea. Dimpotrivă, sînt de un calm și de o nepăsare aproape neomenești. Pînă și chipul care mi se reflectă acum în oglindă, cu trăsăturile și cu umbrele lui de acum, îl consider străin de adevărata mea identitate”. Aceste prime rînduri ale romanului *E noapte și e frig, seniori* marchează un prag al textului pe care proza lui Laurențiu Fulga l-a avut mereu de trecut și pe care scrisul său și l-a asumat încă de acum șaptezeci de ani, cînd scriitorul debută editorial cu volumul *Straniul paradis*, după ce își făcuse ucenicia literară în paginile unor reviste ca „Bilete de papagal” sau „Festival”; acest prag al textului lui Laurențiu Fulga este persoana întîi, eu, cu biografia, cu „dublul” și cu „idolii” săi „personali”. Față de *Alexandra și Infernul*, *Moartea lui Orfeu*, *Fascinația* sau *Salvați sufletele noastre* – pentru a numi acele cărți care jalonează destinul literar al prozatorului –, această din urmă carte constituie o *sinteză*, dar și o încercare de a descoperi spații epice noi, formulei „poetice” a volumelor amintite adăugîndu-li-se aici o analiză lucidă a conștiinței scriitorului; în *E noapte și e frig, seniori*, drama omului (de care dă seamă naratorul cărții) este dublată de o dramă a scriitorului, resortul lor declanșator fiind obsesia sfîrșitului, teroarea ființei în fața scurgerii timpului, dar și sentimentul închiderii orizontului cunoașterii celui care scrie și al celui care citește literatură: „moartea fizică” și „imposibilitatea de a cunoaște cărțile de căpîni ale confratelui meu oarecare” reprezintă punctele inițiale ale traseului epic parcurs în roman de omul (naratorul) și scriitorul Laurențiu Fulga. „Cadrul”

în care se exprimă drama este cel obișnuit, al unei naturi „însoțitoare” pe care textul și-o asumă ca spațiu de reflecție; toamna (anotimpul „inventat” pentru a secunda „starea de dulce-amar a zilelor personajului-narator”) și iarna (anotimpul trăirii, al desfășurării multor scene-pivot ale textului) sînt cele două ipostaze ale Nordului spre care ființa se întoarce mereu, căutînd în curgerea lentă a „frunzelor moarte” sau în căderea „hohotitoare” a zăpezii zonele sale de identificare.

Drama scriitorului „face” comentariul superior al cărții, reperul esențial fiind gestul creației și „suferința” din fața paginii albe; drama omului este fatalitatea unui miracol sublimat în iubire, care structurează romanul lui Laurențiu Fulga: iubirea este, însă, una „enunțată” cu ajutorul simbolurilor (pragul, ușa, numărul 33) pista epică fiind astfel închisă pentru a se deschide „porțile ferecate” ale „straniului paradis” care este conștiința eului, a celui care scrie pentru a trăi sau trăiește pentru a scrie – totuna – întrucît, iată, omul și scriitorul își unesc „biografiile” în una singură: naratorul este un alt Măster Manole care zidește în paginile Cărții iubirea din Viață. Conceput ca o succesiune de stări, gânduri, fapte, vise, coșmaruri, idei, romanul se constituie în limitele acestei dezvoltări care urmează un proces al gândirii și nu unul al povestirii, ca un dialog al scriitorului cu sine și al naratorului cu Dînsa – ficțiune și realitate, persoană care nu reușește decît rareori să devină personaj, expresie a ceea ce este sortit să rămînă inexprimabil: altfel spus, un dialog al „creierului” cu „anima”, al „rațiunii” cu „sentimentul”, un dialog care nu evoluează, însă, conform „moralei” din literatura clasică, ci în sensul supra-determinării conștiinței de către afectivitate: relația lor este una genetică, iar pactul lor, formulat în termeni definitivi, spune că trăirea trebuie să se repete întotdeauna în literatura textului, cartea fiind viața însăși, orice abatere însemnînd condamnare la dispariție a unuia dintre cei doi termeni: manuscrisul cărții este o „faptură materială” care poate confirma respectarea „înțelegerii” existenței cu scrisul, dar care poate, în același timp, „reproșa” trădarea „tainei sale sacre”: textul „sacralizează” viața pe care, anterior, Dînsa o „iconizase”. Primul efect al acestui pact este relația mitologică pe dimensiunile căreia scriitorul își proiectează personajele sale: „femeile cărților” sînt „femeia-foarte femeie” din viață, iar biografiile, sentimentele, secretele acestora produc „exaltarea” și „patima” Dînsiei, a aceleia din „realitatea obiectivă”: mitul personajului este mitul persoanei – modelul și destinatarul prozei lui Laurențiu Fulga. Impactul trăirii omului asupra „forme” textului și a „zbaterii” celui care îl scrie este decisiv: înca de „vreun accident idiot”, de pildă, impune „o anume frenetă miș-

terioaselor mișcări ale laboratorului meu intim de creație”. „planul obiectiv al spaimei” acționînd asupra procesului creator „cu o spaimă sportivă”, iar protecția contra „oricărei panici a scurgerii timpului real” este căutată în „beția de după terminarea unei simple secvențe de roman”: puntea dintre „lumea reală” și „straniul paradis” al ființei este Eu, cel de „peste tot, în tot ce s-a scris”, cel care zadarnic se ascunde „în cuirasa personajului narator”: ficțiunea literară este, în cazul lui Laurențiu Fulga, mistificarea propriei sale conștiințe. Afirmarea stăruitoare a eului reprezintă primul impuls al creației, expresia sa dintr-un scriitor fiind scrisorile adresate unor „fapturi necunoscute”; existența omului și aceea a scriitorului se dezvăluie în precăma unor ficțiuni și în această zonă a tenebrelor, unde ceea ce este se amestecă pînă la dizolvare în ceea ce se închipuie, se naște din „mare zbatere” și „devoratoare suferință” cartea care chinuie, produsul supremei suferințe care este scrisul. *E noapte și e frig, seniori* este o carte-mărturie despre „infernul” creației, dar, totodată, ea constituie ceea ce aș numi „cartea de convorbiri ale lui Laurențiu Fulga cu Laurențiu Fulga”, o carte despre propria sa literatură (asemănătoare, din acest punct de vedere, cu *Părul Berenicei* a lui Radu Petrescu), pentru că, iată, proza-torul mărturisește cum s-au scris *Alexandra și Infernul* (un roman „despre o ficțiune cu numele Alexandra și despre un infern de certitudini amare, inumane”), *Moartea lui Orfeu* (care a pornit de la gîndul acestei fraze de început: „Știam că vei muri, dar mi s-a recomandat să nu (ți-o spun)” și *Salvați sufletele noastre* (unde „destinul lui Heronim era însuși destinul Ei”, o carte de radiografie a „subconștientului în permanentă convulsie”); în *E noapte și e frig, seniori*, Laurențiu Fulga răspunde la toate întrebările din toate interviurile pe care nu le-a dat vreodată.

Dacă aceste mărturisiri ale scriitorului constituie comentariul romanului, „epica” sa, planul narativ propriu-zis, se dezvoltă din forța de sugestie a unei ficțiuni care nu este în întregime ficțiune și a unei realități care nu este cu totul realitate: Dînsa – un pronume pentru o persoană, un cuvînt care nu a trecut încă spre „identitatea” proprie personajului. Iar dacă „Eu” este „agentul” textului, neființa Dînsiei este „reperul” său; spațiul epic coincide, și el, perimetrului „foarte bine definit, lîngă neființa Dînsiei”. Scriitorul și omul își rostesc destinele pentru un personaj-narator a cărui memorie reține trecutul doar ca „speculații ale unei imaginații în agonie” și al cărui ochi caută lumina „straniului paradis” de dincolo de aparența faptelor: textul său pendulează mereu de la concret la abstract, dinafară înăuntru, încercînd să descopere un sistem propriu de sensuri. Intenția, mărtur-

isită în primele pagini ale romanului, conduce spre o lentă dar sigură „mutație de planuri”: biografia „la lumina zilei” a *persoanei* este înlocuită cu o biografie „secundă” ale cărei fapte se ordonează pe „tabla de mituri și eresuri transmise de la străbuni”, iar biografia Dinsiei se cristalizează în acea amintită biografie a cărților pe care o relata mai înainte scriitorul. Iată portretul-robot al naratorului din toate cărțile lui Laurențiu Fulga: „eu, după câte mă cunosc, sînt mai degrabă prizonierul memoriei, pînă-n adîncimi ancestrale, decît al obiectivității imediate”. Acest narator, prizonier al unei memorii care nu adună faptele existenței, ci miturile și eresurile unei vieți anterioare, *transcrie*, mai cu seamă, visul și coșmarul, interesîndu-se nu atît de „atmosfera” lor, cît de *logica internă* a înlîmirii „evenimentelor” acestora: textul este astfel rodul *stării de veghe* cînd, încă „prizonier visului”, naratorul transcrie „coșmarul, în amănunt, de parcă memoria însăși mi-ar fi în transă”. Spațiile epice pe care le explorează acesta sînt *zonele de fantastic*: de aici, frecvența utilizare a „schemei” compoziționale a basmului (secvența narativă care își desfășoară firul pe tărîmul Cabanierului, de exemplu, a sondajelor în memoria ce se oferă „din ce în ce mai anevoie cercetării” sau a transferului de voci care permite o rapidă și eficientă alternanță a planurilor epice. Ceea ce caută naratorul, Eul cărții lui Laurențiu Fulga, este *tragicul concludent*, adică acela descoperit de idealitate; „obsesia” personajului-narator al acestui roman este ceea ce aș numi *trăirea pură*, în fond Ideea platoniciană întoarsă: Trăirea, nu Ideea, constituie ținta ultimă a creatorului și, implicit, a reprezentanților săi: personajul-narator și Dinsă. Drama omului și drama scriitorului din *E noapte și e frig, seniori* sînt, în fapt, ipostazierile *dramei cunoașterii* și ale celui care știe că *drumul* pînă la Adevăr este cu mult mai important decît Adevărul însuși; „întriga” textului – ca s-o numesc așa – se coagulează în jurul unor *încercări* de a depăși *obstacole* ivite pe această „cale regală” spre adevăr: *roșul, sabia, peretele, ceața, oglinda, cercul, labirintul* – acestea sînt „imaginile” sau „spațiile” prin care este ipostaziat obstacolul în romanul lui Laurențiu Fulga, ca și revoluția continuă a personajului său.

Iar finalitatea revoltei este creația: iubirea, viața, moartea, visul, realitatea și iluzia se unesc în voința de artă, precipitînd experiența umană în spațiul creativității, guvernate de acel secret al creației: dorind eternitatea („gloria de fum a eroilor din război nu m-a ispitit niciodată, visez la un lucru care să dureze mai mult decît mine”, spune Filip) sau dobîndind accesul la ea (pictorul Heronim Gregor și sculptorii din *Moartea lui Orfeu* și *Salvați sufletele noastre* sau scriitorul din *E noapte și e*

frig, seniori), toate personajele din proza lui Laurențiu Fulga caută în artă adevărata măsură a valorii existenței umane. *Cîntecul viorii* lui Ștefan Corbu este unul posedat de imaginea „iubirii nemuritoare” (Oxana), oamenii aflați în haosul războiului gîndind că „muzica poate fi folosită cu rezultate remarcabile în tratarea maladiilor psihice”; *cîntecul violoniștilor* din *Concertul pentru două viori* este o simfonie a destinului Norei Varlam; temelile casei trebuie să cuprindă umbra unui om, ca în *Taina în care s-a pierdut Sonia Condrea*; *picturile* lui Heronim Gregor transpun prezența Solitarei, femeia-monadă; *sculpturile* artistului din *Moartea lui Orfeu* și cele ale lui Heronim Heronim constituie o nouă religie a dragostei, opera fiind o sumă a trăirilor erotice cu Horația și Arghira. Arta se naște, așadar, din iubire pentru a o eterniza, constituind în același timp forma de rezistență, nucleul generator al forței de a înfrunta cu luciditate destinul; făcînd corp comun, arta și iubirea se află în viață ca și în moarte într-o secretă corespondență: la ora distrugerii tablourilor sau statuilor moare și iubirea (Solitara, Horația, Arghira), naratorul îndreptîndu-se încă o dată spre fondul arhaic al credințelor conform cărora *chipul cioplit* („zugrăvit”) este înlocuitorul deplin al *chipului real*, soarta unuia fiind identică cu a celuilalt. Între „minciuna clipei fugare” și „adevărul zăvorât în sinul materiei”, personajul lui Laurențiu Fulga alege totdeauna a doua alternativă pentru că aceasta adună într-o formă unică tot ce aparține clipei: iubire, vis, libertate, esențializate în operă, stau în afara scurgerii inexorabile a timpului și în afara sentinței uitării: arta este o re-prezentare a umanității pentru că exprimă superior tot ceea ce este omenesc în individ. Atît iubirea cît și creația stau sub pecetea *facerii* lumii și, în același timp, a *des-facerii* de ea; iubirea pune în acord omul cu divinitatea prin pactul creației și tot prin el iubirea este „revolta contra propriului neant”, durata de armistițiu a luptei cu sine, un „catharsis extraordinar”, elementul ordinator al haosului și „certificatul” cu care fînța se înfățișează la judecata posterității; măsura lucrului artistic este oferită de aceea a pasiunii cu care a fost conceput. Creativitatea este predestinarea personajului din proza lui Laurențiu Fulga. Pictorul, sculptorii, violoniștii și scriitorul repetă *condiția* creatorului – *dedublarea* – și *atributele* într-o dramatică competiție întru creație. Aceasta este semnificația ultimă a relației dintre Om și Destin, care organizează materia epică a cărților lui Laurențiu Fulga; cuvintele lor se constituie sub semnul unei dileme de un dramatism hamletian între a fi sau a nu fi prin artă: „la un pol se află Creația, la celălalt pol – Distrugerea, și între Afirmare și Negație, milioane de ani – Eu”.

ARȘAVIR – UN FRATE DEVOTAT

Florin FAIFER

Era în vara lui 1990. După cum rețese din scrisoarea lui Arșavir, pe care o reproduc mai jos, apucasem să ne vedem. Să ne cunoaștem... Păream încă destul de tânăr la vremea aceea, așa încât pentru „armeanul” din Dorobanți nu mai eram „dvs.”, ci, simplu și prietenos, „tu”.

Plingându-se, cum făcea mereu, cu ochi mari și candidi, de fracturile de memorie, Arșavir se arată mîhnit de vămile prin care, parcă sub puterea unui blestem, nu izbuteau să treacă textele lui Jeni și ale lui Haig, refuzate, amîinate, purtate de la o editură la alta. Și era vorba, băgați de seamă, de *Cealaltă parte a vieții noastre*, care relua cărțuia din 1936 a lui Haig Acterian, teatrologul, *Pretexte pentru o dramaturgie românească*, incluzînd apoi și pagini de jurnal, o interpretare religioasă a baladei *Mășterul Manole*, un set masiv de scrisori trimise de E.G. Craig, o proză. Cît timp să-ți mai păstrezi speranța?

Noroc de dulcele tîrg al leșilor – prin care Arșavir nu fusese niciodată! –, cu Institutul European, care și-a onorat încă o dată firma. *Cealaltă parte a vieții noastre*, la care Arșavir, fără să îmi spună, a atașat ca prefață articolul meu

9 iulie 1990

Dragă Florin Faifer,

Îți cer iertare că am uitat – uit ușor din motive serioase – de a fi uitat la ultima ta vizită să-ți dau ceea ce îți făgăduisem. Și-mi pare rău, dar ce folos.

Îți mulțumesc pentru revistele pe care mi le-ai trimis. Uitasem complet că ți-am dat și medaliionul despre Costică Fântâneru.

Ghimoanele se țin lanț în încercările mele de a publica lucrările lui frate-meu și ale sorei mele (un jurnal de vreo 600 pagini). Jurnalul acesta l-am retras (nu eu) de la editura Eminescu unde zăcea de vreo zece ani și l-am dat lui Luceanu (editura Humanitas). Numai că acesta a plecat la Paris înainte de evenimentele din 15-16-17 iunie și nu s-a întors încă. Mi s-a spus că se întoarce curînd. Dealfel datorită lui și prin bună înțelegere cu noul director al editurii Eminescu, acesta a încheiat transferul. Au rămas lucrările lui frate-meu pe care le-a preluat Doina Uricariu împreună cu prefața ta. Dar la un moment dat a plecat și Uricariu și abia acum cîteva zile s-a întors. Am vorbit cu ea la telefon și ne-a optimizat. Dea Domnul. Eu mă rog și mă stră-

de dicționar despre fratele lui mai mare („un destin fără șansă”, îl defineam), s-a editat în fine, așa cum, la Humanitas, a putut să apară scriitorul, dramaticul Jurnal al înzestrății și nefericitei Jeni. Ghimioanele care de ani și ani se țineau scai de familia Acterienilor părea că s-au sfîrșit.

Frate bun peste poate, de un înduioșător devotament, Arșavir a văzut în publicarea scrierilor de care am amintit (dar și a altora!) o „sacră datorie”. El, după aceea, dacă o fi să fie!... A fost fericit să-și vadă încununat eforturile, zădărnice așta vreme de rea voință a unora și de absurdul altora; vorba lui (între-o italienească aproximativă): „vedi e puoi mori”.

Cărunt cu suflet tînăr, Arșavir (cum i-a alintat odată Eugenia Vodă) putea să mai aștepte. Nădejdea, în pofida unor clipe de descurajare, el nu și-o pierde. Dumnezeu i-a dat puterea asta – și i-a dăruit și ani, să-și poată ține legămîntul. Cum să nu crezi?... „Deși nu m-am lecut de unele scepticisme, eu înclin să cred că Dumnezeu face bine tot ce face, orice face”.

De-ar fi așa!...

duiesc cît pot (fîi dai seama!) să apară. Numai că editurile se plîng că n-au hîrtie suficientă. E ceea ce mi s-a spus și de la editura „Cartea Românească” unde zace un fel de antologie cu pagini de jurnal și născuiva eseuri pentru care s-a optat mai dinainte de 22 decembrie, bineînțeles cu riguroasă selecție. Eu mărturisesc că nu sîm neapărat să apar. Dacă nu regret că mi se prelungește viața anormal e numai pentru că aș dori să văd date în vileag operele lui Haig și Jeni. Mi se pare o sacră datorie a mea. Nu știu dacă e corect ceea ce îmi vine pe limbă, chipurile italienește: « vedi e puoi mori ».

Uricariu scrie prefața pentru „Jurnalul” sorei mele și Florin Faifer (îl cunoști, nu?) pentru opera lui Haig.

Aceasta, deocamdată, e situația. Și nădejdea. Eu am oroadă să pisălogesc lumea. Altul mai îndrăzneț și mai băgăreț poate și-ar fi văzut visul împlinit. Din punctul meu de vedere e mai bine așa. Deși nu m-am lecut de unele scepticisme, eu înclin să cred că Dumnezeu face bine tot ce face, orice face. N-am fost niciodată aten, chiar cînd m-am năpădit mele îndoieli.

Cu dragoste,
Arșavir Acterian

SCRISORI CĂTRE ADRIAN ALUI GHEORGHE

Aurel DUMITRAȘCU

BORCA, 10 ian. 1979

Te salut și azi!

Parcă nu mai este așa frig! Am început să învăț pentru filologie. Numai reușita la facultate mă mai poate înfrumuseța. Și școala a început. Cu un cîntec. Mă revăd cu copiii și ne surprindem emoționați pînă la lacrimi. Îi iubesc așa mult, îmi sînt așa dragi încît, cel puțin acum, mi-ar fi imposibil să trăiesc fără ei.

Am luat o hotărîre: voi trimite mai rar poeme pe la reviste și nu pentru a mi se răspunde la „poșta redacției”. Cred că știu cum trebuie să fie un POEM BUN. Nu mă voi apuca de construit. Dar voi fi atît de exigent cu ce scot pe piață încît numai după succesive revizuiuri voi spune „Da!”.

Acum 2 ani și ceva, într-un decembrie în care Bucureștiul îmi spunea că oamenii sînt triști și eu sînt singur, Sănziana Pop, lăcrîmînd de emoție, m-a emoționat pînă la lacrimi și pe mine. Posibil să nu-mi fi uitat ochii. Mă privea cu o suavă mirare. Azi i-am scris. De fapt, de ieri. Dar mi-a fost greu pînă am ales opt poeme pe care să i le trimit. Scrisoarea aceasta o va surprinde plăcut. Am scris-o nu atît frumos, cît mai ales cu dragoste, cu sufletul.

Fii atent! Scrie-i lui Virgil Teodorescu, dacă mai în am din urmă te prețuia și stima! În ultimul LUCEAFĂRUL prezintă un poet. Sînt convins că te va publica! Scrie-i și de viața ta! Scrie-i metaforic, sensibil! Și alege cu mare grijă ce-i trimiți. Mai încolo, eventual. Lui Geo nu am de gînd să-i mai scriu prea curînd. Și oricum, de acum, numai sub pseudonim. Ne dezavantajează faptul că ne apare numele pe la „poștă...”.

Se pare că Ardealul a fost surprins de poezia mea. Ieri am primit o felicitare cu antena revistei TRIBUNA de la... D.R. Popescu! Îmi pare unul din cei mai buni oameni din cîți am cunoscut. Încamnă că nu scriu rău, dacă maestrul își permite să-mi ureze „sănătate!” și „succese!” în noul an! Trebuie să fii foarte atent să nu-l dezamăgești cu ce-i voi trimite de acum.

Am renunțat la grabă. Numai graba ne făcea retoricii în poezie! Visez o poezie calmă ca formă, whitmaniană, dar coltoasă prin profunzimea ei. Doresc să scriu și să public numai poeme care să-i miște pe oameni. Dacă „mă fac student” se va vorbi mai mult de mine în curînd.

Avem nevoie de certitudini. În fond nu publicarea mă interesează, ci confirmarea unor valori pe care le posed și

pe care vreau să le dau tuturor oamenilor.

I-am scris și lui Anghel Dumbrăveanu, dar nu m-am decis ce să-i trimit.

Azi am citit: *Suave* de Nina Cassian și *Floarea soarelui* de Valeriu Bărgău. Pe Kafka îl citesc greu pentru că e de o frumoasă absurditate. Recitesc Tonegaru încîntat.

Îți trimit un poem de Matei Vișniec, apărut în *FAMILIA*. Așa-mi place poezia.

Dintre numele tinere, Matei Vișniec și Traian T. Coșovei îmi par certitudini ale POEZIEI. Desigur și alții. Patrel, Romoșan, Chifu, Teodor Purice. Și alții. Cristinel Pricop – desigur.

Spune-mi dac-ai primit toate cărțile pe care ți le-am trimis în ordine: Grillet, Baconsky, un pachet cu mai multe cărți, Hilde Domin!?! Să nu uști! Te rog!

Am mai scris. Total prost. Anul acesta a început sterp în plan creator.

Îți doresc liniște și sănătate!

Cu sufletul împede, lingă tine,
Aurel

BORCA, 10 IAN. 1979

E seară! Te salut!

Ți-am mai scris o epistolă azi. Va pleca mîine înspre tine. Aceasta, poimîine.

Am primit cuvintele tale azi. Primele din '79. Mulțumesc!

Îți scrisesem că nu mai pot ajunge la tine. Îmi închipui ce mult mă așteptai. Doream la fel de mult să te văd. Să fi avut bani, veneam sigur. Nu mi-au mai ajuns! Păcat! Dar parcă a fost vreodată altfel?!

Mulțumesc pentru poeme! Îmi plac mult! „SFIALA” în primul rînd. E un poem rar. Scrie-i lui Geo. Dar „avertizează”! Că în lumea în care există acum nu poți scrie decît simțindu-te răspunzător de „sănătatea pămîntului”. Ți-am trimis cărți de poezie! Confirmă primirea lor! Și-ți voi mai trimite.

Nu s-delec de acord cu un manuscris la Ed. Militară. Însă nu te opresc. Rămîn la ideea că un trebuie să dorm nimic (cu atît mai puțin aprecieri) de la „lumile” care ne fac să nu ne simțim bine, liberi. Desigur, editura n-are nimic cu

hainele etc. Și totuși se pronunță la fel. Și totuși, redactorii aceia sînt în uniforme. Punct.

În seara aceasta am primit revista TOMIS și o scrisoare foarte amabilă din partea redactorului-șef, Ion Bădică.

M-au prezentat frumos. Cinci poeme. Și o poză în care sînt mai frumos decît în realitate. Prezentarea, pe placul meu, se încheia cu aceste cuvinte: „Redacția revistei TOMIS publică un grupaj din poeziile lui A.D. nădăjdindu-se că tinărul din Borca va fi într-o zi o prezență în primele rînduri ale poeziei românești”. Tentant spus.

Și o scrisoare de la o admiratoare din Constanța, elevă în anul IV la un liceu, pregătindu-se pentru examen la filologie: Îmi dedica și un poem, deloc rău scris. Cum să nu răspund primei admiratoare!!

La „Poșta redacției”, în TOMIS, sesizez: „ION CÎRNU – P. Neamț. Nici cu ultimele texte nu mă convingeți că puneți umărul la marele act de cultură pe care îl înfăptuiește poporul nostru”.

Nostim, nu?!

Totuși, nu mă simt prea bine. N-aș putea spune exact ce-mi lipsește. Poate niște clipe în care să scriu profund! Sîntem atît de blestemați încît ne credem nespun de frumoși! Nu dispera! Vei termina! Scrie! Concentrează-te! Gîndește-te cu atenție la ce ai de scris după aceea, notează-ți tot ce-ți trece prin cap, așa cum am făcut și fac și eu! De multe ori, din notații întâmplătoare, se scot perle, texte alese.

Linște Adriane! Nu mă invidia pentru „succese”! De fapt sînt trist ca și tine! Cred că ne simțim lipsa serios.

Te îmbrățișez,
Aurel

Borca, 17 ian. 1979

Te salut fratele meu!

Veștile vin tipătoare. Stridente!? Nu. Mai degrabă evadări dintr-un cotidian mizerabil. Femeia rămîne o otrăvă prelungită, poate o nictamorfozare a căldurii, cu siguranță un om (câu) necesar. Nu te mira că am o grămadă de iubiri! Iubirea este unică! Și nu se repetă! Fiecare este altfel. Fiecare este un teritoriu cu alte flori, cu alte rîpe. Numai în aparență femeile seamănă. Așa cum gîndesc eu viața și dragostea, este o realitate să poți iubi mai multe femei, profund, cu disperare. Poate că și multitudinea lor îți dă sentimentul că e ceva fals, dar gîndește-te la ceva: eu mă pot satura vreodată de frumusețe?! Nu. Nu, Adriane! ERU-MUSEȚEA e nesfîrșită. Eu știu. De aceea n-o pot găsi numai într-o femeie. Don Juan!? Nu. Doar iubire perpetuă. Don Juan-ul a fost inventat de șobolani doar. Don Juan este de fapt Marele Libertin, mireasma fără de cătușă.

Nu, la București n-am ajuns. Ți-am scris! Lănuțu este un artist. Disperarea ei este de fapt teroarea pe care i-o rezervă părinții. Poate că din vară va fi salvată. O iubesc cu sper-

anța de a o ști liberă, beată de culori și liniște. Este atît de frumoasă și atît de tristă încît seamănă cu Pămîntul, jumătate în lumină, jumătate în întuneric.

Am terminat greu *Procesul* lui Kafka. Numai la Dostoievski mi s-a mai întîmplat. Zăpada e înaltă cît o cămilă. Azi va reveni o fată care adoră muzica grecească și va dansa tremurîndu-și sîinii provocator. Eu o voi privi. Îmi plac obiectele frumoase.

Și pentru mine Daniel tace! Să te gîndești că și fiindcă e căsătorit...

M-am apucat de învățat. Nu serios. Dar cu responsabilitate!

Nu cunosc femeie mai frumoasă ca această Kate (Kay Lenz) din *Rich man, poor man* (*Om bogat,...*)

Te salut! Voi asculta zăpada cum cotcodăcește!

Te pup,
Aurel

BORCA, 19 ian. 1979

Te salut!

Încă o epistolă pentru un „ange” din iadul verde! Sînt liber pînă luni. Nu-i rău. Înaltă-i zăpada. Ieri am citit *URUMA* lui Stancu. Urma rămîne în mine ca și Bala Korninsky din *Le radeau de la meduse* a lui Vercors. Vezi, admir forța lui Rebrenu, dar sufletul e mult mai vrăjit de Zaharia Stancu, motiv pentru care-l consider cel mai mare romancier al nostru. Se spune că Stancu a fost cam distant în relațiile cu scriitorii. Dar opera lui mă interesează, nu capriciile celui care s-a născut la Ornița și a trăit în mizerie o grămadă de timp.

Fata care-și tremură sîinii turcește mi-a adus teatru de Tennessee Williams. O vei primi și tu, după ce-o devor eu. Acum citește *Alte glasuri, alte încăperi* de Capote. Și mă apuc de învățat. *Il faut!* Nu-ți pot trimite curs de franceză pentru că am eu nevoie de el pentru pregătire. Aceasta deocamdată.

Și eu am mai scris. Acum două zile m-am surprins scriind nespun de abstract, ușor teribilist în ton. Venise Sanda la mine și am căzut în transă, gîndeam lumea invers. În poezie trebuie să știi să vii dinspre neant spre realitate. Între aceste două „hrube” e poezia.

Voi trimite poeme pe la mai multe reviste, treptat, în funcție de ce apreciez. De la județ mi se solicită poezii pentru „Cîntarea României”. Să trînit?! Aș vrea să citească într-un cenaclu din P. Neamț pentru că ar fi interesant să știu cum „gîndesc” poezia pietreții, anonimi, femeile din acest oraș ca un botic de urs.

Vieți mi-a scris ca o mare îndrăgostită. Îmi cere să o las măcar să mă atingă din cîind în cîind, să n-o ocolească! Prefer totuși, fără multe discuții, libertatea.

De fapt cred că vorbim prea mult de femei în epistolele noastre!

Da, ia legătura cu Dică! Îi poți transmite și stima mea sinceră! Tu, Dică, eu – semănăm fizic! Și nu numai

Frumoasă Epigramă!
Pace și liniște!

Cu sufletul,
Aurel

VIZUINILE ORAȘULUI

— Mult fum astăzi — zice cireșul
umblă desculțe miresme
prin tîrg
parbrizele mașinilor au
obraji atinși de pojar
cîrciumarul senil
își închide bănuitor mustăria
un poet se amuză
cînd doamnele trec
prin noroi
la fereastra de la mansardă
un infirm cîntă
și împarte grăunțe

la porumbei.

Aurel Dumitrașcu

Borca, 25 ian. '79.

Te salut!

Nu-mi place să-ți scriu cu pix-ul. Dar am terminat cerneala!

Mă doare capul de mai multe zile! De aceea n-am putut să-ți scriu mai repede. N-aș vrea să am greutăți cu inima și creierul, dar se pare că de la ele mi se va trage... cortina. Am citit încîntat *Other voices, other rooms* de Capote. E un favorit al sufletului meu.

Am mai scris: Parcă nu prea rău. Am început *Huis-clos* (Cu ușile închise) de Sartre, după ce-am citit piesa *Les monches* de același. Dulcea fată din Constanța e ca un balsam („comme une baume“), e posibil să-mi redea ceea ce necesară încredere care mi-ar permite să devin student. În ultimul „Luceafărul“, Geo îmi mai publică un poem (*Prînt de clorofilă*), trimis prin... iunie '78 și avînd lipsă (!) primul vers. Îi răspunde și lui Daniel, așa: „D.C.: Cîteva pagini promițătoare, încă nepuse la punct, cu excese metaforice, nesupravegheate îndeajuns etc. (*Après moi, Final, Presimie*). Să vedem, în continuare.”

Vișniec a debutat și-n TRIBUNA. 10 poeme frumoase. A luat și un premiu al revistei AMFITEATRU!

Ai fi grozav să mă faci student anal acestor! Îți închipui?

Voi reveni în legătură cu ultimele două plicuri primite de la tine! Mă simt rău!

Al tău,
Aurel

Borca, 28 ian. '79

Bună ziua, fratele meu!

Pîinea e ruptă cu umerii! Muzica spune că ea e doamna fără carii. Trecătorii se gîndesc ce-i și cuvîntul ăsta: „pipi”. Mikis Theodorakis își spune și azi poeziile despre veșnicie. Știi, a venit și D-zeu pe la mine. Și-am jucat table. L-am bătut de l-a luat naiba! Fata din Constanța continuă să-mi sugereze că aș putea învăța cu ea fericirea. Dar eu știu că și ea e o notă a disperării și neliniștii. Duminicile sînt niște hamanaie cu TV. Aîit. Alceeva nu-s. Citește teatru de Sartre. *Les mouches*. *Huis-clos* (Cu ușile închise). *Morts sans sépulture* (...fără îngropăciune). *La putain respectueuse* (Tîrfa cu respect) citește acum. Apoi *Le Diable et le bon Dieu*. Cred că e singura carte pe care aș vrea să ți-o trimit fără să și pot. E f. prost legată și-i a profesorului meu de franceză din liceu.

Vișniec — debut și-n TRIBUNA. Minunate poeme! Primește de la Tulcea un frumos „Supliment Delta”, în care e o pagină cu poemele cîștigătorilor de la „Panait Cerna”. Am și eu un poem acolo. Ți-am scris (parcă): Geo mi-a mai publicat un poem, trimis prin iunie '78 (!).

M-a căutat un anume Brăiescu Ghe. de la județ și m-a chemat cu manuscrise la Centrul de creație, pt. o plachetă (trimite și tu! e pt. „Cîntarea Rom.” — se dau bani; pentru voiajurile noastre...). La sfîrșitul lui februarie pietrenii (zicea el) vor să citească în cenaclul „C. Hogaș”. Să mă duc?!

Lasă, nu te mai îndoi de POEZIE din cauza femeilor! Viorica mă întreabă de cai verzi. Nu, eu prefer libertatea, Adriane. Nu e cinism. Poezia este semn de incendiu. Semn că lipsește egoismul din noi. Știi f. bine că-s f. atent cu sexul frumos, dar prefer singurătatea decît ritualul stupid al obișnuințelor. Există femei destule! De disperare ducem lipsă!? Hai să ne facem studenți și pe urmă să spunem că femeia nu-i doar disperare, ci și cuib. De fapt eu n-o să pot iubi mai mult pe altcineva, ca pe Viorica. Și totuși aleg singurătatea. Nu din lașitate! Am simțit pe propria-mi piele consecința să stai mult cu o femeie: nimic nu puteam scrie. Pt. că mă simțeam îndestulat. Să nu te lași legat de cămilele obișnuinței, de dragul normalei slăbiciuni pe care o ai pentru femei fiindcă ești claustrat acolo, unde n-aș vrea să fii. Pentru POEZIE, pentru mine, fii, te rog, LIBER!

Sînt mîhnit că mi s-a defectat TV-ul acum 10-15 minute. Na se mai luminează ecranul, deși are sonor. Naiba să-l ia!

Am să plec de acasă. Ce să fac duminică fără televizor?!

Liniște și încredere!

Cu bine!

Aurel

(Scrisorile au fost trimise spre Caracul, UM 01256, acolo unde „desăminatul” își făcea, silnic, armata)

Sterian VICOL

PÎNZA DE PĂIANJEN

– Se dedică confrăților mei, poeți –

Serisul meu nocturn e chiar
criza străzii ancorată-n subsoluri
mai adânci decât însăși cîrciuma
demult abandonată de poeții urbei

Nu poate fi manuscris miezul
cuvintelor căzute-n iarba
fără trupul de ceață pe care
amurgul pune punct într-o pagină
neterminată!

Nu se poate – sau se poate – muri
din senin (odată, spuneam, dintr-o floare),
cînd îngerul strigă pietrei să
se ridice, cînd tatăl meu în memorie
nu confundă carul care se duce
de cel ce se apropie!

Femei goale plîngînd pe străzi
de trestie, astea-s versurile noastre
melancolizînd intrarea/ ieșirea din
bisericiile goale prin care
literele putrezesc odată cu rugăciunile

Dar pînza de păianjen planează peste tot,
n-are nici început nici capăt, are
doar firul de praf rămas dintr-un fluture
ce poate fi semnul unui manuscris.

CORABIA

În biserica nouă cu hramul Sfîntului
Stelian, mă tot întreb, cum o fi
ajuns aici corabia filată din
căpriori casei părintești,
a fost vîndută pe albastrul ochilor
ațuți la vîrful cuștului
îndreptat către mîna mea!?

Tot ce a fost odată în biserica nouă
cu hramul Sfîntului Stelian,
nu se întîmplă de două ori!

TĂIEREA CAPULUI

Era către tăierea capului
lui Ioan Botezătorul iar
noaptea-mpînzea plaja cu
fosforul stelelor – hemoragie
pe trupul Selinei, cel
fără păcat!

Era către tăierea Capului
lui Ioan Botezătorul,
pe căderea primelor frunze
plopii scriau lacrima mamei
răsărită din Farul unde
adolescenții fluierau a pagubă

Era, cred, către tăierea Capului
lui Ioan Botezătorul,
cînd deodată, șarpele cel nevăzut,
ondulelă cărarea din cimitir
cu ochii fieși ca ai băiatului
delirînd la prima atingere
de-o femeie!

Era, sigur, către tăierea Capului
lui Ioan Botezătorul, fiindcă
de unde sa fi scris eu
cu sînge cuvintele-aceste,
despre trupul Selinei, fără păcat?
Era tăierea Capului lui
Ioan Botezătorul!

NU SE POATE

Duminică, nu se poate ca poetul
să-njure în barul de sub
streașina bisericii, cum sa se poată?
Îngerul trece atunci în plînsul
fetei mușcată de-un cîine, atunci
poetul nu-și mai găsește Cartea
lui de căpătîi, răsfrîntă-n noaptea
ochilor negri și oblici trupul căutînd!
Pe toți înjură Poetul și duminică
o-njură, numai pe Hristos nu, numai pe El
nu, fiindcă, spune el, nu-l cunoaște,
nu l-a văzut niciodată în barul
de sub streășina bisericii!

İNDEMNURI

Pregătește-te cît
mai e timp
pentru o nouă-neleștare
prea ne risipim în
lucruri mărunte ...
Idolul tău s-a
înecat în mare
al meu s-a
prăbușit de pe
munte
Ia-ți cu tine
și ideile-n ranită
consideră aceasta
o povată
forța lucrurilor
ne taie
la graniță
starea de a fi
orb se
învată.
Uite cum vin
undele cum
trec secunde
ia-le în inimă
și-ascunde-le !

MACROMOLECULARO (Pseudoblestem)

Macromolecularo
îți ziceam
după noaptea
de dragoste
neatinsă de
brumele singurătății !
Camera respira
din aerul
plămînilor tăi
și fiecare obiect
îți purta
amprentele .
Ma-cro-mo-le-cu-la-ro
strigam în
gara pustie
rezemat de
zidul luminii
rupt complet
de conținut ...
Și dus-ai fost
duce-te-ar gîndurile
unde știi eu... !

* * *

Nimic pe lume
mai trist
ca zăpada
strivită de urmele tale...

Dionisie DUMA

ULTIMUL CÎNTEC

Dintre perne îți aud
geamătul subțire
și mă tulbur noaptea
într-un freamăt
nervos.
Durerea se-nrîncenează
fiară sălbatică
rupe, pătrunde adînc
dincolo de os
Și vin, vin în
galop amintirile
sub un clopot de
cer imens.
Pe geamuri, ca
pe un ecran
Moartea face exerciții
încordîndu-și aripile ...
— Nu te depărta,
îmi spui
ia-mi mîna pentru ultima oară
și ultimul
cîntec
trece prin mine
ca printr-o
spartă
vioară...

SECVENȚĂ

În cîmîtir
ciorile
stau de strajă
pe stîlpii de cruci.
Plopii împing
spre cer
podoabe de gheață
nici un semn
nici o adiere de viață
Trupurile și sufletele plîng
în adînc ...
De ce, Doamne ?
M'amestec eu
ele
mă frîng ?

Noapte de toamnă (motive eminesciene)

— fragment —

Ion CHIRIAC

Codrule, codruțule,
Ucisule, mortule
A venit și toamna sură,
Rădăcina ți se fură
Iar tulpina ți se vinde,
Codrule de oseminte!

S-ar părea, din lut și vânt
Cad semințele-n cuvânt
Și-n cuvânt se iscă iar
Colț de ghindă și stejar,
Că în oamenii săraci
Încolțește crîng de fagi.
Că din prunci răsar mesteceni;
Codrule, de ce te legeni?

Codrule bățut de vremuri
De ce plîngi și te cutremuri?

Codrul tace...
Vînt se face
De la cer pînă la pămînt.
A murit în codr-un sfînt:
Îngeri au murit în cer,
Mor fîntînile și pier
Cumpene de plop în zare...
Codrule cu frunze-amare!

Mănîncă humă și beau lună.
Am în mine o alună
Dar alunul, nu se știe
De-mi va da viață mie
Și voi deveni alun
Dușmanii să mi-i răpun
Cu puterea ramului...
Mort e ochiul geamului
Și surîsul meu spre lume:
Codrule cu rîu în spume!

Spuma mea e apă moartă.
E ceva ce nu mă iartă
Toamna a cuprins pămîntul.

Curge frunza, curge vîntul
Însă nu mai curge-n ea
Dunărea, inima mea...
Au căzut bombe din cer
Pe la Porțile de fier;
Moare soarele de ger...
Rareori, cîte-o scrumbie
Pune icer în tîrie;
Sînul Dunării, în Deltă,
Nu mai are undă zveltă,
Nu mai are lan de stuh...
Trec armate prin văzduh
Și pămîntu-l înfloară
Păsările moarte-n țară;
Rîndunica nu mai zboară,
Codrule cu frunză rară!

Codrule, codruțule
Ia-mă-n tine, mortule
Să știu că vom învia
Cînd va da iar frunza ta
Și va fi iar să ne ierte
Mugur, nu bancnotă verde,
Codrule, nu mi te pierde!

Astă toamnă nu-i a iarnă
A-ncolțit moarte în țarnă
Nu grîu verde, mătăsor;
Pămînt mort ne sparge osul.
Unde, pentru foc, abisul
L-am săpat, ne șterge visul.
Unde foc dădeam la fier
Ne mor visele de ger,
Unde munții, pentru case,
Îi tătam, a mort mîroase...
E pericol de genunc,
Talpa, sigur, n-o poți pune
Nici pe pragul casei tale.
Din izvor țîșnește jale
Și din prunc țîșnește plînsul:
Codrule, cu neam înrînsul!

Pălmuit ca de-un mestecăn
Amețesc și cad în leagăn
Și nu-i leagăn, nici covată
Ci sicriu ce se dilată
Și-ntr-o scîndura lui groasă
Îmi cuprinde neam și casă...
Doamne, nici nu știu ce-nseamnă
Pe pămînt astfel de toamnă;
Sînt cu vine moartea-n mine,
Codrule cu rîuri line!

Deci, de ce să nu mă plec?
Singurul, acest culbec
Mă primește ca Hristos
În căsuța lui de os;
Scoatem coarne bourești?
Codrule, pe unde ești?!

Trece-un stol de rîndunele
Dar se sfărîmă de stele...
Țări mai calde nu mai sînt;
Crește gheață pe pămînt
Și, pe gheață, reni și sănii
Nu-s. E numai urma rănii
Care taie-adînc în mine,
Codrule cu rîuri line!

Codrule cu rîuri line,
Desfrunzește-te în mine,
Lasă-mă să-mi scutur viața
Unde moare-n lume ceața;
Frunza ta e-un fiu în fii;
Codrule din morții vii!

Lasă-mi codrule, o fărîmă;
Nu mă duce-n trup la rimă,
Nu mă-nveșnică în vierme.
Codrule, cu trăiri eterne!

Iancu GRAMA

vas empiric

arată cum ar fi fiul unei depozitate își mărește
pupilele
și își așează dinainte un vas empiric

se fac probe diuretice și se scandează în sus sau
numai în preajma

unei evacuări

este închisul într-o lucarnă epiteliul întreg trage pe
partea

înjumătățită

și de cîteva ori cineva anunță apropierea și chiar
ieșirea din
preajma cîtorva escaladări

apusul într-o alăturată sedere

fie-vă vouă cum s-ar întîmpla pe neașteptate
într-un strîmt perimetru
și numai într-o clipă

se contractă apoi își strigă numele la fel cum fac
îndepărtații
este apoi cuvîntul urma unui arcaș și șoapta predi-
catorului
într-o vreme cețoasă

uneori este ca o capitulare și ieșim pe rînd sau
mărginim atîtea destine

fie-vă vouă așa cum ar fi apusul într-o alăturată
sedere sau înăuntru
unei răzbunătoare strîngeri

rămîneri înăuntru

spun întruna cîntec de pasăre dat pe din două

răsar fire de iarbă deasupra ochilor tăi și sînt
destule melancolii

pretutîndeni se repetă aceeași cauză și același efect
o surdinizare spune preparatorul completului dis-
juncțional
și are loc o supraetajare apoi se vorbește despre
tăcere și înlocuitorii ei

este ziua întîi a oricărei luni este și următoarea
etapă cînd sosesc

amenințările
iar dincolo de începutul lumii sînt clipele nerăbdă-
toare și poate chiar

primele

împliniri
înaintea oricăror înaintări sau rămîneri înăuntru

ochii sprijiniți într-o urmă tîrzie

o aruncătură de vers înaintea răsăritului de ziua și
mai tîrziu
cînd lumina se rărește la intersecția cu pletele
apusului

este lungul privirii și tresăritul auzului partea
văzută împreună
cu partea nevăzută odată cu apropierea și ultima
îndepărtare

există din cînd în cînd memoria care aduce în pumn
puțină jertfă
și ascultarea cînd se ivește tăcerea

un arc în apropierea zilei a șasea și aprinderea care
răscolește

lăuntru

poate fi rece sau în preajma cîtorva cumpăniri cu
ochii sprijiniți
într-o urmă tîrzie

POEZIE

„SINONIMOLOGII”

Ioan GROȘAN

„O ce?” făcu bătrînul Klaus Schuster, stînd la masă, cu pipa stinsă în colțul gurii. „O namilă, tată. Pe cuvîntul meu că n-am mai văzut așa ceva. Cel puțin nu prin părțile noastre”. Bătrînul Klaus Schuster își scutură pipa, ciocănind-o ușor de scrumiera mare, metalică, pe care – zicea el – o primise cadou de la Ion Gheorghe Maurer, fost prim ministru al României și mare vînător, apoi îl privi peste ochelari: „Nu ți-e foame?” „Nu”, minți el și imediat gîndi: nu mă crede; crede că mi s-a năzărit. Nici n-apucase să se așeze la masă, își lăsase geanta în cuierul din hăl și năvălise încă gîfînd de surescitare în bucătărie, să-i spună bătrînului vestea cea mare. „Tată, m-am uitat bine, cu binoclul. A stat lîngă Olboc vreo trei sau patru minute, s-a adăpat. Nu cred că m-a simțit. S-ar putea să fie record. Ar trebui să vii să-l vezi și după aia să anunțăm la Sibiu sau la Brașov”. „Mă Willy, nu era căprior?” făcu bătrînul și el simți a mia suta oară ironia groasă din glasul tatălui, intonația funest-jucăușă care-i însoțise neiertătoare toate greșelile copilăriei și adolescenței, intonație pe care o ura și de care nu se putuse apăra decît strecurîndu-se, refugiîndu-se stînger în celălalt glas, în cealaltă intonație, cea caldă, șoptitoare, protectoare, a mamei. Dar Mutter se dusesse. „Tată!... făcu el cu reproș. Crezi c-am băut ceva?” „Nu m-ar mira, făcu bătrînul Schuster. De trei zile n-ai mai dat pe-acasă și să nu-mi spui tu mie că Șari asta te-a ținut numai cu apă minerală”. El simți că nu trebuie să se enerveze și se așeză la masă. „Și chiar dac-aș fi băut – zise – crezi că nu pot să fac diferența între un căprior și un cerb?” Bătrînul nu răspunse. Își umplu tacticos pipa, apoi aprinse tutunul. Cu brichetă tot de la Maurer, gîndi el. „În afară de Gică Șchiopu și de cerbu’ pe care l-am pușcat Maurer acu’ doișpe ani lîngă Sărături, eu nu știu să mai fi existat vreunu’ în ocolu’ nostru. Căpriori, tapi, da. Da’ nu cerbi. Și cunosc locurile cum la fel de bine ca tine”, făcu bătrînul. „Da’ l-am văzut cum te vîd pe dumneata”, zise el și-și dădu seama că vocea i se subțiasse periculos, amintirea implorărilor de copil, vremea rugător plîngăcioasă să-l ia și pe el la vînătoare. „Avea pe puțin 230 de puncte”, adăugă dregîndu-și glasul.

„Pe puțin? – făcu bătrînul. Și cum ți-ai dat seama în trei-patru minute?” „După ramuri, după coroană...” „În trei-patru minute. Mda. Te pomenești c-ai apucat să-i scazi și defectele”. El nu mai zise nimic, scotoci în vestă și-și aprinse o țigară. „Peste 230 de puncte nu prea mai sînt cerbi. Oricum, sînt puțini – suflă fumul bătrînului Schuster. Nu numai aici la noi, sînt puțini în toată țara. Ceaușescu are, în douăzeci de ani, vreo trei-patru. La ăla din Pădurea Seaca, din Mureș, am fost și eu, în ’71. Da’ tot bulgaru’ e mai tare”. „Ce bulgar?” „Un bulgar, nu știu cum îl cheamă. Peste 270 de puncte. Record mondial. L-am pușcat lîngă Silistra, anu’ ăsta. Poate că tot de la noi s-a dus, peste Dunăre, de foame”. „Tată, dar l-am văzut bine! O fi coborît din munți, din Făgăraș, sau dinspre Covasna, din rezervație”. „Mă Willy, cerbu’ nu e navetist sau merceolog, să meargă unde-l mîna statu’. El are toată viața locurile lui. Și-apoi pe unde să treacă s-ajungă aici? Prin poligonu’ de la Cincu? Era demult în cazan la soldați sau în frigidere la vreun Gostat”. „Ei, cum să n-aibă pe unde să treacă!... S-o fi rătăcit”, zise, dar în sinea lui îi dădea dreptate bătrînului: pădurile din apropierea orașelului și-a satului lor nu erau de cine știe ce mărime, un asemenea cerb nu putea trece multă vreme neobservat dacă aici ar fi trăit, cum nu trecuse neobservat nici aproape domesticitul Gică Șchiopu. Iar ca să vină dinspre munți, din sus, sau din est, din codrii Harghitei și Covasnei, ar fi trebuit să traverseze spațiul imens, golaș, al poligonului militar de la Cincu, dealurile la fel de golașe dinspre nord și numai o minune l-ar fi putut scăpa din cătarea puștilor vînătorilor din zonă, cărora, la adăpostul zgomotului frecvent și obișnuit, zi și noapte, al salvelor de tun și al împușcăturilor de Kalășnikov din poligon, puțin le-ar fi păsat că n-au autorizație pentru cerb; lor le-ar fi păsat că două-trei luni ori poate chiar mai mult ar fi avut acasă carne. Dar minunea exista, el o văzuse.

„Și Șari asta a ta, ce mai face? Mai trăiește?”

Asta era, deci. Îl durea-n cur pe bătrîn de cerb, el voia să știe ce mai face Șari-neni. Fiindcă bătrînul, după moartea lui Mutter, trăise o vreme cu Șari-neni.

Poate și înainte de moartea lui Mutter. Cel puțin așa auzise el că vorbea lumea. Și-ntr-o noapte, după un pocher și-o beție în camera lui Borna, care stătea în gazdă la unguroaică, o „preluase” el pe țitoarea tatălui, aproape fără să-și dea seama: cum Șari-neni intra din când în când din dormitorul ei în camera unde jucau, să le aducă prăjituri și votcă, lui i se năzărise (probabil, adică nu probabil, ci sigur: din cauza capotului binișor desfăcut la piept) s-o invite la dans. După un moment bine mimat de cochetărie și surpriză („Vai, domnu' Willy, da' n-aveți dumneavoastră atâtea fete?!”), Șari-neni i se lăsase, grea, în brațe, iar el nici nu băgase bine de seamă când trecuseră, nedezlipiți, în dormitorul ei, lăsându-i pe Borna, Cărmășan și pe Nelu Sanepidu să joace chicotind complice pocher în trei. Se trezise dimineața cu un cap cît o baniță și cu un maldăr de carne sforăitoare lingă el, dar, ciudat, nu i se făcuse nici greață și nici rușine, deși Șari-neni trebuie să fie fost (trebuie că era) cam de aceeași vîrstă cu Mutter, dacă Mutter ar mai fi trăit. Ba mai curînd îl încercase nu un sentiment de răzbunare în numele lui Mutter pe tatăl său care nu știuse sau nu vruse să-și poarte-n vrednicie și-n resemnare văduvia și nici unul de revanșă pentru umilințele pe care le-ndurase, copil și adolescent, cînd bătrînul, privindu-l de undeva de sus, îl micșora, îl îngropa în ironii și-n vorbe în doi peri, ci unul de mirare amuzată, ce s-ar fi putut traduce prin gîndul năstrușnic: „Ce chestie! Uite că mă culc și eu cu cine se culcă tata!” Și la nici o oră după ce se ridicase de pe maldărul de carne (ce-i drept, o carne încă tare; iar ca femeie, ca femeie la pat, Șari-neni era ireproșabilă. „Tot tacînu’”, vorba lui Nelu Sanepidu despre cele rele de muscă), mersese acasă și fără măcar să-și scoată pălăria, se opri în fața bătrînului care ședea ca de-obicei la masă în bucatărie și zisese: „Tată, m-am culcat azi-noapte cu Șari-neni”. Nu s-ar fi zis că s-ar fi putut citi ceva pe fața lui Klaus Schuster: doar îl privise nemișcat cîteva secunde, apoi se ridicase, își luase pipa, trusa cu scule pescărești, undița rezemată de perete și ieșise, aruncîndu-i peste umăr: „Ești un prost”. Dar de-atunci bătrînul nu mai trecuse pe la unguroaică, de parcă, obligat de regulile unei alergări *au ralenti*, trebuise să-i înmîneze tocmăi lui, fiului, bățul unei ștafete într-o cursă pentru el deja pierdută; un băț cu care, desigur, dacă nu ar fi fost vorba de propriul său băiat sau poate dacă n-ar fi existat amintirea lui Mutter, bucuros i-ar fi ars una în moalele capului. Se simțise apoi, intrînd în sufragerie să se schimbe, triumfător, deși avea senzația inconfortabilă că din fotografia sepie de lingă fereastră, Mutter

mireasă lingă junele și țeapănul mire cu mustați a la Franz Josef îl privește tristă.

„Mă, tu n-ai? Mai trăiește Șari?”

Nu răspunse la întrebarea bătrînului. Merse la bucatărie și din picioare, lingă aragaz, înghiți aproape fără să mestece cîteva linguri de varză cu carne; măcar atîta moștenise și moșul de la Mutter, priceperea de a găti. Apoi luă de pe o policioară solidul, masivul aparat foto „Praktica”, verifică numărul de poziții rămase și din ușa sufrageriei zise: „Da' dacă-l fotografiez, mă crezi?” „Numai să poți”, făcu bătrînul, pufăind. El se întoarse, ieși din casă, încălecă pe „Ukraina”, dar n-o luă în jos, spre Valea Olbocului, ci pe uliță-n sus, printre vii. Voia să-nconjoare Pădurea Sasului ce urca în pantă lentă spre poligonul militar de la Cincu și-apoi să coboare prin ea, pe-un drumeag forestier abandonat, spre riuleț. Dacă cerbul venise să se-adape în Olboc, atunci trebuia să fie în pădure, fiindcă nu putea să riște să iasă ziua-n amiaza mare la loc deschis în poligonul golaș.

Merse așa vreo trei sferturi de ceas, cînd pe bicicletă, cînd pe lingă ea. „Apărați pădurea – bun al întregului popor!”, îi apără în cale un panou povîrnit pe-o parte, cu literele ce mai mult se deslușeau decît se vedeau. Însă judecînd după ce era în jur (cutii de conserve desfăcute, sticle goale, pungii de plastic, ziare putrezite) numai de apărat pădurea nu le arsele celor care veniseră acolo la iarbă verde. Și de ce le-ar fi păsat? – îi trecu prin minte. Era cu adevărat pădurea a lor, a „poporului”? Sanchi! Pădurea era a Ocolului Silvic, adică a cîtorva ștabi de acolo, care aveau oricînd voie să vină să vîneze, să tate lemne, să facă chefuri și în general să facă tot ce le trecea, cu minime aprobări sau chiar fără, prin cap; iar aprobările le dădeau cei de la Comitetul Județean de Partid, însuși primul secretar, subordonat Comitetului Central, adică direct, ce mai tura-vura, Tovarășului. Pădurea aparținea deci Tovarășului, fiindcă el nu mai avea de la cine să ia aprobări, el le dădea, și le dădea singur. Iar aprobările astea funcționau și de jos în sus și de sus în jos, ca circuitul apei în natură: de jos se cereau aprobări mereu mai sus, de sus se dădeau tot mai jos. Cam tot așa funcționa și circuitul adeziunilor și directivelor, cu deosebirea că dacă directivele veneau de sus, adeziunile, cu reflex invers al lor, porneau de jos. Și dacă sta să se gîndească bine, cam la fel fusese și cu acea primă a lui telegramă de adeziune, copiată aproape cuvînt cu cuvînt în biroul duhnitor al Asociației Studenților Comuniști de la demisolul facultății dintr-o „Viață studentescă” proaspătă. Mai

ținea și-acum minte începutul, ca pe primul sărut din clasa a VI-a, în dosul cantinei școlii, cu o fetiță săsoaică dolofană și plină de pistru. „Cu neasemuită emoție, dînd glas celor mai alese sentimente de prețuire și grațitudine pentru tovarășul Nicolae Ceaușescu, noi, studenții din anul al II-lea al Facultății de silvicultură din Brașov, întîmpinăm...” Și mai ținea minte și privirea ciudată, lungă, peste ochelari, pe care i-o aruncase tovarășul Trifu în cabinetul său, după ce citise rîndurile caligrafic scrise de el pe o coală A4. „Știi că nu ești prost, mă Willy? – spusese într-un tîrziu tovarășul Trifu. Ai făcut-o singur?” „Păi cu cine?”, minșise el sincer, adică cine să mă ajute la o asemenea porcărie? „Bine, las-o aici. O trimit la județ, să vedem dac-o aprobă, dacă merge”.

Și mersese, ba mai mult, mersese prea bine (pentru el, de fapt, prea rău), fiindcă a treia zi, spre uluirea lui, telegrama apărui chiar în „Scînteia”, semnată de „Wilhelm Schuster, student în anul al II-lea la Facultatea de Silvicultură din Brașov”. Nu știu cum să reacționeze: în toată jena cumplită că păta în felul ăsta numele familiei se amesteca mic, mic, dar totuși se amesteca, și sentimentul de mîndrie că dintre toți studenții din țară care mai mult ca sigur fuseseră obligați și ei să trimită telegrame, tocmai el, tocmai textul său fusese ales, întrunind în ochii celor responsabili calitățile necesare publicării în organul central de presă al partidului. „Și tu mîncînci cîcat, mă Willy?” – îl întrebase tristă o bobocă din anul I, căreia el începuse să-i facă avansuri, chestie la care, ridicînd din umeri, n-avusese ce să răspundă decît: „M-au prins la pocher”. Însă alții îl bătuseră pe umăr, îl felicitaseră: „Bravo, Willy, ești de-ai noștri!” Iar bonomul de Vasile, departe de a fi supărat că nu i se făcuse lui onoarea de a compune adeziunea, îi trăsese cu ochiul și-i șoptise: „Bătrîne, dai și tu *joffre*, n'est ce pas?”. Lume și lume.

Însă el se simțise prins. Nu trecuse o săptămînă și tovarășul Trifu îl chemase din nou la cabinet: urma o Consfătuire pe probleme agricole, prilej cu care îl anunțase în treacăt că verișoara lui din Mediaș, Heidi Schuster, fiica fratelui mai mare al tatălui său, ceruse plecarea în RFG. Coborîse din nou la demisol și rezolvă, din ziarul „România liberă”, și Consfătuirea asta.

Și cobora meren, în ritmul acțiunilor Tovarășului, în care parca dăduse strechea, era mereu pe drumuri, abia ținea pasul cu el. Pleca Tovarășul în Guineea-Bissau? Hop și el, Willy, cu telegrama! Făcea Tovarășul o vizită de lucru în județul Timiș? Studentul Schuster era la post. Organiza Tovarășul marșuri pentru pacea

planetei? Mărșăluind invizibil, cu frazele lui în mînă. Willy ecologistul, Willy pacifistul era și el în coloană. Iar de la o vreme mergea tot mai rar la demisol: învățase pe dinafară structuri de început și calupuri frazeologice de final, așa că ziarele îl ajutau tot mai puțin, poate și pentru că își dăduse în sfîrșit seama că toate luările de cuvînt ale invitaților la consfătuiri, congrese, plenare, toate telegramele, adeziunile, omagiile, toate articolele de ziar, dar absolut toate exprimînd același lucru, se bazau în corpore pe o artă, în fond, a sinonimiei. Drept pentru care își cumpărase rapid „Dicționarul de sinonime” al lui Gh. Bulgăr, ce devenise de-atunci cartea lui de căpătîi, Biblia lui veselă. Lua de pildă un cuvînt des folosit în toate ocaziile: *recunoștință* (la care automat se adăugau adjectivele *vie, profundă, nețărmurită* etc.). Deschidea dicționarul și echivala imediat cu *grațitudine* (binenteles, *vie, profundă, nețărmurită*). Respect atrăgea fără milă după sine *considerație, stimă, prețuire, cînstire*, iar *cînstire-cînstire* nu se lăsa cu nimic mai prejos, prinzînd ferm cu arcanul în închisoarea sa semantică *elogiu, laudă, mărire, omagiu, slăvire*; ce-i drept, ca dovadă că limba română era dată dracului, *cînstire* mai avea și niște sensuri secundare, dar nu mai puțin puternice: *cadou, dar, bacșiș, plocon, atenție, peșcheș*. Auzise chiar că la nivelele de sus, la București, la Comitetul Central al partidului, la Comitetul Central al Uniunii Tineretului Comunist, ca chiar și în structurile superioare ale Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România existau echipe întregi specializate de făcători de „cuvînte”; probabil și ele lucrau tot cu dicționarul de sinonime. Și într-o noapte la Comitetul Orășenesc de partid, cînd și el și tovarășa Stoenescu se poticniseră într-o adeziune pentru vizita Tovarășului în Maroc, bătrîna domnișoară își proptise bărbia-n palmă, se uitase la el prin fumul gros de țigară din încăpere și zisese: „Mă Willy, ce dracu' sîntem noi?” „Ce să fim? – răspunsese el. *Sinonimologi!*” „Ce?” – făcuse tovarășa Stoenescu. „Sinonimologi, adică specialiști în sinônimoie, nu v-ați dat seama?” Bătrîna domnișoară se pornise într-un ris gros, amestecat cu tuse, din care nu-și reveni decît pentru a scuipa într-o batistă și a-i spune, blajină: „Mare figură ești și tu, mă Willy! De ce nu pleci în Germania? Ai face bani frumoși la Europa liberă”.

(fragment din romanul în pregătire *Un om din Est*)

POETUL ZIDIT ÎN POEM CA ÎN MOARTE - OCTAVIAN DOCLIN

Cristian LIVESCU

Apreciat pentru hârmicia sa este Octavian Doclin (pe numele adevărat Octavian Chisăliță, n. 17 febr. 1950, com. Doclin, Caraș Severin), cu o cadență năucitoare a volumelor publicate după 1990 – nu mai puțin de 19 titluri de cărți deloc masive, fiecare purtând câte o scripă, câte un gând poetic valorificat pînă la extenuare. Ucenicia și-a făcut-o în perioada studenției, în preajma revistei „Familia” de la Oradea, îndrumat – și din asta va face titlu de glorie – de Gheorghe Grigore, preluând de la acesta o anumită înclinație pentru notația convențională și mirajul aforistic. Va deveni un cioplitor de gânduri estete, scoțînd poezie și din piatră seacă, uneori cu o amprentă rudimentară, fără prea multe cizelări sau reveniri, punînd la încercare privirea – de studiu peisagist sau în interiorul visului.

„o amenințare pură, o agresivitate nemișcată –
masca poemului”

Din perioada începuturilor (cu primele volume: *Neliștea purpuri*, 1979, și *Ființa tainei*, 1981), atrage atenția un poem programatic, *Cu ochii deschiși*, în care elementarul este lăsat în seama unui omnic activ, vegheat de ochiul înalt al vârstei înaripate: „Și să înțelegi că nu mai ai cu cine urca zidurile nopții/ rapid să privești înapoi și să observi absența pămîntului/ (din aproape văzută supusă ție îți pare capodopera lui veninoasă/ din departe zărit victimă ție îți este ochiul complice al vulturului/ să adormi într-un tîrziu și să visezi cum urcai un deal înzăpezit/ cu iubita de mînă cum surd în tericireta/ n-ai auzit glasul pietrei sub zăpadă strigîndu-te/ iar acum cînd te-ai trezit din vis de el să-ți amintești mai întîi/ și de plînsul tău în somn cu ochii deschiși.”

Poezia lui Octavian Doclin este intens vizuală, cu voluptatea studiului de contururi și situații obiectuale, modalitatea peisajelor metafizice venind dinspre școala „echinoxistă”, puternic marcată de vizionarismul abstract blagian, din perioada tîrzie a marelui poet. La care se adaugă acea recuperare a originilor, a izvoarelor de permanență din libra teluricului, proprie poeziei ardelenilor (și bănățenilor), ca mijloc de rezistență la furtunile istoriei: „Priveste piatra odihnindu-se în apele înghețate ale golfului/ cum uș privi cu lumina altor ochi/

ochii-mi alergîndu-mi chipul/ sau viermele visînd la rădăcina trandafirului/ o scară de nisip/ piatra ochi viermele/ mai liniștit este somnul timpului decît somnul pietrei/ spune piatra/ mai repede aleargă pantera decît lumina ochilor/ spun ochii/ mai colorate sunt visele pămîntului decît visele viermelui/ spune viermele” (*Piatra ochi viermele*). Un vitalism stins toropește această imaginație concentrată pe câteva semne care pun în dialog reveria terestrală cu vizualitatea. Poetul, în accepțiunea lui Octavian Doclin, „leagă” între ele lucruri aflate în imposibilitatea de a se articula, de a comunica; el este sintaxa lumii, „mijlocitorul”, funcție care se poate extinde și spre federalizarea unor momente depărtate pe scara timpului – și recurg la un poem eliptic (la prima sa apariție), care va suporta unele prefaceri mai tîrziu: „Am știut că voi dăinui din clipa în care femeia/ îmi poruncise: înhamă-te la trăsura aceasta să te pot biciui./ (O scenă asemănătoare povestită de prietenul lor Rée/ mai avusese loc între Lou Andreas-Salomé și Nietzsche/ la început de secol./ Supunerea mea dădu dreptate tardivă filozofului/ nu-ți îndoi spinarea decît pentru a gîndi. Dacă/ mori, gîndește mai departe./ Dar și celui iubit de săgeata de plumb/ rîvnește veșnicia fulgerului. Iată, în sfîrșit,/ și dovezi că am dăinuit pînă în clipa/ de față/ 1. rău de nisip fierbinte./ 2. lebăda peste inimă” (*Dovezi*).

Nu toate studiile de acest fel îi reușesc poetului, deși el pare să fi deprins corect spiritul echinoxist: poeme cerebrale, „gîndite”, solemne, lipsite de tensiuni sau frisoane afective, cu defilee culturale rarefiate, într-un fel ecuaționale și de aceea frigide. Doclin își încearcă puterile, intră în dialog, în competiția cu colegii de generație clujeni și chiar dacă perseverența sa trece aproape neobservată, practica „la distanță” i-a prins foarte bine. Un alt model pare să-i fie Petre Stoica, bănățeanul trecut pe la Cluj și „coborî” să-și încerce norocul cu poet în capitala Regatului, de la care a reținut instinctul adaptării la spiritul timpului, dar și cel de a fi la curent și chiar a anticipa anumite mutații de poezicitate. Din perioada începuturilor datează această elegiacă

Scrisoare către Petre Stoica: „spetre adăpostit în barba lui de iarbă uscată/ numai așa te visez întotdeauna/ ce bucurie să-ți se dăruiască un vis/ mai există în lume poezi ce dăruie vise/ despre unul vreau să-ți amintesc și eu acum/ din inima lui noi am băut odată *linfura*/ îmi amintesc chiar și astăzi noapte fiind/ cum m-a înscris poetul pe ordinul de zi/ drept paznic al iepurilor noștri de casă.”

Putem remarca astfel, odată cu volumul *Muntele și Iluzia* (1984), semnele unei lente aderări a lui Octavian Doclin la proiectul optzecist (cu cele trei componente ale sale: sete de comunicare, subversivitate esopică, textualism) și acest lucru se observă nu numai în aspirația de a locui spațiul poeziei, ci și de a descrie traseul ontic al acestei încercări: „Trupul poetul curgea înalt/ escaladând munții aerului/ ca un riu urcând spre propriul izvor./ Mîna sa căuta fericită și nepăsătoare/ floarea numită scumpia./ – Oprește-l din curgere/ am poruncit atunci altui frate al meu/ neștiind că numai poetul este fericit/ că numai el a văzut în elipa aceea/ cu ochii înecați în văzduh/ cum moare un zeu...” (*Scumpia*). Odată cu volumul *Cu gîndul la metaforă* (1989), această tendință devine elocventă – scrierea poemului este chiar tîlcul existențial țesut în pînza lumii sau călăuză în clarificarea ontică: „Copil mă rătăceam prin pădure/ căutînd crăițe zmeură ghiocel/ mușchiul verde mușchiul verde/ întotdeauna mă scotea la lumină/ acum rătăcesc printre cuvinte/ printre așteptate cuvinte/ căutînd poemul/ poemul minim/ care să-mi arate drumul/ spre mușchiul verde” (*Poemul ca un mușchi verde*).

„în gură închis cuvîntul/ ca o apă captivă/ vrînd să-î slobozi/ este precum o denudare în munte”

Prin „ediția sentimentală” *Locomotiva și vrabia* (Ed. Palimpsest, 2006, cu o prefață de Mircea Martin), Ion Cocora trasează o diagonală în creația poetică a lui Octavian Doclin, reținînd nu numai piesele sale de rezistență, ci și poemele care i-au marcat sincronizarea cu mișcările poetice din ultimele trei decenii. Operațiunea nu a fost deloc ușoară, ținînd seama de cantitatea mare de texte în care trebuia găsit un fir conducător sau o atitudine. Poetul reșitean și-a asumat cu convingere optzecismul întreținîndu-i căuceririle pînă tîrziu, înspre sfîrșitul anilor '90, și în asta rezidă „aprofundarea condiției de poet...” (care) izbuteste să integreze abstracțiunile, să le facă (mai) credibile”, de care vorbește Mircea Martin. Meritul lui Doclin, originalitatea sa în acest efort de integrare în frontul „revoluționar” al colegilor lui Stoiciu și Cărtărescu, rezidă în modalitatea combinatorie prin care priviri „peisagistice” exersate în perspectivă metafizică din primele vol-

ume, i se atașează „facerea poemului” și textualizarea realului, urmărind în fond același scop al transgresării, al esențializării memoriei în imagine. Poetul va ceda propria experiență unui orizont mai spectaculos de receptare, rezultînd o poezie mai suplă, dezinhibată de blindaje verboase sau elegiace: „rarisimă floare îngăduința/ cu petalele ei conservate în grimasa surisului/ (adică moi și cărnoase ca bureții păstrați în esențe tari)/ potolești rănile de fiecare zi ale cuvîntului/ ascuns după propriile lui sunete/ ca nevăzuta frică într-o cugetare// rarisimă floare îngăduința/ chipul ei și se arată pe neașteptate/ asemenea unui nud pe care ai pariat/ fără martori pe întuneric doar tu și maestrul// precum maestrul pe pupilele arhivarului/ mirosul ei se așază pe suflet/ îți stăruie-n voce/ rarisimă floare îngăduința” (*Peisaj în camera de bibliotecă*).

Rînd pe rînd, ticurile optzeciste, inclusiv înscenările parabolice, se regăsesc în poemele lui Doclin, plus o pîndă lacomă de a urmări o adversitate malefică insinuată în „jocul” de-a scrisul și de-a moartea: „noaptea era pe sfîrșite moartea plecase/ iar eu acum după ce am trăit și transcris toate acestea/ ca un sărut ce se retrage obosit și discret în colțul buzelor/ plec să mă culc în interiorul poemului/ închizîndu-i toate ușile/ și spunîndu-vă sincer și bine dispus/ bună dimineața odihnii mele/ jucați în numele meu revanșa” (*Jocul*); sau iată o replică poezică la drama deșertăciunii de bibliotecă: „Într-o noapte, înspre dimineața ei,/ cînd tocmai mă pregăteam să închei poemul acesta/ despre dorul de dinaintea dorului,/ am auzit bătăi scurte în ușa camerei de bibliotecă/ – Cine este? am întrebat cu voce îngîndurată./ – Gassenheimer, mi-a răspuns o voce șoptită./ – Bine, dar tu nu ești moartea, tu nu ești moartea, nu pot să-ți deschid, i-am răspuns./ O carte căzuse din bibliotecă și în timp ce mîna mea așterne/ pe hîrtie ultimul cuvînt al acestui poem./ – Cine este? am întrebat cu voce îngîndurată./ – Arhivarul șef, mi-a răspuns o voce șoptită./ – Bine, dar tu nu ești moartea, tu nu ești moartea, nu pot să-ți deschid, i-am răspuns./ O carte căzuse din bibliotecă și în timp ce mîna mea/ pune punct după ultimul cuvînt al acestui poem/ am auzit bătăi scurte în ușa camerei de bibliotecă/ – Cine este? am întrebat cu voce îngîndurată./ – Eu sunt memoria lumii, sunt moartea de dinaintea morții./ mi-a răspuns vocea, și același timp am simțit cum o mîna./ sigură de reușita ei, începu să tranșeze cu verneală gri/ direct pe umărul meu drept acest poem/ din care azi se mai pot citi doar cuvintele/ pleoapă bucurie/ lumină piatră piramidă semn gri lemn cercuit/ din care n-a mai rămas decît amintirea unei atît de/ îndepărtate parabole” (*Întîlnire nocturnă cu Gassenheimer, Arhivarul șef, Memoria Lumii*).

„și cu gînd viclean l-a însoțit ținîndu-l de braț Supraveghetorul”

Din vrafal de cărți de după 1990, cea intitulată *A te bucura în eroare* (1992) este una epigonic-optimistă, unde iarăși *ochiul și privirea* actualizează meleaguri din copilărie; *Esau, 33 de poeme* (1997), este o aglomerare de speculații și sofisme pe seama memento-ului biblic „La început a fost Cuvîntul” cu includerea în ecuație a Poetului, prezent și el în edenica „grădină a poemului” („Isvoare de lapte și miere țîneau din locuri umbroase./ Păsări de toate culorile cîntau prin copaci./ Prea obosit de multele viziuni ale Sale./ Cuvîntul cădă plictisit și sincer, dezinteresat și aproape bătrîn/ dreptul de întîi născut./ Voi crea, singur, o altă lume, își spuse/ mulțumit Poetul./ În timp ce frămînta fericiți și viclean/ una cîte una, în palmele lui./ literele./ La început a fost Cuvîntul –/ zîmbi, prefăcut, Poetul”). Poetul căutînd aici „o altă evidență”, odată desprins de Cuvînt: *Poeme duminicale* (1998) este o colecție de rugăciuni, în continuarea efortului reflexiv din *Esau*, cu cîteva texte remarcabile prin a simula forma și tradiția speciei („Doamnel (a muri împreună)/ Cuvîntul cel orb din naștere/ există din cînd în cînd/ doar pentru ca Poetul/ să poată muri împreună/ cu toate celelalte cuvinte/ date lui în păstrare/ spre a le număra/ la reînvierea poemului./ Fiind orb din naștere/ numai cuvîntul acesta crede în mine/ Urmîndu-mă pînă la capăt/ Fără întrebări”); din volumul *47 poeme despre Viață, Dragoste și Moarte* (1998) am reținut un pasaj ce denotă crepusculul textualismului: „Cu cît se îndepărtează de nașterea sa poemul/ cu atît/ se apropie mai repede de moarte poetul. Adică/ încearcă/ să se agațe numai de lucrurile frumoase/ și schimbătoare./ Cu cît se apropie mai repede/ de punctul său poemul. cu atît/ se îndepărtează mai mult de frica singelui/ poetul. Adică/ încearcă să se scuture de imaginea/ tuturor lucrurilor desăvîrșite./ Precum un cîine mult prea bătrîn/ care, în nopți înghețate/ din cușca lui, latră la stelele/ strălucitoare din orbitele-i oarbe” (*Din cușcă*); de remarcat consecvența cu care autorul își datează fiecare dintre compuneri; *Dubla eroare* (1999) confirmă o criză de uzură, epuizarea unui filon din care s-a extras tot ce s-a putut, făcînd astfel ca textualismul în agonie să fie declarat supraviețuitor.

În acest moment, Doelin execută o mișcare spectaculoasă: nu știu dacă a trecut sau nu printr-o experiență extremă, dar poezia sa se relansează închipuindu-și că transcrie vedenile unui muribund aflat în moarte clinică (ceva asemănător a încercat să reconstituie un alt poet, Radu Florescu, trecut printr-o comă gravă de pe urma unui accident de automobil, după cum, într-o carte de poezie „finală”, Liviu Ioan Stoiciu își închipuia trecerea în posteritate) – prin volumul *Între pereți de plută sau*

moartea după Doelin, 1999. În locul neantizării, al mortificării, al pierderii definitive a vitalității, eul aflat în stăpînirea supremei angoase intră într-o „plutire în adînc”, într-o altă copilărie și într-o altă realitate, ba – mai mult – devine captivul propriului poem, zidit în poem ca în moarte (sau în moarte ca în poem): „Zăce ca într-o cameră a unei case/ cu pereți de plută/ Strigătul lui în afară nu-l mai aude nimeni/ Spre El nici o voce nu poate pătrunde./ Dinlăuntru înspre înafară doar liniștea./ Dinafară spre înlăuntru numai tăcerea./ Aproape că se trezește amenințat/ de cuvintele încă nescrise./ Față în față. Precum Daniel în groapa cu lei./ Poetul s-așază-n genunchi/ Cuvintele îi ling rănile miinilor./ Și rămîn în poem” (*Poetul azvîrlit în interiorul poemului*). Înutil să mai spunem că această penitență în negativitatea creației se consumă tocmai pentru recuperarea forței cuvintelor, iar în scenariul morții mai apar Supraveghetorul Șef, Salvatorul, Curva (ademenitoare în ispită), Scribul etc. și o întîmplare șocantă prezentată astfel: „Ca un somnambul/ deschise pe neașteptate portiera mașinii desculț sări/ brusc din ea trecînd milimetric prin fața tramvaiului/ întoarse că în el călătorește deglizată în vatman/ Curva își dorea s-o mai înfrunte o dată A scăpat/ ca prin minune spun unii El însă era sigur pe sine/ din nou fu aproape cu forța urcat în mașină/ ajunse acasă Același neschimbat la plecare/ și totuși un altul O carte de poeme care zăcea/ de mult în el o simți nu atît de dureros precum se aștepta îmbătrînită prematur...” (*În final plecarea spre casă zăcea pe bancheta din spate*). O „însenăre” a morții în care „Cuvîntul praf se făcu. Și mîna pulbere” și care permite eului pus la încercare să continue călătoria în meleagul Poeziei, ducînd cu sine o boală incurabilă: *melancolia lucidității*. Policier-ul poetic întocmit de Doelin se termină în „noua memorie” a tăcerii, în evul orb al sufletului. Poezia lui Octavian Doelin se răsfrîă pe mai departe în cele patru teine deja impuse (*Cu ochii deschiși; Dementul Scribului; Viața în poem; Amintirea angoasei*) și e greu de presupus că mai poate interveni ceva nou. Decît doar dacă poetul nu-și va mai pune ceva la cale.

Spre deosebire de Petre Stoica, pe care și l-a asumat ca model, un anticipativ în privința mutațiilor de poeticitate, Octavian Doelin a preferat aricergarda: el consolidează tranșeele din linia întîi, consumînd noutățile: face accesibile euceririle de expresivitate, cu riscul de a le banaliza sau livra rutinei. E de admirat pentru felul în care a ținut pasul cu deromantizarea poeziei noastre, fiind în afara „plutoanelor” și grupărilor compacte.

DINCOLO DE POVESTE, ROMANUL

Constantin DRAM

CRITICA PROZEI

Madeleine Davidsohn scrie după cum simte, într-un mod natural, am putea spune, distanțându-se astfel de majoritatea clișeele ce particularizează o bună parte din scriitura agresiv modernistă a ultimelor decenii. Mai mult chiar, se poate observa, dincolo de multe alte posibile comentarii, că autoarea romanului *Femeile nopții* (Fundatia Culturală Libra, 2006) recurge la cea mai tradițională cale ce îi este cunoscută, aceea a recursului la avantajele povestirii clasice, fără artificios, fără dezvoltări spectaculare, fără abuz terminologic, fără recursul la un imaginar de succes imediat. Se ajunge astfel la propria rețetă de roman, fără un suport sigur asigurat de nararea senzaționalului spus direct, bazată doar de miracolul redării „indiscutabilului”, deoarece autoarea reiterează o probă dintotdeauna, aceea a simplității canonice.

Desigur, nu e deloc simplu să scrii simplu. Mai cu seamă atunci dezinvoltura se transformă în mareă; atunci când narațiunea curge firesc, fără dezvoltări insidioase, relevând plăcerea descrierilor captivante, a surprinderii corecte a psihologiilor, fără ca aceste aspecte să oblige, să determine mecanisme capcană ale narațiunii. Proza modernă ne introdusese în lumea „deziluziilor”, abandonând, în mare parte, ambiția literaturii tradiționale de a oferi confortul „iluziei” redării unei lumi recognoscibile; literatura curentă este departe de relaționarea tradițional-modernist. Într-o manieră care poate presupune renunțarea la orice fel de încadrare restrictivă. Din acest unghi, ceea ce se întâmplă cu romanul semnat de Madeleine Davidsohn este reconfortant, cititorul nemai fiind interesat de posibile contextualizări și interpretări, narațiunea în sine fiind suficientă.

Ca orice poveste clasică, și aceasta din romanul *Femeile nopții* este despre viață și moarte. Disparația

inginerului Adam Hartman, constructor pasionat, declanșează obligatorii reasezări, determinând spunerea de poveste, altfel și argumentată, deliberat naiv, în prolog: „Afară ploaia se porni cu stropi mari și repezi, dar blocul lor se vedea numai la doi pași. În dormitor, cu lampa aprinsă, norii negri înghițiseră lumina soarelui, cu ceaiul fierbinte pe noptieră, se cufundă în deliciul lecturii. Titlul cărții îi produse o adevărată surpriză. *SECRETELE DIN ROMANUL FLOREI*, iar dedicația de pe prima copertă îi spori emoția: *Prietenei mele Sonia, care nu și-a pierdut niciodată speranța că într-o zi voi deveni scriitoare.*”

Artificiul nu este nou, desigur, asigurând ficțiunii o poartă de comunicare cu realul figurat, doar că autoarea nu îi acordă nici măcar această curentă importanță, fiind mult mai preocupată de derularea corespunzătoare a poveștilor, dincolo de care se infiripă romanul. Există o astfel de narațiune care o privește pe „autoarea romanului”. Flora, fata venită din America, și care descoperă, în urma evenimentului declanșator (moartea inginerului Adam Hartman) o lume cu totul necunoscută, „o țară unde pietrele vorbesc, unde au locuit profeții, unde Dumnezeu a durat lumea”. Probabil că tonul dorit liric al începutului poate deconcerta, creînd o trimiteri spre naivitate („Scotoțesc în valiză. Amintiri. Le aflu învălmășite într-un geamantan prea burdușit. Poate nu voi reuși niciodată să le adun, poate nu voi reuși să-mi aștern gândurile pe hîrtie, să scriu romanul pe care mi-l doresc atît de mult. Dar trebuie, simt că trebuie să încerc.”) E, mai degrabă, o mimare, ce vrea să situeze un anume gen de personaj-narator, deoarece narațiunea va curge convingător, descriind, cu reală capacitate de surprindere, o lume insolită: „Fiecare petec de caldarîm gema de lume. Oamenii își croiau drum cu o înțeleală de necrezut, încoace și încolo. Alte reguli de civilizație.

Magazinele își expuneau marfa direct pe trotuar. Vînzătorii te acostau, te admonestau dacă nu te opreai dinaintea tarabelor improvizate. Sărăcie și lux, într-un peisaj unic. Contraste frapante, uimitoare. Diferențele de fus orar cu care încă nu se obișnuise o încurcau. E zece dimineata, dar ar putea fi la fel de bine și zece noaptea, în altă țară, în alt loc. Reclame sclipitoare, sofisticate, clișee hollywoodiene. Zone de realitate fără legătură între ele."

În asemenea secvențe se remarcă măiestria unei autoare care încearcă să surprindă realul, pe secvențe, dezvoltînd, cu adevărat, capacități meritorii la nivelul descrierii și al povestirii. Cum se va vedea și în narațiunea dezvoltată în acest roman, dincolo de cele cunoscute se ascund celelalte; or povestea, în care pătrunde fără premeditare Flora, conduce spre orizonturi ce ar fi rămas neconturate. Tabloul exotic al Israelului (și în asemenea pagini scriitoarea excelează, dovedind o mină sigură și capacitatea de a trece cu rapiditate de la o imagine la alta, ce fixează un anume joc al mentalităților) cu trimitere spre Tel Aviv și Beer Șeva este survolat, atunci cînd atenția ne este cuprinsă de o altă poveste, de această dată ușor elaborată. Numai personajul venit din America poate afla ceea ce fusese o taină a unei familii exemplare; descoperirea unui alt Hartman, în orașul universitar, cu toate amănunțele legate de o poveste de dragoste duplicitară, ce ar putea dinamita acuncea, dacă aceasta ar fi intenția declarată a autoarei. Doar că autoarea, în perspectiva reîntîlnirii cu Sonia („Doamne, cînd a trecut atîta timp... cînd? 12 ani. Două fete, emigrante în marea Americă, două puștance fără limbă, fără prieteni, una venită din Rusia, cea de a doua din România. Singurătatea le-a unit.”) construiește adevărata poveste dublă demonstrînd relativitatea poveștilor într-un roman. Aici, fiecare *text* are prioritatea sa. Dincolo de întîmplarea cu dragoste, dintre Sonia și Nir, prioritatea narativă degajă alte două povești: una este a Marei, enigmaticul copil din acest roman, cealaltă este povestea mamei acesteia, cuprinsă într-un jurnal sui-generis. „Cînd Sonia a intrat la creșă pentru infanț oară, a zărit-o într-un colț pe Mara, un copil al nimănui. Ținea în brațe o păpușă de cîrpă. O față negricioasă, cu ochii migdalati și un obrăzor cît un pumn. Fetița a rămas nepăsătoare la toate eforturile Soniei de a se apropia.”

Aici putem identifica principalele linii de forță ale romanului scris de Madeleine Davidsohn. Personajele devin credibile, experiențele de viață sînt cu adevărat demne de interes românesc, configurînd un adevărat roman în roman, la nivelul unui jurnal intitulat *Însemnările cele mai secrete scrise de IARANGA (IARA)*. Și totuși, ca poveste, e aceeași abordare la nivelul jocului de mentalități. O fată dintr-o familie de iacuci, o poveste de dragoste, o poveste de cunoaștere a lumii, o poveste despre iluzie și deziluzie, o poveste din care se naște cealaltă fată, Mara, cu dizabilități, foarte sensibilă pe linie artistică, de aici proiectîndu-se alte piste de semnificare ale narațiunii. Fetița Mara este cea care citește jurnalul scris de mama sa: „Mara citea ținîndu-și răsufarea. Întorcea foile cu ochii măriți de curiozitate și surpriză. Cel mai teribil i se părea faptul că mama avusese atunci exact vîrsta ei de-acum. Întorcînd foile Jurnalului, i se părea că devine uneori Ira ca și cum mama s-ar fi transformat în fiică sau că și cum ar fi existat numai o singură ființă, în planuri și lumi diferite. Era ca o transpunere în timp, o vrajă pe care filele îngălbenite o exercitau asupra ei.” Dincolo de poveste, desigur, romanul. Un roman în care descoperim vraja cuvintelor care comunică mai mult decît arată, în care evenimentele declanșează fisuri mai mici sau mai mari, în care moartea este reper pentru celelalte întîmplări, adică rupturi, întîlniri, despărțiri, în care, învingătoare sau învinse, personajele au de spus ceva, mult mai semnificativ decît gestul în sine, în care nici măcar nu se dramatizează, autoarea intuind corect faptul că dramatismul ar putea minimaliza o curgere firească a unor zone de existență, pe care ea le investighează corect, relevîndu-le în și printr-o poveste care poate sau nu să dezlege misterul. Rolul autorului este și acela de a ne putta prin mistere cu scopul de a le lămurii sau nu, dimpreună cu noi.

Rămîn, în primul rînd, într-un roman construit cu siguranța profesionistului, roman care se desprinde dintr-o sumă de povești, acele „femei ale nopții”, caracterizate prin voință și tenacitate, puternice și semnificative, constituind adevăratul hant ce alătură, secvență cu secvență, zonă cu zonă, posibila iluzie a realității.

RĂZBUNAREA INEFABILULUI

Dan MĂNUȚĂ

CRITICA CRITICII

Interpretation als Rache des Intellekts an der Kunst.

„Interpretarea seamănă cu o răzbunare a intelectului asupra artei” – așa își intitulează Axel Spree unul din capitolele studiului său *Kritik der Interpretation* (München, Ferdinand Schöningh, 1995). Teoreticianul german atinge unul din punctele sensibile a ceea ce se numește „interpretare”, anume neputința vădită a rațiunii de a-și explica ceea ce există dincolo de silogism sau de discursul nestandardizat. Altfel spus, de a-și explica inefabilul. Nu a reușit. Și atunci, s-a răzbunat, descoperind... interpretarea.

Dintotdeauna omul a căutat să afle ce și dacă există ceva îndărătul a ceea ce i se înfățișează. Deja am comis eu însumi, în fraza anterioară, o afirmație contestabilă: „ce se află” presupune că admit existența unei lumi reale, în timp ce „dacă se află” presupune o abordare din perspectiva datoriei morale. Orice atitudine am adopta, nu putem neglija un aspect fundamental, anume existența sau non-existența unui „adevăr”. Care ar fi calea (sau căile) pentru a-l dobândi ar fi următoarea întrebare obligatorie. Ar fi o cale sentimentală sau o cale rațională? Simplificând mult lucrurile: ar fi vorba de credință sau de înțelegere? Și, dacă alegem cea de a doua variantă: ce legătură există între adevăr și rațiune? Și, mai departe: „rațiune” înseamnă o aspirație sau este o facultate umană? Dacă este o facultate, atunci nu este mai corect să i se spună „raționalitate”? Și, iarăși mai departe: prin ce mijloc (sau mijloace) activează aceasta? Prin „interpretare”?

Cum se constată, întrebările nu țin de sfera esteticului sau țin de sfera unei estetici care, cîndva, făcea parte integrantă din filosofie. Tocmai de aici a plecat Paul Cornea în încercarea de a lămuri multiplele

aspecte ale unei controversate chestiuni: *Interpretare și raționalitate* (Iași, Editura Polirom, 2006, 400 p.). Este clar că ne aflăm în fața unei exegeze circumscrie unui proiect propriu extrem de amplu, care a debutat cu *Introducere în teoria lecturii* (1988). Paul Cornea a vizat două aspecte importante ale aceluiași proces: *lectura*, ca o primă și obligatorie legătură cu textul, și *interpretarea*, ca o cale de înțelegere a acestuia. Poate, mai degrabă, de descifrare a acestuia. M-am corectat, tocmai pentru că Paul Cornea încadrează „textul” într-un ansamblu foarte larg și complex, din necesitatea, acut resimțită, de situare nu numai metodologică. Textul – orice text și, cum se va vedea, cu atât mai mult textul literar – este atât de complex, încît nu poate fi apropiat în mod unilateral. De aici, a rezultat un proces de clarificare a termenilor, a ustensilelor de lucru. De aceea, Paul Cornea se oprește, întâi de toate, asupra sus amintitei „înțelegeri”, privită sub multiplele ei sensuri. Chiar de la acest prim capitol, se remarcă o însușire de căpetenie a exegezei lui Paul Cornea, anume echilibrul aprecierilor. Nu trec cu vederea nici caracterul exhaustiv a documentării, care este una de tip superior academic, atentă la toate aparițiile domeniului, din dorința de a nu omite vreo opinie care, se presupune, ar putea aduce puncte de vedere demne de atenție. O atare caracteristică, proprie lui Paul Cornea, din dorința de delimitare cât mai exactă a obiectivului, era vizibilă și în volumul dedicat „lecturii”. Acum însă aria este de-a binelea impresionantă. Și ar rămîne la un asemenea stadiu onorabil, dacă nu ar sprijini o altă caracteristică, de această dată fundamentală, vădită în toate studiile lui Paul Cornea, anume contextualizarea. Nu știu ce anume să așez în prim-plan: spiritul teoretic ori spiritul istoric. Fără îndoială că Paul Cornea le posedă pe amîndouă, chiar cu asupra de măsură. „Spirit istoric” vrea să zică aprecierea unui fenomen în conformitate cu timpul și locul în

care acesta s-a produs. Așa a judecat Paul Cornea în special romantismul nostru, căruia i-a căutat „originile”. O epocă agitată precum aceea a „începutului de drum” din prima jumătate a secolului al XIX-lea provoca la căutarea cauzelor și efectelor, îndemnând parcă de la sine către răscolirea istoriei și către evitarea speculațiilor. De la sine că, plonjind în virtuțile ametoare ale disputelor despre „interpretare”, pasiunea pentru istorie nu putea fi lăsată pe dinafară. Este motivul pentru care fiecărei chestiuni abordate i se cercetează originile. În *Interpretare și raționalitate*, excursurile sînt nu numai obișnuite, ci constituie însăși substanța exegezei. Atît de firești, încît produc certitudinea că altfel nu se putea. Se pleacă, după cum am amintit, de la „înțelegere”, ca act fundamental al cunoașterii și comunicării, punîndu-se astfel bazele modalităților de a înțelege „interpretarea”. Nu mai surprinde defel să înțelegăm frecvent recursul la etimologie, procedeu care nu ține de preceptele cutărei școli filosofice, dar i-a fost propriu lui Paul Cornea din totdeauna, de vreme ce „etimologie” înseamnă „origine”. Pe această cale, judecarea opiniilor intrate, de-a lungul timpului, în concurență, devine mai lesnicioasă, deoarece urmărește rădăcina (sau rădăcinile) cuvîntului. Care cuvînt închide în sine o întreagă lume. Nu cred că a rămas vreo școală filosofică importantă care să se fi pronunțat în materie cu oarecare legitimitate și care să nu fi fost amintită de Paul Cornea la locul cuvenit. Din antichitatea greco-latină, pînă în apropierea zilelor noastre, chiar dacă, așa cum se susține undeva, „agenda mea (P. C. – n.n.) nu a inclus proiectul unei cuprinderi exhaustive a opiniilor pronunțate în această privință”. Nu este vorba de erudiție deșartă, ci de efortul de limpezire (și de auto-limpezire) pe care îl înlesnește recursul la istorie. Lucrurile devin, așa zice – pe dată, mai clare, stratificîndu-se oarecum din aproape în aproape. Am învățat de la Theofil Simenschky, care mi-a fost profesor la facultate, să respect acest fel de abordare a unei chestiuni. Adică, fiind vorba despre indoeuropeanistică, să reconstituim o rădăcină protoindoeuropeană, de la aceasta să ajung la vocabula indoeuropeană, iar de aici la vocabula greacă, latină, franceză, germană, rusă sau românească. Excursia printr-o pădure de semificații vechi de cîteva bune mii de ani te învață să deslușești repede o potecă întortocheată de un drum drept sau un adevăr vechi de cînd lumea de bilbajala

incoerentă a cîte unui bonjurist „postmodern” famelic.

Tot astfel și în cazul de față. Paul Cornea deslușește adevăruri vechi de cînd... raționalitatea și interpretarea, plecînd de la Platon și Aristotel, trecînd prin Kant, Dobrogeanu-Gherea ori Wittgenstein și ajungînd la Gilbert Durand și Ioan Petru Culianu. Și de aici la ceea ce sînt numite „critici postmoderne la adresa raționalității”. Este, totuși, cam singurul lucru pe care nu prea îl înțeleg: era oare necesară folosirea și, implicit, credibilizarea, în exegeza lui Paul Cornea, a termenului de „postmodern”? Doar pentru că este la modă? Doar pentru că ar sări ca arși veleitarii care se adăpostesc sub o umbrelă cîrpită? Dincolo de această rezervă – măruntă, totuși – impresionează sistematizarea extrem de riguroasă a unui imens material, cu deosebire din cîmpurile german, englez, francez, italian, american, adică din acele orientări care s-au impus în domeniul abordat. Să precizez: care s-au impus în discutarea anumitor aspecte ale acestuia. Și acestea nu sînt deloc puține. Amintesc doar cîteva: genurile interpretării, substructuri și contexte, condiționarea socio-culturală, oral și scriptic, funcționarea, strategiile și limitele interpretării, validarea. Toate acestea au în vedere situațiile cotidiene, de la banala problemă „știu ce fac cînd îmi cumpăr o cămașă?” pînă la disputele filosofice ori științifice. Altfel spus: de la spontaneitate la – să zicem – premeditare.

O chestiune care ne interesează în mod particular este aceea a locului interpretării operei de artă. Altfel spus, al criticii (literare, de teatru, de arte plastice, de muzică). Chestiunea este extrem de veche, rezolvată uneori la modul dilematic. „Interpretării” i-a fost opusă „descrierea”. A făcut-o Susan Sontag, într-o celebră intervenție din 1967: *Against Interpretation*. (Cum eseuul acesta nu a fost încă tradus la noi, dau un scurt fragment, care să ne pună cît de puțin în temă cu modul american de a privi lucrurile: „azi e o vreme în care interpretarea ne apare drept vizibil reacționară, sufocantă. Precum gazele automobilelor și ale industriei grele, care otrăvesc atmosfera urbană, tot astfel efuziile interpretării artei otrăvesc sensibilitatea noastră”). Discutarea „interpretării” a fost reluată, ceva mai tîrziu, în 1981 și 1984, tot de un american, Hilary Putnam. Firește, cei doi sînt amintiți de Paul Cornea. După cum este amintit și Nietzsche: „nu există

fapte, ci numai interpretări". Care ar fi statutul criticului (istoricului) literar? Putnam nu ezită să afirme cu putere că problema principală a interpretării este gradul ei de obiectivitate (în *Reason, Truth, History*, 1981); mai precis, gradul de adaptare reciprocă a două tipuri de discurs, adaptare care țintește ceea ce tot el va numi, într-un studiu din 1984, *The Craving for Objectivity* (năzuința spre obiectivitate). Cum (sau dacă) ar putea deveni compatibile două paradigme diferite – iată o întrebare esențială, ridicată nu numai de Putnam. Convins că respingerea „interpretării” ar duce la o absolutizare a relativismului, el o consideră, totuși, drept un rău necesar, deoarece, prin labilitățile pe care le încumbă, nu duce la o, fatală, cunoaștere absolută. Oricum, este departe de poziția lui W. Wimsat, care afirmase ritos: „a judeca un poem este tot una cu a judeca o prăjitură sau o mașină”.

Pentru literatura română, hrănită din belșug de impresionismul Iovinescian și călinescian, punerea la îndoială a „interpretării” este un delict de lezmajestate: foiletoniștii ar protesta vehement, cerînd reintroducerea regalității detronate. Și nu numai ei. Și subsemnatul, spre exemplu, crescut, ca atîția alții, în cultul călinescianismului, a fost revoltat profund cînd a citit, la vremea respectivă, rîndurile de mai sus ale lui Sontag. Numai că, intrînd noi și într-o Europă literară, trebuie să ținem seamă și de ceea ce se spune pe acolo, fără ca, totuși, să absolutizăm cutare sau cutare opinie. Nu putem însă omite că, de mai mult timp, critica literară europeană, ca și aceea nord-americană, se arată extrem de rezervată atît în ceea ce privește „interpretarea”, cît și un aspect esențial al ei, anume: evaluarea. Într-o revistă prestigioasă, cum este „Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik”, din 1988, s-a dezbătut ceea ce un participant a numit „declinul inevitabil al practicii de critică literară”. La noi, o abordare amplă și documentată a acestei chestiuni arzătoare a fost făcută de Adrian Marino, încă din 1968, în excelenta sa *Introducere în critica literară*.

Cine dorește să se informeze asupra părerilor lui Paul Cornea în această privință trebuie să se întoarcă la volumul dedicat lecturii. Aici, firese, chestiunea este discutată oarecum tangențial, altele fiind scopurile urmărite. Poziția este următoarea: „la baza raportului dintre textul literar și cititor stă tot principiul «cooperării», ca și în cazul relației text-

comunicativ-cititor, numai că acesta funcționează în condițiile disimetriei dintre semnificant și semnificat. Mai mult, apelul la cooperare îmi pare cu atît mai indispensabil, cu cît textul vrea să-și manifeste mai puternic singularitatea, este mai original și mai elaborat”. Ori, cum se afirmă în alt loc, „literaritatea îmi pare a fi caracterizată adecvat în zilele noastre prin două convenții: «ficționalitatea» și «expresivitatea»”. Și mai încolo: „«Construim» sensul operei prin investiție subiectivă, pe măsură ce o citim” și, totodată, „îi «descoperim» semnificația (nu neapărat cea intenționată de autor, cît cea pe care o concretizăm individual, în funcție de structurarea ei și de convergența componentelor sintactico-semantice)”. Nu este vorba de lucruri foarte noi. Dar opiniile exprimate de Paul Cornea sînt spuse răsplat și numai după examinarea atentă a altor numeroase și serioase opinii. Aici, el se întâlnește, după cîte cunosc, mai ales cu exegeții germani și englezi (nord-americani). Iar definiția pe care o dă „interpretării” este o sinteză pragmatică: „interpretarea este o formă operațională a raționalității”.

Prin cercetarea sa, unică în literatura noastră de specialitate, Paul Cornea realizează o sincronizare cu exegeza mondială în materie. Pe de altă parte, va descuraja, sper eu, atît practica păguboasă a criticii sterile de tip universitar, cît și zglobia nonșalanță a foiletonistului.

CRONICA LITERARĂ

CONVORBIRI LITERARE

NOSTALGIA ANDROGINULUI

Adrian Dinu RACHIERU

Anunțându-și o triumfătoare „întoarcere la poezie”, Cristian Livescu (vezi „Convorbiri literare”, nr.8/2003) își oferea un zbor planat și descoperirea, cercetînd teritoriul liric, o lagună liniștită, după un „deceniu de amotie”. Așa să fie oare? Aș zice că dimpotrivă. Ne zbatem, cred, într-o „veselă” confuzie a valorilor, pe fundalul unei teribile zarve. Acest vacarm generalizat, centrifugal, firesc, poate, după monologul dictatorial, n-a reușit – deocamdată, cel puțin – să erodeze canonul. El încă rezistă dar scara e pe valuri (observa regretatul Laurențiu Ulici) și decanonizarea se „derulează” (ca să folosese și cu lemnosul limbaj postdecembrist). Ofensiva noilor veniți înseamnă și „lupta cu statuile”. Ravagii face însă „critica de cumetrie” (de gașcă). Fiecare cu haita lui! – vorba unui prozator, iată devisa. Buluceala autorilor, agresivitatea/ solidarizarea generaționistă, clasamentele zonale (încropite de strategii de cafenea) și promovarea zgomotoasă a valorilor „de grup” (literar), cu rol substitutiv, ilicit, ar cere, salvator, *revigorarea spiritului critic*. Observ că spiritul critic, purtat de voci autorizate, recunoscute ca atare, a amuțit în timp ce criticismul (pe de o parte) ori superlativita (pe de altă parte) fac ravagii. Iar autoritățile s-au cam ofilit sau, acuzînd lehamitea, au abandonat. Nume mari nu se prea văd la orizont. Predarea ștafetei întîrzie iar confuzia se înstăpînește.

Iată contextul în care noii veniți („douămîștii”) vor să-și probeze „forța de ruptură”, cum mărturisea Claudiu Komartin, într-un articol scris „pe nerăsuflate”. Iar prima condiție, descoperirea – întemeiat – junele poet ar fi să scrie *biue*. Deocamdată însă o multă gălăgie, potop de laude în familie, autoiluzionare; chiar derută și bravadă, insurgență fiind împinsă uneori în huliganism. Evident, nu e cazul să generalizăm. Și apoi nu înconformismul e blamabil. Dar sub steagul lui defilează cei care au declarat război pudibonderiei aruncînd, șocant, pe piața literară stihuri licențioase și impunînd, prin „utilizare bătoasă” (cf. Gh. Grigore), tonul vulgar.

Pansexualismul actual livrează, fără economie, scîrboșenii pricopsindu-ne cu excremente verbale. E vorba de o direcție care, zic unii, se va stinge prin uzaj masiv. Ceata vulgarofililor crește însă, „poezia falocratică” invocă dezinhibarea și exhibiționismul, exploatînd sugestiile erotizării „soft” și consumerismul în floare. Nu cerem – nota ferm dl. Grigore („Oglinda literară”, nr.21/ septembrie 2003) – ca tema sexuală să fie proscrisă. Doamne ferește! Judecînd sociologic, observăm doar că această comercializare a vieții hrănește *subliteratura*, biciuind gustul estetic. Literatura de consum devine frenetică sexualizare publicitară glorificînd, prin violență verbală, corpul – capital și „infuzia perifericului”. Culmea e că se vrea literatură de avangardă și crede, deloc inocent, că abolirea cenzurii înseamnă și dispariția auto-cenzurii. Și mă tem că ucide fiorul liric.

Iată cîteva premise care ne-ar obliga să cercetăm viitorul poeziei. Va supraviețui ea în epoca post-culturală? S-au găsit critici gata să o trimită cu voioșie la eșafod, nefiind cică produs de export. Nevandabil, adică. Apoi experimentalismul, cîta vreme rămîne în prizonieratul tehnicismului steril, se dezinteresează de om; cade în ludice exerciții de autoadmirație și amină *sine die* recuperarea omeneșului. Poate că postmodernismul o fi chiar pseudonimul narcisismului, cum spune cineva (și ne încearcă bănuiala că nu se înșală). Și iată apare acum, triumfător, acest masiv curent, victimizînd ultimul val, încoșebî. Dar *linia Gălățanu*, cu faimosul „poetus captivus” deja stîrnise rumoare. Deja devenise *vizibilă*. Fiindcă aici e problema.

Dincolo de bizarenia de a fi tirată într-un nedrept „proces” (chestiune pe care o încredințăm aceluși domn Grigore), poezia e sabotată, vai, din interior. Pe de o parte, inflația lirică înecînd peisajul, pe de altă explozia vulgarității, afișînd dezinvolt cinismul. Se amăgeau oare cei care mărturiseau că prin poezie

POEZIE

„citim” viitorul, oblojindu-ne sufletul? Deromantizarea ne-a cotopt iremediabil? Să mai sperăm că legea pendulului funcționează în lirica noastră? Orice exces trezește, ne amintim, reacția inversă. Adică – profetea cineva – dacă neoromantismul bate la ușă să așteptăm ca unda vulgarofilă să-și epuizeze interesul. Să crape, ca orice modă; fiindcă modele mor tinere...

Am propus această (prea) lungă introducere pentru a poposi asupra unui op care merită tot interesul și, mai ales, pentru a atrage atenția asupra unei poete (trăind în Suceava) care ar merita alt tratament critic, ieșind, sperăm, din indiferența politicoasă care o înconjoară. Doar părelnic aliniată optzecismului (de vreme ce, recent, a seos la AXA, editura girată de Gellu Dorian, *Oglinda fractală*, în deja prestigioasa serie „La Steaua”^{*}), Viorica Petrovici dovedește, vizibil acum, că este poetă cu program (e drept, potrivit „educației optzeciste”). Mai mult, aparent „aeriană”, ruptă de presiunile cotidianului și, totuși, insistentă, eficientă, bine așezată într-o proximitate pragmatică, ocupându-se, cu generozitate și cu grijă maternală, de viitoarele condeie în pepinierele cenacliere, ea se încumeta să iasă în lume, editorial vorbind, abia în 1997; deci, cu mare întârziere, tentată, bănuim, să recureze – prin ritmul aparițiilor – lunga tăcere.

Ființă pasională, vibratilă, trăind romantic ca o „ardere vie” și transferind în poezie prea-plinul sufletesc, Viorica Petrovici se vrea mireasa cerului. Poeta-pasăre, străbătând „ploile de aur ale eternului” cunoaște doar limbajul iubirii, seriam cîndva. Ea, un necurmat „izvor de cîntec”, invocă cu har extatic (vădind grija artizanală) divinitatea ocrotitoare, ploile diafane, vârtejul alb, dansul nupțial, tandrețea luminii; și ne face părtași la beatitudinea încercată de un temperament solar, aflînd în poezie leacul la cutremurătoare singurătate. Paradoxal, acest lirism luminos, bîntuit de „ispitiri orientale” (Radu Cărneci), rîvnind seninătatea, decolînd spre lumi visate, într-un spațiu rarefiat, muzical face casă bună cu hiperluciditatea cîtă vreme poeta – „o întrebare suspendată” – activează vederea lăuntrică. Sinele bogat reverberază, dăruirea se consumă pînă la pierderea de sine. Iubirea devine o cale de cunoaștere, mai exact singurul limbaj cunoscut. Iar ființa interioară se dovedește neîncăpătoare pentru acest tumult, sedus de inefabil și transfigurare. Trăirea erotică, frenetică, atrasă – deopotrivă – de senzorialitatea gîlîitoare și rîvnind, cu intensitate, apropierea de divinitate suportă combustia transfigurării. Descărcările pasionale, energia pulsatilă, extatismul

conduc, inevitabil, la spiritualizare, la de-materializare. Dar poeta știe prea bine că „Dureră e mai aproape de om / Decît înțelepciunea”; pricină pentru care urmează o deviză nichitiană: „Să fii fericit cînd ești de față”. Or, căutînd fără istov frumusețea (care – sîntem preveniți – durează cît o înflorire), risipindu-și prea-plinul sufletesc pentru a anula răul lumii, ura care nu obosește, vidul sufletesc, Viorica Petrovici ne invită, de fapt, să călătorim spre izvoare. Să regăsim, altfel spus, *omul arhaic* prin acest „zbor înspre izvor”, mînați de o religiozitate discretă, pipăind sacrul camuflat, fără ostentativitate și fără a exploata – industriuos și zgomoș – preceptele teologice. Mai degrabă am zice că sîntem în preajma tainei blagiene (crezută în apropiere) deși, în cazul poetei noastre, percepția magică a fenomenului, dizolvînd și ambiguizînd contururile, ne propune alerte reflexii „într-un joc de oglinzi”. Intrăm, de fapt, în paranormal, translăm „în altă geometrie”. *Candoarea, transfigurarea, inițierea* – ar fi, rezumativ spus, treptele acestei deveniri poetice, exploatînd acum cunoașterea extrasenzorială. În transă, traversînd un șir de existențe, atingînd starea de visare după ce, într-un zbor continuu (anulînd timpul), poeta, ieșind din trup, naveta „între două țărîmuri” (cum suna titlul unui volum din 2004), ea – devenind un sorb vertical, de vibrație cosmică – descoperă singurătatea. Alchimia tantrică (altădată) și vibrația cîntecului (acum „una cu tăcerea”) întrețin acest zbor magic, un neînterupt transfer de energie, transparența. O altă geometrie, așadar, inaccesibilă neinițiaților. Chiar ușor pedantă (uncori), cu excесе cumva didactice (toemai pentru a ne lămuri, oferindu-ne explicațiile trebuitoare), de izbitoare bogăție lingvistică, poezia Vioricăi Petrovici, manevrînd dezinvolt neologisme rămîne, totuși, „un izvor de cîntec”. Deși denunță precaritatea prezentului, deși recunoaște deșertăciunea unei lumi care și-a pierdut/ vidat sensul, această poezie este un imn al bucuriei. Pendulînd între suferință și visare, de caracter exorcist (cf. Rodica Mureșan), lirica d-nei Petrovici se hrănește cu „nectarul dualității”. Îmbătată de beatitudine, ea poartă – mai degrabă voalat – *nostalgia androginului*, acest mesaj subliminal fiind lansat de cea care se înfățișează în irealitatea lumii ca o „iluzorie formă de femeie”. O voce care impune, care scrie *altfel*, străină de ticurile optzeciste, o poetă care urcă fără proptele / cîrje de grup și zgomot publicitar. Și care merită urmărirea.

^{*} Viorica Petrovici, *Oglinda fractală*, Ed. AXA, Botoșani, 2006.

PATA OARBĂ

Vasile SPIRIDON

„Marile jocuri” ale existenței, din romanul cu același titlu al Aurei Christi („Ideea Europeană”, 2006), au mize nef(ș)puse la vedere, iar „jocul secund”, „mai pur”, reflectă profesiunea de credință raportată la esul filosofic și la istoria culturii. Meditația aplicată (în sensul pe care îl dau francezii, de sîrguință sau de seriozitate) asupra existenței și a lumii în general este exuberantă și presărată cu numeroase divagații și polemici pe marginea unor problematizări despre viețuirea seculară și milenară. Se discută înfocat despre: ars vivendi și ars moriendi; despre auroral și crepuscular; despre dostoevskianism și nietzscheanism; despre finitudine și veșnicie; despre credință și tăgădă; despre păcat și minuire; despre prietenie și legături de sînge și despre relația nou-testamentară maestru-ucenic, alături de altele, de extracție brebaniană: pîndă-seduție; voință de putere-supușenie.

Motivul principal dezvoltat – moartea și privirea – sînt analizate pertinent, într-una din cele două postfețe, intitulată Exerciții de descriere, de către autoarea Științei morții și a schiței de portret Camil Petrescu (am numit-o pe Lina Petras). Ambele spaime – a finitudinii și a cecității –, încercate de personajul central Akulina Jușkov, produc drame adînci și aș adăuga prezența sindromului de „pată oarbă” („blindsight”, în engleză) în cadrul cărui suferință nu are o experiență vizuală conștientă într-o anumită direcție și totuși aceasta se manifestă mult mai bine decît în cazul aceleia a unui orb, dacă are de îndeplinit diferite sarcini ce implică localizarea spațială a obiectelor în acea regiune. Din punct de vedere filosofic, acest sindrom ilustrează complexitatea proceselor mentale care pot apărea dincolo de pragul conștiinței celui încercat de o asemenea afecțiune. Datorită insuficienței văzului, „Ina-Lina-Akulina asculta cu azel ultra-auz bachelardian, cu ochii din cap, din piept, dintr-o coastă. Era, toată, ea o ureche sensibilizată la maximum, ea un arc întins de un luptător robust, înalt, pîit în umbra lăuntrică a femeii, umbră pururi gata de luptă. Cuvintele cădeau pe-timpunul-urechii-care-era-femeia și scoteau zgomete surde, ascuțite, apoi un sor de bubuit [...]” (p. 101).

Trama epică este plasată într-o localitate izolată undeva pe Valea Prahovei (impropriu spus aici „vale”, întrucît ideea majoră care se degajă din roman este aceea de a accede spre muntele „magic”, „vrăjit”, de la sărbători „instinctual de ucișag al muntelui”). Perimetrul acțiunii este delimitat de vila în care sînt adunate personajele, mănăstirea deloc moritofantă din apropiere, o cabană vîntorească și o pensiune.

Se alternează reuniuni din holul sau camerele vilei cu întâlniri și întîmplări petrecute în incinta mănăstirii. Convivii (bună parte nutrirînd stări echoviene) fac parte din lumea artiștilor plastici bucureșteni, dar și din a celor cu ascendențe basarabene sau rusești. Total se petrece la sfîrșitul secolului trecut, în agitații ani postdecembriști, temperați de nemeroase pasaje retrospective, unele prea lungi, despre antecesorii și antecedente proprii personajelor convocate.

Discuțiile sînt lungi și monotone, aducîndu-se în prim-plan nume celebre de filosofi, artiști plastici, compozitori și scriitori (îndeosebi occidentali și ruși), mai ales ale lui Dostoevski și Nietzsche. Stările eterate, elevate, circumscrise ambientului firesc al confesiunilor și „simpozioanelor” puse sub semnul decadenței. Aceste adevărate „banchete” prelungite din holul vilei, din chilia Flaviei-Dominica și din restaurantul pensiunii sînt contrapunctate și ele de profunde drame și de conflicte ce se precipită pe panta criminalității și a sinuciderilor.

Akulina provine dintr-o familie de „intelectuali burghezi” de dincolo de Prut și a primit o educație dată la o intersecție culturală trilingvă (română, rusă și franceză). Ajunsă la vîrsta christică și atrasă deopotrivă de experiența erotică și thianatică, ea este încercată de spaime și compensează deficitul fizic și psihic prin exersarea darului imaginației. Își temperează exaltarea prin exercițiul scrisului: este autoare de poezii, eseuri, traduceri și romane, dintre care unul are un titlu semnificativ, *Globul singuraticilor*, întrucît ea însăși a devenit solitară după ce a resimțit că, odată cu afecțiunea la ochi, ființa îi este radiată de „soarele negru al disperării”. Pe „globul singuraticilor” pe care l-a modelat, Aura Christi a combinat ingenios epicul, poeticul și dramaticul, pentru a surprinde depresiile „corpului psihic”, exesele și dramele unor femei sfîșiate de contradicții și dezorientate, asemenea bărbaților din preajmă, cu excepția sculptorului Andrei Rogujiv, care percepe fidel convulsile lumii, dar le și stăpînește prin puterea creației.

Sușa Cerven („pătratul umblător” cu „temperament de vagabond”) o sîlăiește pe Sena, traumatizată cîndva de tatăl său, Boris, cu supunerea și, prin urmare, „femeia cu cicatrice” le va asocia comportamentul casmii, îndrăgindu-l pe violator, cărui i se sapane precum o victimă fascinată de propriul călău. [...] Aura Christi știe cum să urce peste cora verismului și să practice un evoluat zohism al capcanei

PROZĂ

sințurilor, crud, de maximă sugestie, străin de orice pudoare malativă. Nu percepem decât deruta, ieșirea din sine, secreta dorință încărcată de magnetism fără scăpare” – remarcă avizatul cercetător al naturalismului Henri Zalis (În pânjeniișul eposului consistent, în „Contemporanul”, nr. 3/2007). Ei vor forma un cuplu clădit pe manifestarea violenței.

Creștină nepracticantă (tandem matusii sale, profesoara Flavia, călugăriță sub numele Domnica, și celorlalte tinere mirese ale lui Iisus de la mănăstire, care se înfruptă, fără constrință interdicției, din dulceața păcatului), Akulina-Slavia se refugiază adeseori în incinta monastică pentru a se sustrage mizeriilor cotidianului și nevrozelor și citește tratate despre demonologie și cărți despre masoni, templieri ori iudaism. Sub semnul împărțimii se situează relația ei cu fratele (re)găsit Veaceslav, arhitect de interioare care a avut o copilărie și o adolescență cumplite, fiind ținut în regim recluzionar din cauza epidermei de crocodil, ale cărei reminiscențe solzoase le poartă și la maturitate. Frații, care nu se mai văzuseră din copilărie (și atunci, destul de vag), ajung la o relație incestuoasă – în fond, și o reiterare cu accente naturalist-decadente a iubirii de ordină dintre tatăl lor, Dimitrie (legat de înalturi prin faptul că este ofițer de aviație), cu matusa lui, Flavia-Domnica. În același timp, totul corespunde mai vechii tentative mitice de a reface unitatea originară. Finalmente, cei doi vor căuta împlinirea în lumea de dincolo, sinucigându-se estetizant, printre lebede, fluturi și porumbei (cîntec final al efemerului și al păcii eterne). Astfel, Frumosul din triada platoniceă obăduiește mai multe polarități: binele și răul; realitatea și ficțiunea; păcatul și mîntuirea; viața și moartea.

„Fi nordică: imită-ți propria natură”, o îndemnase matusa Flavia-Domnica pe cea ce se simțea o exilată în spațiul sudic. Funcția pendulă a Akulinei între Eros și Thanatos sfîrșește prin opțiunea pentru cel de-al doilea termen. Ispita morții a contractat-o prin transferuri de vitalitate, susținute de propria creație și de formația livrescă achiziționată. În acest sens, o explicație pertinentă o aflăm în a doua postfață la roman, Rostirea, masca, viul, semnată de către esteticianul Ion Imoși. „Morțile aglomerate spre final, încununate prin sinuciderea «fraților de sine», sînt ele resingite de cititor ca tragedii veritabile? Sau, poetica romanului e mai degrabă esteticocentristă, frumosul, cu valoare supremă, obăduind viața și moartea, binele și răul, păcatul și mîntuirea? S-ar putea afla aici marca autoarei noastre, forțînd oarecum învățătura lui Nietzsche și la distanță considerabilă – cred eu – de mesajul lui Dostoevski. După cum, filtrarea existenței prin cultură, a epicului prin herese ar face parte, de asemenea, din poetica umării”.

Finalul romanului *Marile jocuri* este copleșit de un set de morți – în doi, în trei, în cîți vrei: moare Axenia (mama Akulinei și a lui Veaceslav, micină numită astfel de către aceștia); călugărița Dina, preferînd recluziunea monahală dragostei, este spînzurată de iubul ei, un student în teologie, care apoi se sinucide; alte ritualuri exorcizatoare

pseudocreștine produc victime (Mateia, suferindă de o formă de autism numită sindromul lui Asperger, este răstignită de un duhovnic impostor și de alte două călugărițe – cu trimitere vizibilă la cazul thanatic de la... Tamacu). Iar finalul coincide cu sinuciderea fraților incestuoși Akulina la Veaceslav, urmărită parcă de un blestem de tragedie veche aruncat asupra întregii familii. Fervoarea jocului și a dansului, excesul de vitalitate și fuga de moarte – de sorginte nietzscheană – deviază credința creștină de natură dostoevskiană a Akuline înspre o frenezie dionisiacă. „Marile jocuri” vitaliste de nuanță neo-expressionistă sînt vegheate de moarte ca însoțitoare ale vieții, imbricarea lor dovedind adăpare practicilor creștine de la sursele eretice sau păgîne. Iar zeii sînt invocați nu o dată de-a lungul romanului.

Eroina sfîrșește prin a celebra practici rituale pseudocreștine (asemenea lui Sașa Cerven, care se desfășoară pe o scenă dionisiacă într-un dans ritualic păgîn). Nici Veaceslav nu gîndește altfel: „Eu prefer barbarul primitiv, liber de obligații, relativ liber, trăind în sînul naturii, în leagănul unui generos păgînism; da, prefer barbarul condamnat benefic la libertatea de a supraviețui, condamnat prin naștere la libertate și la un grad redus de corupție. [...] Păgînismul e soluția. Păgînismul și existența în miezul naturii” (p. 349-350).

Personajele nu sînt... personalizate întotdeauna, nu au consistență „carnăsoasă”. În funcție de circumstanțe, stilul conversativ deviază înspre introspectiv și se antrenează în monologuri, dialoguri și coloquii pe nepusă masă. Divagațiile, excursiile și parantezele despre marile teme existențiale sînt făcute cu patetism. Obsedate de aerul tare al înălțimilor, personajele execută roți imperiale de vultur deasupra adevărilor din totdeauna ale ființei, abordate în planuri maiestuoase: prietenie, iubire, ură, crimă, triadă sau incest. Caracterul escitic și pseudo-autobiografie al romanului a determinat-o pe postfațatoarea Irina Petras să vorbească despre „autoficțiune în canon (muzical)”, protagoniști reprezentînd multiplele fațete reale, imaginate, ficționale, posibile, visate ale romancierei. Bunăoară, Akulina Jușcov a fost numele unei străbuni a autoarei și se recunoște în confesiunea insistent analitică și alte motive biografice transferate protagonistei.

Aura Christi nutrește ambiția să ducă la bun sfîrșit un ciclu tetralogic polifonic, al cărui supratitlu, *Vultur de noapte*, este împrumutat de la titlul primului roman, în ediția întâi, și cuprinde *Sculptorul*, *Noaptea străinului*, *Marile jocuri* și (urmăzând să apară) *Zăpada mieilor*. În *Marile jocuri*, totul este condensat în cîteva zile: unitatea de spațiu montan și de timp aspirînd la o construcție românească de factură clusietzană în care ființa este împovărată de eșecuri dilematice și întrevide spectrul morții. Aura Christi este o „arhitectă de interioare” care surprinde foarte bine, prin gestulația expansivă și patetismul dramatic tipic moldovenesc, fluxul existențial în totalitate cînd melisă, cînd crepusculul nostalgic.

CICĂ UN CRONICAR (PRE NUMELE SĂU DAN C. MIHĂILESCU)...

Bogdan CREȚU

Dintre exegeții noștri, Dan C. Mihăilescu este, la ora actuală, cel mai vizibil, reușind să recâștige acel insistent deplins prestigiu al criticului de dinainte de 1989. Ceea ce atrage la el și îi asigură de nu încrederea, măcar simpatia publicului este, în primul rând, naturaletă, firescul comunicării directe, franchețea, faptul că se vede limpede că e pasionat de ceea ce face și mereu dispus să-și relativizeze, chiar dacă uneori cu smerit orgoliu, contribuțiile. Deși departe de a inspira un exces de vlagă, deși, când îl privești, nu elasticitatea pare a fi calitatea sa *maîtresse*, el este prezent peste tot: îl poți citi, duminică de duminică, în „Jurnalul național”, lunar în „Idei în dialog” și aproape la fiecare două-trei zile cu câte o intervenție la vreo anchetă ori îi poți degusta confesiunile, sub formă de dialog, în cele mai variate publicații, de la cutare revistă de cultură provincială, la „Formula As”, nu știu cum de le-a scăpat, pînă acum, celor din „Playboy”, pentru că nimic nu ar fi mai reconfortant ca, între două pictoriale ale colegei de trust TV, Nicoleta Luciu, să-ți mai răcorești imaginația cu niște inteligente și virome considerate marca DCM.

„Scriitorul”, cum îi place să se definească într-un volum, are o disponibilitate de invidiat, rarisimă printre colegii de breaslă. Imaginați-vă că Eugen Simion, de pildă, sau ardeleanul Ion Simuș sau taciturnul Gheorghe Grigurescu ori chiar mai sociabilul Nicolae Manolescu ar apărea în ipostazele în care DCM se simte ca pește în apă, și veți sesiza tute atuu lui. Lapsit de morgă, dolidora de umor, plastic în exprimare, cînd psihier, cînd grav, cînd mușcător, cînd sentimental, polemic cu măsură, dar ferm în subminarea ideilor pe care le consideră eronate ori chiar ticăloase, el a reușit să devină un reper credibil al vieții noastre literare din ultimii ani. Cînd crede că audiența emisiunii sale de la ProTV se datorează faptului că e situată înaintea următorului serial „Tinăr și neînșurat” se înșală: Dan C. Mihăilescu nu-și datorează faima emisiunii sale, ci invers: succesul acesteia este urmarea firească a sarmului și a implicații totale a criticului în propriul discurs. L-am surprins, ori o dată, discutînd cam pe de lături, cam superficial despre cutare carte, dar ris-

tul său, în această circumstanță, nu e de a da judecăți de valoare imbutabile pe ecran, ci de a îndemna la lectură. În scris, în schimb, nu riscă niciodată, nu improvizează, ci dublează analiza percutantă cu permanenta contextualizare: dintre criticii noștri de întîmpinare, DCM este cel mai bun istoric literar. Se vede că, în pofida frustrărilor, munca de cercetare i-a prins bine.

Acesta este omul. Cum e firesc, la asemenea volubilitate, și producția editorială este pe măsură. Dincolo de reeditări (o serie specială la Humanitas), anul și cîrnanul. Ba chiar cite două opuri pe an, uneori. Invidioșii, complexații acuză de superficialitate, cer sinteze, domnule, sinteze burdușite cu note, sobrietate academică ș.a.m.d. Dar DCM-ului toemai spiritul de sinteză îi prisoeste. Și apoi, pentru un critic activ, harnic, fără blocaje, fără constipații ale scrisului, acesta este ritmul firesc. Asta pentru că un cronicar nu își permite să intre în vacanță cînd are chef, ci este obligat să urmărească permanent nu numai piața cărții, ci și pe aceea a ideilor și, mai larg spus, „viața literară”.

Telegrafie despre anul 2006

Și astfel mă apropiu, după altele fireoale potențite, de subiectul acestui articol. Dacă cel de al treilea volum din *Literatură română în postceausism* stă să apară la Polirom, să degustăm, pînă una-alta, cea mai recentă carte a autorului: *Viață literară*, volumul al II-lea (editura Fundației Pro). Primul nu a atras prea multe reacții, cele cîteva sînt adunate la finele acestuia. Lucru de mirare, căci comentariile autorului sînt incitante și ating, nu o dată, puncte nevralgice. În scurta prefață, se încearcă un succint diagnostic al anului literar 2006: „Un an de țesare. De cîmîntire («clasicizare») a unei insurgente literato-teatrale, epurare a frîoanelor, egoficțiunii (*Derapaj*-ul lui Ion Manolescu are cam rolul jucat cîndva de *Leventul* cîntărescian, de strălucitoare lespede tomblă pe-o întregă lume lirică) și manierizare a poet-

CRITICĂ, ESEU

icilor neoexpresioniste. De absorbție instituțională (v. întâlnirile de la Uniunea Scriitorilor) sau drenare redacțională a tinerelor energii (v. cazul *Cuvîntul* și apariția revistei *Noua literatură*), cu abia două luni, trei romane de prim plan (*Christina Domestica* lui Petru Cimpoeșu, *Derapaj*-ul lui Ion Manolescu, Radu Aldulescu și *Mirii nemuririi*), câteva așteptate debuturi editoriale (Luminița Marcu, Costi Rogozanu) și isprava lexicografică a lui Aurel Sasu care este *Dicționarul biografic al literaturii române*. Dar și *Mădăciș*-ul lui Norman Manea, *Cruciada* Florinei Ilis deja tradusă în Israel, un coloeviu internațional de istoria religiilor, alături de fiesta bucureșteană a francofoniei mondiale... Coordonate în mare corecte, deși așa spune că anul 2006 a fost unul sărac în poezie (nici vorbă de „manierizare” a tendințelor anterioare), dar profitabil pentru proză (de amintit musai ar mai fi romanul lui Răzvan Rădulescu, *Teodorie cel Mic*, care ar putea marca reînnoirea către poveste, confirmată și de unele apariții de la începutul lui 2007: Bogdan Popescu, de exemplu, cu *Cine adoarnă ultimul*).

Alte accentuate trăsături ale anului ce a trecut? „Rasismul vârstei”, consideră DCM, preluând o formulă a lui Alex. Ștefănescu, așa-numita gerontofobie a celor tineri. Sincer, dincolo de unele teribilisme, nu cred că junii scriitori de azi sînt mai vehemenți decît erau congenerii lui Dan C. Mihăilescu la vîrsta lor. Că nu sînt dispuși să accepte cu facilitate scuzele vechilor păcate, a compromisurilor din trecut – asta e mai curînd indiciu de maturizare, de vindecare a unei societăți care își caută, prin pătura ei tînără, reperele morale. Și, de multe ori, dezamăgită că nu prea le găsește, mai scapă cîte un sticluc unsuros către cei dinainte. Dar e o furie care trece repede, se consumă năvalnic și nu lasă urme. *Secundo*, ar mai fi mai vechea hîbă a criticului, „păltinișofobia”. Un pic exagerat, nu e cazul să inventăm campanii duse la tot pasul împotriva lui Liiceanu, Pleșu, Patapievici și, de ce să n-o spunem, Dan C. Mihăilescu însuși. Că există opoziție, că se manifestă reacții uneori chiar nițel mai brutale, iar e firesc. Nefiresc e cînd se întîmplă falsuri, „demascări” nefondate cum e recenta acuzație de plagiat adusă lui Gabriel Liiceanu de către ilustrul Ion Spînu (ignorant cum sînt, nu e exclus să-i fi scris numele greșit).

Un Claymoor al vieții literare?

Acesta fiind, în opinia acestui vașnic observator, fundalul, să ne oprim cu mai multă atenție asupra detaliilor. Ceea ce e incitant, dincolo de urmărirea spectacolului vieții noastre literare este să întîmest, travestită sau pitită undeva în spatele unei imaginare cortine, silueta „aromi-

carului”. De pildă, cu ocazia galei premiilor revistei „Cuvîntul”, se arată bucurios că a avut ocazia de a aduce sub lumina reflectorului „cea mai reductibilă reuniune de VIP-uri ale vieții culturale autohtone post-’89”. Urmează, cum e și firesc, înșiruirea de nume (de care vă scutesc), din care răzbate discret apetitul pentru can-can. Mai în glumă, mai în serios, intervine prompt pentru ca nu cumva să aibă probleme ulterior: „Cer scuze celor – mulți, presupun – pe care i-am scăpat din vedere, dar nu operă de cronicar monden am eu a face în cadrul de față”. Păcat, îți vine să spui, DCM-ul ar fi avut toate datele pentru a deveni un fel de Claymoor al vieții noastre culturale, mai ales că simpatia față de *dandy*-ul Mișu Văcărescu, care se ascundea sub binecunoscutul pseudonim, este mărturisită în mai vechea carte *București. Carte de bucdîi*. Și azi este, cred, de *bon ton* să aparî în cronicile mai puțin mondene și mai sistematice ale lui Dan C. Mihăilescu și s-ar găsi destui ofușcați care să îi reproșeze cecitatea, în cazul în care strădaniile lor mai mult ori mai puțin literare nu sînt luate în seamă.

Dar nu, DCM-ul combate cu sîrg ceea ce consideră că înalcă bună cuviință, pentru că, în ciuda dezinhibării sale tipice, a flexibilității și a ușurinței cu care se adaptează din mers, el este un conservator, un apărător al valorilor certe, care sancționează, nu fără nuanțe și nu cu răceală, păcatele contemporanilor. Care sînt muuuuuulte, nenumărate chiar. Exemplu? La români, consideră autorul, solidaritatea intelectuală este „o utopie”. Lasă că, dincolo de „caprovecinita” tipică, avem de a face cu o boală mai veche. Cîți au fost solidari, în 1977, cu Paul Goma? În schimb, aceiași au devenit sabis solidari acum nici doi ani, pentru a-l acuza de antisemitism acut și pentru a-i interzice publicarea în revistele păstorite de USR. Se poate, așadar... Revenind la prezentul proximi, criticul sesizează că jurnalismul nostru cultural ar fi bintuit de o „o invazie a scriiturii resentimentare, o modă a incriminării în gol”. „Azi, se plînge autorul, aproape că nu înfilnești revistă sau pagină de ziar culturală unde să nu pulseze, fie voalat, fie gîlgîitor, ambiția străvechiului *spisser contre le vent*, amana demitizărilor, patosul provocării cu orice preț, furia plătirii polițelor”. Ei, da, Gică Contra își țeste cornuțele printre rîndurile oricărui absolvent de Filologie (dar, vai!, și de Politehnică) cu acces la pagina de gazetă; unii și-au făcut chiar un program din asta. Dar să părăsească pista aceasta, pentru a nu incrimina și eu în gol.

Atitudini și punete nevralgice

Dan C. Mihăilescu știe cînd să renunțe la diplomație și cînd să atace punctele spinoase, sensibile, care stîrnesc dezbateri furtunoase, dar și tot atîtea diversuni

cocoloșite la sîmul unor interese nu tocmai ortodoxe. Oricum am da-o, anul 2006 a fost zguduit de așa-numita „dosariadă”, de accesul (oficial, teoretic măcar) la arhivele Securității (nu scriu, naiv, „fosta”). Criticul observă cît se poate de ferm că decamdată nu a ieșit la suprafață decît „plevușca”, turtorii ierarhiei, marii vinovați fiind încă protejați prin intermediul unei deturnări a situației: cîtă vreme ies la iveală doar cazuri de intelectuali colaboraționiști, se inoculează ideea „că ăia care clamează cel mai puternic împotriva comunismului o fac, vezi Doamne, direct proporțional cu propria-le vinovăție tănuită!”. Și nu asta ar rezulta pentru cine nu are discernămint? Că pînă acum, de colaborat cu umbra instituție ar fi colaborat doar scriitori, ziaști, cîțiva oameni politici mai spileuiți, dar nicidecum foștii politruaci, oamenii regimului, aparatnicii. „Ce altceva a fost *Cartea albă a Securității*”, se întreabă retoric DCM, de nu un cazan de ciorbă la popotă, menit să facă victime din calăt, urmăriti din urmăritori și patrioți din torționari? Ce altceva a fost scandalul CNSAS-Alexandru Paleologu, cînd, din uriașul sistem represiv arhitecturat pe linia Nicolai-Bodnăraș-Bodnarenco-Dulgheru-Ciolpan-Enoiu-Pacepa-Neagoe-Răduică-Doicaru-Pleșită, a fost pescuit bietul dandy-boier-cititor de Mointaigne și prefațator de Soljenițin!”. Nu spune nimeni că nu, trebuie să se ajungă și la capătul lanțului, dar nu în ordine inversă. Constrins la amnistie să semneze, Paleologu a fost supus oprobiului public, cîtă vreme Corneliu Vadim Tudor se dă victimă a Securității, uitînd că revista la care își valorifica dejectiile, „Săptămîna”, era organul direct al instituției de represiune în breasla scriitorilor. Transcriu, cu vindicativă tragere de inimă, un pasaj pe care l-aș contrasemna necondiționat: „M-am situat fără ezitare printre cei (nu foarte mulți) care l-au apărut pe Alexandru Paleologu și care s-au întristat anume la înșajul public la care a fost supus Dan Amadeo Lăzărescu. Adică, mi-am spus, un căpăcîun ca Aurelian Bondrea, a cărui greutate în sistemul mafiot al învățămîntului ceaușist o putea echivala pe cea deținută în aparatul represiv de Pleșită sau Iulian Vlad, ajunge să domine strategia universitară a României post-comuniste, o țară în care C.V. Tudor este vicepreședintele Senatului, Adrian Păunescu șeful comisiei de cultură, Ilie Merce și Pleșită dau lecții de patriotism la televiziune, Mihai Ungheanu prezidează plenare-n parlament, Fănuș Neagu absoarbe-o casă de un milion de euro, în timp ce Arthur Sivestri vinde vocea zeii de astfel de case etc. – Iar un istoric care apără obrazul României la congrese internaționale cariate de revizionismul maghiar devine subiect de lapidare publică???”. Dacă mai adăugăm milionarii dubioși, de extracție securistă, universitari mai fericiți zecezei contra unor sume nu tocmai simbolice, care nu numai că nu s-au spășit, dar au ocupat

cum toată administrația din educație, academicienii care și-au plătit locurile cu prețul devotamentului față de nomenclaturistii regimului Iliescu sau, în fine, au acceptat mari gesturi de generozitate pecuniară în schimbul „apolitismului” lor, tabloul este destul de sumbru. Diversiunea a fost reușită, căci cei mai pătați din toată povestea au fost intelectualii și unii oameni politici, nu cei mai importanți. Din păcate, subiectul s-a răcit de la o vreme, căci o altă meteahnă a noastră este amnezia. S-au făcut valuri, s-au demascat persoane „de sprijin”, dar nu și cele de decizie și gata, s-a tras cortina. Cînd o personalitate cum e Dan C. Mihăilescu mai rostește răsplat aceste adevăruri pe care cu toții le știm, dar le lăsăm în umbra unor ambiții palide, tot e o tentativă de a mai repune bunul simț în drepturile sale atît de lezate.

Același simț al echilibrului îl îndeamnă pe critic să tempereze teoria entuziasmului obligatoriu legat de succesul lui Norma Manea peste hotare. Autorul *Plicului negru* nu a fost totuși deloc lipsit de mediatizare la noi, Poliromul s-a ocupat profesionist de acest aspect. A nu cădea pe spate de admirație este dubios, înseamnă că aperi cine știe ce interese. Sau, cum sintetizează DCM: „De aici și pînă la a-i pune la stîlpul infamiei – pe motiv de antisemitism – pe toți criticii literari care n-au scris laudativ despre Norman Manea nu mai e decît un pas. Mă întreb cine și cînd îl va face”. Funcționează, de ce să nu recunoaștem, la noi și alturea, această presiune ideologică, acest „șantaj”: nu ai voie să ai dubii legate de opera unui autor evreu sau de prestația sa civică, morală sau de orice alt fel că ești taxat automat drept „antisemit”. Și, odată eticheta lipită, greu mai iese la spălat, căci ochi care să îi observe urmele se găsește la tot pasul... M-aș întoarce, dacă aș mai avea spațiu, la cazul lui Paul Goma, marele antisemit înșurat cu o evreică (deci părinte al unui evreu), dar mă consolez la gîndul că lucrurile sînt cunoscute și, poate, percepute corect. Dar nu cumva risc să devin și eu, fără să o știu, tot antisemit?

Altfel, multe alte subiecte sînt țintuite în cartea lui Dan C. Mihăilescu, care este o *sinteză* a evenimentelor culturale ale anului 2006; *Istoria...* lui Alex Ștefănescu, lăudată cu bînel, dar și penalizată fără reținere, grupul „provocatorilor de meserie”, al „dogmaticilor și pescuitorilor în ape turburi, de la I.B. Lefter și Sorin-Adam Matei, la Adrian Paul Iliescu și Ciprian Șiulea”. Totuși, unele nuanțe trebuie introduse, căci și dogmele lor diferă. De regulă, verdictele, ca și pronosticurile lui Dan C. Mihăilescu sînt corecte, iar erorile nu țin de cine știe ce mefiență sau plan prestabilit, ci de fireasca subiectivitate.

Dacă adăugăm la această ținută onestă a comentariilor și cunoscuta vervă stilistică a autorului, avem toate datele cu să mai bifăm, în dreptul numelui său, încă o reușită.

ÎN SFÎRȘIT!

Liviu GRĂSOIU

APARIȚII NEAȘTEPTATE

Rubrica din această lună se abate puțin de la domeniul obișnuit (cel editorial) consemnând și comentând un eveniment din audiovizual. În martie a.c., s-au împlinit 10 ani de când, în eter, a avut permisiunea să emită Radio România Muzical „George Enescu”, iar abia acum, în sfârșit, postul poate fi ascultat în toată țara și în încă alte 30 de state din întreaga lume. Decizie tirzie, folosind transmisia prin satelit a emisiunilor difuzate pe 97,6 și 104, 8 MHz. Avem de a face fără îndoială cu un moment de referință în istoria Radiodifuziunii Române, deoarece mi s-a părut (și mie și altora) absurd ca, fără îndoială, cel mai elaborat, cel mai bine realizat – profesional vorbind – post al Radioului public să fie condamnat, de la înființare la un statut ingrat, egal cu acela al studiourilor teritoriale. Se putea asculta foarte bine în București și pe o rază de circa 150 km, privindu-i pe pasionații din Ardeal, din Banat, din Moldova, de reală plăcere de a se delecta cu programe, fără nici o exagerare, ireproșabile din punct de vedere artistic, al actualității, al educației permanente la care a fost (și este) supus publicul. Un public restrâns numeric, ce-i drept (dar aceasta este situația de câțiva ani cu emisiunile Radio ori T.V.,

destinate culturii), dar educat, avid de a ști ce se întâmplă pe plan muzical (al muzicii culte) în România și în lume. Dacă bucureștenii și melomanii din preajma Capitalei aveau această satisfacție, cei din recunoscute centre muzicale, precum Timișoara, Cluj, Oradea, Satu-Mare, Tg. Mureș, Sibiu, Brașov, Botoșani, Iași, Bacău, Suceava, Constanța, trăiau o veritabilă frustrare. Conceput din capul locului, de la debut ca un post național, Radio România Muzical „G. Enescu” și-a înlocuit mereu grilele de program, sperând la audiență în întreaga Românie. A trebuit să suporte însă capriciile indivizilor ce au ocupat funcțiile decizionale în cea mai veche instituție din audio-vizualul românesc, să nu se însămănțească amenințarea că va fi desființat și unit cu Postul Cultural. A rezistat în primul rând prin sine, prin calitatea emisiunilor propuse, prin valoarea profesională a principalilor realizatori prin valorificarea abilității a tineretului muzical existente și a relațiilor stabilite prin contacte și contracte cu alte instituții de profil din Europa și din lume. Nimic însă n-ar fi fost posibil fără existența unui manager

(director, redactor șef acum) ce s-a manifestat la cel mai înalt nivel profesional. Afirm, fără să clipească, că d-na Mihaela Doboy, muzicolog prin formație, vocație și cultură, este, după Eugen Preda, cea mai importantă personalitate aflată într-o funcție de conducere în Radioul național. Cu tact, înțelegere, abilitate, spunându-se întotdeauna criteriului estetic, având o justă percepere a treptelor axiologice, Mihaela Doboy a știut să se înconjoare de redactori și realizatori cultivați, sensibili, dispuși la efort și la slujirea meseriei alese. Din câte o cunosc, i-a fost străină invidia colegială, înțelegând (ceea ce puțini o fac) că se pot întocmi și echipe cu vedete autentice, ale căror calități trebuie puse în valoare și „speculate” la maximum. Așa se face că, lângă dominația sa și-au găsit locul oameni pe care realmente i-am ascultat cu evlavie când erau programați cu emisiunile, indiferent de zi ori de oră. Nu vreau să le dau nume pentru a nu omite, involuntar, vreun redactor la fel de merituos ca un altul amintit. Ei au impus cicluri de emisiuni muzicale de mare prestigiu, acceptate de ascultători pămâniși, din toate generațiile, nu doar de cei catalogați, cu aroganță superficialitate de unii, drept prăfuit și bătrîn. Programele concepute de Mihaela Doboy și de principalii ei colaboratori se adresează oricărui vîrstă (începînd cu „lecția micului meloman” și ajungînd la – să zicem – superbe transmise de la Metropolitan sau de la celebre săli de concert de pretutindeni) acceptînd orice efort spre a fi la nivelul maxim, adică la acela visat. Principalul atu (și cea dinții explicație a succesului) îl reprezintă *limbajul comun* stabilit din start între conducerea postului și redactorii *specializați*. La Radio România Muzical „G. Enescu” nu s-a improvizat, oamenii nu s-au trezit cu vreun literat sau cu vreun profesor de filozofie în fruntea bucatelor, cum s-a întîmplat la Actualități sau la Cultural. Nimeni nu avea nevoie să i se explice cine au fost Verdi, Paganini, Liszt ori Enescu, pe cîtă vreme la Cultural, gafele celor pași în scaune de conducere au caracter monumental. Se pot constata și acum, din păcate. Poate pentru a sublinia, de fiecare dată, nivelul atins de multe, foarte multe emisiuni pur muzicale. Trăgîndu-și sevele din frumusețile eterne, din interpretări memorabile, depășind momentului și accidentalul perisabil artistic ori supus mizeriilor cotidiene. În haosul generalizat în România, Muzicalul înseamnă o excepție și se cuvine salutat cu atare.

PRĂVĂLIA CU POEZII

Adrian ALUI GHEORGHE

STAREA POEZIEI

Se zice că El, Cititorul, recrează poezia cetind-o. Bravo, Lui! E ca și cum am zice că omul recrează viața trăind-o, că Dumnezeu fără om ar fi singurătatea însăși, că ar dispărea chiar autoconsumându-se. Exact cum dispăre omul mâncat de propriile singurătăți, un fel de lehamite cu bot, nas și pîntece în care încap poetul cu tot cu masa sa de scris, cu camera sa de lucru, cu universul său în care uitarea lucrează mult mai iute decât puterea de fixare – rememorare a clipei care tocmă trece...! Că, pînă la urmă, ce este poezia...? Dacă nu un fir de iarbă în calea buldozerului, o furnică sub talpa elefantului, o pană în calea cascadei vijelioase, o frînă (iluzorie?) în calea uitării...!? Scriind ești față în față cu eternitatea (zice-se!), marea incertitudine cu care ne populăm (mai) toți vanitatea de a fi (și de a scrie). Cetind ești, în schimb, în fața unei (biete și cruciale) certitudini: modul în care și-a ratat altceineva clipele...! Nu-i așa că un om în prăpastie știe mult mai mult despre drumul bun, decât unul care scrutază zarea pentru a purcede (cu speranță, cu indecizie, cu teamă) în vreo direcție? De asta, ar zice poetul, mai degrabă în prăpastie, dar știutor, decât pe mal, dar trăind într-o ignoranță soră cu (hai să zicem!) visarea...!

Habar n-are Necititorul de poezie ce pierde, cît joc de-a viața și moartea ratează numai pentru că nu știe de unde să apuce o carte de versuri, cum trebuie să se bage în sufletul poeziei care stă cu o mironosiță la o margine de lume, „logodnică de-a pururi, mireasă niciodată”, vorba cuiwa.

Liviu Ioan Stoiciu – „pam – param – pam” (*adjudu' vechi*). Editura „Muzeul Literaturii Române”, București, 2006; desene: Vasile Anghelache.

Dacă ar (vor) dispărea toate gările din lume, toate cantoanele, dacă toți „acatu păuni” vor fi trimiși la reciclare, pentru sorți mai bune, sînt convinși că am putea reface, la un moment dat, din (prin) poezia lui Liviu Ioan Stoiciu atmosfera „unei halte cefere”, cu

toate mirosurile și sosurile ei, cu toate plecările și ezitățile, cu toate scîrțiturile de osii și macazuri, de bagaje care își trag după ele cohorte de oameni derutați, buimaci, pervertiți de iluzia că plecînd vor ajunge „într-un acolo” unde nu-și vor mai simți și vedea inutilitatea. Oricum, o mare frică ține în picioare „cantonul” din Adjudu' Vechi (tot mai vechi!), oamenii se agață unul de altul cu disperare, pericolul care îi amenință îl reprezintă (mai) fiecare tren care vine, care pleacă rupînd ceva din intimitatea fragilă pe care viețuitorii ar dori-o eternizată. Liviu Ioan Stoiciu e (și) fantoma Annei Karenina care încearcă cu propria soartă să deslușească sorțile celorlalți care alunecă pe șine, în trenuri insensibile, convinși că la capăt îi așteaptă ceva (sau cineva) care să le justifice existența. Dar ca și Anna Karenina din poveste, Liviu Ioan Stoiciu știe că trenurile care trec prin gara lui nu (se) opresc vreodată undeva, că lunecă la nesfîrșit pe niște șine inconsistente și de asta (cred) mai trainice. Că, zice Liviu Ioan Stoiciu, și visele se fac din alte vise, ca omul care visînd că era fluture s-a trezit cu o mare dilemă (Zen): dacă era, de fapt, un om care se visa fluture sau un fluture care se visa om?! Pîndănică mai e poezia, dacă te lași momit de ea iaca te duce în vreun afund de lume, te face neom, iar acel „neom” se apucă să-l învețe pe om cum să fie (mai departe) om. Iată o probă în acest sens. *Visul în care visez că visez*: „visul în care visez că visez, întins în copilărie în/ chioșcul din grădina cantonului, e/ o bucată de ciocolată topită încetul cu încetul în gură/ atîta vreme cît te privești/ îndrăgostit și cît și tu, fata picherului, figurină de șah/ la fereastră muști din joc/ regula e să nu cazi în greșală, să nu mă/ repezi, să nu te pui în ochii perechii tale de alt sex drept cenușă./ ori euc, ori praf de email, auzi // iei trei ouă și le îngropi într-un mormînt, după care... / tu faci vrăji // bate ceasornicul toba, e și el o maimuță, în realitate/ tu de ce rizi acum, ești indecent, / te vîd

pe o paște de porțelan, pe dinăuntru// „am concepția mea despre viață”: la fel are și/ dușmanul de moarte,/ perechea noastră din ceruri... el n-are nici o concepție./ poți să pui pariu, are/ doar o cămașă de forță (pentru toate ocaziile)// dar în salonul albastru, de spital, cu/ calorifer, din albumul/ familiei, unde ne imaginăm că stăm drepti în/ fotografiile/ îngălbenite, strecurăm între rudele de pe lumea cealaltă./ în visul în care visăm deja amândoi, eu spun:/ mut regele/ (miroase a clor, deschid geamul/ afară miroase la fel) și tu te strîmbi – ți-e cald, te/ dezbraci, sari cu picioarele pe/ tabla de șah, o faci praf, cu îmi acopăr ochii, ești/ mai nevăzută decît mine”. Desenele lui Vasile Anghelache nu interpretează poezia lui Liviu Ioan Stoiciu, o susțin doar, așa cum șinele de cale ferată se susțin una pe alta de la distanță pentru a face posibilă, într-un final, deraierea spectaculoasă a garniturii de tren, chiar în dreptul „cantonului 248”, cel despre care e vorba în poezie.

Ion Stratan – *Cimitirul de mașini*, Editura Grinta, Cluj Napoca, 2005; desene de Ion Stratan; prefață de Călin-Andrei Mihăilescu. Ion Stratan a intuit că viața asta i s-a dat spre încercare, ca să vadă ce și cum e cu viața și cu murirea, dacă e ceva de capul morții sau de cel al sorții. Nu-i mare lucru a conchis poetul, după ce a trăit la turație maximă, după ce a mers cu frîna trasă ca să facă urme adînci pe drumul (ciudat) care avea doar un singur capăt: „Pe locul mortului stătea îngerul/ Pe locul acela fără noroc// Pentru înaintarea mașinii/ Nu era loc, nu era loc// Pe locul din dreapta stătea îngerului/ Ca o cloșcă de aur, prin goarnă în toilă/ Traficului cu o mie de faruri/ Nepăsător la ciștișul de zaruri// Stătea ca o cloșcă, morișcă; o stemă/ De vindecare și anatemă// Pentru o lume grăbită, bolnavă/ Îngerul căzut ca din slavă” (E). Universul de fiare al mașinilor este umanizat cu o pată de sînge care însemnează botul hulaș al bolizilor. Omul este, în fond, prizonierul cablurilor și al aripilor de metal, el este tot timpul în mijlocul unui ambuteiaș al lucrurilor care nu gîndesc și nu simt, dar care își cer și ocupă locul lor (important) în lume: „Crucea roșie era albă de spaimă/ pe portiera mașinii, cu stația radar/ efectuînd perfuzii de cuvinte. Rușie/ de sînge era mașina în care bătina/ agoniza, în care era legată de privire/ prin frîngii de nervi, în care era/ legată de respirație prin cabluri/ de alveole.” Am trecut de paralela 45 – recepție/ Țineți pacienta de vorbă, spuneti-i/ povești cu copii, țineți-o în viață-

împingeți-o în viață, înghesuți-o/ în viață, recepție// Dar sigur, era una dintre recepțiile/ fastuoase pe care moartea și le dă în clipele/ calde, în saloane de sticlă și mahon îndulcit/ Și farurile sfărîmate și radiatorul stîlcit/ și ușile răsucite și poetul rîzînd/ și volanul ca un tetaedru într-o cabină/ striviți, cu tîmplele sparte se-aude vocea/ bătrînei în microfon: Sînt bine. Sînt bine” (*Cimitirul de mașini*, II). Din „Cimitirul de mașini” al lui Ion Stratan ieși cu sentimentul că poezia noastră s-a adaptat bine veacului, că europenizarea poeziei românești actuale are o nouă șansă.

Constantin Bojescu – *Miere amară*, Editura Conta, 2007. Într-o altă viață Constantin Bojescu a fost, pare-se, tot poet, iar în viața aceasta (a fost pus să) își descrie biografia anterioară...! E o experiență pe care nu o pot evita cei născuți pentru un fel de „totdeauna” al poeziei, care mor cu fiecare literă scrisă. Iar „poetul pentru totdeauna” nu dă seamă decît în fața risipirii sale, în fața vieții terestre care e, se știe, o ratare a eternității. De asta zic: la Constantin Bojescu, lucru rar, sinceritatea e stilul...! Ascultați numai ce frumos zice în textul care deschide cartea sa cea mai recentă, *Miere amară*: „Ea mi-a ieșit în cale. Sufletul meu/ era devastat. Singurătatea mă strîngea/ de gât. Nu îmi găseam întrebuintare./ Mie îmi devenisem inutil. Am întrebat-o/ dacă ar fi să fie, ce-ar fi?/ Mi-a răspuns rîzînd. Răsul a fost/ un răspuns. Timid cum sînt, mă/ temeam că mă pierd. Mă temeam să/ n-o pierd. A învins acceptarea./ De atunci sîntem împreună. Avem/ în posesie cheile viitorului. Enigmele/ își vor deschide ușile către înțelegerea/ noastră. Spiritul meu e/ dispus la visare. Sufletul meu nu se/ mai vede. Umbra lui se culcă pe iarbă./ Inima? Din cînd în cînd, îmi sare din/ piept. Un amănunt reușește să-mi/ lumineze brusc calea: Simțurile/ ei țin cont de mine! Amândoi/ am înțeles pe deplin acest lucru./ Istoria vine câteodată și ne bate/ pe umăr. Un fotograf grăbit/ ne sincronizează mișcările./ Apoi declanșează blitzul/ sub soarele arzător” („Ea mi-a ieșit în cale. Sufletul meu era devastat”). Dacă va continua (tot) așa, Constantin Bojescu va da serios de lucru cititorilor de poezie!

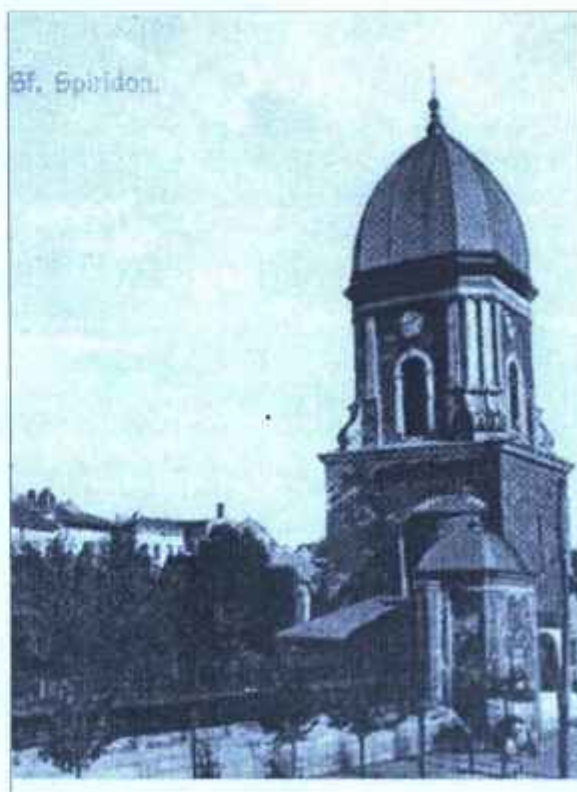
Cezar Țucu – *Nu mai blesteme*, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra Neamț, 2007. Cezar Țucu scrie, de cînd îl știu, blesteme. Dacă la început încerca doar cu degetul lumea asta a „cuvintelor grele”, în timp s-a scufundat cu toată voluptatea în drojdia de subînțe-

lesuri pe care o lasă vorba care consimte să se facă bici. Că blestemul e un bici care plesnește pe deasupra lumii atingând cu sfichiul nu pielea ci direct miezul, sufletul adică. După câteva sute de blesteme scrise și publicate, Cezar Țucu a devenit un adevărat „profesionist al blestemelor”, încât ți-e și frică să nu-și îndrepte spre tine atenția, să te încerce de energia cuvintelor răscolite, așa cum fac vrăjitoarele de carieră...! Dar de ce trebuie omul să blesteme pe lumea asta? Așa cum ura e o exacerbare a iubirii, tot așa blestemul este, de ce nu?, o violentă declarație de dragoste. Că nu blestemi, de fapt, decât ceea ce cunoști, ceea ce ai, ceea ce te ține legat pe vecie. Spunea Sfântul Augustin: „Limba omenească este un cuptor zilnic...”. În acest cuptor se prepară continuu otrăvurile și aromele, gusturile și alăturile din care refacem realitatea fiecărei zile. Așa sînt și «blestemele» lui Cezar Țucu de fapt, reiterări ale lumii care îi aparține, declarații de război care sună a declarații de dragoste, refuzări care înscamnă mutarea poverilor vieții de pe un umăr pe celălalt...!

Din literatura noastră cunosc mai multe tipuri de blesteme, fără să facem referire la cele suculente, „adevărate”, din folclor. Aurel Dumitrașcu, ca să ne referim la spațiul nostru, propune un tip de blestem liliac: „Mama nu mă blestema/ decât într-un fel/ «Minea-te-ar florile!»/ de aceea am fost amăgit/ și închis în una din ele...”. Tudor Arghezi avansează blestemul greu, care îți strepezește dinții, îți amărăște viața: „Să-ți crape măselele-n gură/ Și dinții cu detunătură./ Să-ți pută sărutul, oftatul să-ți pută./ Mormîntul cu mocirlă stătută./ O unghie pe săptămînă/ Să-ți coacă la cîte o mînă./ Și-n zilele de sîrbătoare/ Un deget și de la picioare...”. Mai mare dragul...! Mai uman este George Topîrceanu: „Pe tine jivină de mare valoare./ Te blestem s-adormi de-a-n picioare/ Și cînd vei cerca să mai scrii vreo sudalmă./ Să-ți fete un șoarice-n palmă./ La fund, călimara aproape uscată/ Să aibă și-o muscă-necată./ Și, stropi de negreală zvîrlind pe hîrtie./ Penița crăcită să nu vrea să scrie...”. Ei, pe Topîrceanu îl urmează Cezar Țucu, pas cu pas, pentru că „blestemele” sale sînt, ca la „marele nostru poet minor” înaintaș, epigramatice, ludice, destinsse: „Mai lasă-mi, Doamne, mîma să bată/ Cît să termin, măcar, acest poem./ În care-am pus durerea lumii toată./ Considerîndu-l ultimul blestem!// Știu că nici Ție prea ușor nu-Ți vine./ Răbdîndu-mă atîta vreme, dar./ De data asta lasă de la Tine/ Că nu o fi sfîrșitu' lumii iar!// Și-apoi. Tu

nimănui nu dai raportul/ În legătură cu ce faci și dregi./ Așa că, rogu-te, cît ortul popii/ Nu l-am dat încă, să mă înțelegi!// Și pune muza să mă urmărească/ Cum n-a făcut-o, poate, niciodat'/ Ca, în sfîrșit, pe lume să se nască/ Întîiul mare vers adevărat!” (Blestem 71).

Blestemele sînt, în fond, la „viciosul nostru” tăzläuan, false. Cezar Țucu nu „leagă”, așa cum s-ar crede, cununii, destine, nu influențează sorțile cunoșcuților și necunoșcuților, nu trimite moliime peste curțile vecinilor...! Dimpotrivă, el e „blestemat” să iubească lumea din jur, cu patimă, cu sinceritate, cu jovialitate! El este cel „blestemat” să fie, concomitent, într-un singur loc și peste tot, dintr-o agitată nevoie de comunicare cu sine și cu ceilalți. Hitrenia „lumii Tazläului”, care îl are în inimă și în simțire pe înaintașul I.I. Mironescu, se insinuează în mai toate „blestemele” lui Cezar Țucu. Matematician de profesie, Cezar Țucu știe (cred) de la Bergson că „lumea fizică poate fi înțeleasă numai printr-o traducere în concepte abstracte”; dar în același timp, lumea abstracțiilor trebuie continuu transpusă pe limba caldă a sentimentelor. Asta e, pînă la urmă, trebușoara autorizată a poetului...!

TÎNĂRUL DAN C. MIHĂILESCU ȘI SUBVERSIUNEA SELENARĂ

Mircea PLATON

Perspective eminesciene e cartea de debut a lui Dan C. Mihăilescu (născut în 1953). Scrisă între 1978 și 1980, publicată în 1982, lucrarea a fost abundant recenzată, și a primit premiul Uniunii Scriitorilor, pentru debut, și premiul CC al UTC. Reeditată acum (ediție revăzută și ne-adăugită, Humanitas, 2006), pentru publicul Dan C.-ului catodic, *Perspective eminesciene* îi va surprinde poate pe mulți, deși nu mi se pare o lucrare excentrică în raport cu activitatea post-comunistă a lui Dan C. Mihăilescu. Numai „împielitarea” – ca să zic așa, contaminat de noicismul autorului – e academică, duhul cărții fiind, gnostic, în continuă încercare de eliberare speculativ-escetică.

Cînd un scriitor e preocupat mai mult de caracterul decît de prozodia unei opere literare, asta înseamnă că mai mult eseist decît critic literar. Dan C. Mihăilescu e un critic foarte bun, dar e un eseist strălucit pentru că e un moralist al literaturii. E moralist nu în sensul didactic-puritan, ci în sensul că e un observator de caractere. Scrisul său se poate cristaliza, precum în această carte, în enunțuri imponderabil academice, dar propriu firii sale e scrisul în timp, e istoria, desfășurarea, devenirea, spectacolul. Și spunînd acest lucru nu neg latura isihastă a temperamentului său – și cine o poate nega după o întreagă carte dedicată unei lecturi isihaste a poeziei eminesciene? –, ci doar afirm ceea ce cred a fi dinamica fundamental ne-ariană, ne-sociniană, ne-unitariană, a angajării literare a lui Dan C. Mihăilescu. În măsura în care e artă, literatura e, pentru Dan C. Mihăilescu, viață. Și tocmai de aceea nu e el moralizator. Dacă ar fi adeptul artei pentru artă, poate că ar fi moralizator. Dar Dan C. Mihăilescu nu face acest lucru, și cine îl acuză de pudibonderie din pricina scepticismului

său față de mizerabilismul „egoficțional” greșește. Ceea ce respinge Dan C. Mihăilescu în literatura cu pricina nu e faptul că e imorală, ci că nu e artă, ci ideologie, program. E artă moralizantă pe invers: a- sau imoralitatea ca morală. Neinteresant! Fără legătură cu viața, așa cum se întîmplă oricărui monism și oricărei specializări.

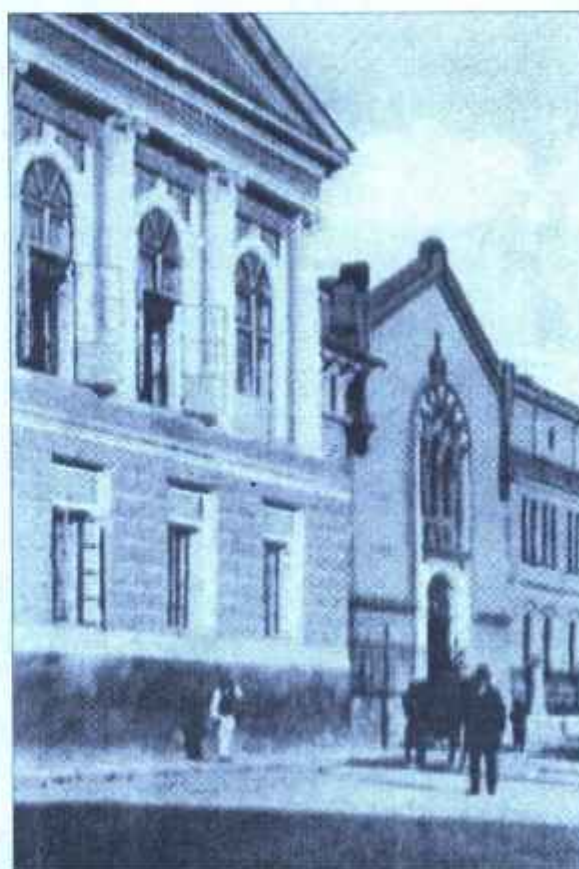
În anii '90, în vreme ce critica noastră literară ducea încă bătăliile politice și ideologice ale deceniilor precedente, Dan C. Mihăilescu a salvat arta ecumenismului literar de profunzime (pe care acum îl practică temeinic Daniel Cristea-Enache și mereu autentic Bogdan Crețu). Dar acest lucru a fost posibil tocmai în virtutea plasării lui Dan C. Mihăilescu pe pozițiile unei epistemologii literare de extracție filocalică, favorizînd, iară nu negînd, percepția literaturii ca întrupare. În aceste condiții nici nu e de mirare că acei critici pozitivisti sau ideologizanți, precum Al. Piru, Mihai Drăgan sau Ion Bogdan-Lefter, au socotit cartea drept o bizarie „inițiativă”. Tot ceea ce ieșea dintre limitele ideologiei de partid, chiar și realitatea, era inadmisibil. Că *Perspective eminesciene* manifestă anumite stîngăcii ale debutului, e de la sine înțeles și iertat. Da, uneori, citînd-o mi-am spus că unii exegeți sînt precum copii hipersensibili care, închiși într-o cameră întunecoasă, o populează cu fantezmele imaginației lor: li se pare că toate se mișcă, întunericul prinde viață și falduri, absența se umple de înțeles. Ca pendant la *Creangă și creanga de aur* a lui Vasile Lovinescu, sau la *Treptele lumii sau Calea către sine* a lui Mihail Sadoveanu a lui Alexandru Paleologu, cartea lui Dan C. Mihăilescu e unul dintre acele exerciții spirituale care umplu lumea de sens. Luxurianța speculativă a *Perspectivelor eminesciene* poate părea suspectă

spiritelor mai pragmatice și e cu siguranță non-academică – în lumea academică regula e să ai o idee pe tratat, nu zece idei pe pagină. Dar această expandare hermeneutică nu e lipsită de substanță, chiar dacă uneori nu e substanță eminesciană, ci de altă extracție (Heidegger, Eliade, Noica, Ioan Alexandru sînt doar cîteva influențe mărturisite sau detectate de la bun început). Dar nu există nici o îndoială că această carte e despre Eminescu, citit temeinic și în variante, citit cu patimă. Paginile despre *Luceafărul*, despre *Sărmanul Dionis*, despre *Fiind băiet pături cutreierun*, scăpările teologice iscate de ciocnirea textelor lui Eminescu de cele ale lui Nicodim Aghioritul sau Antim Ivireanul, sînt (erau) lucruri de întemeietoare nou-tate. Lucruri atît de proaspete am mai citit în ultimele decenii – nu, nu în clișeistic demitizantul număr al „Dilemei” avîndu-l ca țintă pe Eminescu – doar la Cristian Bădiliță cu al său eseu despre „*Luceafărul*, poem (anti)luciferic?” (*Văzutele și nevăzutele*, Curtea Veche, 2004).

Nu pot să închei fără o nota că *Perspective eminesciene* este o carte nocturnă. Este singura carte nocturnă a lui Dan C. Mihăilescu: și ca subiect, și ca teleologie arhetipală, a „poeticii selenare”. Citînd fulgurațiile lui Maurice Blanchot despre noapte: „Dans la nuit tout a disparu. C'est la première nuit (...) Mais quand tout a disparu dans la nuit 'tout a disparu' apparaît. C'est l'autre nuit. La nuit est apparition du «tout a disparu»”, îmi revin în memorie anii '80. Noaptea „epocii de aur” a cărei strălucire redusese totul la beznă. Noaptea fără curent electric, fără căldură, și fără apă cînd, închiși în cavernele de beton ale cartierelor noastre de blocuri, românii retrăiau epoca de piatră și reinventau mitul, inițierea arhetipală la lumina focului, a lumînării. Vocile îndepărtate și bruiate ale Europei Libere, prinse la un radio cu baterii, poveștile și protestele tatei, toate zvonurile de împotrivire deveneau, datorită întinericului placentar în care răsunau, mai intense. Nu știam, dar era un întineric de sfîrșit și de început, de moarte pentru a renaște. Ceaușescu ne întrerupea lumina, dar cel care dispărea era el, și România lui, în vreme ce noi, în întineric, ne inițiam într-un mod de viață în „afară” sistemului. Conștiente probabil de potențialul subversiv al întinericului, dictaturile

civilizate ale postmodernității au grijă să ne ilumineze în permanență cu neoaie, care dau o lumină cadaverică perfectă pentru implementarea ingineriilor sociale. Neonul și televiziunea veghează la sterilizarea cunoașterii selenare și a subversiunii isihaste.

„Niciodată nu am fost așa de fericit ca atunci, între 1978 și 1980, proaspăt însurat, cu un copil de un an, scriind numai noaptea, fumînd Carpați fără filtru și invadîndu-mă cu tone de cafea, lucrînd la o masă din hol, cu ochii fixați pe un peretă fisurat la cutremur și acoperit vag cu un poster eminescian (clasica fotografie din tinerețe), oscilînd între nocturna spălare de scutece și o lectură din Filocalie”, scrie Dan C. Mihăilescu. Poate că această fericire de „ungher” a începuturilor nu era decît o formă de profetism tineresc, o presimțire a sfîrșitului comunismului gestînd în noaptea care se așternea. Această carte a unui debut remarcabil se bucură de o reeditare inspirată, promițîndu-ne noi bucurii din partea maturului esecist de astăzi.

HERTA MÜLLER

SAU NEPUTINȚA DE A PRIVI ÎN SUS

Daniela PETROȘEL

Literatura română postdecembristă e bogată în cărți despre comunism și despre modul în care nemiloasele lui tentacule sugrumă existența zilnică. Unele nu au depășit stadiul răzbunării imediate, devenind spații de manifestare a îndelungatei neputințe. Altele au luat forma unei la modă suferințe – autentice sau inventate – exhibate literar. Pe acest fundal, ediția a doua a cărții Hertei Müller, *Animalul inimii* (Editura Polirom, 2006, în traducerea Norei Iuga), se impune prin poetizarea suferinței și prin raportarea aparte la evenimente. Herta Müller a plecat din România în 1987, după ce în 1985 cărțile ei au fost interzise în țară, fiind la ora actuală una dintre cele mai cunoscute autoare de limbă germană.

Noutatea perspectivei asupra întâmplărilor din acest roman (distins cu *International IMPAC Dublin Literary Award* pe 1998) ține de faptul că este o prelungire a condițiilor vieții în comunism. Actul narației presupune intrarea într-o viață căreia îi lipsește orizontul, care te obligă să privești cu supușenie în jos, interzicându-ți perspectiva exterioară. Acest discurs aparte al romanului și modul de a se raporta la evenimente sînt sintetizate într-o afirmație a mamei eroinei: „Se știe doar că aici nu e voie să te uiți în sus”. Pe baza acestei interdicții își construiește autoarea textul, imprimîndu-i privirea la nivelul solului. Plasînd narația la nivel intermediar, naratoarea-personaj induce cititorului un acut sentiment de neliniște pe care-l compensează cu pagini de o tulburătoare poezie, grație și traducerii Norei Iuga. Imagini neobișnuite, cuminți, dar care ar provoca ochiul atent al unui virtual cenzor sau naștere la tot pasul, de nimic anunțate: „Copilul se gîndește, numai adevărul poate să fie, doar el stă pe limbă ca un simbur de cireușă, care nu vrea să se ducă pe gît. Cît timp glasul suie, vorbind în ureche, așteaptă adevărul. Dar, de îndată ce tace, totul e mincună, se gîndește copilul, pentru că adevărul s-a și dus pe gît. Pentru că gura a mîncat cuvîntul, nu l-a rostit”. Despre această stare vorbește Herta Müller în roman:

despre a sta cu adevărul pe limbă. Nici rostit pentru că ar fi în van, nici înghițit pentru că ar însemna tăcere, deci acceptare. Iar această oscilare reiese și din cuvintele lui Edgar, care deschid și încheie romanul: „Cînd tăcem, sîntem dezagreabili, spuse Edgar, cînd vorbim, devenim ridicoli”. Apăsăți de dificultatea găsirii unei atitudini coerente, personajele pendulează între cufundarea fără scăpare în tăcere și exteriorizarea – și de aceea bagatelizarea – sentimentelor. Romanul însuși se construiește pe aceste două tipuri de situație, amestecînd subiectivitatea alienantă cu nararea coerentă.

Propoziții scurte, alăturate flagrant, descriu pe viu și nu prin monumentală rememorare durerea, dar și dorința de a trăi. Depășind nivelul simplu al evenimentelor politice revoltătoare, autoarea coboară la stadiul fricii elementare ce urmărește toți indivizii în cimitirul existenței lor. Torționarii își pierd contururile, numele, identitatea – este și asta o formă de răzbunare prin literatură –, figurați fiind doar ca poli ai reprimării. Topînd securității în însăși forța repressivă pe care aceștia o reprezintă, autoarea mizează pe conturarea unei infiltrante și omniprezente amenințări. Agasată de pericole permanente, dar fără chip, eroina încadrează însăși familia în acest climat de nesiguranță. Deși se uzează frecvent de amintirile din copilărie, acestea nu devin niciodată prilej pentru efluvii nostalgice. Există în personaje o anumită împietrire, un autocontrol ce exclude sentimentalisme gratuite. Chiar cei patru prieteni, vorbind între ei, preferă o formă mai temperată a apostrofării: „Tu cu mîntea ta de șvab. Tu cu pripeala sau răbdare tu șvabească. Cu socotelile tale șvabești. Cu mitocănia ta șvabească”. Astfel, își întrețin viu spiritul de opoziție, semn că rațiunea nu le-a adormit întru totul.

Întreg romanul se cere citit prin raportare la prietenie, nu doar pentru că autoarea l-a scris în memoria prietenilor ei români uciși în vremea lui Ceaușescu, ci și pentru că textul stă sub semnul unor versuri din Gellu Naum:

„aveam cîte un prieten în fiecare bucăţică de nor de fapt aşa sînt prietenii cînd e atîta spaîmă pe lume

mama spunea şi eu că e normal şi că nu accepta să mă fac prieten

mai bine m-aş gîndi la ceva serios”.

Prietenia este elogiată ca principiu omniprezent, ca formă *terestră* a iubirii universale, ca meserie. De fapt, meseria de prieten era cea mai solicitantă atunci şi cea mai expusă pericolelor. Cel mai uşor puteai să-ţi pierzi viaţa fiind prietenul cuiva, chiar propriul tău prieten. Nu producerea durerii fizice, ci neîncrederea în omul de lîngă tine era ţelul final al *supraveghetorilor*, pentru că aceasta era cea mai eficientă armă. În vreme ce personajele refuzau să trăiască gregar, în colectivele impuse, *supraveghetorii* mizau pe erodarea sistematică a trăinicieii sentimentelor şi a solidităţii grupurilor ne-oficiale. Vinarea cu obstinaţie a grupurilor de *conspiratori* era o altă faţă a acutizării dramei individuale. În lipsa unui grup de sprijin, individul cădea mult mai uşor pradă politicii sistemului.

Prieteniei şi timidelor ei accese de delicateţe li se opune o societate needucată căreia acum i se pun bazele. Mostre de comportament şochează prin prostie şi brutalitate. Urmaşi ai soldaţilor ruşi care se spălau pe cap în closet sau purtau cîte cinci ceasuri furate la o mîină, pe care, neştiind să le întoarcă, le aruncau a doua zi, muncitorii formează o masă colcăitoare şi năclăită, fiind *proletariatul oilor de tablă şi al pepenilor de lemn*. Bînd sîngele cald al animalelor de la abator sau violînd în mod repetat pitica oraşului, proaspeţii muncitori întruchipează un pericol latent, dar real.

Evenimente simple palpita concomitent în două direcţii contrare: frica şi poezia. Oamenii se agaţă ani în şir de imaginarele boli atribuite lui Ceauşescu, sperînd într-o eliberare. Fuga peste graniţă este afit accesul într-o lume a rochiilor, a rimelului, a ciorapiilor fini, cît şi cadavrele în putrefacţie descoperite pe cîmpul de porumb. Cei patru prieteni îşi duc în sac povestea, pe care o scot din cînd în cînd; atunci se vede suferinţa unor părinţi ce se folosesc de bolile lor ca de un laţ pentru a-şi prinde copii. Lucrurile înconjurătoare sînt simultan purtătoare ale terorii şi părţi componente ale unor fanteziste scenarii.

Moartea nu este marea trecere şi nici măcar nu poate fi echivalată cu banalul mormînt, pentru că asta ar însemna normalitate; ea ia forma abaterilor de la moarte: *cordon, fereastră, nucleu, funie*, adică toate

moştile pe care prietenii ei le-au ales sau le-au fost impuse. Prezentă chiar din prima pagină a romanului, această matrice a morţii îşi dezvăluie sensurile treptat în roman. Chiar aparent inofensiva notaţie că morţii nu mai au nevoie de foarfecă de unghii o vom decoda mult mai tîrziu în roman ca parte a unui cod folosit în scrisori: *foarfecă de unghii* era formularea folosită pentru interogatoriu, în vreme ce o propoziţie despre pantofi însemna percheziţie iar una cu guturai filaj. Cel mai frapant element la codul pe care-l folosesc cei trei prieteni în scrisori, la nivelul discrepantei arbitrară dintre *viaţă* şi *seris*, era punctuaţia: „după formula de adresare, întotdeauna semnul exclamării, la ameninţarea cu moartea, numai o virgulă”. De la viaţă la moarte nu era decît un pas, rigiditatea semnului grafic comprimînd un zbucium greu de descris: o virgulă care tace cînd căpitanul Piele verifică scrisorile şi aceeaşi virgulă care tipă cînd e citită de Edgar şi de Georg.

Un personaj extrem de interesant al romanului, şi pentru că de el se leagă sintagma ce dă titlul romanului, este bunica cea ne bună a eroinei. Lipsită total de simţul realităţii şi reintrată în vîrsta copilăriei, ea îşi petrece timpul cîntînd şi creînd probleme celorlalţi. Folosirea acestui personaj destinde cumva spaţiul românesc, oferindu-i naratoarei prilejul de a aduce în scenă evenimente tip anecdotă. Aflăm din scrisorile mamei că bătrîna confunda într-o perioadă ziua cu noaptea, spre chinul bunicului pe care-l trezeşte în miezul nopţii, sau că s-a furişat şi a mîncat toate hostiile din sacristie, obligîndu-l pe preot să pună, în schimb, degetul pe limba credincioşilor veniţi la mesă. Bătrîna trăieşte o eliberatoare ieşire din timp, în aceeaşi categorie a năucilor intrînd şi pitica din Piaţa Traian, filosoful de la gară, bătrîna cu pălărie din hîrtie de ziar şi chiar Lola. Acestea sînt singurele personaje care s-au putut sustrage sensului istoriei, cei care îşi *schimbaseră frica pe demenţă*.

Animalul inimii este un roman despre frica trăită epidermic, despre căutarea normalităţii prin gesturi aberante. Sintagma *animalul inimii* trimite la amestecul de nebunie şi instinct de conservare, de compromis şi revoltă, de dorinţă de viaţă şi (auto)cenzură. Refuzînd complicitatea, personajele se joacă pline de voluptate cu moartea; unele pierd, altele supravieţuiesc infernului pentru a depune mărturie şi în numele celor care au fost prea puternici spre a accepta viaţa.

SHAUL CARMEL ȘI CERUL DE SUB PĂMÎNT

Zoltan TERNER

Una dintre cele mai izbitoare particularități ale poeziei lui Shaul Carmel și care îl fac oarecum singular și în orice caz original în peisajul poetic de limbă română din Israel și poate și din România, este inspirația biblică. Unii consideră asta o simplă convenție literară. Un fel de „găselniță” menită să-i permită poetului o joacă dialogală, o formă mai atractivă, un fel de efect scenic care face bine. Adăugînd, cum zicea cineva, nu fără maliție, un cuvîntel colo, „Doamne” (cu majusculă!). Că asta „dă frumos”. Eu plec de la o altă premiză. Ipoteză de lucru, dacă vrei, pentru perceperea justă a poeziei lui Shaul Carmel. În acest „Doamne”, căruia i se adresează poetul, eu văd mai mult și altceva decît un simplu tic. Altminteri, zic eu, totul devine oarecum rizibil, un joc minor, rutinier, o manieră. Ori mi se pare că nu este cazul. Eu propun să plecăm de la un lucru acceptat ca un fapt: că acest poet îl are în el pe *Doamne-Doamne*. Presupoziție ușor de persiflat. Știu: e cam ridicol să afirmi așa ceva despre un ins gras, zgomotos, ba chiar scandalagiu, cam circotaș de felul lui și plin de sine, bolnav puțin (mai mult) de egolarie sau egomanie. Talentat foc în a-și face dușmani și/sau detractori. Și totuși (horribile dictu!) are în el har, adică talent poetic real și nesecat. Lucrul acesta cred că îl recunoște și cei care îl detestă de mama focului. Firește, dacă vor să fie cinștiți.

Shaul Carmel este cel mai evreu poet care poate exista în această țară a evreilor (afîta cită e) atît de plină de antisemiți, de ignoranți în ale tradiției iudaice și chiar ostili acesteia. Vorbește numai de evrei. Nu de arabi sau de... alte naționalități. În sîngele și în sufletul acestui poet respiră tradiția. Fapt care merită prețuit în sine. În poezia lui Carmel tradiția trăiește. Într-o lume redusă la cantitativul lucrurilor și al divertismentelor de larg consum, dimensiunea mitică iudaică a lumii, iată, este încorporată, interiorizată, intricată în fibrele existențiale ale unui poet. Personajele și faptele din Biblie sînt repere ale unei mari părți ale universului său imaginar. E un fenomen poetic interesant, hrănit de imaginația și tipul de sensibilitate originale ale unui creator de excepție:

„Pleznește învelişul negru al nopții/ Cînd Dumnezeu

se spală pe față/Cu primele picături de rouă ale zorilor./
Hainele Sale de lumină/ Mai atîrnă/ Pe cuiul bătut de Abraham/
În stîlpul de rezistență al Cerului/ Cu brațele Marii Revelații/ Pe care a avut-o, numindu-L”.

Încă ceva de subliniat: Carmel își asumă cu cerbicie Misiunea, aceea de a trăi și de a da glas tradiției. Pe poet nu îl slăbește ideea că el este Alesul, cel căruia i s-a dăruit încă o viață numai pentru a putea să înalțe Cîntare divinității:

„Bună dimineața, Doamne!/ Pină îți pun de cafea/
Gîndește-Te, rogu-Te / Ce să-ți cînte astăzi/ Cel pe care l-ai readus la Tine/ Ca să nu-ți tacă Poezia”

În răspar cu o lume dominată de furia demolării de idoli și de desacralizare anarhică, nihilistă, de refuz imbecil al oricărei tradiții, această repetată reafirmare a solidarității cu tradiția, capătă dimensiuni de manifest. Știu, Ceea ce spun nu este tocmai *politically correct*. Ateu mă vor comenta cu dispreț. Îmi pasă prea puțin.

Par să răzbată, în această poezie – pe alocuri – și accente de scepticism, chiar de agnosticism. Poetul nostru nu este un credincios orbit de pioșenie, un adorator comod al Divinității. Ține mereu ochii deschiși, iluminați așa zice, și verbul treaz, mereu gata de erezie față de canonul profeților.

Cînd e cazul, strecoară și picuri de sarcasm polemic în socoteala pe care o are cu lumea desacralizată a acestui timp:

„Dumnezeu e lăsat în pace/ Din delicatețe bine studiată./
Diavolul, curtenitor cum este./ E primit ca oaspete de preț/ În mijlocul ei, în ea./ Mai ales după descoperirile lui/ În domeniul morții private./ Prea costisitoare, ca durere./ Al bolilor banale, demodate./
Al liniștii plicticoase, depresive./ În locul răgetului de junglă/ Adus în casă și stradă./ Drept blazon de hirtie./ Sforăitoare noblete”.

Poetul nu ezită să aducă acuze Absolutului divin, făcut vinovat de îndoielile sale. Relația sa de dragoste sa nu e scutită de dezamăgiri.

„Uită-te în urmă, Doamne” e un adevărat proces pe care poetul îl face dumnezeirii: „Doamne/ Oprește-Te din mers/ Și întoarce capul/ Să vezi oasele uscate/ Rămase în pustiu./ Osemintele neînsușite/ Ale celor

putreziți./ Cu speranțe cu tot./ Pe drumul spre Lumină./
Apă și umbra odihnei/ Tărîmului Tău./ Al făgăduinței
Tale."

Pentru ca să constate apoi, cu răceala unui acuzator
regret:

"Se răresc/ Rîndurile/ Celor care Te urmează./
Doamne."

Reluînd și parafrazănd povestea lui Iona cu Balena
poetul își asumă el culpa biblică. Se incriminează.
Poemul devine un joc ingenios de cazuistică a credinței
și a necredinței. A sensului știut, asumat, refuzat, pier-
dut. Negat.

Întreaga dialectică a certitudinii și a îndoielilor este
încifrată în acest poem exemplar, ca și în altele.
Adevărul, minciuna, rostirea și negarea ei.

În puternicul poem „Neguțătorii de morminte”,
revolta la trădarea tradiției este exprimată cu o disper-
ată minie profetică, ajungînd la imprecății, în versuri
care se dispensează aproape total de imagini: „Dacă
vindeți urmele trecerii/ Străbunilor mei/ Prin Egiptul
vostru, .../ Dacă ne dați de pășune/ În iarba crescută,
părinții./ Și umbrele lor din sinagogi/ Escavatoarelor
vremii/ Putrezească-vă minile-ntinse/ După bănetul
rușinii./ Fii ai triumfătoarei Satane”

Pe poet îl muncеște tragismul destinului evreesc și îl
apasă povara de a se simți, Alesul, cel menit să-l
exprime. „De ce m-ai ales pe mine./ Tocmai pe mine./
Să fiu ochiul Tău treaz?/ Să văd cînd Diavolul/
Schimbă lumea/ După chipul/ Și asemănarea sa?”

„Ce să fac eu?/ Să-ți fiu piatră de hotar?/ Dar pînă
unde/Va mai fi lumea Ta?”

Da, o poezie care dezbate, transfigurînd poetic, cu
vibrație profetică, diversele fațete ale dramei religioase
a timpurilor moderne: proclamarea nietzscheeană a
„morții lui Dumnezeu”, valul devastator al materialis-
mului, apostaziile de tot felul, ateismul dogmatic al
marxism-leninismului, sfîrșitul omului, era post-
umană, secularizată, golită de spirit, de transcenden-
dență.

Deși e bîntuit de îndoieli și de revolte care îi pun la
încercare credința, are dreptate Eugen Simion să
afirme că Shaul Carmel e un poet religios. Unul dintre
cei mai mari ai epocii moderne, de la Rilke la Arghezi,
cum zicea criticul român. Dar acest poet israelian de
limbă română nu este un credincios în chip ortodox,
după litera pietrificată a legii ci după legea spiritului
său liber, incomod, deloc cuminte. Sfîșiat mereu între
supunere și răzvrătire. Nu acesta era izvorul forței pro-
fetice! Pe meseriași rutinați și reci ai scrierii de peri-
cope nu îi vizitează îndoiala pentru că nici credința nu

le trece prin sînge, așa cum se întîmplă cu acest poet.
Dumnezeu este în poezia lui Carmel acel partener de
dialog, acel Tu al filozofiei lui Martin Buber, acel alter-
ego la care poți să-ți raportezi spaimile și neliniștile
tale, eventual transferîndu-le asupra Lui. Ca în psi-
hanaliză sau în magiile primitive, transferul unor
energii chinuitoare, al unor impulsuri dureroase, boli,
obsesii sau neliniști, pentru a te elibera de povară.

Aici însă, Celălalt, devenit Tu suprem, fiind divini-
tatea.

„Du-te la oamenii aceia/ Așezați la Miazăzi de tine/
Și spune-le că le-am poruncit/ Să le fiu duhovnic/ Ca
vorbele voinței Mele/ Să-i ajungă”

De remarcă în aceste parafraze poetice la Biblie, la
profeți mai ales, preluarea chiar a stilului biblic, bazat
în principal pe verbe, renunțîndu-se aproape în totali-
tate la adjective. Doar verbe și adverbe. La alți poeți,
un verb ajunge pentru un întreg poem, restul fiind
obiecte vizuale, imagini, detalii ale acestora, culori,
sunete, forme. Carmel se dispensează de ele. Ca un
cronicar, înșiră fapte, gesturi, verbe.

În strofa citată mai sus, de pildă, în șapte versuri
găsim opt verbe. Jocul stilistic cu Biblia pe care îl prac-
tică Shaul Carmel nu este lipsit de pericole. Poate să
ducă la o anumită ariditate a poemului, la o sobră uscă-
ciune, obținînd însă, în schimb, o impunătoare monu-
mentalitate. E stilistica biblică reluată și înviată de un
poet al post-modernității. Fenomen interesant. Iată:
„Acum, în a doua trăire/ Pășesc prin Miazăzi/ Să-ți fiu
mesager/ Dar e tîrziu și soarele-a pălit./ Și oamenii de-
aici/ Fac de mult/ Întocmai cum ai poruncit.”

Aici se împletește mitologia biblică cu propria
mitologie a poetului, om salvat de la moarte printr-un
transplant, fapt resimțit de poet ca o puternică traumă a
trecerii sale, ca într-o călătorie de inițiere, la „o a doua
trăire”. Ideea revine în numeroase poeme ale lui Shaul
Carmel.

Spuneam într-o prefață la unul din volumele lui
Carmel că cei trei stîlpi care susțin cerul poeziei
carmeliene sînt: Dumnezeu, Dragostea și Poezia.
Fiecare cuprinzînd în sine pe celelalte, fiecare puînd
ține locul oricărui, prin permutări cabalistice, ca în
mistica judaică.

Cum era și firesc, nu lipsese nici din acest nou
volum, aluzii, trimiteri și conotații la tema Marci
Catastrofe a evreimii, corelate de fiecare dată cu
prezența sau absența divinității.

„Erau doar nopți în preajma morții lor/ Au spus –
sau nu – o rugăciune poate/ Pe cînd plecau să nu se
mai întoarcă/ Prin coșul plin cu suflete de fum/ „Shema

Israel se auzea o voce/ Dintr-un cuptor mereu încins./ Și Dumnezeu ardea. Cu ei cu tot."

Nu e greu de simțit, în această simplitate gravă și profundă, patosul tragic care străbate aceste versuri. Simplitatea poemelor lui Shaul Carmel, așa cum am mai avut prilejul să remarc, este înșelătoare. Aici de pildă, în *Eternul Ospăț*, din care voi cita, se ascunde ambiguitatea enigmelor încifrate în versuri aparent simple: „Doamne./ Satură-Ți mai bine Pământul/ Cu măruntaiele Diavolului/ Îngerul răzvrătit/ Care stă în buricul Stelei/ Și ne adună pe rind/ Pentru Eternul Ospăț". Desele majuscule ne atrag atenția asupra încărcăturii simbolice, emblematice, ale cuvintelor în jurul cărora plutesc mistere de gând ascunse în ceața mitului sacru.

Un alt filon tematic, grav și impresionant, dominat de o tonalitate sumbră, tragică, pe alocuri cutremurătoare este cel pe care l-aș denumi „*Cîntec de adio*". Sau poate „*Ultima iubire înainte de plecare*". Aceasta este, cred eu, noutatea pe care o aduce „Cercul de sub pământ" în ansamblul poeziei lui Shaul Carmel și face ca acest volum să fie o nouă treaptă la care accede poetul în esențializarea artei sale poetice. Din păcate, nu pot să nu spun, în această carte există și steril, nu numai filoane de aur pur. Un anumit balast de banalitate și platitudine împietecă puțin asupra altitudinii calitative a întregului. Semnalindu-le, trec peste ele.

Revin la de multe ori cutremurătoarele cîntece de adio. O piesă definitivă pentru această secțiune tematică a cărții, este *Valul de frig*: „Cînd va veni valul de frig/ Care ne pîndește de-o viață./ Ascuns în fierbințeala pustiului./ Deschide fereastra/ Să-l întîmpinăm împăcați." Metafora frigului e reluată, sub altă formă, și în *Sodoma promite*: „Oprește-mi rostogolirea/ În vale așteaptă iarna/ Gata să mă-nghete."

De observat, din nou, economia de mijloace, tonul direct, simplu, pătrunzător. Versul este dezbrăcat de zorzoane stilistice, de străluciri ieftine, de scîlpici verbal. Cu atît mai puternic devine strigătul exasperat cu gura încheiată, disperarea adînc umană, revolta în fața nedreptății existențiale reprezentate de inevitabila moarte: „De-o vreme, Doamne./ Tot ce ating se prefăc-n cenușă./ Și mîinile mele învrednicite de Tine./ La nimic n-au dat foc niciodată."

Această nouă carte de poezie a lui Shaul Carmel, s-ar putea intitula și „*Cartea Sfîrșiturilor*". Cele trei sfîrșituri tind, cel al Lumii, al lui Dumnezeu și al poetului însuși. Marea Apocalipsă a Lumii își are pandantul, corespondentul suferesc, în apocalipsa personală a poetului. Aceasta din urmă îmblinzită puțin pe alocuri,

de o geană de speranță, de o ultimă iubire, de un suris la plecare. Sau o glumă tristă. Iată, două strofe din *Albumul cu amintiri* de un omenesc înduioșător, ca într-o veche romanță: „Scoate pandantivul din sertar/ Cel primit de ziua ta, cu pietre./ O să ți-l închei la spate eu./ Că mîinile cînd le ridici, te dor./ Știu că l-ai promis copilei noastre/ Cînd ți l-am adus și l-a văzut/ Dar cînd își face-albumul cu amintiri/ Nu-i păcat dacă-l mai porți o dată". Poezia are un aer vetust. De altfel, întreaga poezie a lui Shaul Carmel, este *au rebours*, în răspărul a ceea ce se scrie azi. Prin asta însă, devine un caz interesant. Special. O voce autentică, inconfundabilă. Poet religios în descendența profeților într-o epocă violent nihilistă și agnostică, simplitate patetică și firească în plin baroc, suprealism și paradox, cumînțenie arhitecturală în plină modă de poezie a clipei și a străzii, a deconstrucției.

Cele mai atingătoare la suflet poezii ale volumului cred că se înscriu în seria de *cîntece de adio*. E un fel de testament poetic, reluat în diferite tonalități de cenușiu. În „*Dor*" de pildă, își cîntă înfiorat dragostea ultimă, cîntec de cobzar bătrîn, obosit și dezbrăcat de deșertăciuni. Poetul se dezbracă de ifose machoiste, de egolatrie și se confesează ca unui jurnal intim. Poemul, ca multe altele din această fază, este rodul nopților de insomnie ale poetului care mărturisește celor apropiați că nu mai doarme demult ca oamenii, fură doar cîteva ceasuri din noaptea albă și doarme chinuit, șezînd pe un fotoliu. Poezie de insomniac răvășit deci:

„Cînd dimineața, la ora trezirii/ Printre aburii înălțați înspre zi/ Împreună cu aroma cafelei/ Nu vei mai auzi mulțumiri.../ Vei simți că eu am plecat/ Să-ți încerc de departe dorul/ De tot ce nu va mai fi./ Dorul de mine."

Iubita e văzută și ea cu groază, îmbătrînită: „Mă uit cînd te dezbraci/ Și-ți despletești cozile/ De școlăriță tîrzie, a culcare./ A odihnă,/ Și nu înțeleg/ De ce trupul tău/ Și părul tău/ Mirosind a floare/ Sint ale altuia/ Ale celei de-acum/ Să fie ochii mei de vină?/ Blestemații mei ochi/ Iubito?" Este aici adevărul întreg al unei trăiri, rostit simplu și omenește, și, prin aceasta, cu adevărat emoționant.

Poetul e decepționat, obosit, sătul de toate, împăcat cu inexorabilul, dacă se poate așa ceva:

„Nu mă mai plîng/ Cînd mă doare/ Prea multe și dese dureri/ Pentru un suflet/ Pentru un trup/ Încercat/ Prea multe pentru urechi/ Asurzite/ De plînsul altora/ Nu mă mai supăr/ Pe nimeni./ Au fost destui pentru un trai/ Nu mă mai bucur/ Cînd mi-e bine/ Am uitat bucuria de mult"

Să-l credem? Să-i citim poezia. Merită.

MESAJ UMANIST ÎNNOBILAT DE CĂRȚILE SFINTE

Henri ZALIS

Lirismul propriu lui Martin Abramovici, religios în sens larg, fascinant pe temeiul motivărilor umane, imprimă poemelor sale reflexe vizionare, în spornică dispută cu destinul iudeo-creștinismului.

În eleganta ținută grafică datorată editurii „Cronica”, lași, 2006, citim sub titlul *Noul Legământ al poemului ebraic-român* un amplu excurs poetic investit cu proiecții metaforice de copleșitoare modernitate. Ramificate precum crenguțele de ferigă invocațiile, deși circumstanțiale, nu sînt dispartate. Alcătuiesc un corp-apel la mișcare lăuntrică spre versetele Bibliei, dintotdeauna străine de haina rasismului și xenofobiei.

Apărat de impurități, dornic să treacă în aluatul limbii române exemplara lui confruntare cu adversitățile, autorul își spune sieși: „poetul nou trebuie și el să îndemne/ să se dea atenție cinstitei slave/ ca să ne luminăm de har în cuvenitul/ curs al lucrurilor/ transparența să fie privită de pe culmi senine/ să aflăm că Ierusalimul Nou este acolo/ chiar de nu-l vedem/ că ochii au fost trădați de țitera bătrînă/ de antisemitismul religios ce a spart-o cu ură/ dar cum ramura creștină nu poate exista/ fără pomul Vechiului Testament/ trebuie să răsădim frățietatea”.

Ne putem întreba cîi ecou va avea astăzi nevoia calmă de mîntuire. Să spunem deocamdată dacă vedem mai ferm solicitările mitice venite dinspre Israel, întipărite ecumenic ca singura alegere justă pentru conștiințe. În plămada vastei construcții răzbat trecătoare retorisme (nu a fost scutit de ele nici Ioan Alexandru în zvîcnirile sale dezolate de abandonul spiritualului). Ceea ce interesează în lupta tenebrelor cu lumina decurge din negarea infernului, cu ieșirea din limitativul neutral. Numai că acolo unde domina muzicalul, pannaturismul lui Ioan Alexandru ori exultanta imnică la Dan Verona, la Martin Abramovici ne întîmpină tumultul de trăiri diametral opuse. Sînt traversări recomandate în relație cu delirul rasist, cu viforul antisemitismului.

Părintele Gala Galaction spunea că nu sînt necesare unelte complicate ca să pricepem unde găsim adevărul. Așa este. În recuzita lirismului de inspirație cultică să căutăm cuvîntul Bibliei, deoarece el conține adevărul final. Poetul adaugă la aceasta o retrospectivă venită din deportarea sa și a întregii familii într-un lagăr de concentrare de peste Nistru, în anii stîsirei alianțe dintre Hitler și generalul Antonescu. Reluăm din textul vizat un citat păstrat în absolutul lui plutonic: „Izbăvitorul durerilor

străbune/ mi-a ascultat țipătul alb/ aburecat pe piscul înzăpezit/ nu m-a ridicat printre arborii goi/ mi-am amintit de plînsul deznădejdiei/ prin canalele beznei transnistrene/ unde mi-am văzut copilăria sfîrtecă/ de baioneta unui gest hitlerist/ dar Dumnezeu a voit și-am supraviețuit”... Asemenea argumente lucrează la mai buna înțelegere a conceptului de dumnezeire, concept delicat și viguros, chiar dacă inegal relaționat.

Într-un volum de 400 de pagini înlăuntrul căruia respiră mai multe cercuri problematice poetul poate părea unora zgrunțuros, altora logoreic. Să nu omitem că antinomiile malade născ rectificări iar lectura versurilor trimite la bazele unei poetici a orgoliului identitar pe cît, absolut natural, a exigențelor unui supraviețuitor din dezastrele urii într-o lume minată încă de grave prejudecăți. Prefațatorul și postfațatorul lucrării, domnii Valeriu Stancu și Bogdan Mihai Mandache, o recomandă călduros pentru încărcătura afectivă, consistentă intențional. Și ei vorbesc despre un trecut scos la lumină în elementele ce fac parte și din timpul nostru, hărăzit teologal și existențial să evite noi grozăvii.

Mă socot îndreptățit să dau răspuns unei posibile întrebări, anume legată de întinderea ei grafică. Cum ea îmbrățișează fațete ale istoriei, moralei, crizelor provocate de extremism (și extremisme) nu văd nimic artificial în factura ei deși, personal, prefer aparițiile infinite mai concentrate.

Nobila emoție generată de *Noul Legământ al poemului ebraic-român* ne bucură. Este un legământ ce ia în considerare un răspuns, nu unul chiar modest pentru lectorul obosit. Însă unul penetrant în calitatea pledoariei și dureros în amploarea „completărilor” cerute de reacții și situații lesne de previzionat.

Martin Abramovici are convingerea că sîntem nu puțini cei care sperăm în coexistența activă și constructivă a creștinilor cu iudeii. Iudaismul și creștinismul au aceleași trebuințe. Se completează, ar trebui să se armonizeze. Cele două religii monoteiste se întîlnesc în căutare de clarificări. Apelul la sinceritate le ajută să se „descopere” una pe alta.

Rotunjirea resorturilor unifică, peste distanțe, hotarul circular al volumului de care ne-am ocupat. Lămurște prin suprapuneri ascensiunea în sferă care mai păstrează, din păcate, puncte nevralgice.

OLGA ȘTEFAN - TOATE CEASURILE

Gellu DORIAN

DEBUTURI

Am mai scris la această rubrică despre precocitatea unor poete – Andreea Novac, Cosmina Moroșan –, ale căror debuturi editoriale au atras atenția, fie în mod negativ, ca în cazul Andreei Novac, a cărei carte a fost stricată de editor, făcând ca poezia acesteia să se piardă într-un ghiveci ca de revistă, fie în mod cu totul excepțional, cum a fost debutul Cosminei Moroșan, despre care am scris chiar în numărul trecut.

Tot la Editura Vinea, ca și Cosmina Moroșan, debutează o altă elevă, Olga Ștefan, care de la vârsta de opt ani a luat toate premiile posibile și nu doar conjunctural, ci pe merit. Chiar dacă n-am privit cu ochi buni debuturile precocice, de pe băncile școlii, considerându-le un fel de intrare în patul conjugal înaintea vârstei majoratului, poezia, de altfel, fiind, până mai ieri, o treabă bărbătească, în cazul celor două poete, Cosmina Moroșan și Olga Ștefan, pot spune că a trebuit să mi schimb convingerile și să spun că aceste poete au debutat matur, convingător, la timp. Totul este ca ele să continue la fel, să crească de la o carte la alta. Dacă unui poet debutează timpuriu cu cărți cu care mai târziu le va fi rușine, și exemplele sînt nenumărate, aceste două cărți ale poetelor amintite mai sus vor sta în picioare și peste ani, pentru că sînt extrem de bine scrise și degajă o maturitate deplină susținută de o știință perfectă a scrierii poeziei. Acest lucru se datorează și unui juriu foarte exigent care legitimează astfel de apariții. Mă întreb cum de Editura Cartea Românească, la concursul de debut organizat pentru anul în curs, nu a putut scoate nici o carte în față. Se pare că Nicolae Ţone oferă ori mai multă încredere, ori este mai des în mijlocul tinerilor și le oferă spațiu generos de publicare, ori tinerii talentați nu se duc la editura Uniunii Scriitorilor din circumspecți nu prea greu de ghicit, deși condițiile de editare de acolo și mai ales de difuzare sînt net superioare celor oferite de Editura Vinea. Sînt doar supoziții izvoite din realități deja cunoscute.

Un talent evident cum este cel pe care-l are Olga Ștefan, care debutează cu cartea *toate ceasurile*, la Editura Vinea, în 2006, ar trebui subit să atragă atenția criticii literare și urmările să se vadă imediat. Mult mai solidă în construcțiile poetice decît Cosmina Moroșan,

Olga Ștefan, născută în 1988 la Hunedoara, elevă în clasa XII-a, cu un palmares impresionant de premii, se apropie mai mult de poezia confesiv-autobiografică, redescoperind cheful narativ-liric al optzeciștilor din care, se pare, poeta își trage sevele. Ea nu experimentează atît de mult ca mai tînăra ei colegă de la Cîmpulung Moldovenesc, Cosmina Moroșan, ci intră în construcția poemelor cu un material epic viguros, elaborînd texte păstoase, suculente, în care dragostea primează, filtrată printr-o sensibilitate aparte. De altfel cartea, deși străbătută de un filon erotic bine temperat și exprimat, se încheie cu excepționalul *poem de dragoste (24.06.06)* din care citez primele două fragmente: „dar tu n-ai de unde să știi, tu știi cum vin și pleac/ trenurile personale, tu știi cum se lipesc hainele groase/ de membrele copiilor fără adăpost./ încă nu porți inima mea/ și încă nu respiri cu plămîinii mei.”(*) „tristețea orașului e numai o căpușăală ruptă/ pentru dragostea noastră/ o știm și o simțim/ cu rușine, în rîpăle vieților noastre de rufe prespălate/ toată frumusețea își pierde echilibrul, ce-o să facem/ unul pentru altu’? de-acum sentimentele seamănă bine cu niște/ amintiri viu colorate, nuanțele sînt perfide, călin/ și noi trăim pe zidul amintiri ca două grafitiuri/ scrupate de același tub”. Limpezimea discursului ține, după cum bine se vede, de o frazare normală, într-o topică cenușă de regulile sintaxei și mai puțin de cele ale prolixității și ambiguităților de tot felul de care este plină poezia postmodernă.

Construită cu spațiu mare, ca un cartier select în care parcurile sînt gîndite cu adevărați plămîni care să oxigeneze mîile de apartamente locuite de tot felul de oameni, cartea Olgaei Ștefan se distinge de celelalte cărți ale confracților ei, multe conținînd texte adunate cu furca între două coperte, fără structuri care să identifice o idee de carte și nu una de antologie de texte. Cele șase secțiuni ale cărții urmează un fir logic, chiar dacă impresia generală este aceea a smulgerii textelor din folderele unor calculatoare, de pe blog-urile sau site-urile cluburilor internetice. Cînd astfel cartea, treci cu ușurință peste eventuala artificialitate a textelor, ele degajînd totuși căl-

dura textelor scrise de mână pe coala albă de hîrtie. Simți cum din pagina cărții poezia respiră, ți se lipește de ochi, de suflet, de inimă și nu te lasă absent, te obligă să o trăiești – ceea ce nu este de loc puțin lucru: „ce-ai păstrat demian din hîrțile pe care maică-ta făcea/ calcule eronate? toată familia credea că vei umple primul/ mormîntul acela confort / uscat și primitiv ca un pat de femeie./ ai păstrat, demian, culoarea cifrelor convertite-n pomeni și/ parastase, ai păstrat umbrele rubedeniilor voastre scăpătate./ le scoți din jobenul singurătății și te privești în oglindă”(bitter times (info),1). De altfel întreagă primă secțiune – bitter –, cu motouri din Andrei Makine și T.S. Eliot, degajă o stare trăită între thanatosul conjunctural și erosul confesiv-declarativ: „agorafobie, spaima de mers singură prin piețele deschise sub piețele străzilor ale/ pleoapelor tale. mîinile înghețate caută disperarea aripii de pasăre jumulită./ nu va curge sînge din tine, demian, ci melasă. îmi ascund sexul cu palma, uneori arăt ca păpușile tale indecente crăcănate. acum arăt ca o nimfă/ de grădină. în hunedoara/ praful e o palmă care ascunde sexul de prostituată al fericirii”(bitter sexuality). Personaje ca „demian” sau, în unele cazuri, „dem” sau „călin” sînt pretexte ale unei iubiri ori reale ori ficționale, dar trăită la maximă intensitate și la o luciditate care frizează nimfomania sau, paradoxal, frigiditatea.

Cea de a doua secțiune a cărții – *no surprise, hd clișee* – este declarat autobiografică: ”este vorba aici despre mine, despre senzația stranie/ că la orice atingere mîinile mele se lipește de un zid grunjos/ și umed./ încet încet fiecare deget în parte/ devine o creatură independentă/ un vierme neadormit/ neprimitor ca un perete de peșteră/ corpul tău îmi respinge căldura”(refugii (1). De altfel același lucru se petrece și în cea de a treia secțiune a cărții – „fier vechi, capcane & mimi ciudate” –, unde cuvintele sînt extrem de explicite și nu doresc să ascundă nimic, ci doar să transmită o stare extrem de puternică și trăită la arderi totale. Aici poeta se apropie mai mult de prietenii ei („întind/ plase și capcane în calea prietenilor mei”), cu scopuri vădit izvorîte din nefericirile trăite („nefericirile mele spuse și răspuse în opresc/ într-o căldare slinoasă de femeie leneșă”). Portretizările, din doar cîteva tușe, sugerate, sînt mai identitare și mai expresive decît alte descrieri largi, pletorice găsite în alte cărți. Aici „anorexia” și „dragostea” par să coabiteze; totuși poetei plăcîndu-i doar „manechinele din plastic și armătură de fier”, dezvăluind un vag hedonism de față singură care consună că „mîinile înfiorător de urite și eu/ învățată cu propriul corp ca o păpușă cu licheieturile mobile”.

Personajul „demian” i se consacră a patra secțiune a cărții, iar motoourile nu sînt din congenerii de aproape sau de aiurea ci din Paul Eluard și Sylvia Plath, poeți din care oricînd se pot naște alți poeți. Se pare că „demian” este extras de pe site-ul „www.google.com”, evident, unul

imaginar, în așa fel ca definițiile în engleză cu care începe poemul care-i poartă numele să arate ca o accesare pe internet. Nu însă și mai departe, pentru că poemul, este unul foarte frumos și extrem de limpede, cum de altfel sînt toate poemele din această carte: „acesta este gustul tău demn/ gustul salivei tale acide gustul urmelor de grăsime/ de pe degetele unse cu resturile prînzului îndejuns de sățios ca să te țină/ sîntul o seară întreagă/ acesta este gustul unghiilor pe care nu le mai rozi și gustul tuturor/ trupurilor pe care le-ai cunoscut/ elastic și pal/ mirosind a grabă.” El, acest „demian” este de fapt în mai multe exemplare, deși același, pentru că poeta ține să ni-l prezinte și în pielea „ultimului demian”: „soarele roz ca un sfîrc decupat dintr-o poză obscenă/ mă face să par mai fericită decît sînt. moartă de somn și foarte vie în visele astea cu tine schilodose/ toate păsările care cad din cuib înainte de vreme, ce mai faci, dem?/ ce mai zici dem? cîl mai avem de stat așa, dem – cu părul înodat de birnele dintre noi și mîinile împletite ca niște figuri din plastilină” – ceva destul de fără suflet, descriptiv, dar real!

Secțiunea care dă și titlul cărții – *toate cenzurile* – ne descumpănește oarecum pe noi ca lectori care descoperisem în poeta o femeie cu sentimente adevărate și trăiri carnale de voluptăți provocatoare și ne face să ne întrebăm cine este cu adevărat Olga Ștefan. Ea spune: „nu sînt o femeie adevărată, sînt doar o palidă/ imitație, un pendantiv la gîtul țigăncilor de mătase./ am în suflet lacăte și spații închise, port lacrimile din tuș/ ale manechinelor dior și zîmbetul dilatat al lui pierrot” și așa mai departe. S-ar putea depista un ușor hermafroditism, dintr-o astfel de portretizare. Dar, în fond, realitatea se lasă descoperită și din spatele unor astfel de induceri în eroare, tocmai pentru a ne provoca la o participare mai atentă a lecturii. În această secțiune poeta se apropie cel mai mult de o congeneră, editată de tot de Nicolae Ţone, Rita Chnian, unde confesiunea, ascunderea în alter ego-uri dar și așezarea într-un spațiu poetic palpabil sînt mai mult decît evidente și caracteristice.

corpul, din care am citat la începutul acestui articol, acele fragmente de poem de dragoste, se sprijină și pe un moto din același Eliot, de unde atmosfera poetică pare a fi împrumutată cu puterea unei asimilări și rafinări maxime. „Țara pustie” a Olgei Ștefan este „trecearea”, care are trei culoare: „tunelul”, „bittertimes lost”, „aproape”. Construcția acestei secțiuni demonstrează încă o dată știința pe care poeta, deși foarte tânără, o are în privința scrierii poemelor ample, de substanță, viguroase, bărbănești, așa putea spune.

Iată încă un debut care ne confirmă că din urmă vin poeți cu adevărat talentați, puțini ce-i drept, care acoperă imensa zgură a celor ce ies de sub teacuri direct în anonimatul etern.

DE LA „LITERA” LA SPIRITUL OPEREI LUI MIRCEA ELIADE. ȘI... „RETUR”?

Nicolae CREȚU

Frapează, înainte de orice altceva, în cronologia operei savante a hermeneutului miturilor, simbolurilor și ritualurilor, îngemănat cu istoricul religiilor, organicitatea procesului de înaintare spre sinteză: care, la rîndul ei, cunoaște două versiuni distanțate serios în timp, căci între *Traité d'Histoire des religions* (1949) și apariția primului volum din *Histoire des croyances et des idées religieuses* (1976) este o durată amplă și plină de aprofundări și acumulări ce nu pot scăpa nimănui. Marele „muncitor” care era Eliade vedea în masiva sinteză firzie amintită, dintre toate scrierile sale de pe „versantul” complementar prozei de ficțiune, pe aceea menită și aptă să-l reprezinte – esențializator – în posteritate. Elaborînd-o, se supunea unei autoexigențe pe măsura notorietății mondiale deja cîștigate, desigur, dar încă și mai decisiv unei logici interne a devenirii organice, în și prin articularea ansamblului Operei (științifică și literară) ca întreg: pe linii de forță ce-i deslușesc raporturile interne, conexiuni convergente, complementarități. Altfel spus: o coerență în diversitate și complexitate, care unifică, focalizează, de undeva din adînc.

Autorul a evocat el însuși împrejurările în care titlul din 1949, *Traité d'Histoire des religions*, i-a fost, practic, impus de editorul său francez (Payot). Cartea nu fusese gîndită în perspectiva a ceea ce păreau să promită cuvintele ei liminare: demersul nu era istoric, ci analitic și interpretativ în dominantă, vocabula „Tratat” complica și mai mult lucrurile. Totuși, acea primă tentativă de sinteză (nu una „istorică, ci morfologic-hermeneutică”) avea nu doar să-l facă, încă de pe atunci, să devină celebru, o autoritate în domeniu, ci să-și caute ulterior drumul său, către monumentală *Histoire...* la care va ajunge după aproape un sfert de veac, de adiinciri, de decantări: „acum” nu un „Tratat”, dar o *Istorie* da,

una *sui generis*, e drept, fundamentată tot morfologic și hermeneutic, ca moduri ale unei abordări de esență fenomenologică, al cărei spirit conducea la degajarea „liniilor” definitorii pentru ipostazele și „metamorfozele” – trepte în timp, ale unei religiozități funciare înseși „ideii” de om, de omenesc.

Și tocmai acest „salt” în durata procesului mare de edificare a Operei eliadiene, asimilare în sinteza finală a analizelor și interpretărilor din lucrări speciale, cercetări în orizontul unui obiect-„cîmp” precizat (șamanism, mit, metalurgie, alchimie, „eterna întoarcere”, sacru vs profan, riturile ca „mistice renașteri” etc.) ne interesează „Salt”? De fapt o mișcare coerentă și susținută – deși nu una neapărat și continuu „programată” – în stare să dea, cum a și dat, temei analitico-interpretativ amplei trilogii a *Istoriei credințelor și ideilor religioase* dinspre sfîrșit.

Articularea internă a sintezei în discuție confirmă preocuparea centrală a autorului, declarată și principial, de a pune cu adevărat în lumină „contribuțiile majore în istoria ideilor și credințelor religioase”. N-ar fi putut să o facă dacă nu ar fi studiat în prealabile monografiile, cum o și subliniază liminar, „dialectica sacrului și morfologia sa”. Dar degajarea dintr-un ansamblu, atît de bogat și diversificat, de forme ale sacrului și religiozității, a ceea ce este „contribuție majoră” presupunea o operație de selecție, desfășurată în orizontul larg deschis al umanității, așadar „în perspectiva istoriei universale”. Este aceasta o premisă, de valoare, aș zice, strategică în configurarea unui autentic spirit al operei savante, edificată tenace, de Mircea Eliade. Imaginea globală care rezultă cuprinde astfel o „paletă” bogat diversificată a „credințelor și ideilor religioase” urmărind într-o „deschidere” planetară și, totodată, pe o verticală temporală, cronologică, dinspre preistorie pînă

„la zi” (intenția inițială), de la „paleantropi” și pînă la „camuflarea perfectă a «sacralului», mai precis, identificarea sa cu «profanul»”. Nu i-a fost dat să încheie pe deplin marea sinteză astfel gîndită, rotunjind-o prin abordarea, în final, și a „etapei ultime a desacralizării”. Dar, fie și așa, fără a fi putut duce pînă la capăt proiectul inițial, Eliade a dat structurii acestei „probabil ultima mea contribuție” (în disciplina între ai cărei mari specialiști autorul ei este, cu siguranță, o autoritate proeminentă) o valoare de imagine a *devenirii esențiale*, în timp și în spațiu, a *religiozității* ca manifestare a ceea ce apare astfel drept ca inseparabil legat de „condiția umană” (*dintotdeauna și de oriunde*), de substanțialitatea *ontologică* a acesteia. Într-o asemenea viziune, „crizele în adîncime” și reversul lor, „momentele creatoare ale diverselor tradiții”, constituie ipostaze și „trepte” în timp ale unui fenomen unitar (în ciuda diversității manifestărilor lui), inevitabil ilustrat, oricît de paradoxal ar părea să fie, chiar și într-o epocă – cel puțin la „suprafața” ei vizibilă, imediată – a maximei „desacralizări”. Unele, picturi rupestre și „depozite de oase”, „imagini” ale feminității fertile și rituri din paleolitic, „mituri de origine” și „inventarea” zeilor, ori idei ca „destin”, „infern”, „viața de dincolo de mormînt”, megaliti, „grote sacre”, foc sacrificial și labirinturi, Mistere, Enigme, șamanism și extaz, „lumina interioară”, eshatologie, epifanii, „înviere”, „eliberare” și soteriologie, „Nirvana”, esoterism druidic și orfic, simbolism alchimic, mesianism, mituri gnostice, „creștinism cosmic” și experiențe mistice, bogomili și kathari, dar și „călugări isihăști”: lungă (și totuși, lacunară) enumerare care arată, măcar indică – desigur, destul de schematic, fără nuanțe – bogăția, diversitatea cuprinderii în trilogia-Sinteză a *Istoriei...* a formelor *religiozității* – coordonată centrală, definitorie, a omenescului, doveditoare de „unitate profundă și indivizibilă a istoriei spiritului uman”.

Evident, e optica unui *cercetător* al ideilor și practicilor religioase, sustras oricărui limitări ce ar veni dinspre vreo formă sau alta de militantism teologic, „închis” în doctrina uneia sau alteia dintre „biserici”, reacțiile și aprecierile sale nu detașarea, culm și elevația unui demers savant, erudit (chiar enciclopedic), incompatibil cu *parti-pris*-uri, vehemențe și rigidități dogmatice, militante etc. Obiectul real al unui astfel de studiu rămîne, pe tot parcursul amplei și dense sinteze, *religiozitatea* ca premisă și funda-

ment ale *tuturor* religiilor (care își merită numele), mai vechi, chiar foarte vechi, „primitive”, dar și mai noi; simptomatice sînt tonul și nuanțele de finețe hermeneutică ce apar în abordarea „păgînismului”, sau a unor „secte”, ca și în analiza și interpretarea funcției și semanticii unor rituri, idei, mituri, uneori condamnate de bisericile marilor religii: practici antropofage sau mistic-inițiatice, politeism „păgîn”, mitologie gnostică, șamanism(e), precum și pe teme de controverse dogmatice (*filioque*), *Apocalipsuri*, hermeneutica esoterică *șistă*, „erezia dualistă, bogomilică etc. Formele creștinismului sînt studiate ca parte a istoriei *religiozității universale* și etern-umane, într-un orizont deschis deopotrivă către hinduism, budhism, taoism, confucianism (India, China, Tibet), către șamanismul siberian, african, amerindian, australian, ca și spre Islam și mozaism, interferențe cu politicul (cruciadele), deschideri spre arte (*l'amour courtois*, ciclul Graalului, trubadurii și poezia lor) sau simbolisme fecunde cultural (astrologie, alchimie, magie, tantrism, kabbala, hasidism) toate apar într-o lumină a *înțelegerii* și *evaluării* depasionalizate, emancipate la nivelul unei *filosofii a religiei* care transgresează obișnuitele poziții teologice de pe o direcție sau alta, exclusiviste, „împlătoșate” în dogma strictă a acelei „biserici”, propovăduită și altora, apărută polemic, în spirit dogmatic și misionar. Eliade nu este un *teolog* erudit, optica sa hermeneutico-istoriografică vizează o imagine *cuprinzătoare* a fenomenului „credințelor și ideilor religioase”, surprinsă în și întemeiată pe analiza unui proces complex, de ritmice reconfigurări, „crize în adîncime” și, mai ales, *momente creatoare*, deopotrivă nutrite *din* / înrădăcinate în unul și același fond – *universal și etern-uman* – de *religiozitate*, ca vocație spirituală a omenescului. O realitate atît de adîncă, inseparabilă de „modul” propriu omului de „a fi în lume”, încît „vîrstele” istorice ale progresului umanității (muncă, ordine social-economică, educație și cultură) își pun amprenta (stadii succesive: vînașoarea, agricultura, metalurgia...) asupra unor mituri, practici rituale, „limbaje” religio-simbolice cu care se află în corespondență. Și nici tentativele și tacticile, politice, de „preluare”, într-o lume „tîrzie”, în timpuri ale *desacralizării*, a aceiași fond (etern) de *religiozitate*, deturînd-o spre *ideologii*, tipare simbolice exploatate în serviciul propagandei și al unei „omogenizări” evasintuale a „gîndirii” și comportamentului colectiv („de masă”).

manipulate mai nebulos și, totodată, mai eficient, grație unor astfel de disponibilități (înstrăinate de sacru, devenite „profane”) și, în fond, *nostalgii* funciare esenței înseși a ceea ce numim „om”.

Acesta este, de fapt, nivelul ultim, cel mai înalt, al „diagramei” spațio-temporale pe care *Histoire des croyances...* ne-o dezvăluie, rezultat al unui complex proces de elaborare (acumulare de informație erudită, enciclopedică, totuși nepedantă), triere, analiză, selecție, urmate de „montaj” compozițional, articulare structurală însuflețită de „viziunea” *morfológico-istorică* a mării „teme cu variațiuni” a religiozității, realitate inseparabilă de „ideea” de om urmărită în metamorfozele și „treptele”, în „crizele” și „momentele creatoare” care i-au configurat realitatea fenomenologică a religiilor, a „credințelor și ideilor religioase”, *parte esențială* a istoriei umanității, „pe coordonata ei – definitorie – de spiritualitate.

Și complementar, și comunicant – cu siguranță! – cu ceea ce este „itinerarul” *hermeneutului, istoricului religiilor și filosofului religiei*, alături de care „conviețuiește” în Mircea Eliade scriitorul, este oare „drumul” acestuia din urmă unul analog, asemănător, ori cel puțin comparabil, cu înălțarea către o sinteză ultimă, finală (dinspre studii anterioare, deliberat limitate: *Le Mythe de l'Eternel Retour*, *Le Sacré et le Profane*, *Aspects du Mythe* ș.a.), ca aceea din *Histoire des croyances...*?

Întrebarea merită pusă, deși se vede încă „de departe”, cu „ochiul liber”, că diferențele nu sînt deloc de neglijat, nicicum de ignorat. Pentru că, evident, romane și proze ca *Isabel și apele diavolului*, *Lumina ce se stinge*, *Maitreyi*, *Domnișoara Cristina*, *Secretul doctorului Honigberger* și *Noaptea la Serampore*, *Pe strada Mintuleasa* nu dezvăluie, la lectură, un „traseu” care, alegînd – rînd pe rînd – „felii” ale lumii și existenței, *experiențe* care marchează și pun la încercare „coordonate” esențiale ale complexității *omenească* total, acumulîndu-le acestora „țilcurile” și sublimîndu-le implicațiile de profunzime, sugestiile cele mai subtile și prețioase, le-ar retopi apoi, *sintetizator*, pe toate, însumîndu-le într-o *expresie ultimă*, încoronare a întregii creații literare eliadiene. Aspirația spre așa ceva a existat neîndoiește, *Noaptea de Sânziene* (apărută mai întîi în versiune franceză: *La Forêt interdite*) este unul dintre cele două romane-*summa* românești (alături

de *Cel mai iubit dintre pămînteni* al lui Marin Preda), dar configurarea prin ani a reliefului mult mai „accidentat” al căutărilor scriitorului Mircea Eliade nu putea, desigur, să aibă coerența *programatică* și *programată* de pe „versantul” operei savante. Ori, de-ar fi avut-o, o atare „programare” i-ar fi artificializat și rigidizat „tenacitatea” consecvenței în proiect.

Se poate vorbi, cu argumente, despre o tentativă de sinteză estetică sub semnul acestei *aspirații* tîrzii (nu o „întă” programatică, anticipativă etc.), conexiunile, ecurile „interne”, sublimările dinspre trecut spre un „prezent” în *mișcare* configurîndu-se în climatul mai liber, ne-„programat”, al *poiein*-ului imaginarului, al complementarității *ficțiunii* literare cu decantările, stimulii și experiențele unui „trăit” adesea surprinzător, imprevizibil, rebel față de orice înclinare eventuală de a-l anticipa, ori – cu atît mai mult – de a-l „programa”.

Se va fi întrezărit apoi, la o „treaptă” încă mai înaltă, supremă, a acelei unități a corpusului eliadian total (despre care vorbea, insistînd, Eliade însuși), o coerență superioară, care, depășind convergențele parțiale și comunicarea între „versanți” literar și savant ai Operei, să scoată la iveală o *complementaritate* de ordinul *spiritului*, în acel „întreg” la care participă, deopotrivă, edificîndu-l, *hermeneutul-istoric*, ca și *romancierul, prozatorul*? Și, în cazul punerii în evidență a unei „mărci” a spiritului *adînc* și *înnalt unificator*, acesta – la rîndu-i – ne va întoarce, cu alți ochi, înapoi, la „litera” (individualitatea textelor, *unicatul* lor, fie ideatic, fie de *ficție*) atît a lucrărilor de factură savantă, cît și a cutărui sau cutărui roman, a unei nuvele sau „povestiri” etc.?

Nu „știu”: rămîne de văzut, după examinarea „literiei” și a *spiritului* operei literare, la confluența (sau poate „răspîntia”) acesteia cu „versantul” deja examinat al operei *hermeneutului-istoric al religiilor* (al „credințelor și ideilor religioase”) – *filosof al religiei*, dacă cele două opere, rod al vocațiilor îngemănate în omul, autorul Mircea Eliade, „respiră” și degajă, sau nu, dincolo de ceea ce le distinge, același *spirit* în esență, *înnalt* (și *adînc*, și *înnalt*) al unei singure, *întregi*, Opere. Cum autorul născut acum un veac își dorea și ne propune el însuși, în repetate rînduri, să-l abordăm ansamblul creației sale intelectuale, indivizibilă în opinia sa.

PENTRU O MORALĂ A GRAȚIEI (V)

Antonio PATRAȘ

Așadar, de la moralistul francez din secolul al XVII-lea împrumută Ibrăileanu, pe lângă concepția despre morală în genere, ideea că toate formele de comportament și toate faptele noastre sînt determinate de metamorfozele prin care trece amorul propriu. Asemeni clasicului autor, și criticul ieșean demască sistematic și fără menajamente impostura, din dorința de a dezvălui lumea de iluzia „bunătații” ei. Astfel, dacă leapădă straiele de paradă ale civilizației, omul „natural” își redescoperă apetitul enorm de animal carnivor, cruzimea vorace, de primată, instinctul vindicativ, egoismul feroce, dar și frica, lașitatea. Numai cîteva exemple acum, spre ilustrare: „Toți oamenii doresc un lucru simplu, naiv, logic: ca întreg universul să se comporte astfel încît să le fie bine lor – și le e necaz dacă cumva universul, la începutul lui, a apucat pe o altă cale decît în vederea acestui scop”; „Cîți oameni ar prefera să moară ei, decît să se scufunde un continent în ocean?”; „Cînd triumful este aproape și, pentru a face ultimul pas, ți se cere o ticăloșie, nu-i așa că-ți vine greu să nu o faci?”.

Aici putea alege zece de fragmente din volumul de maxime al lui La Rochefoucauld în sprijinul aceluiași idei, din perspectiva cărora nici faptele cele mai nobile nu merită prețuite, fiindcă în spatele lor se află întotdeauna motive meschine, de nu cumva cine știe ce ticăloșii fără seamăn. Criticul ieșean nu vede altfel lucrurile cînd spune: „Nu există sacrificiu. A trăi sărac pentru a nu abjura o idee este a prefera plăcerea abstractă și înaltă de a stăruia în acea idee, plăcerii senzuale și inferioare de a mîncă și a bea bine”. Tot așa, „omul nu renunță decît la ceea ce nu-i trebuie ori la ceea ce e imposibil. Dar pentru aceasta i se cere multă filosofie”.

Suferințele cele mai cumplite se datorează numai orgoliului, mîndriei lezate. Însă o cauză atît de insignifiantă nu poate să nu stîrnească rîsul. Dacă e adevărat că în orice comedie se ascunde o tragedie, nu vîd ce ne-ar împiedica să susținem contrariul. Contrastul dintre cauză și efect ilustrează fără echivoc caracterul comic: „Rănilor amorului propriu sînt din cele mai dureroase, dar de cele mai multe ori provoacă rîsul”, accentuînd încă o dată inconsistența și minciuna așa-numitelor sentimente și trăiri interioare. Bine, dar iubirea? O fi și ea o păcăleală, o glumă pe gustul copiilor fără minte?

Cel puțin aici, în *Privind viața*, așa înclină și Ibrăileanu

să vadă lucrurile.

Între bărbat și femeie, ființe trăind pe planete diferite – „Nimic nu este mai deosebit de bărbat decît femeia, fiindcă tot ce este în natură e numai altfel decît bărbatul, pe cînd femeia e contrariul lui” – nu pot exista decît raporturi... „naturale”, recte amoroase. Dar amorul exclude „îndatoririle morale”. De aici, o serie de discriminări pe care e bine să le reținem, măcar *en passant*. Ibrăileanu, cum se observă lesne, identifică pe femeie cu natura, iar pe bărbat, cu spiritul. Femeia are mai dezvoltate simțurile, pe cînd bărbatul, simțul moral, inteligența. Ei îi revine afectul și senzorialitatea, lui – imaginația. Ea trăiește, din această cauză, numai în prezent, în vreme ce el are mai dezvoltat sentimentul trecutului.

Inteligența și imaginația retrospectivă ascut bărbatului percepția timpului și frica de moarte. Legată doar de afect și simțuri, femeia nu trăiește, în schimb, decît în prezent: „Bărbații se tem mai mult de moarte decît femeile, pentru că au sentimentul trecutului mai puternic, pentru că au inteligența și imaginația mai vii și pentru că ei sînt elementul activ în crearea vieții. Viața, cu cît e mai intensă și mai conștientă, cu atît are mai mult oroare de neant”.

În raporturile dintre bărbat și femeie, ea și în natură, disimularea e arma sexului slab. Bărbatul nu are cum să se ascundă fușă de femeie – nu-și poate camufla intențiile, adică. Pentru că apropierea dintre ei nu are decît un singur resort (instinctul sexual), și un singur scop (perpetuarea speciei): „Disimularea femeii față de bărbat e în ordinea lucrurilor, pe cînd a bărbatului față de femeie e contraturii, e o lașitate, e antipatică”. Cochetăria devine, din pricina aceasta, o strategie ridicolă, adoptată ca un fel de succedaneu al trăirilor autentice, pe fondul decadent al pervertirii simțurilor. Sub straturile groase și tipătoare de lard se ghicește paloarea trupului desangvinizat și inert: „A înșela, adică, în ultimă analiză, a face și a asculta propuneri învaluite, pe departe, lipsite de seriozitate, este, din partea bărbatului, un semn de grosolanie sufletească și de lipsă de patosul virilității; este, din partea femeii care primește manșul, dovada unui suflet de evocată ori de servitoare. Numai iubirea, rămînînd în marginea decenței și ale

CERNEALA SIMPATICĂ

respectului, poate forma subiectul unor anumite convorbiri între un bărbat și o femeie cu instinctele sănătoase și simțul estetic neperversit".

De aceea, prietenia (virtutea în care eticul își găsește una dintre cele mai subline împliniri ale sale), presupusa comuniune spirituală dintre bărbat și femeie, nu e posibilă într-o lume diferențiată pe sexe: „În amorul pasionat nu e, nu poate fi prietenie. Într-o femeie pe care o iubești pasionat, totu-i femeie, și prietenia nu-și găsește nici un loc unde să se plaseze”. Pasiunea erotică, prin caracterul ei obsesiv și acaparator, exclude judecata morală și imperativele categorice: „Amorul alungă prietenia dintre un bărbat și o femeie, pentru că încrederea și simpatia nu pot ținea piept pasiunii arzătoare de primitiv, dorință de acaparare, suspiciunilor și celorlalte porniri egoiste ale amorului, care otrăvesc mai ales sufletul bărbatului, așa de inferior femeii în această privință”.

Posesivitatea naște, apoi, gelozia, de care bărbai suferă infinit mai mult, pentru că au mai dezvoltat simțul proprietății: „Puțini oameni ar prefera ca femeia pe care ei o iubesc pasionat să iubească pe altul decât să moară”. Complicată de imaginație, gelozia se proiectează, retrospectiv, într-un adevărat infern, abolit numai în prezența obiectului pasiunii și a imaginii sale concrete: „Gelozia pricinuită de o femeie e mai chinătoare în absența ei, pentru că torturile geloziei sînt produse de imaginație, și cînd femeia e de față, imaginea ei absorbantă îți paralizează imaginația”.

Ibrăileanu citește cu pasiune și aplicație *À la recherche du temps perdu*, de unde va fi preluat, probabil, destule sugestii, de vreme ce înțelege și el gelozia ca expresie emblematică a iraționalității vieții afective, probînd imposibilitatea de a gândi logic sufletul uman. Acceptînd ideea, foarte proustiană, că obiectul pasiunii nu e decît un simplu pretext pentru imaginație, ajungem apoi lesne la concluzia necesității abolirii realității și a transformării femeii iubite într-o pură absență. Prezența ei suspendă, numai pentru moment, suspiciunea și anxietatea amantului, paralizîndu-i imaginația. Iubirea (și, subiacent, gelozia) nu are însă nevoie de justificări exterioare: „De cele mai multe ori n-o iubești pentru că are calități, ci are calități pentru că o iubești”. La fel, „cînd poți reuși să spui pentru ce iubești pe o femeie, n-o iubești cu adevărat”. Și asta pentru că îndrăgostirea își află mobilul în dorința de a străpunge misterul, enigma în care se învâluie mereu, cu abilitate, femeia. Sau, mai bine zis, în care o învâluie cel ce iubește, unciind-o: „Din cele cîteva sute de milioane de înamorați de pe glob din acest moment, fiecare crede că femeia pe care o iubește este unica, este o apariție supranaturală, este singura ființă fermecătoare, singurul izvor de feliicități, singura care poate da farmecul cel mare al vieții, singura... E cam comic”. La rigoare, dragostea se explică prin autosugestie, luînd forma unei mistificații voluntare menite să anihileze spaima de moarte: „Imaginația și inteligența sînt izvoare de frică. Și

cum marea problemă a vieții este moartea, inteligenții sînt în inferioritate și în privința acestei probleme capitale a existenței noastre”.

Nu mai prietenia, cum anticipam, este în stare să îmbîlînzească suspiciunea geloziei și frica în fața morții. Rară și între bărbai, prietenia e însă aproape imposibilă între femei, pentru că „ține de categoria sublimului”, or femeia „e născută numai pentru frumos”. Ibrăileanu radicalizează din nou opoziția dintre termeni, într-un pasaj semnificativ pentru ilustrarea concepției sale erotice, prin care trece uneori parcă un suflu gnostic: „Sublimul vieții – ascensiunea pe piscurile înalte ale existenței – exclude sentimentalitatea, care supune pe om micilor nevoi ale celor din jurul lui”. Prin urmare, pe bărbat îl leagă de femeie numai afectul, temperamentul (frumosul) – nu inteligența (care ține de sublim): „Ceea ce provoacă amorul unui bărbat e temperamentul femeii, iar știința ne spune că temperamentul este fizionomia organelor vieții vegetative”. Sare în ochi, aici, influența lui Weininger, care demonstrase că femeia, reprezentînd specia, „nu are caracter”. Ea nu contează ca individualitate, cît ca întrupare a unei esențe de ordin general („natura”, „eternul feminin” etc.). Nici femeia nu simte, e drept, nimic pentru bărbai în natura cărora inteligența a șters cu totul urmele pitecantropului: „În deosebire de genurile artistice, care sînt niște explozii ale naturii exuberante, geniile pur intelectuale nu simt, de obicei, nimic pentru femei, pentru că geniile intelectuale, suprema debrutalizare a vieții, fiind punctele luminoase în care materia capătă în sfîrșit deplină conștiință de ea însăși, natura a avut grijă să nu le întindă acea cursă numită amor, care este dușmanul cel mai neîmpăcat al liberei dezvoltări a inteligenței pure. Femeile, la rîndul lor, nu simt nici ele nimic pentru aceste ființe abstracte”.

Tot temperamentul dictează femeii să-și ascundă deopotrivă trupul și sufletul de indiscreția privirilor masculine. Dar această atitudine reflectă nu atît cumințenia și puritatea feciorelnică, ci, dimpotrivă, conștiința acută a propriului corp și a sexualității. Paradoxal, tocmai femeile excesiv de pudice devin niște „animale de pradă în iatac”. Ibrăileanu se dovedește, încă o dată, necruțător și crud cu nevinovatele tertipuri ale urmașelor Evei, cărora le recunoaște, finalmente, aptitudinea de a trăi moral și cast, însă pune această virtute pe seama unei carențe, a unui deficit de feminitate: „Femeile caste, din lipsă de temperament, au mai puțin dezvoltată pudoarea corpului, din cauza ecoului slab pe care-l trimite în conștiința lor feminitatea lor redusă”. Pudoarea corpului reflectă, pe de altă parte, sănătatea instinctului sexual, pe care femeia e nevoită să-l disimuleze, în vederea celei mai potrivite alegeri: „Femeile au mai multă delicatețe în realitățile iubirii decît bărbai. O femeie normală (sic!) nu va intra niciodată în înimăți cu un bărbat de pe o treaptă socială cu mult inferioară ei, ori cu un bărbat pentru care nu are cel puțin afecțiune. Pentru bărbai de obicei asemenea incompatibilități nu există.

Această deosebire se poate exprima pe scurt astfel: este indiferent la urma urmei pe cine supui, dar nu este indiferent cui te supui”.

Într-adevăr, când e vorba de exemplarele superior înzestrate, deghizamentul devine expresie naturală, de un firesc desăvârșit, a delicateții sufletești: „Unele femei nu se rușinează să apară în haine sumare față de servitori, pentru că au sentimentul că servitorii nu sînt oameni. Altele se rușinează de goliciunea lor în fața animalelor, pentru că animalele au ochi ca și oamenii...”. De asemenea, oficiile vieții organice pretind, din punctul de vedere al bunei cuvințe, izolarea de societate: „A minca, act eminentemente brutal și inestetic, ar fi devenit cu siguranță rușinos dacă izolarea pentru îndeplinirea acestei funcțiuni n-ar stingheri cu totul practica vieții omenești. Se zice că pe Alfred de Vigny nu l-a văzut mîncînd nici un străin”. Urmînd aceeași logică, cu cît e mai pudică, respectînd cu perfectă strictețe rigorile vieții sociale, cu atît atrage mai mult femeia atenția sexuală a bărbatului: „O femeie de rasă și de lux este un produs rafinat în salon și un animal primitiv în iatac. O femeie comună e gospodină și într-un caz și în altul”.

Într-o serie de articole din „Viața Românească” Ibrăileanu tratează aceleași probleme, adăugînd unele nuanțe care lipsesc din reflecțiile adunate separat în volum. Să reținem măcar cîteva. Criticul subliniază acum că, deși impresionabilă într-un grad mai mare decît bărbatul, și, prin urmare, incapabilă de obiectivare, femeia se dovedește totuși superioară acestuia prin finețea intelectuală. Pe lîngă delicatețea în realitățile iubirii, prin care întrece, din nou, pe bărbat, ea are în cel mai înalt grad capacitatea dăruirii totale, pînă la completa anihilare a propriei personalități (pardon, a propriului temperament! – ar fi spus Ibrăileanu, în acord cu gînditorii săi preferați). Tandrețea ar fi, printre altele, cea mai frumoasă și nobilă însușire a femeii (v. *Misoghinismul*, în *Opere* VI, p.191), a cărei supremă împlinire o aduce abia maternitatea (aceeași părere o are și Unamuno, filosoful care nu s-a speriat de urmările grave ale procreației, dovadă mulțimea progeniturilor sale – a avut, parcă, nu mai puțin de opt copii). Dar în *Privind viața*, ca un ecou al lecturii din Schopenhauer și din emulii săi, accentul cade pe latura funestă a procreației, care nu face decît să perpetueze răul.

Amănuntele acestea nu sînt chiar fără sens, pentru că dau seamă de complexitatea viziunii lui Ibrăileanu, de natura ei, cum spuneam, mai mult artistică decît „științifică”. Apropierea de La Rochefoucauld e mai pronunțată în *Privind viața* decît în roman ori în textele critice sau gazetărești. Drept dovadă, iată ce am descoperit într-o bucată publicată postum, care a servit probabil drept laborator al Adelei, și intitulată *Donna X* (rezonanțele camilpetresciene *avant la lettre* nu se rezumă numai la titlu). Naratorul afirmă aici, foarte interesant, că „însușirea dominantă” a acestei femei de elită (prototip al Adelei, de fapt), însușirea „care determină, în ultimă instanță, toată

sensibilitatea ei, e *amorul propriu* (s.n.)”. Iată cum, de la înțelesul comun, de egoism meschin, animalic, amorul propriu ia acum un sens cu totul opus, de catalizator al personalității umane (reversibilitatea viciu-virtute iese din nou în evidență). În consecință, iubirea de sine ar putea fi luată drept condiția de bază a existenței și activării tuturor virtuților. Așa cel puțin înțelegea lucrurile Aristotel, din moment ce susține că „omul virtuos trebuie să se iubească cel mai mult pe sine” – numai în felul acesta va putea iubi și pe altcineva! Iar iubirea „este asemănătoare unui act creator”, pentru că toate sentimentele derivă din cele ale individului față de sine, de unde iradiază și spre alții”. Observația are un miez adînc, vîdînd excepționala pătrîndere psihologică a filosofului antic. Dar La Rochefoucauld și (pe urmele lui dar făcînd să meargă atît de departe, și fără spiritul de finețe) Ibrăileanu, ambii, au pus accentul mai mult pe latura negativă, de egoism îngust, a amorului propriu sau, mai exact, a manifestărilor de comportament legate de o astfel de însușire.

Și totuși, concepția moralistului de la „Viața Românească” se îndepărtează adesea de caracterul pur psihologic al observațiilor clasicului francez, pentru că reduce desori viața la condițiunea sa strict materială, cu răceală și cu o detașare aproape „științifică”, ca în exemplul următor: „A trăi este a te strecura prin legile naturii ca printre niște curse complicate și nevăzute, spre a-ți păstra, în forma dată ție, cele cîteva zeci de kilograme de materie, pe care ți le împrumută vremelnic natura și care sînt tu”. Imediat însă, ca o mișcare de recul, autorul denunță natura criminală a vieții pur biologice, care îngreudește libertatea spiritului și a conștiinței umane: „Crima fundamentală a naturii împotriva omului e că a pus conștiința unui Kant într-un corp de mamifer supus legilor stupide ale materiei care, cu un curent imperceptibil de aer ori cu o infimă bacterie, poate stinge pentru eternitate conștiința în care se aprinsese un univers”.

Pe de o parte, în termeni freudieni, instinctele cului (ale morții); pe de alta, instinctele sexuale (ale vieții). Convergențele cu psihanaliza sînt evidente, deși s-ar putea să fie vorba mai degrabă de simple coincidențe. Ideile circulă. Nici Freud nu a și-a inventat teoriile din nimic. Ibrăileanu a putut găsi la alții lucruri precum cele afirmate într-un studiu care a avut momentul său de glorie, *Disculo de principiul plăcerii*. „Omului, spune Freud, îi este iminentă o tendință către perfecțiune care l-a făcut să atingă actualul stadiu al performanței spirituale și al sublimării morale”, iar „ceea ce apare la un mic număr de indivizi drept *tendință irezistibilă spre continuu desăvîrșire* (s.n.) nu este altceva decît o *consecință a reprimării instinctelor* (s.n.), reprimare care stă la baza a tot ce are mai valoros cultura umană”. (*Disculo de principiul plăcerii*, trad. George Purdea și Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. „Jurnalul Literar”, 1992, p. 62).

Nu mai are sens să insistăm. Ibrăileanu ar fi subscris fără rezerve la vorbele magistrului vienez. Dar nu cu scâlnătața experimentatorului lucid, lipsit de iluzii, ci cu regretul omului ce se întoarce mereu în trecut, cu nostalgia anilor ce nu se mai întorc niciodată și a tinereții pe veci pierdute. Cuvintele următoare sînt pline de toată amărăciunea celui ce simte că se desparte de viață, știindu-i foarte bine întregul preț: „Cît e de trist sfîrșitul vieții normale, care se încheie cu bine. Ființa încîntătoare de acum treizeci de ani, fata cu cozile pe spate plină de visuri și de iluzii, astăzi și-a întors privirile de la stele, și-a plecat capul spre pămînt, apăsată de greutatea vieții”. „Nu-ți sînt scumpe încrețiturile de pe fruntea și de la ochii femeii tale? Gîndește-te bine că încrețiturile astea s-au făcut în lunga voastră tovarășie de griji și nevoi. Gîndește-te bine că ele sînt semnul că se apropie vremea cînd tu și tovarășa ta aveți să vă despărțiți pentru totdeauna. Gîndește-te că asta e fata rîzătoare pe care o așteptai cu pieptul înfrigurat în nopțile de vară”.

În concluzie, avea dreptate Ralea să plaseze pe Ibrăileanu în trena celor doi gînditori, dar nu trebuia să și absolutizeze aceste influențe. Autorul *Adelei*, am spus-o repetat, nu sacrifică frumusețea diversității de dragul unei singure idei. Își permite cîteodată și accese de frivolitate, cultivînd (ce-i drept, extrem de rar!) paradoxul ori calamburul cu șart, adică maxima mai puțin bazată pe observație, cît pe ingeniozitatea îmbinării cuvintelor. Iată ce am cules: „Tot ce nu este etern este zadarnic. Nimic nu este etern”. Sau: „În amor omul se mulțumește cu un nimic, și nu se mulțumește cu nimic”. Puțin, trebuie să recunoaștem!

În *Creație și analiză*, apoi, criticul manifesta serioase rezerve față de folosirea comparațiilor în genul aforistic, reflexiv, acceptîndu-le numai cu condiția să stabilească un raport nou și surprinzător între două noțiuni, să aibă, așadar, o funcție de cunoaștere. Nu să plasticizeze ideea, într-un mod banal, cînd nu de-a dreptul comic (spre exemplu, comparația pasiunii „cu o... minge: cu cît o arunci mai tare, cu atît sare mai sus”), ci să o exprime cît mai exact, în toată puritatea ei abstractă. Ibrăileanu folosește totuși, chiar dacă parcimonios, procedeul. Iată două mostre: „Amorul, ca și soarele, e un singur moment în zădit: în momentul primului «da»”. Analogia e aici bine găsită, și sugerează o relație altfel destul de împiedecă între eros (principiu vital, cu iradiere cosmică) și soare, simbolul vieții înseși. Cu toate acestea, rămîne discutabil sporul cognitiv adus prin astfel de genuflexiuni verbale. Un plus de cunoaștere nu aduce nici comparația următoare: „Omul care, prin vorbe, gesturi, fapte mărunte își descarcă neconștient sentimentele, în măsura în care ele apar, e tot așa de impropriu pentru acțiune sistematică, grea și lungă ca și, pentru tracțiune intensă, o locomotivă care și-ar pierde neconștient vaporii, pufnind prin toate deschizăturile”. Imaginea stîmbește mai degrabă risul prin asocierea insolită, aproape... futuristă.

Ibrăileanu nu-și irosește însă mult timp cu digitația liter-

ară, exercițiu preliminar reflecției propriu-zise. Revine mereu asupra aceleiași, unice, obsesii, născută din neputința de a înțelege – ca să cităm din clasici – *comment peut-on être... femme?* Și ce înseamnă, oare, una ca asta? Ce este, în fond, femeia? Capcană, în sens schopenhauerian? Ori tandră și înșelătoare tovarășă de viață? Înger sau demon? Logodnică de-a pururi? Mamă iubitoare?

De altfel, ambivalența simbolurilor feminine lasă deschisă posibilitatea conversiunii. De la impulsul sexual la dragostea contemplativă pentru frumos e cale lungă. Ibrăileanu o parcurge, fără să uite totuși de unde a plecat. De aici și incapacitatea de a opta, aspirația de a trăi simultan în biologie și în lumea imaterială a spiritului. Dezbătută insistent într-o serie de articole încă din tinerețe (vezi mai cu seamă *Folleton!* și *Un manuscrit rătăcit*, apărute în „Lumea nouă”, nr. 146 și 187 / 1895), problema va fi pusă în termeni mult mai dramatice în *Adela*, pentru că tragedia lui Codrescu are la bază aceeași indecizie insurmontabilă, aceeași oscilație fără soluție între prietenie și pasiune, între ideea pură și manifestările ei concrete. „Cum să iubească pe o femeie care-i arătase prietenie?”, se întreba junele gazetar ce începea să priceapă cîte ceva din complicatul mecanism psihologic. „Ce antiteză între amor și prietenie!... Între amor și legăturile pur sufletești!...”. Dar iată ce spune tot atunci, în alt loc, încercînd să pună capăt războiului dintre suflet și trup: „Amorul e o sumă psihologică, un aliaj de sexualitate și prietenie” – deși, ca orice tînar fără experiență, tînde să dea tot „inimii” partea leului: „ființa fizică are cel mai mic rol într-un amor adevărat”, care „pleacă de la inimă”. Uitînd pentru o clipă de frumusețile sufletului, identifică în cele din urmă motivul îndrăgostirii în „împresia ce și-o face chipul femeii”, pentru a declara apoi, nu fără consternare, că omul „e un animal care are două sexe”.

Nebunie și luciditate. Nu una sau alta. Aceasta e formula care definește cel mai exact concepția (nu numai despre dragoste) a lui Ibrăileanu, factor modelator al imaginarului său artistic, care a lăsat urme adînci și în biografie. Iată, de pildă, ce-i mărturisește lui Zarifopol într-o scrisoare: „Eu – mî lupt cu marele meu dușman, adică cu mine însumi. În fiecare zi descopăr alte... primejdii. E teribilă această nebunie lucidă. Dar cum poți combate această boală? (...) Sănătatea e a nu gîndi la ceea ce-i posibil. Ei, sănătatea asta n-o mai am” (Către Zarifopol, februarie, 1922, *Opere*, VI, p. 395).

Cel ce punea delicatețea mai presus se orice altă însușire a sufletului omenesc nu avea cum să comită grosolană de a nu fi lucid. Iar luciditatea nu l-a împiedecat să viseze și să se gîndească la ceea ce e posibil. Ibrăileanu a reușit uimitoarea performanță de a trăi „nebun” ca pe o stare privilegiată, în limitele bunicii cuvințe dar și dincolo de ele, în orizontul sublimului moral. Acolo unde morala însăși devine grație

ROMÂNUL LESNEA ȘI RUSUL ESEININ

Constantin COROIU

S-au împlinit, în această primăvară, chiar de Buna Vestire, 105 ani de la nașterea unui poet al cărui nume și a cărui faptă, îndeosebi cea de traducător al marilor scriitori ruși în românește, au intrat în mitologia culturală a Iașilor: George Lesnea. La această aniversare, propun să ne reamintim de acel Esenin al lui Lesnea, grație unui volum, alcătuit de poetul Horia Ziliu și publicat de Editura Junimea în urmă cu câțiva ani, intitulat simplu, dar cum nu se poate mai propriu, *poeziile/poeme*. Ne reîntîlnim, recitându-l, cu unul din marii poeți ai lumii, care, într-o existență de doar 30 de ani, a scris, dar a și trăit și a iubit năprasnic: „Villon turmentat de traumele spirituale ale eroilor dos-toievskiieni” (A.E. Baconsky).

În prefața cărții, intitulată *Rusul Esenin și românul Lesnea*, Albert Kovács, reputat specialist în limba și literatura rusă, se referă, formulând observații pertinente, la un Esenin pe care l-a dăruit culturii noastre George Lesnea. Îmi amintesc că la o dezbatere omagială organizată la Casa Scriitorilor din Iași, cînd se împlinea un veac de la nașterea traducătorului, regretatul Emil Iordache atrăgea atenția, nu fără o undă de maliție, că Esenin în limba română este Lesnea. Trece peste faptul că aserțiunea conținea, poate chiar fără să vrea cel care a formulat-o, un elogiu. Îndrăznesc însă să afirm că mai ales pentru cititorul necunoscător al limbii lui Pușkin, dar avizat privind literatura rusă și spiritul ei, Esenin al lui Lesnea este cel mai, așazicînd, *credibil* și, cu mici neregule, inerente, unele semnalate și de Albert Kovács în prefața amintită, cel mai *autentic*. Horia Ziliu a procedat bine așezînd la *addenda* volumului *prefața* lui Ionel Teodoreanu ce a însoțit ediția princeps, din ianuarie 1937, a traducerilor lui George Lesnea. Era în toiu iernii și nici nu se putea un moment cosmic mai potrivit pentru apariția cărții de poeme ale lui Esenin: „Ah, voi, sănii, sănii! Și voi cai, voi cai! Numai dracul v-a scornit, mișelul! Peste stepă-n goană cu alai./ Ride pîn' la lacrimi elopoteșul”. Dar să citim cîte ceva din prefața lui Ionel Teodoreanu: „Nu știu dacă în ordinea cronologică Lesnea e înfiul traducător al poemelor lui Esenin, și

nici nu mă interesează. Căci astfel de înfiutate poate da cel mult deținătorului ei o filă din calendarul timpului mort, neputîndu-i însă conferi nimic din punct de vedere artistic. Dar afirm cu pieptul plin de veste bună, că în ordinea calitativă Lesnea e înfiul, suveranul traducător al poemelor lui Esenin. Prin harul lui Lesnea, limba noastră, cea mult și din vechi înverzită de iarba și frunza baladei populare, primește tumultul unui nou galop venit toemai din stepile muscălești./ E acesta un dar crăiesc pe care Lesnea îl face literaturii noastre./ Dacă Esenin ar fi ascultat propriul lui vers tradus de Lesnea, ar fi zîmbit cu ochii lui albaștri limbii românești, ca unui sat natal în care un alt Esenin se născuse într-un cîntec”. Interesant și oarecum surprinzător, lui G. Ibrăileanu nu-i plăcea poezia autorului celui ce scrisese *Sînt ultimul poet cu satu-n glas, Scrisoare mamei, Cîntecul cățelei, Rusia sau Omul negru*. Prin 1932, își amintește George Lesnea, rostind acasă la mărele critic cîteva dintre poemele lui Esenin „socotite celebre de Maxim Gorki și Alexandr Blok”, de față fiind și Ionel Teodoreanu, l-a auzit pe Ibrăileanu mărturisind: „Da, Esenin e un mare poet, dar nu-i pe placul meu” (Grigore Iliesi – *Cu George Lesnea prin veac*, Editura Alfa).

Și pentru că vorbim aici mai mult despre inegalabilul traducător al lui Esenin, *înfiul* ca valoare în opinia creatorului *Medelenilor*, să spunem că pînă la el mai tălmăciseră din lirica marelui rus Lucian Blaga, dar prin intermediul limbii germane, și Zaharia Stancu. Ambii aveau să recunoască faptul că Lesnea este cel ce ni l-a dat în românește cu adevărat și că acesta realizase o autentică operă de creație, traducînd direct din limba rusă, simțind profund, retrăind tumultul esenian, înfiorîndu-se de ecoul stepii nesfîrșite adus în poezia universală de fiul țărănilor din Riazani care învățase puțină carte, la Moscova, în pridvorul unei biserici. „Zbuciumul lui Esenin – îi spunea Lesnea lui Grigore Iliesi – este universal, aparține speciei, umanității (...). Pe alte planuri, pe alte motive e frămîntarea lui Goethe sau Eminescu, adică nestatornicia lucrurilor pe lumea asta. Esenin era urmărit de

ideea morții, de fragilitatea existenței, de dragostea pentru animale, plante, mestecenii, păduri, față de toate care sînt pieritoare... Asta îl duce aproape de ceea ce e gingaș în om”.

Lesnea a comunicat, a rezonat cu sensibilitatea rusului la o intensitate pe care nu o puteau atinge, cred, nici Blaga, nici sudicul Zaharia Stancu, de care s-a apropiat, însă, și chiar s-a contaminat, bucovineanul născut în ținutul Hotinului A.E. Baconsky și care l-a cucerit pe Sadoveanu.

Ca să-l înțelegi și să-l și traduci în limba ta pe Esenin, trebuie să simți, ca Lesnea, cum „frunzele mestecenilor se zbat ca niște pleoape de oameni” și să ai vocația prieteniei care te vindecă de singurătate într-o lume, ea însăși singură. Or, ne atrage atenția poetul și traducătorul marilor ruși: „Pușkin, Lermontov, Esenin sînt și vor fi mari prieteni ai oamenilor”. Și citînd, iată, din volumul *Cu George Lesnea prin veac*, regret că Horia Ziliu nu a avut ideea de a grupa în *addenda*, alături de antologica prefață la ediția princeps, și cîteva mărturii ale celui cărui-a datorăm mai mult decît putem să ne dăm seama astăzi, într-o lume puternic alienată și adine fracturată. De unde probabil și atît de „fecundul” curent literar: fracturismul. Există destule referiri și confesiuni ale lui Lesnea privind opera sa de traducător și modul cum a fost ea receptată de-a lungul a mai bine de șapte decenii. Îmi povestea, de pildă, într-un interviu pe care l-am publicat într-o carte, că fiul lui Esenin considera că poezia părintelui său suna mai bine în românește: „Unele deficiențe de formă ale poeziei lui Esenin au dispărut în traducere. Am fost acuzat de unii că am moldovenizat prea mult. E o acuzație falsă. De altfel, nici nu putem vorbi de moldovenism în limbă. Nu există scriitori moldoveni, ci scriitori români”. Mă întreb ce ar zice Lesnea astăzi, într-o altă epocă istorică, cînd la Chișinău se vorbește de literatura moldovenească și de o limbă care s-ar deosebi de limba română? Ba a apărut chiar un dicționar româno-moldovenesc sau parcă moldovenesc-român; nu are nici o importanță de vreme ce e oricum o aberație.

Ar fi de neconceput – în ce mă privește – să închei aceste însemnări fără a reproduce măcar una din capodoperele lui Esenin în traducerea lui George Lesnea. Am ales *Cîntecul cătelei*: „Spre ziuă, sub căpița de secară/ Pe auriul snopilor plecați./ Căteaua, în vîrfuri de-afară/ Fătase șapte căteluși roșcați// Pină-n amurg, veghind încov-

oiată,/ I-a răsfățat, lingîndu-i neîntreput./ Și se topea ninsoarea spulberată./ Pe fierbințele pîntecului supt./ Iar seara, cînd gîinile s-așează/ Stăpînul casei a ieșit posac/ Și unde mama pîlpîia de groază./ El pe toți șapte i-a băgat în sac// În urma lui, fugind după desagă./ Căteaua da-n nămeții de pe drum.../ Răpindu-i puii, apa din viroagă/ Scîncea curgînd sub botul ei, acum./ Apoi, cînd se-nturna șovăitoare/ Și singură înspre culcușul ei./ Deasupra casei i-apăru în zare./ În locul lunii, unul din căței./ Străină, zgribulită și-n neștire./ privea la chipu-i nalt și depărtat./ Iar luna plină, lunecînd subțire./ După colini a dispărut trespăt./ Și cum atunci, cînd cineva-n ogradă./ Drept pîne-i zvîrle-o piatră dinadins./ Ca stele mari de aur în zăpadă./ Căteaua ochii triști și i-a prelins”.

Editura Fundației Culturale IDEEA EUROPEANĂ

- Cristian Tiberiu Poșescu, *Templarii. Istorie și mistere*
- Nicolae Breban - 70
- Mihail Argășev, *Senin*
- Aura Christă, *Sculptorul*
- Aura Christă, *Naptea străinului*
- Ion Izoști, *Dostoievski și Tolstoi*
Puterile cu doi necunoscuți
- Oscar Wilde, *Grădina lui Eros*
- S. Damian, *Aripile lui Ier*
- Luiza Barcan, *Angoase ale privirii*
- Ion Ianoși, *Dostoievski*
Tragedia subteranei
- Nicolae Breban, *Nietzsche*
Maxime comentate
- Mihai Cîmpoi, *Laura*
cu o carte
- Adrian Mihalache, *Vera Thall*
- Laura Pavel, *Antluemartile lui Grobet*
- Ion Bălu, *G. Călinescu*
Spectacolul personalității
- Constantin Abăluță, *Grupă roză*
- Dana Dumă, *Woody Allen - Bufon și filosof*
- Cristina Maria Sărba, *Nietzsche și muzica*
- Ivan Ognov, *Cum să câștigi la Loto*
- S. Karatov, *Cartea de vise și destine*
- Karl Marx în 1234 fragmente alese și adunate de Ion Ianoși
- Fr. Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*

Contemporanul. Ideea Europeană
lunar realizat de ani

CONTEMPORANUL
ideea europeană

Comenză la C.P. 113, O.E. 22, București, Sect. 1, 014780
Tel./fax: 4021-211.56.92; 4021-212.99.39
E-mail: feideeuropean@yahoo.com
V-mail: carlafele@yahoo.com

ISTORIA JUNIMII POSTBELICE (XIX)

Constantin PARASCAN

Junimea 80, din 20 noiembrie 1980, a fost să fie una festivă, la 5 ani de la înființare. Prilej de bilanț, analiză, proiecte, discuții, recitaluri. Iată filmul de acum 27 de ani:

Mai întâi recital poetic junimist: Dan Movileanu: *Lupta cu ingerul, Și iarăși lacrima curge...*, *Îngândurat brad alb...*; Radu Oloeru: *Metamorfoză, Nuniță*; Nicolae Panaite: *Poem cu Mircea Ciobanu, Mic amănunt...*; Rodica Popel: *Neînțelegere, Călătorul, Vinovăția*; Vasile Tudor: *Admirare cu tristețe, Imn copilei din amurg, Magia*; Lucian Vasiliu: *Noapți albe cu Mona I, Noapți albe cu Mona 12*; Marcel Virlian: *Depart, Prea flagrant, Lupoanca*.

Apoi o rememorare de pe banda magnetică de la ședința inaugurală din 21 noiembrie 1975, cu discursul lui D. Vacaru și „recitalul” lui G. Lesnea.

Cel care făcea munca de secretariat, înregistrare fonică și jurnalistică, arhivare etc., același cu „istorisitorul” de azi al întâmplărilor junimiste, Constantin Parascan, prezintă o sinteză a celor cinci ani de Junime postbelică:

Citiseră în *Junimea* – 281 de creatori.

Poeți consacrați invitați – 65

Participanți la discuțiile critice, comentarii – 600

Prezenți la ședințe, aproximativ 4500 de persoane.

Dintre cei care au citit și au fost invitați la ședințele Junimii în această perioadă, trei au trecut în lumea umbrelor. Este vorba de poeții: George Lesnea, Florin Mihai Petrescu și Corneliu Popel. A urmat momentul de reculegere în memoria celor trei. Am rememorat cum s-a născut *Junimea*. Ideea o aveam de multă vreme. Nu-l cunoșteam personal pe Daniel Dimitriu. I-am făcut propunerea, a fost de acord și... am pornit la drum. Îl invit, în continuare, la cuvânt pe Daniel Dimitriu: „Cifrele de mai sus sînt elocvente, cîtă vreme ceea ce s-a citit aici a stat sub semnul exigenței valorice.

Pe parcursul celor 5 ani s-au format niște oameni de literă, unii au trecut bariera anonimatului. *Junimea* a dat cale liberă unor oameni dornici să se afirme în literatură. Se observă că în ultimii ani veleitarii au dispărut. Dar cu ei și rîndurile noastre s-au subțiat. Lipsește, cum s-ar zice, caracuda... și-i păcat. Sînt și oameni care s-au impus pregnant, oameni care s-au afirmat în festivaluri de poezie, oameni care au luat premii literare: Mariana Codruș,

Lucian Vasiliu, Dan Bodnar, Nichita Danilov, Liviu Ioan Stoiciu, Cassian Maria Spiridon, Dan Movileanu, Emilian Marcu, Nicolae Panaite ș. a.

O problemă care ne doare pe toți: spațiul editorial a rămas același, deși numărul celor dornici să se afirme pe tărîm literar a crescut considerabil. De asemenea, nu este normal ca revista „Convorbiri literare”, „patroana” noastră, nu-i așa?, să nu găzduiască mai mulți creatori junimiști cu scrisul lor. Va trebui, în continuare, să activizăm puțin *Junimea* noastră – un veritabil atelier literar”.

C. Parascan este deranjat de faptul că elevii mari din cercurile literare ale școlilor ieșene mai cu seamă nu sînt îndrumați spre *Junimea*. Am auzit chiar că sînt sancționați elevii din școli care vin la Casa Pogor, la cenaclul nostru. Studenții de la Filologia ieșeană nu vin la *Junimea* pentru că sînt picați la examene. Mai propune ca nici un autor să nu fie primit în paginile revistei „Convorbiri literare” care să nu fi trecut prin „focul” critic al Junimii.

Cu toate ostilitățile, obstrucționările unor profesori sau conducători de cercuri și cenacluri literare, cu toate repercușiunile, *Junimea* a rezistat 15 ani, generațiile s-au schimbat, multe nume se vor impune în lumea literară. După cinci ani bilanțul era onorant și încurajator.

Daniel Dimitriu continuă, apreciind activitatea cronicarului, Nicolae Purcaru, acesta „a muncit cel mai mult și cu folos”. Deja facem apel tot mai des la acest valoros document, foarte interesant, „cuprinzînd un adevărat capitol de istorie literară. Dar cronicarul nostru este și poet. De aceea am să-l rog să lase din mînă stiloul pe care-l ține de 5 ani cu atîtă răbdare și calm și să ne citească din poemele sale. Conformîndu-se, N. Purcaru citește trei poeme.

Înființarea se încheie cu recitalul consacraților: Nichita Danilov: *Cînt de cenușă, Euridice, Orfeu*; Vasile Mihăescu: *Cocorul de lumină, Menestrelul, Balada cercetătorului cu stea în frunte*; Vasile Constantinescu: *Înălț un pas, Poem fragil, Poem care nu a vrut să aibă un tîluc, Poem alchimic*; Horia Zălieu, închinînd acest poem pretenților care au citit în seara aceasta: *Mersul pe frînghie sau simplă poveste de Crăciun*.

La ședința 81 a Junimii, din 11 noiembrie 1980, au debutat cu poezie Ioana Dana Nicolae (din Tîrgoviște) și Dorin

Spineanu (din Iași) și cu proză Ioan Voicu (din Iași).

Cei trei nu vor mai reveni cu texte propuse spre analiză critică Junimii. Dar primii doi se vor impune în literatura contemporană, iar Ioan Voicu a devenit profesor și recenzent literar, a făcut și jurnalistică studentescă. Mai târziu, uitând de el și de lume în școala românească rurală.

Ioana Dana Nicolae din Tîrgoviște a citit două poeme fără titlu și *Dimineață*. Dorin Spineanu a prezentat poemele: *Dimineață în gri, Toamnă, Călătorie clandestină, Însemnări civile, Of, E 1 decembrie, Ora cearului, Paradis, Iluzie, Reclamă, amor și noroi*. Iar Ioan Voicu – trei proze: *Aura, Ispitirea, Legea transformării energiei*.

Iată „filmul critic”: Liviu Antonesei: „Spineanu a citit poeme excepționale! Le știam! A făcut un salt radical în poezie”. Vorbește apoi de prezența unor incidențe biografice ca și despre faptul că și-a radicalizat concepția despre poezie, „scriind poeme foarte, foarte bune, pîndite de neșansa publicării”. Se pare că despre aceasta se exprimaseră poetul Corneliu Sturzu și criticul literar Virgil Ciupăru. G. Mihalache declară că aceste poeme îi vor plăcea lui Virgil Ierunca. Și Nichita Danilov crede „că-i place lui... Ierunca”. Liviu Antonesei, intrigat de cursul „dialogului”, se retrage.

E clar că se instalase o stare de insurgență. Echipa prezentă crease o asemenea stare. Mai înfii textele lui Dorin Spineanu. Citarea lui Virgil Ierunca, binecunoscutul redactor de la Radio Europa Liberă. Motivele reale pentru care Liviu Antonesei a părăsit „scena” nu se mai știu. Gestul a fost însoțit de elemente demonstrative.

Dialogul continuă însă. Nichita Danilov apreciază că unele poeme șochează, dar crede că va reveni la... Spineanu. Acesta-i răspunde ațos: „Tu, Nichita, încearcă să mă tragi pe propria ta...”. „Caută o afectivitate mai largă” îi replică Nichita. Spineanu: „Înțeleg ce propui?” C. Parascan: „N-a recepțional”. Dan Movileanu: „Doar între patru ochi”. N. Danilov: „Aștept ceva mult mai puternic”. Își amintește și de Ioan Voicu, de la care așteaptă „la fel de mult ca și de la Spineanu”. Spineanu observă că în proza a treia Voicu a... luat din Poe. Intervine însă Valeriu Gherghel: „Este aceeași temă, nu e vorba de preluare. Mă refer la prozele colegului filosof, Voicu. Prozele sale s-ar părea că nu sînt seducătoare, fiind student la filosofie, este atins de filosofeme și sofisme, paradoxe ieftine de care se uzează cam des. Temele sînt deosebite, „haioase”. Eu prefer aceste teme acelor care au elemente mai comune. Nichita a spus că stăpînește bine tehnica strunirii cuvîntului...” N. Danilov: „În semiîntinerie”. Continuă V. Gherghel: „Aș spune că aici e partea lui slabă” și nu urmărește ideea pînă la consecințe. E bine să urmeze linia Poe, Borges etc.

Despre Dorin Spineanu spune că e „un poet valabil. Antonesei a spus că-s poeme excepționale. Se pare că s-a exagerat. Sînt poezii notabile, deasupra mediei. Despre

poetă n-am putut să-mi fac o impresie fermă. Nu mi s-a părut o poezie deosebită. Nu-s tocmai sistematic”.

Lui Adi Cristi proza nu i s-a părut prea fericită. „Voi începe cu realizarea artistică: sînt povestiri lipsite de trăire interioară. Explicarea pînă la epuizare a faptului, a acțiunii, m-a făcut să nu-l confund cu un filosof. Sîngăcii, repetiții...” „Repetiția este o figură retorică”, precizează Valeriu Gherghel. Adi Cristi continuă comentariul critic: „Dorin Spineanu îmi este cunoscut, chiar dacă nu l-am mai auzit la Junimea. Dau dreptate lui Gherghel că nu se plasează între poeții excelenți și nu sînt de acord cu Liviu Antonesei. Urmează un scurt incident, o încrucișare de replici (spade!) între Adi Cristi și Dorin Spineanu, acesta din urmă, firesc, iritat de intervenție. Dar Adi Cristi își „revine” și continuă: „Ioana Dana Nicolae propune un anume gen de poezie, trăiri poetice... se vede spaima de a trece mai departe. S-a vorbit de influența lui Bacovia, da, această tristețe bacoviană face trunchi comun cu trăirile Ioanei...” N. Danilov: „Timpul nu se scurge, numai curge!” Adi Cristi: „Cam atît am avut de spus”. N. Danilov: „Aș sesiza o oarecare apropiere între poeți, în sens tematic, de Bacovia”. Adi Cristi: „Nu are nimic din Bacovia!” N. Danilov: „Are! Și e bine chiar să aibă. Ioana Dana Nicolae pornește din Blaga și termină cu Bacovia. Poezii foarte scurte care epuizează o temă, interesante și cu o oarecare sensibilitate”. Și Dorin Spineanu are o esență bacoviană”. Dan Movileanu observă că „tensiunea a crescut enorm” (desigur, tensiunea creată de disputele, de săgețile critice, de spiritele junimiste din această seară) și i s-a părut „foarte interesantă poeta din Tîrgoviște”. „Interesantă” i s-a părut și proza, chiar foarte interesantă, unde se realizează mici-mari discursuri interioare. Este în postura regizorului care trăiește intens fiecare secvență, fiecare imagine, detașat în același timp, rece. Serie interesantă, dar fraza e prea simplă.

Despre Dorin Spineanu spune că „este un poet de excepție. Evoluția este surprinzătoare”.

Dorel Istrate declară că n-o să vorbească despre proză, „mai puțin digerabilă critic pe fragmente”, dar Ioana Dana Nicolae îi este „cunoscută”. „A citit lucruri pe care deja le știam, adică texte bune, valoroase. Această poezie este „textuală”, deși nu există ca texte. Se relevă prin tehnicile pe care le folosește”. Remarcă fluiditatea versului foarte scurt. „Versurile sînt tăiate după cum sînt respirate. Ceea ce există între aceste texte sînt... pauze. Ca scriere este excepțională. Ca producție – greu de spus. Din Dorin Spineanu mi-am extras cîteva versuri. Este un poet modern, are și el elemente și tehnici textuale și are calitatea de a fi didactic”. G. Mihalache: „Dom’le, te rog să fii mai clar!” Dorel Istrate: „Eu știu că Dorin Spineanu nu face parte din *Cenacul de Luni*. Dorin Spineanu este un poet inteligent. Tăcerea este o liniște umanizată. O liniște a trăirilor neînsușite. Un om nu poate să tacă dacă el nu a

vorbit". Intervine Marinică Popescu: „Nu asta a spus Pascal!" D. Istrate: Ambii poeți se apropie de Bacovia. La ei tăcerea nu există, există însă foarte multă claustrare. Prin scris, premisele apariției fobiei dispar". V. Gherghel: „O analiză textuală ar fi bună la proză". D. Istrate: „Este o proză modernă. Apar versuri prozastice în spațiul dintre cele două capete". G. Mihalache: „Așteptăm cu interes critica în tehnică structuralistă". M. Popescu: „Nu sînt cel care să tragă concluzii. S-a făcut întuneric! (desigur, afară!) Îmi place acea poezie, și am găsit-o, care taie, care leagă prin trăire, poezia ca gest, ca simptom. Este poezia nu atât de *suspans*, cât de tăietură, foarte complicată. Este o falsă contradicție... spre binele poeziei, el urmărește o lege, o logică a analogiei, a sensibilului. Este o poezie bună. Asta înseamnă că rezistă". Dorin Spineanu: „Da, dar poetul mai rezistă?"

Aici intervine Daniel Dimitriu. Și eu și el am ascultat înfruntările și confruntările născute de textele celor trei protagoniști, foarte răbdători, interesați, generoși, lăsînd să iasă *ideea, concluzia* din dialogurile spontane pe care cititorul nostru le va gusta, desigur. Aprecieria lui D. D. pare abruptă: „Cred că trebuie să ne oprim. Altfel... ne textualizăm complet."

Ioana Dana Nicolae scrie o poezie de notație, de descriție, de respirație. Ea merge pe șansa unei imagini, dar riscă neconsistență prin formulă. Mi se pare un handikap că a prezentat numai acest gen de poezie, cu rezultate precare chiar în cazul unor poeți rutiniști. Ea spune, pe această formulă, destule lucruri diluate. În general reprezintă un exercițiu pe o singură coardă, cu o serie de efecte notabile, interesante. Mai multe s-ar fi spus și așa fi spus dacă aș fi avut mai multe texte, eventual un volum. (Ioana Dana Nicolae citise doar trei texte, venind tocmai din Tirgoviște!)

În ce privește prezența lui Dorin Spineanu, toată discuția a pornit „de la un calificativ, „excellent", foarte neconvenabil. Mie nu-mi spune nimic. Îl așteptam și eu cu mare curiozitate să văd în ce măsură se ia și pe sine în serios. Poezie de colaj, nimeni să estompeze o încercare temperamentală, de atitudine, făcînd abstracție de persoana lui, ușor facilă pe linia cuvintelor tari (vezi *jeg, prezervativă*...). Dar nu este numai această facilitate. Are un anumit spirit îngust de a privi poezia. Dacă va reuși să i se clarifice imaginea, va fi un poet serios. Poeziile sînt publicabile..., pe linia celor spuse de Antonescu (referitor la rezervele avute de Sturzu, Ciupătaru).

Referitor la proza lui Ioan Voicu, Valeriu Gherghel a început o discuție, venind cu niște formule. A mizat, a plecat pe a-priorisme. Nu mă interesează aceste considerente. I. Voicu este interesant acolo unde nu este sofist. Proza a treia, de viziune oarecum parabolică, este explicită. E o soluție. Nu trebuie să o respingem. Dar el se cam pierde pe drum. Descrierile minuțioase creează adversitate. I. Voicu

nu stăpînește bine limba. Are acuitate, duce ideea..., dar limba îi joacă feste (*O vedea clar și totuși foarte voalat e o zonă de neputință a definirii*). Spun aceste lucruri cu oarecare insistență, fiindcă am încredere în el că va veni cu lucruri revelatoare.

Discuțiile din această Junime au fost interesante prin ele însele. S-au vehiculat foarte multe nume. Trebuie să fim degajați, să uităm de cunoștințele noastre didactice, să le cultivăm numai pe cele pe care le stăpînim. Oamenii, la cînaclu, încearcă să comunice între ei. A veni și a ne prezenta drept unice posibilități de dialog... mi se pare excentric. Dar aceste discuții au fost simpatice, au animat această Junime. Sper ca să fie de bun augur pentru toți cele citite aici în astă seară".

În încheierea acestei Junimi, poetul Cristian Simionescu, blîndul și alin de talentatul bîrlădean încă de atunci, pe nedrept „uitat" de gloria contemporană pe care o merita și o merită și azi, ocolit de premiile care ar certifica o voce specială în lirica românească, a citit din volumul *Maratonul*, 7 poeme: *Bufonul, Candidul, Blasfem, Bufonul, Blasfem, Candidul, Bufonul*.

Această ședință a Junimii poate fi caracterizată drept una memorabilă, încă de atunci cu șanse de a rămîne un reper nu numai în *Istoria Junimii postbelice*, ci și în *Istoria literaturii române*. Și iată de ce:

Întîi pentru că și Ioana Dana Nicolae se va impune, publicînd și devenind membră a Uniunii Scriitorilor. Ea trăiește în Regat și nu știm despre întîmplările vieții personale și literare prea multe.

Apoi că și Dorin Spineanu a crescut și s-a impus, mai ales după 1990, ca un prozator și o voce jurnalistică specială, recunoscut ca un scriitor contemporan în răspăr cu sine, cu stereotipurile, cu lumea, cu viața.

Apoi că altele nume, atunci „în devenire", „în formare", și-au ocupat astăzi un loc aparte în „corul" scriitorilor contemporani. Iată argumentele: Daniel Dimitriu, profesor universitar, critic literar, eseist, autor al unor volume apreciate și de specialiști și de marele public; C. Parascan, profesor universitar, muzeograf, prozator și istoric literar, memorialist; Liviu Antonescu, profesor universitar, eseist, sociolog, scriitor, jurnalist; Nichita Danilov, poet, prozator, jurnalist; Adi Cristi, poet, jurnalist; M. Popescu, cadru didactic, poet; G. Mihalache, prozator; cei doi protagoniști: Ioana Dana Nicolae și Dorin Spineanu; Dorel Istrate, profesor, teoretician; invitatul Junimii, poetul Cristian Simionescu; Lucian Vasiliu, poet, muzeograf, eseist; eseistul-filosof Valeriu Gherghel; poetul Dan Movileanu, iată cîteva nume de scriitori, aflați în această Junime, care sînt azi apreciate (unele din ele) nu numai în orașul în care s-au consacrat, ci și la nivel național și european.

Iată de ce această Junime, ca și altele de fapt, justifică, încă o dată, scrierea acestei *Istории*...

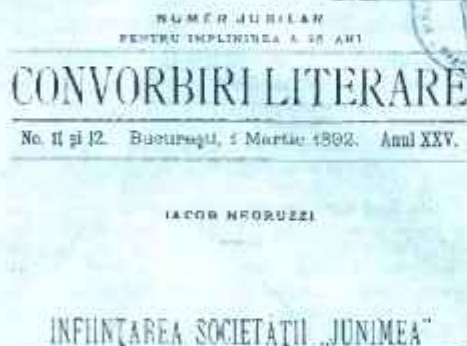
LA „JUBILEU”

Liviu PAPUC

CONVORBIRI RETROSPECTIVE

Dacă ai norocul să treci cu bine prin viață și să ajungi la vârste notabile, firesc și elegant este să și sărbătorești, după cum te țin curelele. În cazul „Convorbirilor literare” nu s-a dus lipsă de astfel de cifre rotunde, celebrate pe măsură în diferite forme. O astfel de inițiativă de onoare, dar și profitabilă, a fost numărul dublu 11-12, din 1 martie 1892, la împlinirea a 25 de ani de apariție fără sincope a revistei-fanion junimiste. Și, așa cum se cuvine, evenimentul a fost pregătit din vreme, după cum ne dovedește anunțul apărut în oficiosul junimist ieșean „Fra nouă” (nr. 109, 3 nov. 1891, p. 4):

„D. Iacob Negruzzi, neobositul și mult merituosul director al «Convorbirilor Literare», adresează colaboratorilor săi următoarea scrisoare:

Domnul meu,

În curînd «Convorbirile Literare» vor îndeplini 25 de ani de existență. Spre serbarea acestui eveniment, subscrisul director al Revistei dorește să scoată un număr jubiliar, tipărit cu deosebită îngrijire. Acest număr va cuprinde atît articole ale autorilor în viață ce au tipărit vreodată ceva în «Convorbirile Literare», cît și scrieri inedite sau măcar retipăriti din toți colaboratorii revistei care au murit.

În acest scop vă rog să binevoiți a-mi trimite un articol ori vreo poezie sau chiar numai o maximă sau sentință cu subscrierea D-voastră.

Numărul jubiliar avînd să iasă la 1 martie 1892, trebuie neapărat să posed toate scrierile ce-i sînt destinate cel mult pînă la 1 ianuarie viitor, căci altminteri nu mi voi putea da seamă de întinderea și forma ce va avea publicația proiectată.

În speranța că veți primi cu simpatie propunerea mea, vă

rog să binevoiți a-mi răspunde dacă pot aștepta scrierea cerută și să fiți încredințat de considerația mea deosebită.

Director «Convorbirilor Literare»

I.C. Negruzzi

București, octombrie 1891,

Strada Romană 71”

Că o fi funcționat din plin anunțul acesta oficial, că „oculta” junimistă și-o fi făcut datoria așa cum se cuvine (în numărul anterior, de la 1 ian., figurează o înștiințare, care glăsuiește: „Alte înștiințări relative la acea publicațiune [numărul dublu] se vor face prin jurnalele zilnice, precum și prin *circulări speciale*” (subl.n.)), fapt este că materialele comemorative au curs din belșug, nu numai din țară (Paris, Bruxelles, Marsilia, Praga, Gräfenberg, Brașov, Caransebeș – acestea două din urmă aflîndu-se, să nu uităm, dincolo de granițele temporare), obligîndu-l pe dirigitorul revistei, Iacob C. Negruzzi, să precizeze în final: „Parte din aceste manuscrite mi-au sosit prea tîrziu, parte erau prea lungi pentru a mai putea intra în numărul de față [care oricum a avut 296 p.]. Cu părere de rău am fost deci silit să renunț acum la publicarea lor. Serierile trimise vor apărea în broșurile următoare ale revistei noastre, în anul XXVI. Pentru numeroasele scrisori de felicitare ce-am primit din toate țările locuite de români, aduc aici sincerele mele mulțumiri”.

Numărul debutează în forță (după un elegant colaj cuprinzînd portretele fondatorilor Junimii) cu încă inedita *Înștiințarea Societății Junimea* (cap. I din *Amintiri din Junimea*) de Iacob Negruzzi, *Scepticismul la noi* de Teodor Rosetti, *Asupra personalității și impersonalității poetului* de Titu Maiorescu, pentru a ne aduce după aceea poezii inedite de Mihai Eminescu și Veronica Micle, scrisori inedite semnate de V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, A. Lambrior, contribuții recente ale junimiștilor de toate vârstele și de toate rangurile, dintre care nu lipsesc I. Slavici, D. Zamfirescu, A.D. Xenopol, N. Volenti, A. Philippide, N. Petrașcu, S. Bodnărescu, A. Naum, A. Vlahuță, A.C. Cuza, S.G. Vărgolici ș.a.

O precizare: lipsește caracterul festiv, numărul încadrîndu-se în sobrietatea, în seriozitatea specifică organului Junimii dintotdeauna, citabile fiind numeroase articole pentru informațiile inedite oferite, unele referitoare la activități anterioare eflorescenței creatoare a Societății ieșene.

ISTORIE LITERARĂ

CONVORBIRI LITERARE

TAKE IONESCU, MEMORIALIST ȘI ORATOR

Gheorghe I. FLORESCU

A scrie azi despre o carte a lui Take Ionescu ni se pare a fi, mai întâi, o obligație morală, înainte de a fi un privilegiu mai mult decât onorant. După ce decenii de-a rîndul numele său a fost urmat ori precedat de sintagme degradante, nu pentru o personalitate ca el, ci pentru o ideologie a răului nemărginit, opera sa politică a devenit, în ultimul timp, obiectul unor pertinente investigații științifice, însoțite de restituirea ziaristicii sale, a oratoriei și a unei memorialistici captivante, toate evocate numai, altădată, ca un laitmotiv persuadant, ce nu depășea marginile necunoașterii. În 2001, istoricul Anastasie Iordache i-a dedicat o monografie – *Take Ionescu* –, după ce, cu doi ani mai înainte, fusese receditată cunoscuta lucrare a lui Constantin Xenă, intitulată la fel și publicată în 1932, la zece ani după dispariția ilustrului bărbat politic. Recent, adică în 2004, celor interesați li s-a oferit posibilitatea de a consulta și prima încercare biografică, aceea datorată lui D. Iancovici, editată la Paris, în 1919. Aparent, cineva ar putea crede că „personajul” Take Ionescu, atât de prezent în Europa celui de-al doilea deceniu al secolului XX și în anii 1921-1922, a fost readus în memoria acestui început de mileniu, urmînd să-și redobîndească locul cuvenit în panteonul neamului său. Dar nu este așa. Take Ionescu continuă a fi și în prezent un nume uitat, care nu spune ceva pilduitor contemporanilor noștri. Poate că, totuși, e mai bine să fie lăsat în pace, decât să se trezească cineva, îndreptățit de patina acestor vremuri ale lipsei de măsură, că-i agață de nume niște epitețe la modă odată și-l aruncă într-o posteritate blamabilă, ca un capriciu personal. Un timp deformat cu atîta ură, pînă nu demult, nu poate fi reconsiderat oricînd și de oricine. Sîntem încă la începutul unei acțiuni reparatoare, ale cărei semnificații ne depășesc uneori și de aceea reîntrarea în derizoriul acestor ani reclamă o luare-aminte deosebită.

În încercarea de a-l aduce pe Take Ionescu într-o actualitate întru totul deconcertantă, recitarea a două dintre lucrările sale este un început care merită a fi relevat. Făcînd abstracție de anormalitatea unui prezent greu de înțeles, Nicolae Șerban Tanașoca a tipărit o carte frumoasă *Take Ionescu. Amintiri. Discursuri pentru România Mare* (București, Editura Fundației PRO, 2005, 398 p.), în care sînt republicate două volume apărute demult: *Amintiri* (București, Socec, 1923), adică traducerea opului *Souvenirs* (Paris, 1919) și *Pentru România Mare. Discursuri din război. 1915-1917* (București, s.e., 1919).

Ideea a fost foarte bună, deoarece intervalul avut în vedere, atât în reconstituirea memorialistică, cît și în intervențiile oratorice, este unul circumscris aceluiași arii problematice și chiar temporale.

Prefațîndu-și *Amintirile*, la 31 decembrie 1918, pe cînd era încă la Paris, Take Ionescu se arăta convins că „istoria definitivă a războiului mondial – încă nu se convenise asupra sintagmei *primul război mondial* – nu poate fi scrisă de contemporani. Pentru a vedea bine, trebuie depărtarea în timp [...]. Cu toate acestea, atrăgea el atenția, orice contemporan care a putut să cunoască prin el însuși o parte, oricît de mică, din ceea ce s-a petrecut în cufise e dator să-și dea mărturia înaintea tribunalului conștiinței universale. Sînt hotărît să-mi fac această datorie. Pentru moment, din mîile de articole pe care le-am publicat de la 1 august 1914, aleg această serie de *Amintiri*. Sub formă de schițe ori de convorbiri, ele sînt în fond fărîmături din cele ce am văzut, din cele ce am știut despre evenimentele care au precedat sau au provocat războiul. Cele mai multe au apărut [...] în ziarul «La Roumanie» din București. Și dacă am închinat cea mai mare parte din ele dușmanilor noștri, persoanei lor și spuselor lor, am făcut-o pentru că ei sînt aceia care au dezlănțuit războiul”. Avînsînd aceste precizări, el adăuga, imediat, că aceste *Amintiri* erau „o simplă prefață la *Memoriile mele asupra originilor și evenimentelor războiului*, memorii pe care le voi sfîrși în curînd”.

În 1912, dată cu care încep *Amintirile*, Take Ionescu avea 54 de ani, dezbătuse în cariera politică în cadrul Partidului Național Liberal, continuînd-o în rîndurile conservatorilor, pentru ca în 1908 să fondeze Partidul Conservator Democrat. În 1884 a devenit parlamentar, iar în 1891 era deja ministru al Cultelor și Instrucțiunii, fiind investit apoi cu o prepotență guvernamentală în diferite cabinete, pentru a-și încununa ascensiunea în 1921, cu o prezență efemeră în fruntea unui guvern de circumstanță. Educator, diligent, înzestrat cu calități specifice liderului, orator neîntrecut și diplomat desăvîrșit, ploieștenul cel mai faimos după Ion Luca Caragiale, care i-a fost comiliton politic, Take Ionescu s-a impus în conștiința epocii ca o personalitate emblematică a generației care a realizat în 1918 România nouă. La începutul anului 1913, unul foarte important pen-

NISIPUL DIN CLEPSIDRĂ

tru diplomația bucureșteană, el privea cu îngrijorare probabilitatea ca într-o conflagrație europeană țara sa să se găsească alături de Austro-Ungaria, deoarece „în ea vedeam îngroparea întregului nostru viitor, a întregului nostru ideal”. Întîlnindu-l în chiar prima zi a celui an pe Raymond Poincaré, Președintele Consiliului de Miniștri al Franței, pentru a-i tatona reacțiile față de planurile imediate ale Bucureștilor, ministrul român a înțeles că atitudinea Parisului era decisă, așa cum era de așteptat, de tratatul secret încheiat de România în 1883. La 9 septembrie 1913 l-a vizitat din nou – era deja Președinte al Republicii – și, confruntat cu aceeași rezervă voalată, l-a asigurat că în cazul unui război, „n-ați găsi armata română în tabăra dușmanilor dumneavoastră”. Rememorarea acestor două întreveneri, în care personajul principal era Poincaré, a fost publicată la începutul lunii iulie 1915, ca o introducere a mărturisirilor sale. Fără a atrage atenția în mod explicit, autorul acestei tablete își informa cititorul că pentru unul dintre factorii de decizie ai Europei acelei vremi, un ministru român era considerat atunci un partener – și nu unul oarecare – al deciziilor care priveau viitorul Lumii Vechi.

La 23 și 24 septembrie 1915, după stilul vechi, șeful conservatorilor democrați publica o tabletă intitulată *Prințul Lichnowsky*, dedicată fostului secretar al Legației germane la București, un „polonez de origine”, care „avea mlađierea, vioiciunea și lustrul rasei sale. Am avut împreună cele mai bune legături”. L-a reîntîlnit la Londra, în ianuarie 1913, și a constatat că rămăsese același vechi prieten, care, fără a aștepta acordul Berlinului, a făcut „o propunere în favoarea noastră”. Ajuns din nou la Londra, în iulie 1914, a aflat de la același Lichnowsky că unele cercuri diplomatice vedeau „în evenimentele balcanice dovada fărîmîtirii viitoare a Austro-Ungariei”. La 24 iulie 1914, citind în „Times” ultimatumul trimis de Viena Serbiei, Take Ionescu a înțeles că Europa se afla în pragul „războiului general”. O asemenea remarcă evidenția perspicacitatea omului politic român, care era un fin cunoscător al diplomației europene și al acelor care se confruntau atunci pe o scenă atît de complexă și ezitantă.

Cu Berchtold, politician și diplomat austro-ungar, a avut numai două convorbiri politice, suficiente „pentru a-ni cunoaște omul”, adică unul „frumos, pentru cine îi place tipul lui, elegant, foarte elegant, manierat și ... alfită tot. N-aș avea nimic de adăugat, dacă aș vrea să-i fac portretul”. În septembrie 1913, împrejurările i-au pus din nou față în față pe cei doi, cînd, nota Take Ionescu, a înțeles, fără a-și modifica prima impresie, că „nu el, ci Tisza a condus politica austriacă de la moartea lui Franz Ferdinand. El a fost jucăria omului cu adevărat tare. Departele de a-l scuza, asta îl face îndoit de vinovat. Nimeni n-are dreptul să primească situații care sînt peste puterile lui”. Altădată, amintindu-și de marchizul Pallavicini, memorialistul observa că acest „bun ungur” cu nume italianesc era „antiteza diplomatului austriac obișnuit”, care afișa o inteligență dobîndită prin naștere, reușind să-și mascheze năstărea.

Pe Regele Carol I, despre care Take Ionescu nu a vorbit niciodată ca despre un român adevărat, politicianul bucureștean îl considera a fi „avut o netăgăduită personalitate”. „Fără să fi fost un mare om”. Primul Rege al României „făcea parte din acele spirite mai mult de cumpăt decît de avînt, care nu sînt în stare să facă vreun pas greșit, dar nici o faptă mare”, fiind preocupat în permanență „de ceea ce va avea să spună Istoria”. Lipsit de curaj moral și spirit de inițiativă, Regele Carol și-a dat măsura adevărată a personalității sale în vara anului 1914, atunci cînd s-a simțit „atîns pînă în fundul sufletului privind-și neputința de a impune voința sa României”, mărturisindu-i lui Take Ionescu propria-i înfrîngere: „ce bine ar fi fost pentru mine să mor înaintea războiului acestuia!”. „Cînd judecăm felul de a lucra al Regelui Carol în vara și toamna lui 1914 – observa acela care recunoștea că i-a fost „sfetnic” –, fel de a lucra atît de puțin potrivit cu interesele superioare ale noii sale Patrii, trebuie să ținem socoteală de circumstanța usturătoare că un român de adopție, oricîtă bunăvoință ar fi avut, nu putea simți ca un român-neoas problema unității naționale”. Acela „faptă mare”, prin care Carol ar fi putut intra în istorie ca un suveran loial a fost aceea de a decide intrarea României în Primul Război Mondial nu în funcție de interesele Germaniei, ci de cele ale țării care îl acceptase ca rege al ei.

Conștient de semnificația relațiilor personale și a contactelor permanente cu capitalele în care se dădea tonul deciziilor politico-diplomatice ale vremii, Take Ionescu a călătorit foarte mult în anii avuți în vedere, întîlnindu-se cu oameni de stat și diplomați care reprezentau un punct de vedere în Europa acelei vremi. Nu o dată s-a bucurat aflînd că el a însemnat ceva pentru unii dintre interlocutorii săi. Așa, de pildă, scriind despre Alfred von Kiderlen-Waechter, pe care îl considera a fi „o mare inteligență”, „una din acele minți care sînt ca o podoabă a rasei omenestii”, ajuns să conducă la un moment dat diplomația Germaniei, memorialistul nota că în cabinetul de lucru al lui Kiderlen se aflau, pe lîngă diferite documente și hărți, cîteva fotografii ale unor suverani, dar și ale unor „simpli moritori”: „un american, [...] domnul Cambon, cu faimoasa dedicație, și eu”. Explicîndu-și preferința pentru fotografiile ultimilor doi, diplomatul german preciza că aceștia erau „singurii străini cu care vorbea deschis”, știind că ei nu i-au ascuns niciodată adevărul. Mai mult decît atît, cu puține clipe înainte de a muri, Kiderlen a rostit cîteva nume, printre care a fost și numele lui Take Ionescu, acela care va recunoaște că în salonul său de la București păstra și el „o fotografie de a lui Kiderlen-Waechter, cu o dedicație foarte prietenească”.

Între cei portretizați în continuare, sînt nume importante ale politicii și diplomației europene: precum contele Achrenthal, – „neobișnuit de deștept pentru un austriac” – contele Czernin, contele Mensdorff, prințul de Furstenberg, contele Szécsen și Kaiserul. Despre acesta din urmă, pe care l-a întîlnit o singură dată, scria că „a fost un nebun

aproape de geniu", care ar trebui „să ne întărească în adevărul că atotputernicia unui om este lucrul cel mai funest de pe lume". Din fericire, însă, peste acest adevăr s-a trecut întotdeauna și pretutindeni foarte repede, indiferent de urmările incalculabile ale unei asemenea lipse de prevedere.

Creionările portretistice jalonate de Take Ionescu au continuat cu cele rezervate lui Sir Donald Mackenzie Wallace, baronului Bănffy și contelui Tisza, „un om tare în toată puterea cuvântului. Rece ca o lamă de cuțit. De o gravitate care aducea cu a unui pastor neconformist din Anglia. O voință brutală pînă la exces". Ultimele crochiuri sînt cele rezervate unor Talaat-Pașa, „omul cel mai tare al Turciei tinere", prințul de Bulow, singurul „străin de marea, de groaznică crimă împotriva umanității comisă de țara lui", baronul de Bussche și Eleutherios Venizelos, „o adevărată mărime omenească", cu care a fost comparat, adeseori, tocmai acela care îl caracteriza astfel. Preputitor sincer al omului care „a fost un grec, cel mai mare dintre toți", portretistul nota că „am avut cîntea să-l cunosc și să leg cu dînsul una din acele prietenii făcute din încredere și din simpatie, pe care numai moartea le poate întrerupe".

Aceste laconice eboșe personalizante ale unor individualități complexe s-au impus, în timp, ca adevărate modele ale genului, evidențind faptul că Take Ionescu era un bun psiholog, cu un acut spirit de observație, și un portretist de talent. Schițele lui nu erau trasate numai în tușe gri ori roz, deoarece, punîndu-le în pagină, el nu uita că „sînt dator să dau Istoriei tot adevărul asupra tuturor acelor care au jucat un rol în aceste împrejurări extraordinare". *Amințirile*, în ansamblu, nu se mărginesc la însușirea unor „fotografii la minut", ci înseamnă cîteodată și tablete rezervate unor evenimente, date, împrejurări deosebite, întâlniri și prieteni, cu care, recunoștea el bărbătește, „am plîns împreună", cîteodată.

Discursurile de război, rostite între 15 februarie 1915 și 10 mai 1917, reprezintă, cum recunoștea el la 27 septembrie 1919, înainte de publicarea lor, intervalul cel mai important al activității lui politice. Toate au fost rostite în momente deosebite, la întruniri ale Ligii Culturale și ale altor organisme asemănătoare, în fața Camerei Deputaților și a membrilor Partidului Conservator Democrat. Mai cunoscute decît *Amințirile*, *Discursurile* au fost dedicate „generațiilor viitoare ale României noi, care vor trebui să cunoască istoria adevărată a războiului național". Pregătind opinia publică românească pentru confruntarea supremă care urma a se încheia cu realizarea celui mai mare ideal românesc, Take Ionescu declara, la Iași, la 5 aprilie 1915, că „așa e de frumos visul acesta, că înăi e teamă să nu fie prea frumos". Două săptămîni mai tîrziu, atrăgea atenția românilor că „generația aceasta n-are numai sarcina vitejiei de a smulge cu sabia hotarele naturale, are și sarcina cumințeniei de a se transforma pe ea însăși, ci să iasă nu numai o altă Românie geografică, dar să iasă și o altă Românie sufletească". La 10 iunie 1917, adresîndu-se

deputaților adunați în sala Teatrului Național din capitala Moldovei, tot el, care era de această dată membru al guvernului, releva că „așa a vrut soarta, cu pe umerii acestei generații să cadă sarcina cea mai grea din toată istoria neamului nostru".

Aceste discursuri, care ne sugerează măsura exactă a unui orator excepțional, care era, înainte de toate, o personalitate exemplară a timpului său, întregesc *Amințirile*, oferindu-ne pilda unui om politic și a unui diplomat al anilor 1913-1917. Citind, azi, aceste pagini, aproape că nu ne vine să credem că ele au fost scrise de un român, care era un apropiat al marilor bărbați ai unei epoci eroice, cînd Europa, dar și România, bineînțeles, au decis să renunțe la un trecut retrograd și să înceapă un nou capitol al istoriei moderne.

Cîndva, poate, vor fi reeditate toate discursurile lui Take Ionescu, indiferent cînd și unde au fost ele rostite. Ce faptă frumoasă și binevenită mai înfi ar săvîrși un editor care ar identifica și publica întreaga producție ziaristică a unui om politic de o asemenea anvergură? Cine va restitui, apoi, într-un timp rezonabil, *Memoriile* sale, pe care le-a scris ca pe o datorie față de generațiile viitoare, deci și față de noi?

Cînd toate aceste exigențe se vor transforma în fapte, o generație care este încă departe de a-și fi încheiat rolul va așeza în locul statuii distruse cu un infinit primitivism de către comuniști, un monument editorial care ni-l va restitui pe adevăratul Take Ionescu.

Nu știm dacă editorul acestui elegant volum a colationat textele publicate cu variantele tipărite inițial. Regretăm lipsa indicelui, cu mult mai necesar decît rubrica intitulată *Personalități și evenimente*, care nu depășește nivelul unei compilații factologice, rezervate numai primei părți a volumului.

De-a lungul anilor, am revenit, nu o dată, la discursurile lui Take Ionescu, întru totul fascinante, care au fost gîndite și rostite de o personalitate afirmată de un timp irepetabil. Conștient de acest sacerdoțiu, el repeta, nu ca o acuzație vexatorie, că „acea care, fiind născuți fără facultatea de a vedea departe, nu-i pot înțelege pe cei ce au datul acesta dumnezeiesc". Cartea aceasta este de o mare actualitate, azi, cînd Europa a decis să-și asume un viitor pe măsura unei restructurări *sine qua non*. Cine o va citi, va înțelege că, demult, complimentul conjunctural avansat cîndva de Clemenceau la adresa diplomatului român – „marele european" – este depășit. Întrucît, cu o asemenea formulă flautantă s-a urmărit doar un interes de moment al Hexagonului, Take Ionescu a fost un „european" mult mai mare decît patca conveni, într-un moment anume, un contemporan de-al său, care avea în vedere, înainte de toate, interesele propriului neam. Probabil că azi, un Clemenceau al prezentului nostru s-ar întreba, cu o superioritate care nu ar surprinde pe nimeni, dacă „marele european" de altădată a fost, într-adevăr, un european!

DARRELL G.H. SCHRAMM

Locuiește în Vallejo, California. Predă la Universitatea din San Francisco. Din 1980 lucrează la Amnesty International USA, pentru care a editat o publicație axată pe instruirea în sfera drepturilor omului. A publicat multe reviste literare ca, spre exemplu, *Spoon River Poetry Review* și *The Carolina Quarterly*.

Biblia unui îndrăgostit

Revelații

În ziua a noua am făcut din nou sex.
Luna era o hartă pe care nu am vrut
să o luăm în seamă. Calea ne-am ales-o singuri.
S-a sfârșit, totuși, prea devreme.
Ne-am întins unul lângă altul în vreme ce s-a pornit
o ploaie tihnită
ce țintuia fluturași pe geam.
Noi vorbeam despre pisici și despre case vechi.
Nu ne puteam spune mai mult decât ne-am spus
ultima dată.

Cîntul lui Solomon

Noaptea te caut în patul meu.
Ziua cunosc destul
ca să fiu mulțumit și să-mi încînt ochii
cu o rodie fără de fruct
cît culeg salvie pentru cină.
Fără să fiu mult prea nesocotit,
mă furișez, poticnindu-mă,
spre un ultim început de viață crepusculară,
atent la chipul nezărit, la licoarea de merlot, îmbi-
etoare gurii,
la carnea nudă, înmiresmată,
cu care din nou ne naștem
Nu chiar toți nici unul cu suflet domol. Cineva
să mă aline cu ulei fin de măsline
cu piine tare și timp.
E, oare, nevoie să spun că patul meu nu mai e
verde?

Geneză

În viața dinainte nu am avut temei
să iau în seamă liniștea străină nouă.
Se auzea din cînd în cînd un glas venind chiar din-
spre stîncă.
Viața toată ne-a fost doar patimă. Ce am păstrat
pentru noi
a fost să ne avem unul pe altul. Deschiși și de nimic
văduviți.
Să fii lascivă alături de el în raza de soare
ori sub jadul strivit al Căii Lactee
înseamnă să fii dăruită luminii
prin strigăte de iubire. Iarăși și iarăși cuvîntul
se preschimbă în carne
și carnea din nou se preschimbă în cuvînt.

Traduceri de Olimpia IACOB

TINEREȚE ÎNTRU EVENIMENT

Ovidiu HURDUZEU

Afîr de răsîndită este alienarea tinerilor în societatea de astăzi, încît aproape n-o mai băgăm în seamă. Obsedați de creșterea PIB-ului, integrarea în UE sau scandalurile mediatizate ale clasei politice, trecem prea ușor cu vederea deriva existențială a unui tineret abandonat la răscrucea unor drumuri care nu duc nicăieri. Ne surprinde faptul că tineri de douăzeci de ani își revendică „dreptul la diferență” prin abordarea unui comunism virtual de blog adolescentin. Sîntem oripilați de depravarea, superficialitatea, lipsa de respect și atașament a tineretului față de societatea românească tradițională. Ca și cînd am trăi încă în spatele Cortinei de fier, singura dorință „eshatologică” a tînărului român este „Plecarea din țară” – obsesie națională tradusă în termenii unui ideal personal absolut. Dacă simptomele alienării sînt cunoscute, cauzele ei rămîn un subiect controversat.

La prima vedere, s-ar crede că tinerii sînt atrași de necunoscut și aventură, o viață de hoinar postmodern prin „satul global”. În realitate, tinerii pleacă din România să se „întrădăcineze” pe alte meleaguri, să găsească stabilitatea unui *aici* și *acum* printre străini. Chiar și cei care „rămîn”, vîd în „România” un loc „temporar”, un fel de sală de așteptare pentru autobuzele cu destinația Spania și Italia, un aeroport pentru avioanele ce decolează spre Canada sau Australia. Din ce în ce mai mult „patria” se dovedește a fi comunitatea, recreată artificial, a românilor de aiurea iar „român” o oarecare identitate etnică dintr-un bazar global. Aceasta este realitatea dureroasă...

Și alta percepția ei. Tinerilor „rămăși” în țară, spațiul românesc li se pare o provincie deterritorializată, fără început și fără sfîrșit, loc al spectacolului social și al bileciului politic. În *local city* tînărul român nu vede o comunitate organică, pentru el realitatea urbană de acasă se reduce la maidanele cu gunoaze și aglomerația de imposturi particulare. *Local village* este deja un teritoriu vid, evacuat pentru a face loc „pseudoțăranimii tehnologice” (Debord) și emi-

granților asiatici ce vor lucra în cîrînd ogoarele abandonate.

Deșertificarea României nu se reduce doar la fenomene naturale. Deșertul constituie însăși esența deterritorializării țării și a sufletului românesc. Acolo unde odinioară exista un echilibru ecologic, social și sufleteșc – un *loc frumos* – astăzi nu-i decît un platou arid în care viața este menținută în mod artificial printr-o intervenție dinafară. România s-ar prăbuși mîine dacă nu ar fi „irigată” de banii căpșunarilor, creditele externe, intrările de fonduri speculative și apartenența la UE. La rîndul ei, „România culturală” trăiește în mare parte din idei și sensibilități împrumutate din afară sau valori produse doar pentru export.

Tînărul român de astăzi trăiește cu sentimentul deșertificării întregii sale vieți. Simte cum devine pe zi ce trece un „corp fără organe populat de multiplicități” (Deleuze). Aceste „multiplicități”, în fond, nenumăratele manifestări ale triadei „Bani, Tehnologie, Confort”, sînt emanații înșelătoare ale deșertului. Deși fantasmă, par afîr de consistente încît tînărul le personalizează.

„Nici o slugă nu poate sluji la doi stăpîni; căci sau va urî pe unul și va iubi pe celălalt, sau va ține numai la unul și va nesocoti pe celălalt. Nu puteți sluji lui Dumnezeu și lui Mamona” (Luca 16:13)

De obicei, Iisus nu folosește personificări.² (mamona înseamnă „bani”, „avere” în aramaică). Dacă le conferă banilor statutul unei divinități, o face pentru a sublinia caracterul lor idolatru, de pseudopersonă. În opinia mea, același statut „divin” trebuie să-l acordăm astăzi Tehnologiei și Confortului. Bani acționează în lume prin cele două tentacule ale sale Tehnologie și Confortul – toate trei, *pseudopersonae* care se opun Dumnezeului personal al creștinismului.

Pentru tînăr „cool” din România computerul, automobilul, telefonul portabil și alte gadgeturi ale tehnologiei nu sînt obiecte neutre, ci *idoli*. Între tînăr și tehnologie se stabilește o relație personală, de la

sclav la stăpîn (aceeaşi relaţie de dependenţă există între tînăr şi celelalte „persoane” ale triadei). Tehnologia nu este un ansamblu de maşini, aşa cum averea nu reprezintă o simplă acumulare de capital. Banii şi Tehnologia mijlocesc raporturile interpersonale, păstorate odinioară de Biserica lui Dumnezeu.

Triada „Bani, Tehnologie, Confort” a ajuns să domine relaţiile interpersonale întrucît îşi arogă o realitate de sine stătătoare, o valoare intrinsecă şi mai ales o putere autonomă. Demonismul ei derivă din faptul că pretinde a fi ceea ce nu este. Cu naivitate, tînărul „recent” crede că se foloseşte de Bani şi Tehnologie, în realitate cele două pseudopersoane îl manipulează, transformîndu-l într-un obiect.

Nici Banii şi nici Tehnologia nu sînt „rele” sau „îmorale”. Doar înşelătoare şi totalitare. Ele se conduc după propriile lor legi pe care le consideră universale. Banii transformă relaţiile interumane în tranzacţii comerciale iar Tehnologia într-un raport tehnic bazat pe eficienţă şi raţionalizare. În ambele cazuri omul integru este divizat într-o sumă de roluri specializate supuse unor standarde normative.³

Pentru a fi el însuşi, tînărul trebuie să se identifice cu rolurile sale. Cu alte cuvinte este nevoit să devină altceva decît el însuşi. Devenind unul şi acelaşi cu rolurile sale economice, tînărul are iluzia unui fundament ontologic. Acumulînd bunuri materiale şi funcţii – sau într-un limbaj de lemn care a pătruns şi în România, „crescînd odată cu firma” – tînărul crede că „există” cu adevărat. De fapt, tînărul „este” rolul său unde „este” reprezintă un fals raport existenţial aflat sub egida Banilor, Tehnologiei, şi Confortului. În el însuşi, junele de azi se simte un nimeni. Cîţi bani „face” şi cîte aptitudini tehnice posedă – iată criteriile care stabilesc *cine* şi *ce* este. Dacă vrea să aibă o identitate în lume, să conteze ca persoană în societatea de astăzi, tînărul trebuie să devină o „resursă umană” supusă necondiţionat legilor comerciale şi tehnice. Interiorizîndu-le se identifică cu rolurile sale. Dacă raportul de identitate este cumva zdruncinat – de pildă, legile comerciale şi imperativele tehnice sînt diluate prin amendamente culturale sau religioase – tînărul „cool” îşi iese din rol, riscînd să-şi piardă raţiunea însăşi a existenţei sale.

Omul a îndeplinit întotdeauna funcţii sociale şi economice. Aceste funcţii vizau însă omul „total” (organic) trăitor într-o comunitate umană, în strînsă legătură cu natura şi Dumnezeu. Raportul dintre „eu”

şi rolurile sale nu era de identificare perfectă, doar un raport de adecvare. În prezent omul este obligat să adopte modul de funcţionare al mărţii şi a maşinii, să se adapteze la un mediu artificial, inuman. A sluji pe Dumnezeu nu este posibil întrucît Tehnologia şi Mamona recuză orice intervenţie divină sau umană. Banul şi maşina au propriile lor legi şi orice intervenţie din afară le-ar diminua eficienţa. Acolo unde triada „Bani, Tehnologie, Confort” domină, prezenţa omului şi a lui Dumnezeu este doar tolerată.

Dacă Banii şi Tehnologia funcţionează după legi inumane, dacă ele îl transformă pe om într-un obiect vandabil şi o simplă roţiţă într-un angrenaj tehnologic-financiar, cum explicăm faptul că tînărul este deseor... un sclav fericit?

Aici intervine cea de a treia „persoană”: Confortul.

Într-o societate tehnologică sau mimetic tehnologică (precum societatea românească), Confortul are o dublă funcţie: unifică şi individualizează. El este cel care personalizează Tehnologia şi Banii, le transformă într-un stil de viaţă personal. Confortul material şi spiritual este apanajul unei societăţi tehnologice eficiente. Doar o astfel de societate înţelege funcţia sa tehnică: să menţină iluzia libertăţii, a dreptului de a alege şi a unicătăţii individuale. Doar o societate tehnologică avansată îşi dă seama că abundenţa materială nu este un lux, ci o metodă tehnică eficientă de a-l integra pe individ, *cu trup şi suflet*, în sistem.

Violenţa totalitară asigură o integrare formală a individului. Cu toate acestea, comunismul a adoptat-o, neglijînd cu totul consumismul. La nivelul primitiv de dezvoltare tehnologică a comunismului, era suficientă chiar şi o integrare formală. Dacă muncitorul oţelar îşi făcea treaba conştiincios şi nu înjura partidul, „sistemul” îl lăsa în pace. Comportamentul lui de acasă nu afecta tehnologiile învechite de producere ale oţelului.⁴ Un tînăr tehnician I.T. din zilele noastre nu-şi mai permite să separe existenţa sa personală de viaţa computerului. Cu să acumuleze abilităţi tehnice trebuie să se „branşeze” la reţea de mic copil, să se „updateze” mereu şi să iubească Tehnologia. Este de neconceput ca un inginer de software să nu adore computerele.

Devenit „personal”, computerul nu mai aminteşte de vreun Big Brother. Dimpotrivă, îi ajută pe tineri să-şi afirme individualitatea în modalităţi inedite. În ciuda unor avantaje practice de necontestat, computerul personal este un instrument extrem de eficient

de integrare a tînărului în universul tehnologic. Îi oferă informație imediată și iluzia libertății (orice tînăr își poate construi un blog unde să-și verse năduful împotriva „sistemului”). Nimeni nu se mai gîndește la efectele negative ale unei vieți petrecute online. Nici la consecințele bransării permanente la rețea. Ca totdeauna, ni se spune că avantajele triadei „Bani, Tehnologie, Confort” depășesc cu mult dezavantajele.

Uităm un amănunt esențial. Cele trei „persoane” acționează coordonat întru transformarea întregii societăți într-un mediu tehnoeconomic. Impunînd un totalitarism „soft” și noi idoli, reducînd relațiile interpersonale „față către față” cu cele mediate tehnologic (de computere, telefoane portabile, mass media), triada „Bani, Tehnologie, Confort” are un caracter demonic. Primele ei victime sînt tinerii.

Astăzi doar Biserica are puterea să i se opună. Triada „Bani, Tehnologie, Confort” îi oferă tînărului o robie deghizată în vreme ce „Dumnezeu-Cel-în Treime este libertatea autentică. Cum se manifestă practic această libertate?

Pentru Biserica ortodoxă modul cu adevărat personal de existență înseamnă trăirea în orizontul dătător de speranță al vieții fără de sfârșit. Tînărul este chemat să devină pârtaș al Eternității vii. Dar viața eternă nu este un dat imuabil, ci un eveniment suprem iar stadiul de *Om-Eveniment* (cel ce se va fi ridicat la viața veșnică în Dumnezeu) nu va fi atins decît la sfârșitul timpurilor. Deocamdată omul rămîne supus morții și slăbiciunilor naturii sale umane. Plasat sub orizontul eternității – pe care nu-l poate găsi în afara și rupt de trupul Bisericii – tînărul are bucuria de a descoperi o perspectivă și un mod de existență evenimential.

Este bine cunoscut că tradiția noastră religioasă și culturală acordă prioritate absolută persoanei. Cînd ne referim la „persoană” subliniem aspectul ei dialogal dar neglijăm în mare parte pe cel evenimential. Cînd absolutizăm relația, împreună cu John Zizioulas și Colin Gunton⁵, fără să subliniem, în același timp, caracterul evenimential al raporturilor personale, creem impresia (falsă) de comunitarism deghizat (exact de ceea ce este acuzată pe nedrept Biserica ortodoxă!). Pentru a scoate la lumină înțelesul profund al cuvîntului „persoană”, „relația” nu poate fi tratată separată de „eveniment”. Personalizarea nu are efecte durabile dacă nu este evenimentială.

Ce înseamnă pentru un tînăr să trăiască evenimential? În primul rînd un mod radical diferit de a interacționa cu cei din jur. Modelul este dat de „cina euharistică unde se schimbă modul de existență al omului și felul său de a dialoga cu lumea și semenii săi”⁶. Ființarea evenimentială presupune un ideal de o exigență „excesivă”. Evenimentul ține de domeniul excepționalului săvîrșindu-se ca un răspuns la chemarea Dumnezeului-cel-în Treime.

De la bun început trebuie precizat că evenimentul se opune oricărui ideal static sau model abstract, oricărei „esențe” platonizante. Degajă însă energia necesară transformării cantitativului în calitativ, banalului în remarcabil, minciunii în adevăr. În zona evenimentului, dispare „fluxul” dar și imobilitatea perenă. Totul arde la temperaturi înalte și se transfigurează. (N-ar fi oare normal să-i găsim pe tineri în apropierea acestei zonei incandescențe care topește mediocritatea și indiferența?)

Odată ce te-ai întemeiat într-un mod de existență personalist evenimential, nu-ți mai vine să turui vrute și nevrute, să stai la o distanță confortabilă față de realitate; imposibil să trăiești *oricum*. Relația personală pe care ai stabilit-o cu Dumnezeu, prin trupul Bisericii, constituie un „test de calitate”. Supui mereu „testului” viziunea ta asupra lumii și raporturile cu fiecare dintre semeni. Să nu uităm că Biserica este trupul lui Hristos atîta timp cît această condiție rămîne un eveniment personal (în sens ortodox) și nu se anihilozează în vechi năvăliri instituționale. Tinerii creștini vor o Biserică vie și „tînără” precum viu și tînăr este trupul Lui.

Departate de mine ideea unui „facelift” instituțional și dogmatic, un fel de *aggiornamento* ortodox așa cum propăvăduiește unii. Din contră. Mai mult ca oricînd, Biserica de azi să nu se supună timpurilor! Din păcate, mulți dintre slujitorii Bisericii uită aspectul esențial: Iisus este Adevărul încarnat, Evenimentul însuși. Poate niciodată nu s-a făcut atîta caz de religie ca în ultimii 17 ani: Iisus, Sfinți Părinți, martiri, însuși spiritul viu al ortodoxiei au fost trași pe crucea lucrărilor de doctorat, dezbaterilor intelectuale și populismului politicianist. În domeniul culturii, a apărut chiar și o nouă „personalitate”: expertul în ortodoxie Tehnician religios, școlit la Paris în subtilitățile patristicii, își derivă „legitimitatea” din buchiseală pravoslavnică și credință ecumenistă, ambele subvenționate în „euroi” – credința mătur-

isită cu dragoste și umilință nu-i domeniul lui de specializare. Acest tânăr – nimeni altul decât reflexul în oglindă al bursierului „multicultural” – este incapabil să se erijeze într-un model pentru tinăra generație. Nu va și niciodată să le arate tinerilor *puterea evenimentială* a Cuvîntului încarnat.

Accidentul (catastrofa) aruncă realitatea în confuzie și haos, întîmplarea, în relativism și indiferență, norma și rutina îi nivelează contradicțiile – într-un fel sau altul, toate privează realitatea de substanță ontologică. Doar evenimentul îi dă plinătate, coerență, un sens și o direcție. Dacă accidentul este o stare de dezechilibru, evenimentul creează un *echilibru tensionat* între cît mai multe antinomii (printre altele: între general și particular, văzute și nevăzute, Adevărul etern și actualizarea sa temporară, babele evlavioase și sfinți). Accidentul elimină, separă și parcelează în numele „diferenței” (un accident degizat). Un eveniment nu poate fi parțial, separat sau autonom. Spre disperarea postmodernității, nu poate fi nici deconstruit, nici dezintegrat. O situație devine evenimentială atunci cînd, sub efectul unei chemări la perfecțiune, se produce un efect de personalizare: ceva nou și neașteptat (alteritate) este introdus acolo unde o situație părea definitiv anchilozată; sau, dimpotrivă, personalizarea oferă coerență unde există un „nou” care tinde să devină haotic.

Dacă Biserica vrea să-i țină la sînul ei pe tineri, nu are decît să le arate calea Persoanei și a Evenimentului. Priviți dintr-o perspectivă evenimentială, idolii pe care i-am enumerat la început, Banii, Tehnologia și Confortul vor apărea sub adevărata lor înfățișare: pseudo persoane și pseudo evenimente. Brand-uri ale accidentului sau, dimpotrivă, împărăți normative. Seamănă confuzie și haos, cinism și indiferență. Cînd tînărul va reuși să personalizeze în mod evenimential ceea ce i se întîmplă, el va deveni un om integru. În acel moment, idolii vor cădea de pe soclu.

„Nu vă potriviți chipului veacului acestuia, ci să vă prefaceți prin înnoirea minții voastre”, îi îndeamnă apostolul Pavel pe creștini. Nu fiți conformiști! ar trebui Biserica noastră să le spună tinerilor. Nu vă potriviți „chipului” veacului, gândiri de turmă, imaginilor înșelătoare, „la ordinea zilei”! Deveniți persoane-eveniment adoptînd noi perspective; cu o minte înnoită, veți depăși „chipurile”, „figurile”, „forme” moarte. Noile perspective nu se încadrează

în tiparele existente, ele trimit la *trupul viu, văzut și nevăzut* al Bisericii, la o viață trăită în lumina Veșniciei, Dragostei (ieșirea din sine) și Diferența autentică (Adevărul revelat).

Biserica ortodoxă trebuie să privească realitatea în față: în societatea românească „persoanele-eveniment” le numeri pe degete. Peste tot întîlnești însă mafioți șarmanți, clătâi atotcunoscători, „experți” iluzioniști și politicieni mînjiți. Galeria de pseudopersoane este produsă de o cultură idolatră și o economie în care Banii și Tehnologia sînt concentrate în mîna unui număr limitat de indivizi. În loc să încurajeze nașterea a cît mai multor „persoane-eveniment” – aceasta ar fi menirea unei adevărate democrații românești – „democrația” noastră produce un număr crescînd de clienți. În spațiul social-economic, legăturile personalist-evenimentiale degenerază în legături de dependență și protecție de tip clandestin. Mulți dintre cei pe care românii îi consideră „evenimente mediatice” sînt, de fapt, clienți ai diferitelor mafii („client” în sensul antic al cuvîntului, plebeu fără drepturi depline, dependent de un patrician și protejat de acesta). Pentru tînărul de astăzi, clientul a devenit „modelul” de urmat.

Se discută mult despre „gîndirea social-politică a Bisericii.” Subsidiaritatea și principiile proximității sînt considerate soluțiile creștine la criza ce macină civilizația românească. Din păcate, cădem în capcana determinismului: mutînd oamenii dintr-un mediu global alienant într-o idilică comunitate locală, credem că-i facem fericiți. Modificăm „habitatul”, schimbăm natura și soarta individului, de parcă omul ar fi cîinele lui Pavlov.

Din perspectiva Bisericii, „globalizarea” sau subsidiaritatea contează prea puțin. Creștinismul nu este „religie socială”. Biserica nu oferă „soluții”. O doctrină economică ortodoxă bazată pe „proximitate” nu poate fi decît o schemă abstractă, un sistem obiectivat pe placul Uniunii Europene (devenită între timp și campioana subsidiarității, nu numai a globalismului).

Proximitatea rămîne un stîlp al Bisericii doar atunci cînd se dovedește o comunitate vie de persoane unite prin dragoste. Numesc „dragoste” *energia evenimentului*.

Prin dragoste, tînărul se desprinde din fînța sa obiectivată – iese din rolurile (măștile) pe care Banii, Tehnologia și Confortul i le oferă pe scena lumii – și se dăruie Celuilalt. La rîndul său, Celălalt se „dezo-

biectivează” pentru a-i putea primi darul. Dăruirea și primirea sînt două cîmpuri energetice care se intersecționează pe un tărîm al libertății, o zonă personalizată, vie și concretă⁷. Tînărul s-a eliberat de roluri, străine de esența sa – esența omului fiind imaginea lui Dumnezeu; Celălalt, aproapele său îl iubește pentru, și nu în ciuda „alterității” sale iar el își iubește aproapele pentru un „ceva împotriva” unic și incalificabil.⁸

Să te transformi din persoană în persoană-eveniment este totuși nevoie de o un Al Treilea, acționind ca *excedent ontologic*.

*

Mergeți spre Mizil, tu și ea, în Loganul cumpărat de curînd. Vă iubiți, totul în jurul vostru este unic, personalizat. La radio, muzică de Bach. Energiile personale ale marelui compozitor, vă pătrund. Bach vă cheamă, răspundeți chemării. Se creează un mic eveniment. Săptămîna următoare, ascultați aceeași muzică într-o sală de concert. Sunete clocotitoare, cresc, se încarnază în voi. Tu, ea și Bach, un eveniment remarcabil. Luna de miere, plimbare prin Viena. Ea, lângă tine, într-o catedrală. Orga cîntă sonate de Bach. Dragostea Dumnezeului-în-Treime se prelinge prin vitralii, săvîrșindu-se într-o îmbrățișare: „Veniți!” Cu o opinteală, smulgeți din temelii catedrala, o puneți pe umeri, începeți urcușul spre cer...

Note:

1. În maniera lui Guy Debord, prin „spectacol” înțeleg totalitatea formelor de mediere – imagini, instituții, experți, etc. – care guvernează atât relațiile interpersonale, cît și pe cele dintre individ și mediul înconjurător.

2. Jacques Ellul, *Money and Power*, Inter-Varsity Press, 1984, p. 75.

3. Integrarea individului într-o societate tehnologică începe prin „spargerea” unității sale organice: „Persoana”, cu toate conotațiile pe care le implică, este tranșată în secțiuni utilitare iar fiecare secțiune este angrenată într-un anumit tip de rețea economică. Așa după cum am arătat în *Sclavii fericiți*, pe măsură ce te brânzezi la tot mai multe rețele, pierzi capacitatea „să te aduni”, să-ți angajezi întreaga ființă, să-ți recâștigi integritatea. Totalitatea acestor rețele formează ceea ce eu numesc „Angrenajul”. Odată integrați în Angrenaj, urmăm logica industrială care guvernează uneltele: putem fi detașați, separați unii de alții, chiar de noi înșine, combinați sau recombinați în funcție de

necesitățile Angrenajului. Multora „bransarea la rețea” le aduce avantaje întrucît îi ajută să-și atingă în mod eficient scopurile imediate (bani, „poziție socială”, satisfacerea plăcerilor). După aceeași logică funcționează și grupul „feminist”, „multiculturalist”. O femeie este „dezangrenată” din ființa sa concretă și integrată într-un „gender group” în care contează doar „esența” ei feminină. În România acest tip de integrare pare greu de înțeles, fiind practicat cu precădere în statele economic avansate unde ÎNTREAGA societate, și nu numai sistemul economic, este de natură tehnologică. Oricite mall-uri și parcuri industriale ar avea, România rămîne încă o societate tradițională în care tehnologia se mai supune năravurilor „persoanei”.

4. În ciuda aparențelor, comunismul era prea puțin afectat dacă indivizii nu erau integrați din punct de vedere mental în sistemul totalitar. Campaniile de reeducare vizau o înfrîngere a rezistențelor psihice și o umilire a persoanei – sistemul vroia în primul rînd să inspire teamă. Doar maoismul a folosit consecvent propaganda de integrare care rămîne însă apanajul statelor democratice avansate.

5. *Persons, Divine and Human. King's College Essays in Theological Anthropology*, T&T Clark Edinburgh.

6. Christos Yannaras, *Orthodoxie și Occident*, Editura Bizantină, 1995, p. 74.

7. „Zona” din filmul „Călăuza” (regia Andrei Tarkovski) este un spațiu de natură evenimentială. În „zonă”, lucrurile se fac remarcate prin armonii tensionate: sunete misterioase, rafale de vînt, ivite ca din senin, schimbări cromatice și de ritm, intensități sonore și tactile. Imaginile se depliază cu o lentoare exasperantă – ritmul monoton al drezinei, de exemplu – întrerupte de „accelerări” bruște. Este o lume vie, a neschîndării mereu schimbătoare, perfect heterogenă, fără itinerarii pre-stabilite. Imensa ei energie creatoare își are originea în relația evenimentială pe care „zona” o stabilește cu vizitatorii ei. Ca o fabulă politică, „Călăuza” opune spațiul evenimential personalizat de sorginte creștină al „Zonei” – unic, creator, concret-experimental – universului totalitar al „extensivului” omogenizant al comunismului. Este de remarcă viziunea ontologică a lui Tarkovski. „Zona” nu este o imagine, o proiecție subiectivă a vizitatorilor ei, cum ar fi într-o posibilă interpretare vestică, ci o *realitate obiectivă* transfigurată prin puterea credinței, a căutării și a reinnoirii sufletești.

8. O spune în mod asemănător poeta Angela Marinescu: „Ceva ce nu are «împotriva» este ceva insuficient, plictisitor, ratat, în afara drumului eretic”. A se vedea de asemeni capitolele „Eul tehnologic”, „Larva și evenimentul”, „Individualismul românesc” din *Sclavii fericiți*, Editura Timpul, Iași, 2005.

ROMÂNISM ȘI ORTODOXIE

Ion PAPUC

SCRISORI DIN BUCUREȘTI

Faimoasele cuvinte pe care, în finalul comediei și ca o concluzie a ei, Cațavencu le adresează celui care i-a fost adversar: „Să mă ierți și să mă iubești, pentru că toți ne iubim țara, toți sîntem români!... mai mult sau mai puțin onești!” – nu sînt chiar pe de-a întregul adevărate. În locul acela din piesa lui Caragiale, ele au rostul de a denunța o demagogie a personajului în cauză, dar pentru demonstrația care urmează, dat fiind gradul lor mare de concizie și de expresivitate, le voi împrumuta, însă într-un sens pozitiv, luîndu-le cu înțelesul unei generalizări, de parcă ele ar enunța un adevăr, or tocmăi în acest sens ele nu exprimă decît un adevăr parțial. Ne vom fi iubit fiecare dintre noi țara, fiecare în felul său, în această materie suspiciunile nu își au rostul, ba sînt chiar nedrepte, fiindcă nimeni nu este cu adevărat îndrăgim să fie arbitru al patriotismului semenilor săi; vom fi oricare dintre noi mai mult sau mai puțin onești, se poate discuta, însă o judecată o poate face numai justiția, sau doar Dumnezeu!, iar aici nu despre justiție e vorba, și nici despre Dumnezeu. Dar că am fi cu toții români, iată ce nu se poate afirma, pentru că nu sîntem toți români și în nici un caz în același grad români.

Sîntem cu toții cetățeni ai țării acesteia, însă români nu sîntem decît într-o măsură mai mare sau mai mică. Făcînd această afirmație nu am în vedere un criteriu rasial, bioetnic, sau de vechime. Nu cred că departajarea se face între alogeni și autohtoni, între cei vechi, pămînteni, și ceilalți care sînt mai mult sau mai puțin recent, ci în primul rînd pe baza unui criteriu politic. Tocmăi din această perspectivă, în ceea ce mă privește, i-am simțit pe comuniști întotdeauna, pe ei și pe toți descendenții lor ideologici de pînă în ziua de azi, doar în ipostaza de neromâni. În ordinea morală, faptul nu doar că nu este grav, ci poate fi considerat mai degrabă

indiferent, dacă nu chiar un avantaj pentru aceia, în măsura în care nefiind români le rămîne privilegiul de a fi din categoria unui presupus *citoyen du monde*. Comuniștii din vocație, cel puțin întîii dintre ei – au fost mai degrabă astfel de cetățeni ai lumii, iar cei care doar din oportunism s-au dat drept comuniști – pînă la urmă s-au contaminat și ei de o similară neromânitate, fie și numai într-o proporție oarecare. Cît de adevărată este această afirmație ne putem da seama constatînd sentimentul acut de ilegitimitate pe care l-au resimțit elitele comuniste, îndeosebi cînd au ajuns la putere și cînd și l-au trădat prin spasmodica grijă de a-și construi o românitate ad-hoc, ceea ce a și dus la cunoscutele derapaje naționaliste, un naționalism inautentic, căznit și nedrept.

Problema care se pune din perspectiva acestor considerații preliminare, care sînt mai degrabă doar o provocare, problema care se pune este aceea de a ști dacă în ultimă instanță chiar există un criteriu în baza căruia putem stabili românitatea cuiva. Pe scurt și în modul cel mai expeditiv vorbind, și întrucît criteriul rasial l-am exclus în mod radical și definitiv ca irelevant, aș putea, ca ipoteză lucrativă, să utilizez perspectiva unei aderențe la biserica națională, la ortodoxia română, drept dovadă peremptorie a situării în naționalitate. Admit deci, fie și doar ca simplă presupunere, în teorie, că această confesionalitate ortodoxă poate indica, însă nu în regim de excludere, românitatea cuiva. Adică, întrucît aparții bisericii ortodoxe române, acest fapt poate să-ți garanteze românitatea fără ca astfel să fie negată eventuala românitate a acelora care nu aparțin invocatei ortodoxii naționale.

Din ce o dată au fost precizate toate aceste delimitări, ne putem concentra asupra relației dintre confesiunea religioasă a majorității concetățenilor noștri și prezumtiva lor naționalitate, iar între cei doi termeni ai ecuației pe care tocmăi am instituit-o putem constata, nu fără o oarecare surpriză, că în locul unei sperate

armonii, am dat peste o relație caracterizată de unele nebănuite tensiuni.

Mai întâi, poate fi vorba despre un eventual conflict între aspirația spre universalitate a oricărei religii și situarea în temporalitate a bisericii care organizează manifestarea în lume a respectivei religii. Tocmai pentru că are în centrul preocupărilor sale pe Dumnezeu, pentru că întotdeauna o religie manevrează absolutul, ea nu are cum fi ancorată în național, nu are cum admite, fie și doar pentru cei de alt neam, existența și a altui Dumnezeu. Pentru fiecare religie nu există decât un singur adevăr, acela al propriei credințe, iar atunci când prin cea mai infimă dintre fisurile dogmelor sale se insinuează fie și doar umbra unei toleranțe, atunci credincioșii respectivi au depășit punctul maxim al religiozității lor și au prins să alunece înspre ieșirea dintre hotarele propriei relații cu dumnezeirea. Înălțînd în cetățile lor altare și pentru zeii altor neamuri, grecii și romanii și-au semnat condamnarea la declin, chiar la amurgul definitiv. Cînd cetatea Atenei a acceptat între zidurile ei și un altar al zeului necunoscut, atunci a fost ca și cum și-ar fi dat acordul pentru decapitarea propriilor zei. Ceea ce se va și întîmpla pînă și într-un sens atît de propriu încît multor statui reprezentîndu-i pe nemuritori, adevărate capodopere ale statuarei antice, le vor fi tăiate capetele de către creștinii intoleranți.

Dar, fie și dacă aceasta este tendința organică a oricărei biserici, a oricărei religii, de a năzui spre exclusivitate absolută, în fapt: spre Dumnezeu, nu este mai puțin adevărat că mai mereu bisericile, confesiunile – și-au trădat natura genuină, sau au fost nevoite, ori chiar obligate să găsească o soluție de compromis cu realitatea istorică, cu naționalitatea, îndeosebi după Revoluția franceză, cea atît de anticlericală. Sub un pretext sau sub altul, bisericile au devenit adesea biserici naționale. Pînă și catolicismul cu ampla lui năzuință spre universalitate, pe care i-o trădează și numele, a fost nevoit să accepte ruperea din propriul trup a unor vaste zone care au avut ambiția de a fi mai specific localiste, dependente de realitatea din veac. Dar atunci ortodoxia română, pentru a putea fi definitorie a romănității, ea cum s-a desprins din universalitatea care îi era organică?

Admițînd așadar că există un potențial conflict în orice structură de credință care pe de o parte năzuiește spre universalitate, iar pe de altă parte trăind inevitabil în veac își leagă destinul de o formațiune umană, cel mai adesea de o naționalitate, în cazul ortodoxiei române ea nu din universalitate are a se desprinde, și

nici măcar dintr-un iluzoriu Bizanț, cum se flatează adesea a crede, ci dintr-o originară... bulgaritate, sau, mai cu pudoare spus, dintr-o slavofilie. Pentru că ortodoxia noastră înainte de a fi română a fost una plenar bulgară, a șovăit o vreme în a se greciza, s-a rusificat în salturi și intervale inegale, și, pe acest căznit drum de a deveni română, este astăzi încă într-o destul de gravă, defazată retardare, împotmolită uneori prin smîrcurile reziduale ale unui panslavism de care nu mai scăpăm.

În ceea ce mă privește, nu cred că această descendență din biserica bulgară ar trebui ocultată, așa cum se întîmplă, faptul în sine nefiind recunoscut de istoricii noștri decât cu jumătate de gură, fiind mai degrabă dosit, ca pe o origine rușinoasă, mai deloc onorantă. Și totuși, abstracție făcînd de acest fapt, e cum nu se poate mai dificil de a ocoli obligația admiterii unei recalitrante față de biserica bulgară, din care descinde ortodoxia română, o recalitrantă din partea locuitorilor acestor ținuturi care azi vorbesc o limbă romanică și care, cu ce teribile sacrificii!, s-au împotrivit vreme de secole, cine poate ști cu adevărat cîte secole, față de limba de cult și de cancelarie care stăpînea peste ei: bulgara, desigur nu limba bulgară de azi, ci o formă anumită, respectiv stadiului istoric de atunci, numită uneori mediobulgară!

De o traumă psihică precum aceasta, de a fi genetic subordonați unor altora, deși faptul în sine s-a întîmplat nu doar și la alții, ci la atîți de mulți și la atît de importanți încît putem spune că la toți, la toate popoarele în geneza lor, te poți vindeca doar printr-o obnubilare a cauzelor din adîncurile subteranei psihicului colectiv, căci trauma aceasta psihogenetică nu poate fi ocultată altfel decât punînd în lucru liniștitor o ipoteză *a contrario*. Nu altfel a procedat, de exemplu, Nicolae Cartojan care s-a simțit obligat să presupună că, în absența slavizării noastre forțate, a bulgarizării prin care ne-a fost dat să trecem, ne-am fi topit în masa maghiarilor, nemaexistînd cu popor românesc. El presupune că tot astfel precum o parte din pătura conducătoare a celor din Ardeal s-a pierdut în nobilimea maghiară și a fost deznăționalizată, este de presupus că și o parte din pătura populară să fi fost pierdută pentru românism dacă noi am fi avut, în biserică și în viața de stat, aceeași limbă (și mai ales aceeași religie – se subînțelege!) ca și ungurii. Cimentul unității care ne-a salvat de la o ipotetică pierire va fi fost tocmai slavitatea în limbă și religie (Cf. *Istoria literaturii române vechi*, I, 15). În baza acestei logici, conform căreia – ce noroc

a dat peste noi cu această bulgaritate de cult religios și de administrație, cu aceeași presupunere a lui: ce ar fi fost dacă ar fi fost să fie, de ce atunci nu ne-am lansa și în alte ipoteze, contrarii, că adică având asupra maghiarilor avantajul de a vorbi, fie și într-un mod degradat însă infinit mai apropiat de cît aceia, chiar limba catolicității, atunci de ce să nu ne imaginăm, doar pentru o clipă, că dacă întreaga romănită ar fi fost sustrasă ocupației slavilor, ca să nu zic de-a dreptul: a bulgarilor, ar fi fost cu puțință ca însăși populația maghiară să fie romănită, iar atunci noi am fi putut fi în istoria umanității mai mult decît este Franța prin istoria și prin cultura ei, cum s-a și afirmat. Simple fan-tezii și una și cealaltă dintre ipoteze!

Mai simplu luînd lucrurile, adică fără complexe de inferioritate dar și fără prejudecăți, putem admite că aici, pe teritoriile actualei Românie, va fi fost cîndva Dacia, provincia aflată apoi pentru un scurt interval sub ocupație romană, va fi fost mai apoi, la un moment dat, Cumania, și cine știe cîte alte organizări mai mult sau mai puțin statale, ale tot felul de populații mai mult sau mai puțin migratoare. Iar printre acestea, strecurîndu-se prin cotloanele istoriei, au existat, totuși!, și unii care, în pofida faptului că limba de cult și de administrație era bulgara, cu riscul de a le fi fost amputat la propriu organul de interlocuțiune, s-au îndrîjit să vorbească o limbă latină, fie și coruptă.

Dacă, printr-un mecanism subtil de disimulare a realului, sufletul nostru colectiv ascunde natura unei anumite subordonări istorice, a noastră în raport cu vecinii noștri, bulgarii, rămîne atunci să căutăm vestigii ale ceea ce va fi fost respectiva realitate istorică a constituirii ortodoxiei române ca biserică, mai degrabă la ei, la bulgari. Un studiu amplu, relativ recent, ne pune la îndemînă informații care fuseseră cunoscute și pînă acum, îndeosebi în mediul slaviștilor români, dar care întotdeauna au fost insuficient luate în seamă. Mă refer la lucrarea *Românii și „Jilharii Romei”*, *Război religios – război de imagine* a criticului literar Mihai Ungheanu. Apelez la aceasta pentru că, pe lîngă multe altele, cartea conține și o scurtă recapitulare a informațiilor cu privire la invocata atitudine a vecinilor noștri, bulgarii, la adresa noastră, întrucît le sîntem coreligionari și în măsura în care ei au fost martori ai devenirii noastre în istorie. Dar, mai întîi, cîteva cuvinte despre recenta lucrare a reputatului critic literar.

Lăsînd deoparte metodele așa de învechite de a face istorie literară, fie abordînd o ordine cronologică a unei

realități luate în studiu, fie alcătuiind monografia unui subiect, Mihai Ungheanu procedează cum nu se poate mai modern: ia în primire o temă, aceea a *basnei* lui Simion Dascălul, și o epuizează exhaustiv atît cronologic cît și ca morfologie a subiectului abordat. Cartea sa mai are și meritul că depășește exclusivismul criteriului estetic în abordarea marilor teme literare, criteriu care făcea din orice demers de interpretare a literaturii, fie chiar și în cazul extrem al istoriei literare, doar o extindere a atît de răspînditei critici de întîmpinare. Procedînd astfel, pe unii exegeți ai culturii române criticul de azi îi salvează din uitare și îndeosebi din condamnarea sub lespede a căreia erau îngropați, de niște pamflete, admirabile ca literatură însă nedrepte. Mă gîndesc, de exemplu, la Gîrgea Pascu sau la Alexe Procopovici, ca și la anumiți slaviști români despre care nu mai știm mai nimic. Contribuțiile acestora sînt scoase într-o dreaptă lumină și așezate, după merit, alături de cele ale marilor istorici care au dezbătut, la rîndul lor, și mai ales au combătut infamanta legendă care ne declară urmașii unor hoți pe care Roma antică i-ar fi expulzat aici, în Carpați.

Ultimul, în sensul de cel mai recent, pe lista care începe glorios cu Miron Costin, a celor care s-au îndignat împotriva legendei despre români, ca presupuși urmași ai hoților din Roma antică, Mihai Ungheanu împrumută vehemența precursorilor săi și își scrie cartea cu un sentiment de partizanat politic care îi afectează necesara imparțialitate rece, de presupus la o lucrare de știință. Din acest punct de vedere, autorul de azi nu-i depășește și nici nu-i infirmă pe cei care l-au precedat. Ba chiar, el scrie cu un mereu prezent sentiment polițistic ce presupune că atitudinile ostile nouă românilor se înscriu în scenariul unei adversități conștiente a prezumtivilor dușmani. Ar fi fost poate mai în adecvare cu adevărul istoric și mai în conformitate cu necesara științificitate a unor atari studii – dacă ar fi presupus întotdeauna că avem de-a face cu ciocniri de mentalități, cu reziduurile abisale ale unor specificități organice și de aceea ireductibile. Alții, în situații similare, cînd legende produse de adversarii proprii le atribuiau origini insultătoare, precum aceasta care presupune că sîntem urmașii unor hoți, nu s-au risipit în tînguiri, nu s-au formalizat pînă într-afît, și au privit denigrarea cu oarecare indiferență – în cazul presupunerii că romanii descindeau din hoți, sau chiar s-au exaltat cu mindrie la ideea că ar fi scoborîtori din neam de țilhari, așa cum s-a întîmplat cu germanii, în cazul cărora Oswald Spengler s-a străduit ca pe imag-

inea invocatului fapt al raptului original să întemeieze o întregă filozofie a superiorității rasiale a neamului său. În chip abscons, dacă ar fi să-l credem pe filozoful culturii, vulturul care le este germanilor stemă spune cu mândrie tocmai aceasta, că ei sînt neamul care ucide și tilhărește. Dar cîte ale neamuri nu-și iau ca simbol național tocmai pasărea rapace?!

Scrîndu-și studiul din punctul de vedere al unui vizibil, dar și justificat partizanat ortodox, care presupune că scorneala infamantă a lui Simion Dascălul va fi fost de o probabilă fabricație maghiară și catolică, doar chiar autorul ei pretinsese că s-a inspirat dintr-o cronică ungară, Mihai Ungheanu își depășește acest subiectivism implicat, ortodox, și comentează, după surse istorice, și ostilitatea mult mai misterioasă a fraților noștri întru credință, de la sud de Dunăre, bulgarii. Procedează astfel fiindcă ține seamă de ceea ce încă Dimitrie Cantemir atrăgea atenția cînd, combătîndu-l pe copistul cronicii lui Grigore Ureche, a mutat direcția polemicii dinspre de toată lumea incriminații unguri papistași înspre slavii sud-dunăreni, mai probabil chiar bulgari. Pentru că aceștia vehiculează o legendă cu privire la geneza românilor în cuprinderea căreia este cum nu se poate mai limpede că în acest caz de etnogeneză avem de-a face pur-și-simplu cu o expresie a conflictului dintre cei care sînt catolici și ceilalți, adică ortodocșii, dintre slavi și cei de origine latină, cei care vorbesc o limbă romanică. Sigur, în relatarea lui Dimitrie Cantemir lucrurile acestea sînt prezentate într-un mod destul de învăluit, turbure și incomplet. Iar dacă noi românii am tăcut mai meritu cu privire la acest conflict fundamental pentru geneza neamului, în schimb vecinii noștri de la sud, deși faptul le-ar fi putut fi indiferent, dovedind că adversitatea din fundamente între panslavismul lor și asumata noastră românitare a lăsat în ființa lor etnică o rană de nevindecă, și-au exprimat respectiva adversitate în legende, astăzi încă vii, după cum arată Mihai Ungheanu.

Așadar, deși Dimitrie Cantemir a lansat ipoteza că Simion Dascălul va fi fost după neamul lui bulgar sau sîrb și că el minte că a aflat atare *basnă* din Hronicul unguresc, toată lumea a continuat să susțină că respectiva agresiune imagologică își are originea la vecinii noștri din Apus, Mihai Ungheanu însuși, ca toți ceilalți care s-au ocupat de această problemă, merge împotriva opiniei și a informațiilor cantemirene, însă are onestitatea de a acorda importanța cuvenită și legende-
lor vecinilor noștri din sud, legende de o înmîitoare vio-

lență la adresa noastră.

În esență, aceste texte reproduse și comentate în cartea lui Mihai Ungheanu, în principal, după lucrarea mai veche, tocmai de la începutul secolului trecut, a slavistului Ilie Bărbulescu, spun că bulgarii au luptat împotriva unei presupuse catoliciități, dominatoare cîndva pe aceste teritorii sud-est europene, și pe care au izbutit să o anihileze, și împotriva unei romanități cu înfrîngerea căreia au avut doar un succes parțial, provizoriu și reversibil, existența românilor fiind dovedită radicalei ratări a eforturilor bulgare de a slaviza populațiile de la nordul Dunării.

Timul istoric pe care și-l fixează drept cadru al desfășurării această tradiție bulgară este nu doar explicit, ci și cum nu se poate mai semnificativ: în vremea veche pe cînd era încă latinie. Sigur, se va spune că este vorba aici de populația imperiului roman de răsărit, că latinia de care este vorba în acest caz este una a Bizanțului, sau că aceea este chiar catolicismul, cum crede Mihai Ungheanu pe urmele precursorului său de la care citează textul, deși nu este exclus ca legenda bulgară să privească realități conflictuale de dinainte de marea schismă, iar în acest caz presupunerea cu catolicitatea combătută de bulgari cade definitiv. Căci nu cu catolicismul luptau aceia, ci tocmai cu eventuala noastră romanitate, de fapt cu o latinitate a interlocuțiunii. După cum vom vedea în cele ce urmează, pentru bulgarii de atunci romanitatea este echivalentă mai degrabă cu barbaria, cu sălbăticia chiar, ajungîndu-se pînă la a se sugera că cei care nu știu bulgara aceia nu știu să vorbească, nu au deprinderea comunicării verbale, sînt în cel mai primitiv stadiu de animalitate.

Oamenii la care se referă legenda bulgară și pe care îi putem presupune ca fiind strămoșii noștri, ai românilor, furau, omorau și făceau alte tot felul de năpaste semenilor lor, latini și unii și ceilalți, iar cei năpăstuiți se plînseseră la împărat împotriva celor care practicau acel soi de haiducie, iar împăratul puse oastea să îi captureze pe oamenii răi, și porunci să fie duși în Țara Românească de astăzi. Lăsăm deoparte detaliile, uneori hilare, cum că au fost plantați acolo fără vite, fără hrană, doar cu o mîță cu care să se ajute la muncă. Și deși fuseseră duși în noua lor patrie fără femei, adică exclusiv bărbați, rămaseră acolo cîteva sute de ani, de parcă ar fi fost adevărați matusalemi, sălbătîcindu-se, uitînd complet vorbirea. Iar sălbăticia lor este atît de acută, încît se afirmă despre ei că nu mai știau nici de țar nici de vîlădică, cele două puteri, de

administrație și de cult religios, care i-au opresat vreme de secole pe români, și, încă și mai grav, că nimănui nu plăteau dajdie și nici nu mergeau la biserică, pentru că nu aveau nici o credință. Astfel erau înaintașii noștri în ochii bulgarilor care au reținut la adresa lor și o imagine figurată, de toată expresivitatea, întrucât ni se spune că ei nici nu se tundeau, nici nu se rădeau, și fiindcă umblau goi de tot, le crescuse perii ca la lighioane. Atoatecunoscător, bulgarul din vechime conchide apoi cu presupusă înțelepciune, ba și cu erudiție lingvistică: de aceea lumea prinse a-i numi vlahi, adică păroși, cu coame. Avem, așadar, de-a face cu o etimologie, în variantă bulgară, a unuia dintre etnonimele noastre.

De fapt, toată această descriere, cel puțin minimalizatoare, a neamului nostru, nu are alt rost decât să pregătească, făcându-le necesare, acțiunile civilizatoare și de credință pe care le aplică populațiile bulgare celor care aveau să ne fie strămoși. Căci mai apoi împăratului bulgarilor, făcându-i-se milă de acei oameni sălbatici, se gândi să-i creștineze, înțelegem că să-i anexeze bisericii bulgare, și să-i domesticească. Le aduse popi, spune legenda, adică acei popi care îi amenințau pe copii că le vor tăia limbile dacă vor mai vorbi o limbă romanică și nu bulgară, le aduse popi ca să-i creștineze și să-i domesticească, dar ei fugeau și se ascundeau. Așadar, sărmanii aceia nu au fost chiar grăbiți să se integreze în biserica bulgară, ci chiar dimpotrivă! Însă oastea bulgară se apucă să-i vîneze ca pe iepuri și îi duse apoi la împărat ca să-i creștineze. Iar acesta nu doar că îi creștină ci, botezându-i în credința bisericii sale, le dădu și nume, numele noastre de familie de astăzi, în mare parte moștenite de la generoasa populație bulgară, cum se și poate constata cu numele atîtoră dintre noi, a atîtor patronime, sau ca în cazul celor mai multe dintre toponimele care denumesc realități ale României de azi.

Sigur, destule dintre detaliile pe care le conservă tradiția bulgară despre etnogeneza românilor sînt și denigratoare: și puerile, însă ceea ce trebuie cu deosebire reținut privește faptul că ei s-au străduit nu doar să le dea românilor anafură, adică o biserică, ci și să-i învețe să vorbească, desigur limba bulgară, însă aceștia, îndărătnici cum sînt, amestecă mereu limba veche, adică limba lor de sorginte latină, cu limba aceasta civilizată, limbă de cult și de administrație: și sînt considerați pe bună dreptate sălbatici întrucît nu au intelectul suficient de suplu încît să deprindă bulgara. Spune legenda bulgară: „Dar ei nu putură învăța să

vorbească bine bulgărește, ci și pînă astăzi amestecă din limba veche”. Iar meritul lui Mihai Ungheanu, din punctul acesta de vedere al dezbaterei cu privire la etnogeneza noastră, ține de faptul că a identificat într-o carte recentă a două autoare, una din Franța și cealaltă din Bulgaria, mărturia că rudimente ale respectivei legende erau încă în circulație în anul 1993. Arit de important este pentru vecinii noștri ce s-a întîmplat cu noi pe cînd ne-am făcut apariția în istorie încît nici astăzi nu uită detaliile care alcătuiesc respectiva tradiție!

Toate acestea demonstrează că, în miezul ei absolut, ortodoxia română ascunde contradicția dintre această aderență la slavofilie, aderență fundamentală pentru dovedirea vechimii și a legitimității neamului nostru pe aceste pămînturi – pe de o parte, iar pe de altă parte – aceeași slavofilie înseamnă necruțătoarea ostilitate față de limba romanică pe care o vorbim și care este însăși specificitatea noastră ireductibilă. Vechime și îndreptățire a românilor în aceste locuri, dar și poartă prin care dușmanii s-au insinuat în ființa neamului, aceasta este ortodoxia română. Ion Creangă, adevărat nucleu al ceea ce sîntem, a simțit aceasta prea bine și a și exprimat-o în faimoasele cuvinte din *Popa Duhu*: „La Mănăstirea Neamțului, sînd adeseori de vorbă cu starițul Naftanail, părintele Duhu îi zicea, sfîchindu-l, că rușii din această lavră românească s-au puiezeit, ca și holera adusă în Moldova pe cozile cailor rusești la 1828.”

Văzînd în panslavism o adevărată ciumă, blindul povestitor are dreptate, deoarece, încă de la originile noastre, sub pavăza orodoxiei, mai întîi s-au puiezeit, au făcut pui pe la noi, bulgarii, au încercat o vreme și grecii, dar cu adevărat primejdie mare au fost rușii, autorii uneia dintre cele mai fantastice expansiuni din istoria lumii, a cărei desfășurare teritorială a fost sprijinită întotdeauna și spiritual de biserica lor. Iar aici, în Carpați, ei și-au avut mai mereu agenți de influență, avantposturi ale unei sperate anihilări a noastre, a românilor, din calea expansiunii lor spre strîmtori, la Dardanele și în Adriatică. Biserica națională a românilor nu i-a identificat în adevărata lor natură, ca Ion Creangă, ci i-a săltat în calendarul ei religios, printre sfinți, de la Vasile din Poiana Mărului la Paisie Velicicovski, și urmează, probabil, la rînd Ivan Kulighin și toți cei prin participarea cărora s-a constituit *Rugul aprins*: la Antimul din București.

ÎNVIEREA DOMNULUI ȘI STAREA DE GROAPĂ

Theodor DAMIAN

Dacă Învierea Domnului este un act extraordinar, atunci groapa este ordinară. Este ordinară și pentru că decăderea și căderea noastră indică o groapă comună, o stare a noastră a tuturor, și pentru că s-a prelungit și se prelungește în timp din generație în generație, și mai ales pentru complacerea în ea, chiar și după realizarea inadecvării ei la adevărata noastră condiție existențială.

Starea de groapă ce ne caracterizează se aseamănă cu peștera din filosofia lui Platon. Vine cineva și spune: ieșiți afară de acolo, voi nu țineți de acest loc, vă înșelați cu privire la voi înșivă și la locul unde trăiți, și este gonit, ucis cu pietre, răstignit.

Într-adevăr, omul este o ființă adaptabilă, se învață cu de toate, chiar și cu răul, cu întunericul, și mai ales când nu este singur, ci sînt și alții ca el, și cu el, anormalul începe să i se pară normal. Avea dreptate un Sfînt Părinte care zicea că, într-o zi, lumea va înnebuni. Și atunci va veni unul care n-a înnebunit și le va zice celorlalți: voi sînteți anormali, treziți-vă! Atunci îl vor prinde și-l vor ocări, și-l vor bate, și vor zice unii către alții: iată unul care este anormal, care nu-i ca noi. Pe acela îl vor da afară, iar ei vor rămîne în groapă.

Noroc că există ceva în om mai adînc decît el însuși, cum ar zice Fericitul Augustin, care nu se adaptează. Într-un fel, și Nietzsche explică acest lucru în alt context, cînd vorbește despre transformarea instinctului animalic în conștiința umană, în decursul evoluției omului, care instinct, deși transformat în conștiință, nu moare de tot, ci mai păstrează ceva din sine în noua sa ipostază și-i dă de lucru în permanență conștiinței. Așa cum unele caracteristici primordiale ale acestui instinct nu pot fi amuțite (ci rămîn mai degrabă asmuțite) indiferent de forma pe care o ia în timp, tot așa omul cu chipul lui Dumnezeu, doar întunecat, dar nedistrus în adîncul adîncului ființei lui.

Noroc că există ceva în om mai adînc decît el însuși. Chipul lui Dumnezeu în om anunță începutul mîntuirii omului chiar înainte de marea cădere.

Și totuși, starea de groapă a condiției noastre prezente este lucrul cel mai îngrijorător, mai ales cînd, învățîndu-se cu ea, omul își face groapa confortabilă, încît nici nu o mai realizează și, în consecință, nu vrea să iasă din ea. Evident, însă, groapa e groapă, ea indică și implică întuneric și cădere, limitare și legare, lipsă de libertate, durere și moarte.

Groapa este un fel de mormînt sau chiar mormînt, adică loc al stricăciunii, al lacrimilor pentru despărțirea de cei dragi (fapt ce reflectă despărțirea omului de Dumnezeu prin păcatul originar al neascultării), uneori al fricii legate de direcția pe care o ia sufletul după moarte, al spaimii de ireversibil.

Iată însă că odată cu venirea Mîntuitorului Hristos în lume omenirii i se pune în față o altfel de groapă: groapa lui Lazăr, prefigurare și precedent al mormîntului Domnului, ambele golite, devenite sălașuri ale Învierii.

Mîntuitorul Hristos vine în Betania, pe drumul spre patima sa cea de bunăvoie, se oprește în fața gropii lui Lazăr, prietenul său cel mort de patru zile și rostește cu emoție dumnezeieștile cuvinte: „Lazăre, vino afară!” La chemarea aceasta extraordinară minunea s-a produs: lumea a înghețat de spaimă și bucurie, groapa însăși s-a cutremurat, așa cum peste cîteva zile numai, la Învierea Domnului, iadul s-a cutremurat, cum zice frumos Sfîntul Ioan Gură de Aur, „pentru că s-a prădat”, „pentru că s-a stricat”, „pentru că s-a batjocorit”, „pentru că s-a surpat”.

Niciodată nu s-au rostit cuvinte mai emoționante, mai puternice și mai înfricoșătoare ca acestea rosite de Iisus la groapa prietenului Său! Chemarea „Lazăre, vino afară!”, a cutremurat, nu numai groapa, dar pămîntul din temelii, așa cum avea să se cutremure la marele moment al patimii, cînd Hristos

și-a dat duhul pe cruce, când pământul s-a cutremurat, catapeteasma templului s-a rupt în două și trupurile morților au înviat, când iadul s-a înfricoșat până în adâncurile lui, căci moartea lui Iisus prevestea ajungerea Lui acolo ca biruitor al morții și stăpîn al acesteia, ca stăpîn al vieții ce mergea spre locașul morții cu moartea pe moarte călcînd.

Groapa lui Lazăr și învierea sa sînt, într-adevăr, o anticipare și o înainte-confirmare a mormîntului gol al Domnului Hristos văzut de femeile mironosițe și de ucenici și a Învierii Lui. Așa cum după moarte există speranță în mîntuire, în ajungerea în Împărăția lui Dumnezeu prin credința în Iisus Hristos, tot astfel, odată cu Învierea Mîntuitorului, groapa nu mai înseamnă culmea durerii și a disperării pentru ireversibilitate, nu mai reprezintă locul ultim al existenței noastre și al stricăciunii, punctul final al pelerinajului existențial, ci devine loc al speranței, al transparenței, al plămădirii vieții, al paradoxului.

Însă pentru ca groapa Învierii Domnului să schimbe semnificația gropii noastre celei de toate zilele este nevoie ca darul lui Dumnezeu făcut lumii în Învierea Fiului Său să fie primit de lume, să fie impropriat, asumat cu maximă grijă și responsabilitate. Dumnezeu nu ne mîntuiește ca pe niște obiecte, ci dorește colaborarea și efortul nostru. Mîntuirea este lucrare sinergetică. Pentru ca omul să aibă parte de Învierea lui Hristos are nevoie ca, mai întîi, să-L urmeze, iar urmarea înseamnă cruce, fără de care nu este Înviere, iar crucea e renunțare, nu lipsită de durere, la eul acumulat în existența noastră în groapă, și redescoperirea eului autentic, cel dat nouă de Dumnezeu. Eul acumulat în starea de groapă este ca un balast cimentat peste adevărul eu, ori balastul nu poate fi înviat. Descoperirea persoanei autentice în noi înșine e ca un fel de descojire, ca o dare pe răzătoare. Aceasta este lepădarea de sine și de aceea ea reprezintă un proces dureros; este ca un pelerinaj de la noi spre noi înșine, în care vrem și nu vrem, știm, dar nu facem, unde eul acumulat stă împotriva celui adevărat. De aceea are dreptate poetul cînd zice: „Acesta-mi pare lucrul cel mai greu/ Fetească-mă de mine Dumnezeu”.

Lepădarea de sine, de acumulările gropii poate aminti de cineva care se află într-o nenorocire și uită de toate cîte are, și vrea să-și salveze doar viața. Esențialul. Restul nu mai contează. Uneori, nenorocirea te face realist dintr-odată și te ajută să deosebești esențialul de balast. Uneori ne trebuie o

amenințare cu moartea, o trecere a unui pustiu sau o pustiire pentru a ne trezi la viață, pentru a o dori. Așa cum trebuie să-ți fie dor de viață pentru a o trăi din plin, la fel trebuie să-ți fie dor de Înviere pentru a avea parte de ea, deci trebuie să-ți fie dor de Iisus cel înviat, cel ce ne trece „de la moarte la viață, și de pe pămînt la cer”; El este luntrașul care ne trece de pe un tărîm pe altul, iar luntrea este Biserica. Și cu toate că a fi în Biserică (cea luptătoare), înseamnă a fi încă pe valuri, cel puțin avem încredințarea că sîntem în corabia care ne trebuie și cu cîrmaciul de care avem nevoie, singurul, adevăratul cîrmaci.

* * *

Învierea Domnului, înrădăcinată în lemnul crucii, crește ca un pom al vieții din însuși lăcașul morții, groapa, mormîntul Mîntuitorului, fulgerînd cu rădăcinile sale adîncurile iadului, iar cu ramurile coroanei acoperind lumea și oferind tuturor merele mîntuirii. Astfel, Învierea Domnului devine un „măr de lingă drum și fără gard”, în ale cărui ramuri „poame roșii ard”, și la care toți oamenii sînt chemați să ia fără sfială, cum zice mai departe poetul sau cum ne îndeamnă însuși Domnul cel înviat: „Luați, mîncăți, acesta este trupul meu” (Matei 26, 26) sau mai înainte psalmistul: „gustați și vedeți că bun este Domnul” (Psalm 33, 8).

Acestea sînt cuvintele de îndemn scrise pe fiecare fruct care se dă pentru viața lumii, echivalente cu cealaltă chemare adresată de Iisus în fața gropii prietenului său: „Lazăre, vino afară!”

Învierea Domnului ca un fruct rodește mereu în pomul dragostei lui Dumnezeu pentru om. Ea reprezintă pentru noi chemarea neîncetată pentru ieșirea din groapa necredinței, a indiferenței, a ignoranței și aroganței în care am înțepenit confortabil, la urmarea lui Hristos în paralel cu călătoria de la noi spre noi înșine, cei din adînc, acolo unde se află lumina și adevărul. Aflîndu-le pe acestea, vom trăi cu fața spre Înviere, avansînd spre ea în fiecare zi tot mai mult și mărturisind neîncetat, cu bucurie și entuziasm, că „Hristos a înviat/ Cu adevărat a înviat!”.

HANDICAPUL MONAHISMULUI FAȚĂ DE CĂSĂTORIE

Vasile ANDRU

Unii oameni tineri aleg călugăria pentru că nu-și găsesc „complementarul sexual”, zicea părintele Serghei Bulgakov.

Multă cazuistică monahală arată că așa stau lucrurile. Vocația religioasă poate fi urmată și în lume, nu doar în mănăstire. Așadar nu vocația este hotărâtoare în alegerea monahismului; aceasta ar fi, în cel mai bun caz, aspectul rațional al însingurării. Cauzele de adâncime, rar luate în discuție, stau într-o neadecvare la împlinirea prin complementarul său.

Afirmația părintelui S. Bulgakov despre alegerea călugăriei din cauza negăsirii complementarului sexual stabil (soț-soție) a fost comentată polemic, între alții de Părintele Patric, în eseu *Doctrina neo-ortodocșilor despre iubire*, eseu din care cităm: „Este un fel ciudat de a prezenta alegerea de bună voie pe care o face monahul de a fi liber de orice grijă, de orice atașament față de lume, pentru a lupta mai bine contra diavolului, păcatului și morții, cei trei vrăjmași ai omului”.

Această obiecție critică împotriva lui S. Bulgakov este foarte fragilă. Criticul vorbește despre alegerea de a fi liber „față de orice grijă”, adică și față de orice responsabilități de familie. În ce scop? Ca să lupti contra celor trei vrăjmași: diavolul, păcatul, moartea. Ca și cum, în familie, oamenii se lasă pradă celor trei vrăjmași? Și o bună parte din omenire, care a ales familia, chiar nu are cum lupta împotriva celor trei vrăjmași?

Evident, alegerea de bună voie a monahismului, ca și alegerea de bună voie a celibatului laic, ar putea vâdi și egoism, și sacrificiu. Adică multe acțiuni încep din egoism (îndrăgire, ambiție sau disperare) și sfârșesc ca act de sacrificiu (renunțare, înfrinare, înstrăinare). Cea mai serioasă investiție a egoismului este sacrificiul, care întru îl ascunde, apoi îl purifică și îl arde.

Excepțăm aici „alegerea” nu liberă, ci extatică, rezultând din fascinația unui ideal; aceasta survine la cei hipnotizați de țeluri supreme, mînași irezistibil de viziuni sau porunci lăuntrice metaraționale, cum se întîmplă la marii misionari sau la mistici.

Însă acum noi ne referim la obștile pe care le avem sub ochi, la monahul obișnuit, sau la celibatarul obișnuit. Și vedem că în orice renunțare este o ambiguitate, în orice smerenie o înălțare.

*

Așadar, evitarea familiei, a angajării familiale, o constatăm și la monahi, și la celibatarii laici. Primii o fac cu un legămînt; cei laici o fac fără legămînt și fără intenția declarată, orgolioasă, de a lupta contra celor trei vrăjmași.

Și celibatarii laici fug de familie din egoism sau din frică; din individualism sau din decepție; din orgoliu sau din nevroze. Ei fug de familie pentru că este mai comod singur, este mai ieftin și mai confortabil. Este mai creativ! spun creatorii; în sensul că poți împlini performant un talent, poți să-ți satisfaci copios o vanitate artistică, tehnică, politică.

Dar survin corecțiile, „pogorămintele”, iată:

Ați celibatarul care-și satisface trebuințele sau plăcerile erotice cu o amantă, cît și călugărul (tradițional sau postmodern) care recurge totuși la satisfaceri erotice (amante extra-muros, sau amanți homosexuali intra-muros, vise umede, masturbare), vădese într-un fel sau altul că plătește hoștește ceea ce nu și-au asumat omeneste: trăirea cu un complementar sexual stabil; din cauză că nu l-au găsit sau au fost prea cornozi să se implice în responsabilități de familie.

*

Părintele Serghei Bulgakov, influențat puternic de Vladimir Soloviev, vede împlinirea omului numai pe terenul căsătoriei, iar iubirea fizică femeie-bărbat este unul din modurile acestei împliniri. Bulgakov citează din Biblie, din cartea *Facerii*:

„Dumnezeu a creat omul după chipul său, l-a creat bărbat și femeie” (1:27). Apoi teologul comentează: „Într-un anumit sens, plenitudinea chipului lui Dumnezeu se găsește aici legată de bisexualitatea omului”.

Chipul (*eikon*) are un caracter bisexual, „*vir* și *mulier*, *aner* și *gyne*, care unite dau *antropos*. Fiecare în ce privește partea sa, este o jumătate de om... Împlinirea lor, prin unire, prin acuplare, realizează androginul original”.

*

Dar oamenii pot funcționa și separat, pe jumătăți autonome! Adică ei pot funcționa și imperfect, dezuniți, dezbinați, neisprăviți. Din câte se vede, Dumnezeu îi lasă să „funcționeze” pe toți. El, Supremul, nu pune niciodată condiția perfecțiunii, ci doar tendința spre ea. El pune în om doar Legea perfecțiunii (*Thelema Su* = Voia Ta), nu și obligația ei. El ne lasă să funcționăm imperfect, dar poate se întristează, prin noi înșine și prin eșecurile noastre, că funcționăm imperfect. Sau poate El râde, căci nu are de ce să fie trist pentru propria Sa metodă. Căci neisprăvirea și imperfecțiunea sînt parte dintr-o *methodă* (*meta* + *hodos* = cale, dincolo de cale).

*

Admitem sensul din *Facerea* 1:27, că prin „chipul” Domnului se înțelege refacerea unității bărbat + femeie. Plecînd tot de la simbolurile Genezei, observăm că Eva

nu-i „făcută” din os de Adam, ci ea este „despărțită” de el. Și că, pînă la re-unire, el va fi mereu ne-întreg; după cum ea, pînă la re-unire, va trăi negrăita singurătate a despărțirii de omul ei.

Emancipările moderne acreditează lesne și o Evă opțional singuratică, trăind autonomă. Este măcar o reparație a unei îndelungi marginalizări sociale. Astfel că o feministă, sugerînd că singurătatea ei este prevăzută în planul divin, a emis o voioasă interpretare la *Geneză*, prin dialogul următor:

„— De ce Dumnezeu a creat bărbatul înaintea femeii?

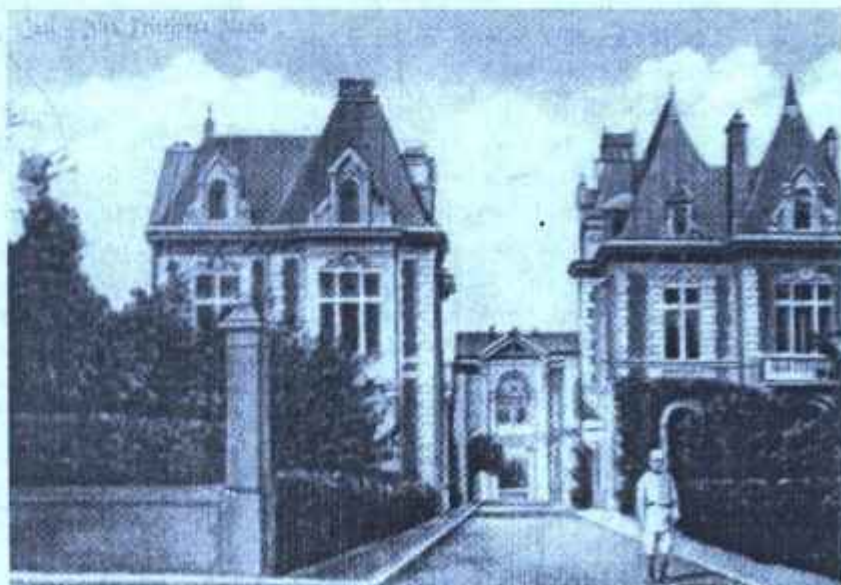
— Pentru că orice artist face mai întîi o schiță”.

Alte aforisme din vestibulul tainei nunții:

„Cei căsătoriți umplu pămîntul.

Cei singuri umplu cerul”.

Sînt două enunțuri care-i împacă pe toți, nunțiți și nenunțiți. Dînd ușor cîștig de cauză celor singuri care, nu-i așa, umplu cerul! Sau vrînd să-i consoleze pe cei constrînși la singurătate? Se admite astfel că li s-a dat ambelor categorii să aibă acces, în felul lor, la ceea ce se numește „cerul”, la ceea ce se numește „mîntuire”.

VADE RETRO, INSIPIENTE!

(I)

Anton ADĂMUȚ

Ergo, Domine, qui das fidei intellectum, da mihi ut, quantum scis expedire, intelligam quia ex sicut credimus, et hoc, quod credimus. Et quidem credimus te esse aliquid quo nihil majus cogitari possit. An ergo non est aliqua talis natura, quia dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Sed certe ipse idem insipiens, cum audit hoc ipsum quod dico, aliquid quo nihil majus cogitari potest, intelligit quod audit, et quod intelligit in intellectu ejus est, etiam si non intelligat illud esse.

(S. Anselm, *Proslogion*, caput II)

În Matei (4, 9), diavolul ispitește pe Isus: „Acestea toate Ți le voi da Ție, dacă vei cădea înaintea mea și mi Te vei închina”. *Vade retro, Satana!*, răspunde Isus, diavolul pleacă și în locul lui vin îngerii care încep să-l slujească. Mai apoi, Petru vrea să convingă pe Isus să nu meargă la Ierusalim pentru a nu fi orzător, așa cum prevestise Isus însuși că se va întâmpla. Isus îi spune lui Petru: „Înapoia mea, Satana; tu ești o piatră de poticnire pentru Mine” (Matei 16, 23). Și apoi știm ce se întâmplă cu această „piatră de poticnire”, și nu numai onomastic.

Înainte vreme, și după aceea, diavolul își află un însoțitor. Îi spune *insipiens*, și traversează lumea cu el. Vreau să-l urmăresc într-un caz special.

Vocabula „ev mediu” nu lasă pe nimeni indiferent; ea fie entuziasmează, fie irită. Secolul al XII-lea, și prin Anselm, dezvoltă arta de a filosofa – *intelligentia spiritualis* – și debutează într-o atmosferă de sărbătoare: releagă pământul cerului și își află caracterizarea în universalitate. La nivelul ideilor, secolul al XII-lea este creator, după cum este pasional în ceea ce privește implicarea persoanei. Vrea, pe scurt, să redea Scriptura Scripturii. Iată locul în care se strecoară una din cele mai stranie trimeri anselmiene. Este vorba de *insipiens*.

Urmăresc să dezvolt, intenționat, această problemă a exegezei patristice și medievale în jurul Psalmului 13, 1 (52, 1). Precizez, de la început, că întregul meu comentariu asupra acestui subiect se va desfășura în marginea celui făcut de Gilbert Dahan¹.

Multă lume a constatat inadvertențe între o serie de

trimeri din textele Sfinților Părinți și textul sacru. La Augustin și Toma, lucrul este cel mai evident. De unde faptul acesta? Din aceea că mai toți Părinții și doctorii citau din memorie și rareori aveau nevoie de a confrunta propria lor memorie cu textul sacru. Este și cazul lui Anselm în ceea ce privește citarea ca atare, nu și imprecizia ei. E un fapt cert că Părinții și doctorii mari cunoșteau la perfecție Biblia, și constatarea aceasta nu are, în sine, nimic nou. Ce vreau să spun este că autorii timpurilor pe care îi am în vedere au un raport spontan, intuitiv, cu textul sacru. Abia acum intervine o problemă, anume că raporturile lui Anselm cu exegeza biblică a timpului său sînt mai puțin puse în lumină. Pe de altă parte, este la fel de adevărat că opera anselmiană se pretează mai puțin apropiierilor de acest gen și nici măcar Anselm nu este prea darnic, în ceea ce-l privește, cu remarci metodologice față de interpretarea Scripturii. Mai este însă un aspect în joc: la sfîrșitul secolului al XI-lea exegeza biblică nu suferise reînnoirea care, cîteva zeci de ani mai târziu, va provoca îmbogățirea și diversificarea unui astfel de tip de exegeză – cea biblică. O tradiție exegetică exista însă, și încă una foarte serioasă, fie de ar fi să amintesc aici pe Origen, Augustin, Isidor al Sevillei sau Raban Maur (Rhabanus Maurus, elev al lui Alcuin și episcop de Mainz – secolul al IX-lea). E de semnalat, ca o atitudine tipic anselmiană, că arhiepiscopul de Canterbury nu recurge decît rareori, și nici măcar atunci într-o manieră explicită, la așa ceva chiar dacă (sau tocmai de aceea!) sursele sale sînt atît de frecvent (nici nu s-ar fi putut altfel) cele patristice. Aici intervine un *topos* tipic anselmian: *Anselm preia textele sacre după sensul lor cel mai simplu*, nu încearcă să clarifice vreun cîtuș (pericopă) consultînd autorități, deși e neîndoișor că el cunoștea comentariile făcute de astfel de autori (de felul lui Augustin sau Isidor, după cum am spus). Este un fapt simptomatic aici, defectabil nu doar la Anselm, pentru gîndirea medievală, Anume că ea, „gîndirea medievală”, „nu se construiește ca o reproducere a cunoașterii, ci ca o replică generalizată”².

Locul asupra căruia vreau să mă întreb în continuare ține de una din cele mai cunoscute citări pe care Anselm le-a făcut. E locul în care, de altfel, se întemeiază proba din *Proslogion* (cap. II): *dixit insipiens in corde suo: Non est Deus* (Psalmul 13, 1/52, 1). Comentează Gilbert Dahan: examenul tradiției patristice și medievale ne arată că afirmația „nesocotitului” (*insipiens*) este înțeleasă cel mai adesea într-un sens relativ (restrictiv), și ne conduce la a ne întreba de ce Anselm nu a reținut aceste interpretări și a dat afirmației „nesocotitului” un sens absolut? Apoi, e de văzut dacă modul în care utilizează Anselm Psalmul 13, 1 are vreo influență în exegeza însăși³.

Cîteva precizări preliminare au în vedere răspunsul la întrebarea: cum se citește un fragment din Biblie? Avem aici, pe scurt, așa-numita „urcare exegetică” în șapte trepte:

- a. critica textuală (bazată pe metoda comparativă);
- b. traducerea ca atare (varianta pentru care optez);
- c. analiza structurală (unitate de timp, loc etc.);
- d. analiza redacțională (cum își redactează, de pildă, evanghelistul textul; genealogic, evenimential etc.);
- e. căutarea izvoarelor (documente, mărturii, tradiții);
- f. critica istorică (este cineva care confirmă?);
- g. actualizarea („adun” mesajul în mine și văd de cine sînt mai apropiat, de Isus, de cel demonizat/exorcizat, de ucenici etc.).

În rezumat, și asta ca o opțiune strict personală, reduc cele șapte trepte la patru, pe care le numesc:

- a. *text* (psalmul ca atare, în cazul de față);
- b. *con-text* (ceea ce numesc aici și acum „circularitatea internă”);
- c. *pre-text* (asta numesc cu „circularitatea externă”);
- d. *re-text* (cum pot deveni eu martor al mesajului de-a lungul căruia am călătorit).

Să exemplific cele patru etape la care le-am restrîns pe cele șapte dintii:

- a. *textul*: este psalmul ca atare (13, 1);
- b. *con-textul* (sau „circularitatea internă”): Psalmul 13, 1 trimite la Psalmul 10, 4 (trecut) și la Psalmul 52, 1 (viitor). Asta numesc circularitate în interiorul psalmilor (*i.e.* – o circularitate care nu închide, așa cum se va vedea, căci Psalmul 52, 1 va fi asociat lui Titus și anului 70 e.n., anul dărîmării Templului);
- c. *pre-textul* (sau „circularitatea externă”): Psalmul 13, 1, trimite la *Facerea* 6, 11-12 (trecut) și la *Romani* 3, 10 (viitor). Iată *pre-textul*, ceea ce vrea să spună caracterul intențional ascuns în orice acțiune care vizează ceva (*pre-text* = *intentio* = mîntuire);
- d. *re-textul* este revenirea la text din afara lui după ce, cumva, a fost „experimental”.

Apare aici o problemă. De ce Psalmul 52, 1 reia Psalmul 13, 1? E problema memoriei legată de actul pro-

fetic, căci memoria e solidară cu timpul (căderi, ridicări, idolatrie, ipocrizie, dar, în fond, contează nu de cîte ori omul cade, ci de cîte ori reușește el să se ridice. Căci omul cade o dată, dar, din fericire, nu și definitiv. În blestemul veterotestamentar dimensiunea esențială ține de reversibilitatea și caracterul nedefinitiv al blestemului însuși). Despărțirea este definitivă, dar reversibilă, ceea ce vrea să spună că omenirea este vinovată, este pedepsită, dar nu definitiv blestemată. Condiția umană nu este sistematic negativă, căci darurile făcute de Dumnezeu lui Adam nu sînt în întregime abolite⁴. Apoi, dacă am în vedere că psalmii de la 1 la 41 sînt psalmi ai genezei (al căror subiect predominant este căderea), iar psalmii de la 42 la 72 sînt dintre aceia ai exodului (incluzînd ideea de idolatrie), pare că intervenția „nesocotitului” (a lui *insipiens*) nu este întîmplătoare. Mai mult, psalmii cu pricina (13, 1/52, 1; adică 14, 1/53, 1 în textul evreiesc) aparțin psalmilor sapiențiali și în cadrul lor cei nelegiuîți (*infideles/insipientes*) sînt supuși unei satire dure. Situația repetitivă a psalmilor amintiți nu este singulară. Anumiți psalmi, în întregime sau în parte, apar în mai multe locuri din Psaltire⁵.

Note:

1. Cf. Gilbert Dahan, *En marge du Proslogion de Saint Anselme: l'exégèse patristique et médiévale du Psaume 13, 1*, în „Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age”, 57, 1991, pp. 11-25.

2. Cf. Alain de Libera, *Filosofia medievală occidentală*, în J. Russ (coord.), *Istoria filosofiei. Întemeierea lumii moderne*, vol. II, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 81. Ideea nu este, în fond, nouă. În istoria filosofiei ea pleacă, cel puțin, de la Parmenide-Heraclit, Platon-Aristotel, realiști-nominaliști, și sistemul acesta de replici-contrareplici e de văzut pînă în zilele noastre. În termenii în care vorbim, erezia, de pildă, este o contra-replică și ea urmează, cumva, „principiul” conform căruia există oameni împotriva cărora nu se cade să ai dreptate (Bossuet). Cu alte cuvinte, ereticul e păcătos chiar dacă are dreptate, întrucît ceea ce-i constituie păcatul nu e conținutul intrinsec al judecării lui, ci faptul că, profesîndu-l, el rupe comunitatea de iubire (cf. Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu așa cum l-am cunoscut*, Editura Humanitas, București, 1992, pp. 48-49).

3. Cf. Gilbert Dahan, *loc. cit.*, p. 12.

4. Vezi Paul Ricoeur, *Cum să înțelegem Creația*, în André LaCocque, Paul Ricoeur, *Cum să înțelegem Biblia*, Editura Polirom, Iași, 2002, pp. 45-85.

5. Pe lângă Psalmii 13/52 (14/53), mai avem următoarele situații: 39, 13-17 / 69 (40), 13-17 / 70; 56, 7-11 plus 59, 6-13, care fac împreună Psalmul 107 (57, 7-11, plus 60, 6-13, care fac împreună Psalmul 108). În paranteză am trecut numerotarea din textul evreiesc. Cealaltă numerotare ține de *Vulgata* / LXX.

EXECUTIVUL CU DOUĂ PALATE

Andrei BREZIANU

Antagonismele care tulbură climatul de normalitate ce s-ar cuveni să domnească în relațiile dintre președinție și conducerea guvernului român continuă să pună în prim plan spinosul nod numit – și nu fără dreptate – războiul celor două executive. Văzut de la Washington și admitând că e vorba de o problemă cu rădăcini nu atât temperamentale cât instituționale, întrebarea rămâne: cum se face că România post-decembristă este dotată cu două centre de putere executivă și cu două baze pentru exercitarea acesteia? Specialiștilor în drept constituțional le revine să explice ce paragrafe anume din Constituția post-decembristă permit, pe plan instituțional, celor două palate să întrețină o jenantă beligeranță, perpetuând o situație la fel de incongruentă ca cea în care, să spunem, o echipă doritoare să cucerească anul, ar păși pe terenul de sport, antrenată și îndrumată de doi căpitani cu tricouri de culori diferite.

Un răspuns e de găsit în modul în care – ca regulament suprem de funcționare a instituțiilor statului – actuala Constituție a României a ștut așeza premisele ce servesc azi de cîrmă puterii executive și care permit divizarea acesteia. Nu este în intenția acestor rînduri să sugereze că una ori alta dintre părțile aflate în dezacord (de unde atîta semnale perplexante din direcția marilor cancelarii de peste hotare) – că una sau alta, zic, ar avea sau nu dreptate, și nici să pledeze în favoarea unuia dintre cele două palate. Mergînd la cauzele prime, aș scote doar în evidență că o Constituție care s-a lăsat așteptată doi ani după 1989, ar fi trebuit să producă, pe plan funcțional, efecte calitativ diferite. De ce acest lucru nu s-a întîmplat nu poate avea drept scuză criza de timp.

Nimeni nu contestă că, după un moment de răsruce ca cel din decembrie 1989, România avea nevoie de o Lege fundamentală radical diferită de vechea Constituție din 1965. Privind însă înapoi la șirul de Constituții date României de-a lungul ultimilor 141 de ani, vedem și alte exemple de natură să faciliteze comparații. Trei dintre acestea au intrat sau reintrat în acțiune la clipe de mutație radicală, comparabile cu marea răsruce din 1989. Cea dintîi în 1866, a doua în 1944, a treia în 1948.

Or, ce arată pe planul operativității constituționale astfel de momente de cotitură? La 1 iunie 1866, la numai o lună de la venirea în fruntea statului a Domnitorului Carol, România căpăta prima ei Constituție modernă, cea care, cu modificările din 1923, avea să servească de instrument instituțional pînă în februarie 1938. Inspirată de Constituția belgiană din 1831, întreruptă apoi de dictatură, ea avea să fie repusă în vigoare la

numai o săptămîină după prăbușirea regimului antonescian, la 31 august 1944. În sfîrșit, la 13 aprilie 1948, la nici trei luni după ieșirea forțată din scenă a monarhiei, noul regim dădea putere de lege primei Constituții comuniste a României (rebotezată Republica Populară Română; ulterior, Republica Socialistă România).

Se vede aici că, la rîspîntie, Constituții care să reflecte noi stări de lucruri nu au întîrziat să fie grabnic întocmite și puse în vigoare. Exemplul Belgiei este și aici edificator: părinților Constituției belgiene, model al primei Constituții a României, le-au trebuit mai puțin de patru luni (noiembrie 1830 – februarie 1831) pentru a da țării atunci abia ivite pe harta Europei o Constituție exemplară. Sesizant e faptul că sursele de inspirație ale Constituției belgiene din 1831 au fost modelate și adaptate după gîndirea Constituției americane. Durabilitatea și fiabilitatea sînt într-adevăr trăsături ale Constituției americane, caracteristici pe care le regăsim și în constituții inspirate de aceasta, Constituția României de la 1866 printre acestea.

Nu știm precis care au fost sursele de inspirație ale Constituției din 1991, intrată în vigoare la doi ani după marea cotitură din sîajul evenimentelor din 1989. Nu putem ști dacă, pornind de la necesitatea unei noi Constituții, cineva și-a propus atunci să reinventeze roata, ori să mimeze – prost plasat și impropriu – principiul de *checks and balances*. În context american este ca și cînd Constituția Statelor Unite ar fi cuprins prevederi care să facă posibil un conflict cronic între Foggy Bottom (adica Departamentul de Stat) și Casa Albă.

Ceea ce știm însă precis e că, prin comparație, elaborarea și intrarea în vigoare a acestei noi Legi fundamentale a luat curîos de mult timp, pîind seama de urgențele situației existente între 1989 și 1992. Ceea ce mai deducem e că cei angajați să servească de experți și consultanți proiectului au provenit, după toate aparențele, din școli de gîndire curioase de diverse. Iar ceea ce vedem ca efect, la șaptesprezece ani după prăbușirea vechiului sistem, e că, potrivit acestui document – atît de relevant pentru buna funcționare a acțiunii într-o arenă politică modernă – una dintre cele trei structuri fundamentale ale statului, executivul, pare să fi fost gîndit să funcționeze (în interesul cui?) cu două centre de putere. De unde și regretabila patiață a stîngerilor război de azi între cele două palate.

CULTURA ÎN SECOLUL XXI

Christian W. SCHENK

„Globalizarea“ devenită între timp lozincă, parolă, deviză cu iz de cuvânt de spirit sau efect, circulă fantomatic prin toate mediile, cu preponderență în cele electronice. Aici nu poate fi vorba doar de o raportare la cultură ci mai mult, cultura va fi implicată în politică, economie sau sociologie, o formă de cuplare transnațională a tuturor sistemelor și a societăților. Statele reacționează, privind globalizarea, prin mărirea atractivității teritoriului lor ca puncte de concentrare a capitalului, mărirea exportului național, distribuția mondială a tuturor bunurilor individuale. Reducerea la o piață națională ar sta în contradicție cu ideea de globalizare. Doar prin implicarea politicii, a economiei și nu în cele din urmă a sociologiei se va putea vorbi și de ideea de globalizare a culturii sau mai exact efectele ce le va avea asupra culturii. Unele voci critice vorbesc despre o „globalizare a sărăciei“ dacă prin globalizarea culturii se va înțelege mai mult o integrare decât un schimb bazat pe reciprocitate. Acest punct nu va afecta, nu va putea afecta cultura fiindcă s-ar ajunge la o paralizare a ideii de identitate națională, iar raportul dintre așazisele culturi mari și culturi mici se va dezagrega și cine va dori, în afară de americani, o uniformizare a multiplelor culturi, fiecare cu rădăcinile ei, fiecare cu frumusețea dobândită în atâtea secole de manifestări diferite? Cine ar renunța de bună voie la sensibilitatea în care s-a născut, s-a format și a trăit, la apartenența *milieu*-ului cultural național, la înde-lungul anilor dobândită limbă, valori spirituale, la obiceiuri și datini? Nu, ideea de globalizare trebuie înțeleasă pozitiv, mai mult ca o reciprocitate, ca o îmbogățire a spiritului național într-un sistem colectiv mai mare decât am fost obișnuiți pînă acum. Această idee de globalizare, ca să dau doar cîteva exemple, a intrat în conștiința mondială doar în secolul XX, strîns fiind legată de impunerea politică a unor minorități din Europa, Asia, America de Nord sau grupări întregi din Africa, America Latină sau Africa împotriva dominației

coloniale europene. Astfel împotriva asimilării – numite de țările colonizatoare și „Globalizare“ – sau ridicat mișcări ca *Négritude* în Africa de Vest, *Black-Consciousness-Movement* în Africa de Sud sau – și nu în cele din urmă – mișcarea de apărare a identității etnice *Black-Power* în Statele Unite. Globalizarea nu poate fi forțată, ea trebuie să se infiltreze în, și din bunul național al fiecărei identități naționale aducînd astfel atât „întregului“ cît și „individualului“ o nouă formă de prosperitate fără a mai vorbi de „culturi mari“ sau „culturi mici“ care la urma urmei nu există decît ca o formă *autocaracterizantă* și nu una reală! Identitatea națională va putea rezista doar atîta timp cît nu se va lăsa acaparată de noua formă de „colonizare americană“ caracterizată de tot mai mulți artiști europeni ca o „colonizare a subculturii“ sau o „americanizare a europei“.

Prin „globalizare“ nu avem voie a înțelege altceva decît schimb de culturi, întâlniri cu noi culturi care nu sînt mai puțin autentice decît cele vechi sau cunoscute. Culturile au neînmurita putere de a asimila tot ce li s-a părut a fi „străin“ și a o lega în mijlocul propriei forme de manifestare. Astfel sărbătorim toți, creștini, musulmi sau budiști crăciunul – prin alte motivații religioase – și totuși nu ne simțim obligați de a ne converti. Totodată prin migrație sau prin noua formă de comunicare electronică „internet“ – *internationem* – ne mișcăm într-o mreață de culturi necunoscute, dar în sinea lor la fel de „mari“. Și totuși, acest fenomen nu este un fenomen pe care trebuie să-l atribuim zilelor noastre: Culturi și feluri de viață se schimbă, unele dispar, altele noi apar nu însă fără a lăsa urme.

Europocentrismul nu este un mit! Poate o dorință, poate un vis dar cu siguranță singurul drum de a riposta americano-centrismului care s-a impus vertiginos în ultimii 50 de ani și acaparator în ultimii 15 cu evoluția noilor medii electronice.

Mulți cred că europo-centrismul e pe cale de dispariție (deci există), alții sînt de părere că este o agonie sau că se menține cu oarecare greutate pe cînd cei mai realiști cred doar în schimbarea „învechitei conotații”. Aici, cred eu, este punctul sănătos de plecare.

Accentul trebuie pus pe *multiculturalism* și trecerea peste *postcolonialul europocentrism*. Trebuie să fim conștienți de faptul că europeni fiind nu putem gândi decît în șabloane europene, dar reducînd această „gîndire” la Europa și spunînd Europa mă refer atît la Apus cît și la Răsărit, incluzînd atît formele latine cît și cele slave fără a face omisie de micul grup fino-ugric. Avînd în față această perspectivă vom constata nu numai cu mirare ci și cu satisfacție importanta noastră poziție în lume – poziție națională – ca europeni înnobilînd astfel personalitățile pe care culturile noastre le-au dat și le vor da în continuare comunității mondiale. Doar conștienți de această dezvoltare ne vom putea da seama de formele pe care le va îmbrăca în secolul XXI realitatea europeană.

Cred că ne facem prea multe griji în privința „supraviețuirii culturii”. Ea va supraviețui! Formele pe care le va îmbrăca, cred, sînt de ordin minor. N-am trecut de la cultura transmisă pe cale orală la cea scrisă în grote sau pe lut ars, apoi trecute pe pergament și mai tîrziu pe hîrtie? N-am inventat tiparul reușind astfel s-o infiltrăm în lumea întreagă? Am trăit evoluția tiparului de la plăci gravate în lemn la literele lui Gutenberg, pe urmă la plumb (linotip și monotip) ca să ajungem prin anii 60 la zincografie și reproducerea pe sisteme fotografice? Acum avem cărți pe CDROM-uri, pe internet și mai nou putem cotrobăii prin bibliotecile lumii via satelit. Formele s-au schimbat și cu siguranță se vor schimba, rolul creatorului va rămîne același care a fost în dinastiile egiptene, în bibliotecile asiriene sau alexandrine pînă în atît de frîmîntatul secol XX.

Cultura va supraviețui prin majoritatea formelor cunoscute adăugîndu-i-se cele noi (filmul și întreaga paletă a sistemelor electronice). Cîndva în viitorul îndepărtat va dispărea hîrtia ca mediu din motive ecologice, economice și practice; noi nu vom prinde această evoluție, generațiile viitoare însă. Ca forme de manifestare a culturii nu va dispărea nici una, fiindcă de mii de ani toate au format un complex, toate s-au împlinit și compensat reciproc încît dacă ar

fi să dispară una ar trebui să dispară toate. Cel mai bun exemplu este filmul, mediul cu cea mai rapidă dezvoltare economică (și culturală evident). Ea întrunește toate artele: Poezia, muzica, artele plastice, arta interpretativă, dramaturgia, dansul și, și, și...

Privind cultura umanistă și cultura tehnică s-au stabilit deja relații fructuoase (mai ales în artele plastice) avînd în vedere și tematica noilor opere de artă care nu pot fi concepute într-un secol nu numai tehnizat ci mai ales tehnizant. E adevărat că unele manifestări sînt dominate de electronică, dar această situație nu poate fi de durată. Sîntem încă copii care au o jucărie nouă și am uitat scopul tehnicii pe care am dezvoltat-o. Prea implementăm tehnica în operă în loc de a folosi tehnica ca pe un instrument. Dar „vreme trece, vreme vine” și vom învăța a umbla prin arte – și cu tehnica – cum am umblat atîția mii de ani fără a ne lăsa ca artiști influențați de pergament, hîrtie sau computer.

„Previziunea” scriitorului francez și pentru un timp fostul Ministru al Culturii sub de Gaulle, André Malraux, că *secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc* aparține secțiunii de întrebări fără răspuns. Malraux a fost în timpul vieții lui tot ce se poate închipui: Un ateist rebel, un partizan al credinței care cerea de la credință mai mult decît avea el însuși. Cine vorbește prea mult despre credință nu mai poate trăi în ea! Un exemplu ar putea da un eventual răspuns. Ernst Jünger am murit la vîrsta de 102 ani. După război, în anul 1949, cînd a scris renumitul său roman *Heliopolis*, Jünger a susținut că timpul romanului de tip *psihosocial* s-a sfîrșit și că va începe epoca romanului *teologic*. De ce ateistul Jünger nu s-a reîntors la catolicism cu 30, 50 sau 70 de ani? De ce a așteptat pînă la vîrsta de 100 de ani? Aceeași întrebare se poate pune și în privința pictorului comunist italian – o viață întreagă fiind ateist – Renato Guttuso care cîteva luni înainte de moarte nu numai că „s-a împăcat” cu biserica catolică, dar a și lăsat testamentar acestei biserici întreaga lui avere!

Cine știe? Poate o anumită formă de „înțelepciune” la bătrînețe, indulgență înaintea sfîrșitului suprem sau un fel de nonșalanță înaintea morții? Devine poate, la sfîrșit, bariera dintre ateism și credință fără importanță? Toate acestea sînt întrebări ce le vom pune înainte de moarte iar răspunsul îl vom avea doar după ea! „Convorbirile literare” le-or fi aflat??

MIHAI EMINESCU – ARHITECTURA INTERIOARĂ A CAIETULUI VIENEZ EMINESCIAN (III)

C. LIVESCU

Efortul autodefinirii și obsesia identitară de tip central-european

Capitala imperiului creează o nevroză identitară lui Eminescu. O criză pe care „geniul Vienei” îl făcea să oscileze între a deveni cetățean al lumii – stare pe care marea metropolă central-europeană o imprima, desigur, oricărui tânăr venit la studii –, și îndeplinirea obligațiilor față de propria națiune; între versuina armonizării contrastelor etnice și voința de a atrage atenția asupra condiției românilor; între aderarea la criticismul de tip junimist și continuarea programului pașoptist contaminat de ideile socialiste, din ce în ce mai pregnant germinate în leagănul vienez; între vatra de străluciri aristocrate a curții imperiale și vatra de pulsații autohtoniste a strămoșilor „de acasă”; în sfârșit, între retragerea solitară în creativitate și prezența activă în social. Slavici îl vede pe Eminescu un veritabil „naționalist”, și încă unul „în cel mai aspru înțeles al cuvîntului și foarte pornit spre intoleranță”, gata de sacrificiu, obsedat în fiecare intervenție a sa „de gîndul unității naționale și de pornirea de a se da întreg pentru ridicarea neamului românesc”¹. De altfel, din *Caietul vienez*, volumul de poezii la care lucra în secret, putem deduce această pendulare a poetului între un esteticism superior, al descoperirii lumii interioare, și ponderea acordată misticii naționale, ca formă de activism politic, dar și de exersare a subversivității textuale. Punerea laolaltă a celor două dimensiuni denotă faptul că Eminescu ținea la fel de mult la viața imaginară, misterioasă, învăluită încă în mecanismele ei greu de deslușit, pentru care căuta rezolvări de expresivitate sincrone modernității, cît și la veghea în social, spre un fel de eroism agitar, dintr-o combustie istorică încă vie, de o exemplaritate prolixă.

Efortul autodefinirii a fost și rămîne o obsesie central-europeană: o mare certitudine a spiritului se împletește cu o mare incertitudine identitară, fapt ce se regăsește în mecanismul creator, în care cultul formei și simțul artistic sînt mereu puse la încercare, subminate de datoriile față de neîmplinirile trecutului. Fantasmăle ratărilor coagulante din viața națiunii alimentează o anumită ideologie, neclintită în convingeri de castitate față de utopia htonică, din ce în ce mai închisă în propria mîntuire de revoltă venită din trecut.

Căutarea identității parcurge, în cazul lui Eminescu, două trasee și ele se regăsesc în structura *Caietului vienez*: unul conservă nostalgia obștilor, a figurilor tradiționale, cu vocația victimizării; celălalt este mult mai pasionant pentru poet, deoarece se referă la acreditarea spațiului interiorității poetice, în cântarea megalului vizionar, al depînătății ontologice. Din primul versant regăsim multe poeme publicate, unele ocazionale; cu cel de al doilea, Eminescu este mai reținut în a-

l face cunoscut celor din jur. Analiza dublei identități – una a „înrădăcinării”, a fidelității față de substanța colectivă; a doua, a esențialității poetice și tănuirii în idealitatea „Jocului de sine” – ne va ajuta să înțelegem mai bine complexitatea personalității eminesciene, în care funcționează de timpuriu o chemare spre abisurile ontologice, de unde survin din ce în ce mai multe „mesaje” fantasmatic pe cale să se închege într-o lume imaginară, de sine stătătoare, cea mai prodigioasă în interpretări din literatura noastră; precum și o aplecare la fel de consecventă, spre orizontul anxios și acționist al diacroniei de apartenență, actualizînd o stare pe cale de volatilizare – aceea a mitului „trecutului de aur”, cu eroi exemplari apărîndu-și neamul de amenințările cu destrămarea. Cele două atitudini nu sînt în stare conflictuală, în universul poeziei eminesciene, dar își urmează fiecare traseul, în virtutea unei strategii textuale în care – cel puțin pentru primul segment al creației – prioritate pentru publicare au poeziile cu caracter ocazional, fidele tradiției, în timp ce poeziilor care surprind *imaginea adîncă* le este amînat efectul.

Dacă sîntem de acord cu această modalitate de funcționare specifică a imaginarului eminescian, putem remarca faptul că dubla identitate a poetului, evidentă în *Caietul vienez*, pune în evidență dubla sa modernitate: Eminescu închide canonul modernității „reacționare”, compactizînd o tradiție etno-istorică și ducînd-o spre poetica de atitudine și profetizantă, dar tot Eminescu deschide în poezia noastră celălalt canon al modernității, cu pasiunea de a *construi* o lume poetică integratoare, a o cunoaște și în cele din urmă a o „locui”, tradiție care va fi continuată de marea noastră poezie din secolul XX, de la Arghezi și Blaga, la Nichita Stănescu și Mihai Ursachi. La un pol se află, în cuprinsul *Caietului vienez*, ampla înscenare, „de o romanticitate sălbatică”, 17. *Mureșanu (poem dramatic)*, care poate fi considerat apogeul poeticii de tip pașoptist – poezia exteriorizantă, sublimănd pathosul social și romantic, anacronic și găunos, alimentat de *daimon*-ul european al libertății, prin utilizarea *alegoriei*, ca trop al conștiinței lirice; la celălalt pol se află 10. *Ondina (fantasie)*, începutul unei mari construcții poetice, la relevarea căreia poetul va lucra continuu, fiind în ton cu aventura modernismului european de ruptură cu tradiția, modernismul „supradimensional”, cum îl numea Hugo Friedrich² cînd se referea la Rimbaud, de căutare a lumii „concentrate” în irealitatea lăuntrică – poezia reconsiderăm profundizilor, a descoperirii spațiului poetic *interior* lumii, alimentat de *daimonul* european al călătoriei în misterul ființei, prin invenție mitică și utilizarea simbolului, ca trop al cîmpului înconștient și dinamicii acestuia.

Concomitența în *Caietul vienez*, a celor două atitudini de tip

modernist – reacționară și utopistă – denotă nehotărârea lui Eminescu, ezitarea sa în a se consacra uneia sau alteia din domeniile de sensibilitate ale secolului al XIX-lea. Slavici surprinde bine acest dublu fel de a fi al poeziei, așa cum putea fi observat în viața de toate zilele în perioada vieneză: „Încântat de trecutul românilor și de marile lor destoinicii, el era scribit de prezentul, după părerea lui, urît, admira pe bătrâni și se uita cu înșuflețire în viitorul luminos. (...) Cel mai hotărât gînd al lui era că omul e din fire bun, că odată oamenii toți au fost buni și că idealul social e ca iar să se facă buni cum au fost, dar acum în zilele noastre cei mai mulți sînt stricați și că stricăciunea s-a întins și se va întinde mereu cîtă vreme nu va fi băgat cineva cu un bici cu pîcșna de foc spaima n-oameni.”³ Iată și pe celălalt Eminescu, abstras din cotidian și din social, pe care lumea din jur nu-l mai interesa o dată captat de propria lume: „El era însă chiar în 1869, cînd l-am întîlnit la Viena, dezgustat de viață și «pletisit», cum zicea adeseori, de sine însuși. Vedeau ori își reamintea în fiecare clipă atîtea lucruri care-l răzvrăteau ori îl umpleau de adîncă durere, încît cea mai mare ușurare pentru dînsul era să doarmă ori să se peardă-n gînduri, ca să nu-și mai dea seama despre cele ce se petrec împrejurul lui.”⁴ Și mai departe: „Eminescu era om de o neistovită energie intelectuală. Căzut odată sub stăpînirea vreunui gînd, el nu mai dormea și nu mai minca zile întregi de-a rîndul și știa să transmită și asupra altora neastîmpărul din sufletul lui.”⁵ Ameliorarea prin modelul trecutului și respingerea prezentului „urît” reprezintă factori de selectare a unor tehnici și proceduri de regresivitate, dar și de izolare, de disociere cu imediatul, urmîrind nu atît defensivă, cît mai ales izolarea unei idei, a unui traseu vizionar, sau unei dominante afective, toate difuzate într-un fel sau altul în poezie, în imaginul poetic.

Registrul orfic

Polul social este difuz, estompat, tănuț de celălalt pol, idealizant, al esențialității și purității, reprezentat de piesele care intră în cercul de atracție al *Ondinei*, unul în care Eminescu deprinde uimitor de precoce registrul orfic. Cosmologia poetică, în anii poeziilor de început, are în centrul alcătuirii ei așa-numita „înmî a lumilor”: înconjurată de stele, în vreme ce echilibrul gravitațional este asigurat de adorația serafică, un fel de mele de influență, inspirînd „muzica sferelor” sau lăsîndu-se în voia acesteia. Ritmul sau „dactil” astral inspiră însă și perfecțiunea lumii, activitatea sufletească sau *geniul* nefîind altceva decît intermediarul între creațiunile cerești și creațiunile artistice, amîndouă aceste categorii putîndu-se izola în propria armonie. Balada lui Lin din *Ondina* este revelatoare.

Paradigma iubitei – în *Ondina*, dar în tot parcursul Caietului vienez – cunoaște aici o extensie cu valoare hermeneutică, grupînd – ca soluții de interpretare – sublimitatea, armonia, puritatea, creativitatea, costumitatea, soteria divină („*theta moira*”, în limba platoniană), afinitatea ideilor. Într-adevăr, și pentru legendarii Orfeu, ezitant între a pătrunde în adîncurile tenebreilor, spre a desluși fîpura iubitei, și întîrîrea în tanele stelelor, există o strînsă corelație, călătoria în Infern fiind pregătita prin peregrinarea astrologică, acțiune în care cîntecul are rol de a înlesni cunoașterea a ceea ce s-a numit *realul realului*.

Se poate spune că tema „canonului” terestruului cu cosmicul

intemeiază mitologia poetică eminesciană⁶, impunîndu-și avaturile simbolice încă din primii ani de creație. Din acest punct de vedere, poemul *Ondina* (*fantasie*) poate fi considerat un text nucleu, din care emană sau spre care converg multe alte poezii din Caietul vienez, și dacă le vom citi prin prisma sa nu se poate să nu observăm o continuitate de program, urmîrind explorarea unei obsesii poetice precoce, rămasă multă vreme în discreția manuscriselor. Spre această idee duce și versiunea paralelă a poemului *O căldîre-n zori*, ca totul alta aici, în volumul virtual, decît versiunea publicată în rev. „Familia” (nr. 14, 15/27 mai 1866), unde este livrată imaginii idila între o „iubită înzeită”, de o paloare neînsuflețită, „mîiată-n voal” euridician, și un tînar avîntat în cavalcadă, vital în acțiune („I se uită în ochii de rază / Și-i cîntă cu dor”). La fel, în versiunea nepublicată la *Din strădîntate*, teaurizată de asemenea în Caietul vienez, apare același tip de erotică resemnată în umbră, curmată de moartea iubitei. O zîna și un pescar fac să se împreune „pe luciul vagabond” al mării, în poemul *Lida*, unul din cele mai frumoase și mai misterioase texte din această selecție întocmită de poet, ieșind cu totul din rîndul compunerilor ocazionale. Cînte ca aparținînd constelației *Ondina*, ele își divulgă o dimensiune ascunsă și apartenența la o lume estetică în curs de coagulare, atență mai mult la speculația (imagine), decît la valorile expresive. Tema sufletului care își caută însoțire este cea mai activă, dar numai în subteranele creației poetului, deoarece în poemele publicate, apărute în special în „Familia”, ea este sistematic dizlocată, estompată, deplasată spre teme de uzură romantică.

Întemeierea unei lumi poetice

Începe astfel un drum lung, de mari acumulări vizionare și de expresie, de la *Ondina* spre *Luciferul*, drum al progresivității unui proiect, cu rădăcini certe în chiar textele de început ale lui Eminescu și care nu ar fi putut să înainteze fără această *întemeiere de lume poetică* realizată dincolo de strategia circumstanțială care își urmează, la Eminescu, un traseu distinct, ce dă impresia acomodării la canonul tradiției. Cealaltă, strategia vizionară, e în căutare febrilă de nouitate a „încenării” poemelor într-o imensă rampă cosmică, în care planurile naturalului și idealității se completează, valorile intimității sublimîndu-se într-o dinamică a profunzimilor. Textele cu dublă scriitură – *O căldîre în zori* și *Din strădîntate* – divulgă tocmai această facere și prefacere a poetului, ezitînd între certitudinea ocazională, aderență tradiției, și instalarea cu totul în relieful reveriei sufletești, din ce în ce mai autoritară în omologarea determinantului mîntuitor. Dualizarea evului poetic eminescian al începuturilor – cel ocazional / cel profunzimilor – are cîteva consecințe importante: temperează elanurile și euforia invenției imaginare; dă un anumit curs sarcastic direcției ocazionale, făcînd-o din ce în ce să se supună răsnoșului esențial: ruptura dărească cu paradisul copilăriei subzistînd ca element de continuitate a regimului imaginar, ceea ce alteră conforul nostalgic, în timp ce coerența mereu cîntecului a aventurii vizionare funcționează ca element de nouitate, prin gustul riscului – de uzanță post-romantică – de a înainta mereu dincolo de imagine, de a da la o parte imaginea cucerită prin cuvînte și a dobîndi misterul nevăzut al lumii.

Arhitectura interioară a *Caietului vîenez*

Eminescu și-a conceput într-un anume fel volumul de debut la care năzua în perioada studenției vieneze. Nu este o simplă „recapitulare” a creației de pînă atunci, o repunere în ordine a materialului poetic, ci o elaborare bine gîndită, ca pentru o ieșire la un cititor exigent, fie și sub forma unui singur exemplar, care să circule în clandestinitate. Ordinea poeziilor nu este cronologică, ci respectă o logică interioară, după modelul unor cărți lirice din spațiul german, configurînd o dramă, cel mai adesea ruptura prin destin nefast a unei iubiri neîmplinite, temă des frecventată în epocă. Așa s-ar explica începutul personalizat al volumului, cu „blonda” și „frumoasa Marta”, cea „sărceică”, „mîhnită”, „senină”, „numai suflet”, „ca îngerul fidel”, un fel de călugăriță etc., aflată în amenințarea morții. Primele două poeme cu dedicație expresă, în numele Martei celei cucernice („Cînd vei veghea în rugă la cîndela de-argint”), au dat și titlul caietului-manuscris, deși starea de beatitudine a iubirii concrete, în gesturi directe, avîntate, pasionale, nu reprezintă constanta întocmirii, ci doar o etapă a transfigurării și exaltării. Pe Marta o vom reîntîlni la poziția 23. *Încul aripelor*, unde senzualitatea e mai îndrăznească – un poem sexy, cum i s-ar spune astăzi și care putea produce impudoare, stare de domeniul rarității în poezia momentului 1869-70 (de felul: „Raze cari cad în valuri pe un șîn ce n-am văzut / Căci conștient ce le-ascunde e o strajă la tezaur /... / Mîna mea care profană ar intra în sanctuar / Să se-ascundă-n sîni-ți tineri” etc.). Tema iubirii pierdute se subliniază treptat, începînd cu poziția 3. *Doi astri*, unde angelicismul este preferat acelei subiectivități particularizante din primele două piese. Odată cu 4. *Unda spumă*, scenografia marină devine pregnantă și pregătește cu măiestrie deosebită atmosfera de adîncime naturală a scenei din 10. *Ondina*, unde – în mod surprinzător – marea nu apare în mod explicit, dar este evocată obsesiv prin siluetele dispuse și prin călătoria regresivă a regelui Lin. Piesa de mare altitudine, *Ondina*, aduce și o altă perspectivă asupra poemului, precedînd ca încărcătură de plastică, muzicalitate gravă, intensificată, din care nu lipsesc alăturările, coregrafiile și mult consum sugestional, creațiile wagneriene. Eminescu visa atunci la o poetică evoluată, cu rupturi de ritm și schimbări de ambient, cu imensități de feerie – specie cu care rezonază o atare intenție – și revărsări de glasuri și murmure, înaintînd spre actualizarea „muzicii sferelor”, figura speculativă cea mai pasionantă a poeziei de adolescență.

După acest crescendo al tănuirii lumii imediate în idealitate, urmează un segment de vivacitate pe care îl dau poeziile de pînă la poziția 15. *Cînd sufletu-mi naște*, unde brusc feminitatea se demonizează: o umbră de scepticism și de inconsistență se instalează brusc în incinta ontologică și ea va genera frământări și nemîngiere. Nu este altceva decît o pregătire a cititorului pentru secțiunea de subversivitate, cum am numit-o, a proiectului, cu 17. *Tabloul dramatic Mureșanu*, un amplu exercițiu de retorică a mesajului „alestăran” conștiinței naționale, de suscitare totodată a prezentului resemnat în „blestemul” secular. Într-o dominantă lirică de factură seductiv-erotică, apare, iată, plasat exact la mijlocul cuprinsului, acest text de adorație națională și „provocare” a viitorului. În

caietul propriu-zis, Eminescu a transcris din poemul dramatic prima filă, pînă la v. 47, restul de patru file fiind doar detașabile în ms. 2259. Cu o asemenea configurație, textul dă senzația de manifest politic care oricînd putea fi inclus și, eventual, desprins din confecția volumului.

La fel de surprinzător tematic este și poemul 18. *Christ*, unul din cele mai frumoase poeme religioase, despre transfigurarea prin icoană a imaginii firescului omenesc din mitul creștin, idee ce va fi menținută în tradiția poeziei noastre, pînă la Ion Pillat și V. Voiculescu. Și în acest caz, se remarcă îndrăzneala ideatică – preluată, continuată și amplificată – în *Venere și Madonă*. După această „însulă” de atitudine, unde se vedește talentul poetului de a se delecta prin „cultura” susținerii poetice a ideii, „estetizarea” politicii și a religiosului, caietul eminescian continuă în nota seninătății bucolice și angelicismului, suspendată la poziția 16. *E îngerul tău or umbra ta?* – volumul desfășurîndu-se cu reiterarea tipologiilor de discurs deja avansate, intercalate în așa fel încît unele să rezoneze cu 10. *Ondina*, altele cu 1. *De ce să mori tu?*, dar și cu 17. *Mureșanu*, poeme care ordonează de altfel cele trei modalități expresive pentru imaginarul eminescian din această perioadă: 1. călătoria erotică spre moarte, datorită comuniunii orifice sau unei iubiri neapabile; 2. discursul îndrăgostit, al dorinței neîmplinite și misterul iubitei prezente-absente; 3. discursul ocazional, întreținut de vocea adorativ-socială. Interesant că în selecția întocmită de poet nu apare nici o poezie consacrată vocii paradisiac-nostalgice, de regresie în spațiul copilăriei (v. *La Bucovina*, *Speranța*), precum și la tipul de discurs clamoros-patriotic (de felul *Ce-ți dorești eu ție, dulce Romînie*), ceea ce sugerează o anumită strategie în alegerea efectuată. Ne dăm seama mai bine că Eminescu avea planuri ambițioase cu caietul său „de curat”. De altfel, se poate realiza o listă paralelă cu titlurile date la o parte de poet, din poeziile publicate/nepublicate, și se va remarca exigența autoimpusă, dacă evocăm cu deosebire texte precum *Amorul unei marmure*, *Numai poetul sau Filosofia copilului*. Dacă vom lua în calcul eventualele considerente ale renunțării – iterarea unor imagini de la o poezie la alta, fiind necesară opțiunea pentru cea mai reușită; evitarea discursului prea direct, prea transparent în emisia unor simțămînte particularizante; anumite ezitări și imperfecțiuni formale etc. – vom observa că ele sînt cert motivate, în fiecare caz în parte.

Note:

1. Ioan Slavici, *Amintiri. Lăunea prin care am trecut*, Ediție de Constantin Măcanu, Ed. Minerva, București, 1994, p. 16-17.
2. Hugo Friedrich, *Sîrindura literaturii moderne*, ESPLA, București, 1969, p. 66 („produs al unei fantezii excitate, haosul lor supradimensional devine emblema... elementelor materiale și sufletești ce alcătuiesc modernitatea”).
3. Ioan Slavici, op. cit., p. 16-17.
4. Ibid., p. 31.
5. Ibid., p. 48.
6. D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*, București, 1943, studiul în care se găsesc unele observații subtile asupra acestei teme.

Moto

„Acești oameni, acești străini care au monopolizat liberalismul, patriotismul și naționalismul în Țara românească vor astăzi, prin așa-numita răscumpărare, să inaugureze independența statului român. Astfel, primul pas pe care îl face această țară – independentă de fapt și cu prețul singelui și milioanelor, cu prețul a trei ținuturi, cu prețul modificării silite a Constituției într-un sens contrar voinței sale unanime – primul pas pe care-l face această țară în era independenței sale, și așa de scump plătită, este o înjosire din cele mai profunde și supunerea la un jaf colosal și pe față”.

(Mihai Eminescu, *Opere X. Publicistica*, Editura Academiei Române, 1989, p. 379).

Cele două volume de publicistică editate de scriitorul Ion Beldeanu, cu titlul *Bucovina care ne doare* (Editura „Junimea”, Iași, 1996 și 2001), dezvăluie acțiunile dușmănoase și sistematice ale Kievului de deznaționalizare sălbatică a populației românești din zonele ocupate (Bucovina de nord cu Cernăuții istoric, Hotinul, Ținutul Herței, Basarabia de sud, Insula Șerpilor), dar și nepăsarea vinovată a oficialilor dimboveni, care refuză cu încăpăținare să-și asume răspunderea unor acte istorice cruciale pentru destinul întregii națiuni române. Ambele volume cuprind articole de presă, perioada 1990-2000, constituindu-se într-o cronică vie pe întinderea unui întreg deceniu și aduc mărturie îndubitabile, de la fața locului, privind lupta disperată a conaționalilor noștri rămași de izbeliște, pentru păstrarea identității în grai și în obiceiuri, pentru elementare drepturi civice, pentru ștergerea urmelor războiului și ale comunismului, pentru visul încă neîmplinit de a fi readuși la patria mamă, acolo unde le este locul lor de drept. Din păcate, ca și pe timpul comuniștilor, reprezentanții puterii politice de la București „au monopolizat liberalismul, patriotismul, și naționalismul” din interese obscure, ca să nu spun cuvântul adevărat și care se cere în această situație păguboasă, pentru noi, și disperată, ceea ce ucraimienii le convine de minune. Lor nu le e rușine de „patrie”, de „țară”, „limbă maternă”, „granițe”, „istorie”, realități etnice terfelite cu înconștiență de europenii români; și nici nu cred că există pe lumea asta vreo țară, indiferent de grad de cultură și de civilizație, care să fi ajuns într-o asemenea stare de decădere încât să dis-

BUCOVINA DUPĂ BUCOVINA

Petru URSACHE

prețuiască pînă și semnele naturale de identitate. Mai rău: să le recunoască unora ca să le interzică altora, chiar populației majoritare.

În schimb, vecinii noștri de ieri, nici măcar de alaltăieri, cu care puterea de la București s-a grăbit în nume propriu să încheie tratate de „prietenie” și de „bună” vecinătate, cedînd teritorii peste teritorii ca din propria-i avere, vecinii noștri își permit să aplice legi draconice împotriva populației românești aflate în stăpînire. Înceamnă, într-adevăr, „o înjosire din cele mai profunde și supunerea la un jaf colosal și pe față”. Sînt cuvintele lui Eminescu citate și în moto-ul acestui articol. Au rămas perfect actuale, pentru că nimic nu s-a schimbat în fondul relațiilor noastre statale cu popoarele estului asiatic. Ele au practicat invariabil raporturi de o duritate proverbială, încrîncenată și „pe față”; altele au învăluit aceleași forme în prefăcatorie și în șiretenie. Ion Beldeanu aduce la cunoștința cititorilor săi, nenumărați pe cuprinsul întregii noastre țări de limbă română, și nu numai (se aude domnule Silviu Lupescu de la Polirom?) exemplificări și de un tip și de altul, pentru ilustrarea acestei duble și întristătoare realități. În cazul în care un publicist român, de „dincoace” sau de „dincolo” semnalează nerespectarea Tratatului bilateral și convențiile internaționale, oficialii kievești răspund cu duritate că Ucraina este „o țară puternică”. Drept urmare, trec la ofensă și înjosiri dintre „cele mai profunde”. Dacă se ivește o personalitate diplomatică de pe malurile Dimboveței, este purtată prin locuri pitorești și i se arată Constituția Ucrainei, care a înseris în paginile ei, în literă și în formă, prevederile internaționale. Asta ca să figureze doar pe hîrtie. Lucrurile se opresc aici iar omul se întoarce la București, dus de nas și plin de daruri.

Dacă vrem să intrăm, ca cititori, în fondul problemei, poetul, eseistul și jurnalistul Ion Beldeanu ne dă următoarele repere, în perfectă cunoștință de cauză. Volumul din 1996 este consacrat începutului de deceniu avut în vedere și se deschide cu un titlu semnificativ și încurajator, deocamdată, *Primi pași*. Lumea din zonă, ne informează Ion Beldeanu, indiferent de apartenență etnică, religioasă etc. nutrește cu îndreptățire speranța că o dată cu căderea cortinei de fier, venise o era a libertății

mult visate, fără prejudecăți ori alte forme de îngrădire. Drept urmare, cum era și firesc, românii, în ceea ce îi privește în mod direct, s-au pus în mișcare cu încredere și entuziasm. Un „prim pas” l-a constituit înființarea Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu”, avându-l la conducere pe Eugen Patraș, un intelectual de nădejde, harnic și luminat cum s-a dovedit pe parcurs, iar sediul Societății a fost plasat în chip nimerit, în marea și vechea clădire de pe fosta stradă Iancu Flondor, unul dintre corifeii Unirii. Era o re-înființare la drept vorbind, adică reactivarea Societății pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina, fondată încă din 1862, dându-se glas aceluiași deziderate existențiale, în numele multimei participante și sub semnul lui Eminescu, după cum se arăta și într-un număr din „Glasul Bucovinei”. Acolo citim: „Vrem să rămânem români pe pământul nostru strămoșesc și să ne ocîrmuim singuri, precum o cer interesele noastre românești; nu mai vrem să cerșim de la nimeni drepturile care ni se cuvin” (apud Ion Beldeanu, *Bucovina care ne doare*, I, p. 20).

Au urmat și alți „pași” în spiritul curajos și dinamic al Societății, înainte de toate înființarea purtătorului de cuvînt al acesteia și anume publicația „Plai românesc”, prima cu caractere latine după dispariția Imperiului roșu. În anii începutului s-a îngrijit de ea, cu vocație și dăruire poetul și ziaristul Vasile Tărlățeanu, un om de-a dreptul viteaz și de legendă, dar despre care, din păcate, „dincoace” se cunosc prea puține lucruri. Tot sub patronajul Societății a fost dezvelit bustul poetului Mihai Eminescu, la 17 iunie, 1990, exact în fața casei marelui dascăl român care a fost Aron Pumnul. În aceeași vreme s-a săvîrșit un ritual cu totul deosebit, de suflet și de durere, și anume comemorarea masacrului de la Fîntîna Albă din ziua de 1 aprilie 1941, cînd sute de români și-au găsit sfîrșitul într-o uriașă baltă de sînge, cînd mii de victime au fost luate cu forța și duse pentru totdeauna în lungi convoaie în îndepărtata Siberie. S-au rostit discursuri, s-au înălțat troite; cu alte cuvinte, Societatea începea să dea roade, se trezea memoria istorică, prindeau chip și viață semnele etnicului. În acest cadru plin de speranță s-a alcătuit un Apel adresat direct Secretarului General al Organizației Națiunilor Unite. Apelul cernăuțean pornea din inițiativa „Prezidiului Societății de cultură românească «Mihai Eminescu»”. În numele participanților la Adunarea Națională a Românilor”. Documentul se baza pe principiile autorității depline. Se spunea acolo: „Noi, participanți la Adunarea Națională «Pentru drepturi naționale», reprezentanți ai românilor (moldovenilor) din regiunea Cernăuți, RSS Ucraineană, organizată de Societatea pentru cultură românească «Mihai Eminescu», apelăm la D-ți, în legătură cu faptul că în această parte a lumii se încălcă flagrant drepturile

minorității naționale pe care o reprezintă acum populația autohtonă pe acest pămînt.

După cum se știe, în anul 1774 Bucovina a fost ruptă de la Țara Moldovei. La acea oră românii (moldovenii) de aici numărau 63,7 mii de oameni, ceea ce reprezenta 85 la sută din populația ținutului. La 1860, românii reprezentau 44 la sută pentru ca azi, conform ultimului recensămînt (1989), românii (moldovenii) să reprezinte mai puțin de 20 la sută din populația regiunii. Procesul de schimbare a structurii demografice a ținutului, de deznationalizare, în special a românilor, s-a intensificat o dată cu aplicarea prevederilor pactului Molotov-Ribbentrop. Nu mult după încheierea pactului respectiv, la 13 iunie, 1941, peste 13 mii de familii din regiune au fost deportate în Siberia, Kazahstan și-n alte locuri de către regimul stalinist. Locul deportaților l-au ocupat, desigur, migrații din diverse zone ale Ucrainei” (apud Ion Beldeanu, lucr. cit., p. 35-36).

Din păcate, lucrurile au luat, ne spune Cronica lui Ion Beldeanu, o întorsătură surprinzătoare și tragică. Elementul ucrainian, asumîndu-și pe proprie răspundere puterea în partea locului, a trecut la represalii după metode extremiste învățate de la „fratele mai mare”. În noiembrie 1992 au dat foc Bisericii Sf. Nicolae, cel mai vechi monument de artă creștină din Cernăuți. Era și o probă istorică a înfrîntății românești în zonă. Doar cîteva ore au fost necesare ca fosta clădire de lemn să se transforme în scrum. Altă replică dură, în stil ucrainian, a fost aducerea cazacilor cu intenție dușmănoasă, de intimidare, trecîndu-se, ca și pe timpuri țariste ori comuniste, la implantări de populație străină, cu intenția răsturnării proporției demografice. Starea tensională, voit întreținută, a căpătat proporții în momentul în care: „ierarhul bisericii ucrainiene autocefale, Danilo, avea să-și dea binecuvîntarea la festivitatea de constituire a detașamentului căzăcesc din Cernăuți, ceremonial ce a avut loc chiar peste cenușa Bisericii Sf. Nicolae” (Ion Beldeanu, p. 78). Cazuri la fel de feroase s-au înmulțit cu timpul. Deși au fost prompt semnalate de către presa românească, prin oamenii de cultură și de bună credință (Ilie Zegrea, Vasile Tărlățeanu, Alexandrina Cernov, Grigore Bostan, Simion Gociu, Petru Grigor, Mihai Jar, Vasile Tovarnițchi și mulți alții), forțele represive comandate de la Kiev s-au obișnuit să nu ia nimic în seamă.

În vremea ucrainenii, care se poartă toată vremea „de-a călare”, nu fac decît să spulbere în cele patru vînturi orice urmă de existență românească. dimbovițenii au mintea la alte treburi, mai presante ca interese de grup ori personale. În cel mai bun caz, cînd se cred oficiali și reprezentanți ai nu știu cui, adoptă politica struțului sau „în de fîricește poporul”, făcînd vorbire despre trebuința

de a-l iubi neapărat pe „celălalt” (că așa-i modern), despre rescrierea istoriei, sau despre sfînta răbdare de-a vedea ce ne aduce ziua de mîine, după ce intrăm în NATO, UE ș.a. Un capitol din *Bucovina care ne doare*, vol. I, poartă titlul *Tangoul concesiilor sau politica strufului*. Asemenea dans a practicat și Adrian Năstase într-una dintre vizitele sale pe post de „premier” sau de „ministru”. Discursul ținut în stilul său fără duh dar adresat membrilor Societății „Mihai Eminescu”, aceștia veniți să-l întîmpine „cu mari speranțe”, a fost presărat cu fraze de tipul: „...noi înțelegem și vrem să sprijinim dorința de consolidare a statului ucrainian...”; „Însă Pactul Ribbentrop-Molotov a existat deși Ucraina n-a participat la negocierea și semnarea lui...” (ca și cum România a participat iar Molotov însuși, care l-a și parafat și impus, nu era ucrainian; paranteza mea: P.U.); „Fără îndoială una dintre căi ar fi să rămînem într-o zonă de indiferență și neputință”; „O altă variantă este ca, recunoscînd cu sinceritate și franchețe...” (apud Ion Beldeanu, p. 101). Se mai poate comenta ceva? Ce cuvînt să folosim, Doamne, pentru calificarea purtării scandaloase a „premierului”? Al cărui stat era Năstase premier?

Volumul al doilea din *Bucovina care ne doare* este dominat de drama încheierii tratatului bilateral cu Ucraina, faptă sinistă a lui Emil Constantinescu, fără asemănare în istoria neamului și de neimaginat în existența oricărui stat care-și respectă demnitatea. Cîteva titluri selectate din *Cronica* lui Ion Beldeanu arată starea de îngrijorare și decepția întregii colectivități românești, de „dincoace” și de „dincolo”, din întregul teritorial „de la Nistru pînă la Tisa”: *Românofobia fără frontiere. Să fim tratați ca români, Act de vandalism, Cartea românească interzisă, Identități deturnate, Nevoia de Eminescu, O sfidare a adevărului istoric* etc. Altele poartă încărcătura grea a avertismentelor în cazul unor hotărîri pripite și necugetate: *Cine tuce acum, Cine își asumă răspunderea, Vreau să se știe la București*. Am reținut și titluri cu tonalitate eminesciană: *Se pare că la mijloc e altceva, Drept ceea ce noi, De ce întîrzie ridicarea monumentului, Pilda Budapestei, Cine ne înveță istorie, Speranțele noastre sînt, Luna de doliu a neamului, Ceea ce nu poate fi bugatilizat, Tovarășul I.P. Vergin amenință, «Plai românesc» și simbolul sîmnei, O farsă judiciară, După Ivan Gnatîșin citire, «Căzui» Ștefan Teaciu*.

Dintr-o singură direcție problema tratatului a fost întîmpinată cu realism și răspunderea cuvenită, propunîndu-se totodată o strategie bine chibzuită, articulată în toate punctele ei: a făcut-o hotărît și la vreme Uniunea Românilor Bucoveneni. Ea a propus unica soluție posibilă la data respectivă: *organizarea unui referendum*

national care să se pronunțe decis și definitiv în legătură cu Pactul Ribbentrop-Molotov, cu granițele încălcate prin forță și diktat, cu destinul populației române moștenitoare de drept a teritoriilor istorice răpite, așa cum se procedează peste tot în lume, în cazurile de maximă încordare interstatală. Se spunea în Declarația Uniunii, purtînd data de 10 octombrie 1995: „În cazul în care, în urma tratativelor purtate pentru încheierea tratatului bilateral cu Ucraina, s-ar constata că problema teritoriilor românești nu poate fi promovată, Uniunea Românilor Bucoveneni se pronunță pentru amînarea încheierii tratatului sau a omiterii, din conținutul acestuia, a oricăror referiri cu privire la frontiere, cooperarea bilaterală urmînd să se rezume doar la aspecte economice, culturale sau de altă natură, acceptabile de ambele părți, după modelul utilizat în cooperarea internațională și de alte state, ca Austria și Japonia ce pot constitui exemple și totodată precedente irevocabile pentru România în promovarea unei cooperări internaționale” (Ion Beldeanu, p. 16). Pentru preîntîmpinarea celui mai mare rău, ușor de bănuît datorită poziției confuze, cel puțin, a bucureștenilor, documentul mai prevedea: „De aceea, în cazul în care actualii guvernanți ai țării vor proceda, conform intențiilor oficiale exprimate, la încheierea unui tratat bilateral cu Ucraina, în care să se precizeze faptul că România nu are revendicări teritoriale, Uniunea Românilor Bucoveneni va contesta acest tratat considerîndu-l o trădare a intereselor naționale majore ale poporului român” (Idem, p. 15).

Așa a fost: tratatul a însemnat o trădare, și încă „pe față”, spre rușinea de neșters a celor de la conducere. Oricine se poate întreba de ce românii i-au lăsat pe dimbovițenii ieșiți din adîncul anonimat, fără autoritate și spirit umanitar, să preia, în numele lor și în fața popoarelor Europei civilizate, rezolvarea unor probleme istorice și destinale? Mai avem, însă, o speranță. Ea ne este dată de existența unui document oficial și acuzător, care exprimă doleanțele întregului etnic: Declarația Uniunii Românilor Bucoveneni. În baza lui, totul poate fi luat de la capăt. Va fi greu, dar trebuie!

P.S.

Mă întreb dacă lui Silviu Lupescu de la Polirom îi convine să înțeleagă aceste cuvînte. Nu cu mult timp în urmă a refuzat să publice *Bucovina care ne doare*. Pretextul: „publicul cărții prea restrîns”, cum i-a declarat lui Ion Beldeanu („Bucovina literară”, 2006, noiembrie-decembrie, p. 3). O fi, dar „dincolo”, datorită tratatului „prietenesc” și bilateral; nu și „dincoace”!

DIN TRUPUL ECCLESIEI - SPRE TREPTELE DUHOVNICIEI -

Constantin MIHAI

O posibilă cronică creștină ar putea cuprinde și revelarea unei învățături – în sensul didascaliei religioase – care să aibă în centrul atenției Cuvîntul lui Dumnezeu și care să provină dintr-o zonă monahală profundă unde Predania și literatura patristică iluminează spațiul marcat de divinitate. Cartea Ieromonahului Arsenie Boca *Căderea Împărăției* (Ed. a II-a, tipărită cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Dr. Timotei Sevițiu, Episcopul Aradului și Hunedoarei, Ed. Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, 2000) reprezintă o ilustrare perfectă a expresiei înduhovnicirii întru Hristos a ființei umane. O asemenea lucrare de zidire creștină, dincolo de complexitatea tematică și de fondul teologic esențializat, recomandă una dintre figurile de excepție ale monahismului românesc, Ieromonah Arsenie Boca, Protosinghelul Mănăstirii Sîmbăta de Sus.

Vorbeam, în numerele trecute ale revistei „Convorbiri literare”, despre existența unui nucleu monahal românesc, grupat în jurul citorva personalități religioase precum: Arsenie Papacioc, Ilie Cleopa, Arsenie Boca ș.a. care, în timpul regimului comunist, practicau o formă de subminare a discursului internaționalist bolșevic, propovăduind valorile și virtuțile creștine, atrăgînd, astfel, atenția asupra pericolului de ateizare a laicatatului. Această lucrare a Părintelui Arsenie Boca reflectă *in nuce* o problemă mai veche privitoare la raportul dintre Ecclesia și laicat, oferind o serie de argumente pentru angajarea ființei umane într-un dialog perpetuu cu divinitatea. E greu să te apropii de o asemenea carte, care, în pofida dimensiunii sale erudite, pertinente, implică din partea lectorului, în calitate sa de participant la un traseu al înduhovnicirii, o autentică trăire creștină. Mărturisesc că, deși așteptam de mult o astfel de carte, este dificil să te ridici la o asemenea vibrație religioasă pe care o presupune lucrarea de față, cu atît mai mult cu cît inițierea spre treptele duhovniciei se dovedește plină de obstacole și sacrificii.

Miza este mare, mai ales într-un context actual cînd

de-sacralizarea a atins cote alarmante și cînd se încearcă detașarea omului de Ecclesia creștină, locul capital al legăturii noastre cu Dumnezeu, Trupul Mistic al lui Hristos, în cadrul căreia se va realiza redempțiunea.

De altfel, Părintele Ieromonah Arsenie Boca ne amintește, în Cuvîntul Înainte, că există o singură cale spre desăvîșire: „trăirea învățaturii creștine, în toată adîncimea ei și în toată sinceritatea noastră”.

Ar trebui să le recomandăm acelor pseudo-intelectuali români sau frați atezi care propagă agnosticismul, rătăcirea și reaua măsură sfatul Părintelui Ieromonah, cu precizarea că datorită creștinului autentic este vegherea drumului spre Hristos, curățirea de păcate în vederea atingerii Împărăției lui Dumnezeu și nu a altor comori aducătoare de rău.

Dintre multe chestiuni ridicate în această lucrare, aș dori să mă opresc asupra uneia de o actualitate stringentă – asta pentru a le răspunde și unor părți ateizante ale culturii neocomuniste care atacă furibund laicatul intelectual autentic, apărător al Ecclesiei, laicatul tinerilor oameni de cultură: Cristian Bădiliță, Toader Paleologu, Teodor Baconski, Marius Lazurca ș.a. – și anume: lupta nevăzută care se dă între Ecclesia și adversarii săi. Mintea, iubirea și voința își aveau lucrarea către Dumnezeu. Această aspirație a sufletului spre Dumnezeu – cele trei elemente de mai sus constituiau „puterile sufletului” – era lucrarea după fire, subliniez acest cuvînt pe baza căruia se producea temeiul creșterii umane de la chip spre asemănare. Prin păcatul originar, „puterile sufletului”, nemăitîind unite în Dumnezeu, nu mai pot lucra după fire, ci contra firii; de aici prima tragedie care viza o reducere a rațiunii și a minții la înțelegerea lucrurilor sensibile, eludîndu-se planul virtual, al supra-sensibilului.

Singura refacere a firii omenești n-a putut avea loc decît în Iisus Hristos, prin ale cărui întrupare și moarte „au adus oamenilor o altă naștere și au schimbat sensul morții, făcînd-o moartea păcatului din fire

și cale a învierii". Continuarea biruinței, prin Taine asigură omului o apropiere mai mare de Dumnezeu, căci prin acestea se realizează omorîrea păcatului și mîntuirea firii. Prin Sfîntul Botez – semn că Biserica lui Hristos se naște „de sus” –, omul primește ștergerea păcatului originar. Prin Ungerea cu Sfîntul Mir, sălășluirea în interiorul fiecăruia a „darurilor” Duhului Sfînt, iar prin Sfînta Împărtășanie, ființa umană îl primește pe însuși Domnul Dumnezeu și Mîntuitorul Iisus Hristos. În fond, finalitatea umană este aceasta: „creșterea omului în dimensiunile spirituale – conferite de jertfa înțeleasă, deci acceptată – a bărbatului desăvîrșit Iisus Hristos”. Prin urmare, desăvîrșirea este finalitatea fiecăruia dintre noi, dacă este cineva să priceapă și să se angajeze. Să sperăm că vor fi auzit acum frații agnostici – aceasta pentru a nu le spune a doua oară ateii –, intelectuali cu pretenții de nimic care categorisesc pe confrății lor, iubitori de Dumnezeu drept „Extremiști întru Hristos”, fanatici religioși sau alte sintagme de-a dreptul aberante, dacă nu ar fi și blasfemiatoare precum fundamentalisti, obscuranțiști. Să le oferim spre înțelegerea lor infimă cuvintele Părintelui Ieromonah Arsenie Boca, sperînd într-o „trezire” întru Hristos deloc tîrzie: „Credința e un risc al rațiunii; dar nicidecum o anulare, ci, dimpotrivă, o iluminare a ei. E o absorbire a sufletului într-un dincolo al lumii acesteia, în modul divin al existenței. Conștient de această dezamăgire, fără să fii mort deloc și în lume, experiezi, trăiești la intensități nebănuite, sentimentul libertății spiritului. De fapt, la mijloc e o înviere a spiritului pe planul și la nivelul rațiunii divine a existenței, în general, și aceasta o trăiești ca o eliberare din temnița și teroarea acestei lumi sensibile. Acum scapi de frică. Lumea nu se mai poate aține decît de temnița ta biologică; – noua ta realitate, de o evidență absolută, scăpîndu-i cu desăvîrșire”.

Atingerea cunoștinței a ceea ce fiecare dintre noi este, a relaționării cu Dumnezeu, a locuirii Sale în structura noastră spirituală, a libertății ca posibilitate de alegere, toate acestea ne conduc spre o iluminare a viziunii creștine despre lume și viață, și spre o îndumnezeire a ființei umane.

Una din forțele importante pe care omul se bazează în această luptă nevăzută este și voința, cea care, ascultînd de cunoștință, poate bascula fie spre planul sensibil, fie spre divinitate. De regulă, indivizii voinței sînt cei care au avut puterea să poarte războiul pînă la capăt și să se mîntuiască. Înainte de a se ridi-

ca la nivelul contemplației, ființa umană trebuie să treacă prin faza îndeplinirii poruncilor divine, prin faza dobîndirii virtuților și prin cea a realizării faptelor. Iată de ce călugării recomandă drept virtuți esențiale în depășirea obstacolelor: sărăcia, fecioria, ascultarea. Sărăcia este percepută ca detașare de orice fel de comoară materială sau chiar de gîndul averii.

Ascultarea este proba cea mai dificilă, întrucît se cere îndeplinirea unei mucenicii totale, care necesită lepădarea de lume și urmarea drumului crucii.

Dincolo de atingerea acestor trepte, ființa umană trebuie să ajungă la o trăire creștină intensă, la o conlucrare harică cu Verticala divinității. Nu întîmplător, Origen și Sfîntul Maxim Mărturisitorul concep traseul creștinului, ce se întinde de la lucrarea poruncilor pînă la cunoaștere, ca o cale tainică, lăuntrică a lui Dumnezeu în om, de la coborîrea pe pămînt în chip de rob și pînă la suirea pe muntele Taborului.

„Omul are dimensiunile intenției divine; centrul și sinteza creațiunii Sale: lumea văzută îmbinată cu lumea nevăzută”.

Prin această dublă valență, de persoană văzută și persoană nevăzută, omul trăiește în adevărata sa valoare.

Apropierea de Învățătura Creștină sau de Predanie nu se poate înfăptui decît în interiorul Ecclesiei, în Trupul Acesteia, singurul nostru intercesor cu Dumnezeu. În această lume tot mai de-spiritualizată, mai aplecată spre pragmatism și materialism – dimensiuni pe care nu le pot înțelege –, operă de înțelepciune și bogăție creștină a Părintelui Ieromonah Arsenie Boca apare ca o eliberare, o evadare din perfidia unui mediu imund într-o zonă luminoasă a divinului. Poziționarea sau mai bine spus re-poziționarea noastră spre Dumnezeu – după o perioadă de o jumătate de secol de ateism controlat și impus brutal de comunism –, revenirea spre Biserică, redobîndirea virtuților și practicii creștine constituie posibilități indeniabile de depășire a trecutului și de înscrisere pe coordonata mărturisirii și trăirii autentice a credinței creștine.

„Cărarea Împărăției” este o lucrare de simțire și trăire creștină, propunînd un traseu inițiativ sub forma unor trepte spre desăvîrșire. Ea dobîndește valoarea unui „tratament duhovnicesc” ce mărturisește, în cadrul trupului viu al Ecclesiei, existența unui nucleu monahal puternic reprezentat de personalități teologice și, în același timp, duhovnicești exemplare.

VISELE APEI SAU ÎNDRĂGOSTIT DE VIAȚĂ

Marius CHELARU

„Vivir es lo más íntimo del mundo/ A trăi este cel mai intim act din lume.”

Juan Gil-Albert, *Los Átomos*

Poetul, prozatorul, eseistul și criticul Juan Gil Simón, pseudonim: Juan Gil-Albert¹ (1904-1994), s-a născut la Alcoy, Alicante, a studiat dreptul, filosofia și literele la Valencia. La început a scris proză: *La fascinación de lo irreal*, colecție de povestiri, și *Vibración del estío*.

În 1929 intră în politică² alături de José Bueno, Juan Miguel Romá sau Juan Renau (1913-1990)³, care în 1933 au fost printre fondatorii *Unión de Escritores y Artistas Proletarios* UEAP⁴. La începutul războiului civil *Acció d'Art* (Agrupación Valencianista Republicana), creată în 1932, s-a unit cu UEAP rezultând *Alianza de Intelectuales para la defensa de la Cultura* (AIDC), care a editat revista „Buque Rojo”⁵ – un singur număr, 3 septembrie 1936 (de el s-au ocupat Gil-Albert, A. Souto, M. Prieto, Rodríguez Luna, A. Sánchez Barbudo și Ramón Gaya), apoi revistele „Nueva Cultura” (1935-1938) și „Hora de España” (22 de numere, în anii 1937-1938). În contextul rolului jucat de Valencia⁶, în casa lui Gil-Albert aveau loc întâlniri ale republicanilor. După Congresul Internațional al Scriitorilor Antifasciști⁷, organizat în iulie 1937 de Alianza Internacional de Escritores Antifascistas, demonstrație de solidaritate a intelectualilor lumii⁸ pentru ce însemna Republica, a participat la redactarea celebrei *Ponencia Colectiva*⁹. Ulterior, scriitorul a evocat întâlnirile cu Louis Aragon, Octavio Paz, Antonio Machado ș.a.

Din 1939 pînă în 1947, în exil în Mexic și Argentina, nu a stat departe de scris. În Mexic a lucrat la revista „Taller/Atelier”, condusă de Octavio Paz, a scris critică cinematografică în revista *Romance*, a publicat poeme, texte diverse în „Letras de México” și „El hijo Pródigo”. Ajuns la Buenos Aires (unde l-a cunoscut pe Borges), în 1942, a colaborat la publi-

cații ca „La Nación”, sau „Sur” (unde au semnat A. Bioi Casares, J.L. Borges, Waldo Frank, Ernesto Sabato, Albert Camus ș.a.), creată de Victoria Ocampo după modelul *Nouvelle Revue Française*¹⁰. S-a spus și că, deși în regimul franchist interzicerea homosexualității nu era explicită ca în Germania hitleristă, de facto situația era mai mult decît tensionată, și pentru Juan Gil-Albert ar fi fost o problemă în plus¹¹.

După întoarcerea acasă, la Valencia, în 1947, a trăit parcă într-un exil interior aproape 30 de ani, scriindu-și cărțile (poeme, memorii, eseuri, proză), neștiind dacă le va publica, și ținându-se oarecum deoparte de tendințele/ curențele în vogă. În anii 70-80, după ce unii l-au considerat component al Generației 27 sau (pentru că și-a publicat prima carte de poeme în 1936) al Generației 36, alții ca pe un fel de „punte” între cele două generații, a re-întat în lumina reflecțiilor (editase între timp volume de poeme ca *El existir medita su corriente*, 1949, sau *Concertar es amor*, 1951), începînd să fie publicat din nou¹².

Cel despre care J. Fuster¹³ (1922-1992) spunea că este cel mai important poet valencian al secolului său¹⁴ s-a apropiat de poezie și datorită prieteniei/ întâlnirilor (mai ales între 1930-1934) cu Federico García Lorca, Luis Cernuda¹⁵, Jiménez y Chacel¹⁶, Manuel Altolaguirre¹⁷, Max Aub¹⁸ (i-a facilitat contactul cu avangardiștii), Juan Ramón Jiménez¹⁹, Pablo Neruda, V. Aleixandre²⁰ ș.a. În 1936 publică primele volume de versuri: *Misteriosa presencia*, (sonete cu influențe din Góngora, Mallarmé), și *Candente horror* (marcate de realitate), mai aproape de stilul avangardist, cu nuanțe suprarealiste (deși unii critici privesc cu rezervă, nu doar în cazul lui Gil-Albert, suprarealismul spaniol, și-l consideră „copie/ translație” a celui francez – preferînd să spună „de influență suprarealistă”)²¹ care-l va defini ulterior, ținînd cont și de latura sa reflexiv-intimistă, rezultat al anilor exil, război civil (reflectat, în vreme,

în volumul de versuri *Son nombres ignorados*, 1938). În cazul lui J. Gil-Albert, cînd se discută despre *Candente horror*, și nu numai, unii (J. Lechner) acceptă caracterul/ influențele suprarealist(e), alții îl resping sau, ca P. de la Peña²², îl nuanțează.

După revenirea în țară și perioada de „exil interior”, deceniul 7 al secolului al XX-lea (în care își publică autobiografia, *Crónica general*, 1974, volumele de memorii *Heraklés*, 1975, *Breviarium Vitae*, 1979) a însemnat consacrarea sa definitivă (declanșată, scrie Pedro de la Peña, de apariția antologiei *Fuentes de la Constancia*) în 1982 obținînd *Premio de las Letras del País Valenciano*.

Sînt voci care îl preferă pe Gil-Albert prozatorul, dar nu neagă valoarea poemelor care îl definesc ca personalitate aparte, în care se întretaie pagini de mit cu strălucirea mediteraneană, temele profunde cu gînduri, reflecții, referințe culturale ample (spaniole dar și greco-latine), aspecte de cotidian, din experiența sa – notă aparte pentru paginile din exil sau care reflectă războiul civil. S-au scris multe pagini despre maniera în care au reflectat (și) artiștii spanioli cotidianul, relația dintre poezie/ operă artistică și context istoric, diferitele „grade de compromis” cu accentul pe cele două direcții majore: creatorii care preferă să se „rupă” de real/ cotidian, și cei care, într-un fel sau altul, îl reflectă, inclusiv de pe poziții ideologice. Un caz aparte l-a constituit pagina de istorie a literaturii spaniole scrisă pe „palimpsestul” aceleia a războiului civil – Juan Gil-Albert fiind încadrat în categoria celor a căror operă este marcată evident²³ (se citează volumele *Candente horror*, 1936, 7 *romances de guerra*, 1937 sau *Son nombres ignorados* 1938). În istoria literaturii spaniole există un termen „consacrat” – „literatura comprometedă”²⁴ (datorat lui J. Lechner)²⁵.

Indiferent de stilul/ evoluția sa, maniera în care a înțeles să reflecte realitatea/ experiențele, cotidianul, lirica lui Gil-Albert cîntă viața – ca un „îndrăgostit de viață” (*Sensación de siesta*), frumusețea (după unii chiar cu accente epicureice), curgerea timpului, cu tot corolarul.

Cu mare grijă față de limbaj, stilistică (considerat de unii esteticist), clasic/ clasicizant și modern, atent la tradiție, formele tradiționale (de pildă maniera în care scrie sonetele ș.a.), dar căutîndu-și mereu propria cale, Juan Gil-Albert, un „dandy”, în viziunea lui Luis Antonio de Villena, a scris una din paginile frumoase ale poeziei lumii, care păstrează zăvorîtă în

vers parfumul vremurilor, suferințelor, idealurilor și renunțărilor unui scriitor aparte, cum arată și selecția aceasta.

De dromen van het water/ Los sueños del agua, gedichten van Juan Gil-Albert, *Introducción* (Juan Gil-Albert: *El Don de la vida*); Pedro J. de la Peña, ediție bilingvă: spaniolă-olandeză, versiunea olandeză: Germain Droogenbroodt, Jean Schalekamp, Ed. Point International, Altea (Alicante) Spania.

Note:

1. C. Bernat, *El alcoyano Gil Simón*, în *Noticias*, 19.05.1984: „model”: Valle-Inclán (Gil-Albert îl admira), nume real: Valle Peña.
2. Despre viața lui Gil-Albert: Peña, Pedro de la, *Juan Gil-Albert*, Valencia, Alfons El Magnànim, 2004; Camomarde, Joaquín, *Juan Gil-Albert, imagen en un gesto*, Barcelona, Anthropos, 1988; ***, *Homenaje a J. Gil-Albert*, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, 1994; *Literatura y compromiso político en los años 30: homenaje al poeta Juan Gil-Albert* Valencia: Diputación Provincial, D.L. 1989, Simón, César, *Juan Gil-Albert. De su vida y obra*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1984 ș.a.
3. Frații Juan și Josep Renau: personaje notabile ale avangardei artistice spaniole. Exilat (Columbia, Mexic), Juan revine la Valencia.
4. Modelul: Asociación de Escritores y Artistas Revolucionarios (A.E.A.R.), fondată la Paris în 1922 de Vaillant-Couturier.
5. Alianța avea 4 secțiuni: literatură, muzică, publicații și arte plastice (atelieri: propagandă grafică, desen, artă populară și agitație).
6. La Segunda República Española (A Doua Republică Spaniolă): perioada de dictatură 1923-1931 s-a încheiat cînd (după ce la 28 Ianuarie 1930 dictatorul spaniol Miguel Primo de Rivera a fost forțat să demisioneze și la 14 aprilie 1931 regele Alfonso XIII a plecat în exil) s-a proclamat A Doua Republică. Au urmat: 29 oct. 1933, José Antonio Primo de Rivera crea partidul de extremă dreapta Falange Española; 15 ianuarie 1936 – Manuel Azaña – liderul unificării Frontului Popular, alianță de stînga: socialistii, FAI, CNT, PSOE, POUM; 16.02 – Frontul cîștigă alegerile în Spania; 28.02 – generalii Francisco Franco, Emilio Mola, Juan Yague și José Sanjurjo pun la cale lovitura de stat; 8 mar: Manuel Azaña – ales președinte al Republicii; 12 iulie – falangistii îl asasează pe José Castillo, ofițer din Gărzile Republicane de Asalt; 13 iulie – represalii: este asasinat José Calvo Sotelo, om politic de dreapta, izhuc-

nește războiul civil, 18 iulie: generalii declanșează revol-
ta în Maroc și la Sevilla; 18 iulie – discurs radiodifuzat:
Dolores Ibarruri avertiza: „No Pasaran”; 26 iulie – Hitler
decide să îl sprijine pe Franco. După războiul civil, cu
implicarea voluntarilor din întreaga lume de partea
forțelor de stînga, „franchiștii” fiind ajutați de fasciștii
italieni și de Hitler, Franco iese biruitor în 1939.

7. Schneider, L.M., *II Congreso internacional de
escritores antifascistas (1937)*, Barcelona, 1978, Manuel
Aznar Soler, Schneider, L.M., *II Congreso Internacional
de escritores antifascistas, 1937*, vol. II-III. Ponencias,
documentos, testimonios, Barcelona, 1979.

8. Delegația spaniolă: Benavente, Á. del Vayo, R.
Baeza, M. Nelken, María Teresa León, Bergamín,
Alberti, N. Tomás și León Felipe.

9. Ponencia: funcția de raportor; redactorii documentu-
lui: Sánchez Barbudo, A. Gaos, A. Aparicio, A. Serrano
Plaja, A. Souto, E. Prados, Eduardo Vicente, J. Gil-
Albert, J. Herrera Petere, L. Varela, Miguel Hernández,
Miguel Prieto, Ramón Gaya; a citi-o Serrano Plaja –
publicată în *Hora d'Espana*, Valencia, august 1937, nr 8.

10. J. King, *Sur. A Study of the Argentine Literary
Journal and its Role in the Development of a Culture*,
Cambridge Univ. Press, 1986.

11. Aldrich, R., Wotherspoon, G., *Who's Who in
Contemporary Gay and Lesbian History, from WWII to
Present Day*, London, 2001.

12. După căderea lui Franco, deși Gil-Albert nu a ocu-
rit discuțiile despre homosexualitate, acest aspect nu a
fost în atenția presei.

13. Joan Fuster i Ortells; scriitor valencian a cărui
creație este considerată notabilă pentru afirmarea valo-
rilor culturale din *País Valencià* – Comunitatea
Valenciană. Poate opera lui cea mai cunoscută este
Nosaltres, els valencians! Nosotros, los valencianos.

14. „... es el mejor poeta valenciano del siglo, y de más
siglos, en castellano”

15. Poet spaniol, Sevilla, 1902 – Ciudad de México,
1963.

16. Scriitoare spaniolă (1898 – 1994).

17. Considerat de critică poate cel mai intimist și spiri-
tual poet al generației 27, (1905 – 1959).

18. Max Aub Mohrenwitz, scriitor spaniol (Paris, 1903
– Ciudad de México, 1972). În Mexic a avut o activitate
culturală remarcabilă.

19. Juan Ramón Jiménez (Moguer, Huelva, 1881 –
Santurce, Puerto Rico, 1958), poet spaniol, Premiul
Nobel în 1956.

20. Vicente Pío Marcelino Cirilo Alexandre y Merlo
(1898-1984). Poet spaniol din generația 27, Nobel în
1977. Critica îi „împarte” opera în „etape” ca: poezie
pură (în nota estetică a lui J. R. Jiménez), etapa suprareali-
stă (1928-1932); poemul în proză, versul liber, uneori

apropiat de „scriitura automată”, etapa poeziei
antropocentrice – în timpul războiului civil, etapa dinspre
sfîrșitul vieții.

21. Bodini, Vittorio, *Los surrealistas españoles*,
Barcelona, Tusquets, 1971.

22. Peña, Pedro J. de la, *Juan Gil-Albert*, Madrid,
Júcar, 1982.

23. María Paz Moreno, *El poeta como juglar de guer-
ra: el compromiso en la obra poética de Juan Gil-Albert*.

24. Vezi Manuel Aznar, *Juan Gil-Albert y su época:
Literatura y compromiso político 1927-1929*, în
*Literatura y compromiso político en los años 30.
Homenaje al poeta Juan Gil-Albert*, Valencia, 1984, p.
28-46.

25. „el uso del término «compromiso» suele evocar
generalmente una actitud crítica, inconformista, adoptada
casi siempre por escritores pertenecientes a la izquierda
política” – Lechner, Juan, *El compromiso en la poesía
española del siglo XX*, Leiden, 1968.

CONEXIUNI ASCUNSE

Tiberiu BRĂILEAN

Educația este capacitatea de a percepe conexiunile ascunse dintre fenomene.

Vaclav Havel

Cunoscutul fizician și epistemolog Fritjof Capra, în prezent director al Centrului pentru Alfabetizare Ecologică din Berkley, California, ne propune în lucrarea cu titlul de mai sus o știință pentru susținerea vieții, care integrează dimensiunile biologice, cognitive și sociale într-o nouă știință a durabilității. De fapt, autorul își propune să extindă la domeniul social concluziile teoriei complexității și noul mod de a înțelege viața pe care aceasta îl propune. Scopul său este de a ne oferi o viziune unificată, sistemică asupra vieții, minții și societății. Cartea a apărut la „Editura Tehnică”, în traducerea lui Roman Chirilă, 2004.

Lucrarea are două părți. Prima parte ne oferă un nou cadru teoretic referitor la natura vieții, a minții, a conștiinței și la natura vieții sociale, în timp ce partea a doua oferă aplicații practice ale acestui cadru, la managementul organizațiilor umane, la provocările și pericolele globalizării economice, la problemele științifice și etice ridicate de biotehnologie și, în fine, la starea lumii la începutul noului secol. Așadar, autorul propune, ca și în celelalte lucrări ale sale mai importante (*The Tao of Physics*, *The Turning Point*, *The Web of Life*) o schimbare fundamentală a viziunii despre lume, schimbare ce e pe cale să se producă în știință și în societate, o transformare culturală ce produce nouă viziune asupra realității, din care decurg multiple implicații sociale.

Această nouă perspectivă științifică asupra vieții, bazată pe conceptele dinamicii nonliniare (cum ar fi cele de atractori, portrete de fază, diagrame sau fractali), pe analiza sistemelor complexe, reprezintă o răscruce conceptuală, o schimbare de paradigmă. Această nouă paradigmă se bazează pe principiile de

organizare a naturii, o formidabilă rețea a vieții și propune ca și principiile pe care se proiectează viitoarele noastre instituții sociale să fie similare. Analiza sistemelor vii este realizată în termenii a patru perspective interconectate: formă, materie, proces și semnificație. Modelul fundamental de organizare pe care se bazează noua viziune asupra vieții îl reprezintă rețeaua, prezentă la toate nivelurile, de la rețelele metabolice din interiorul celulei la rețelele de comunicații din societățile umane. Rețeaua e sursă de putere și de productivitate.

Capra consideră că în acest secol două manifestări vor avea un impact major asupra modului de viață și a bunăstării omenirii. Prima este ascensiunea capitalismului global, a doua este formarea unei culturi ecologice care va ajuta dezvoltării durabile a comunităților. Ambele procese sînt legate de rețelele noilor tehnologii, rețele electronice și informaționale, financiare și ecologice, materiale și energetice. În prezent, cele două procese sînt, în bună măsură, contradictorii. Formele actuale ale capitalismului sînt intens mercantilizate, nesustenabile ecologic și social, sînt lipsite de durabilitate. Piața globală maximizatoare de profit nu ține seama de drepturile omului, de democrație sau protecția mediului.

O schimbare este posibilă, dacă în locul goanei după bani, mecanismele electronice și informaționale ar fi puse să slujească alte valori. Dar asta ține deja de politic. „Marea provocare a secolului al XXI-lea va fi schimbarea sistemului de valori subiacent economiei globale, pentru a-l face compatibil cu cerințele demnității umane și ale durabilității ecologice” (p.368). Potrivit autorului, schimbarea ar fi început deja.

Globalizarea generează o polarizare accentuată a averii și un grad ridicat de poluare. Cîștigul monetar și acumularea de bunuri materiale sînt văzute drept „culea regală” spre fericire și chiar drept scop

al vieții. În consecință, retorica politică s-a deplasat rapid spre declamarea acestor valori. Libera circulație a bunurilor și a persoanelor este considerată drept noul ideal al libertății umane, iar îmbogățirea drept o obligație.

Schimbarea invocată ca necesară ar însemna trecerea de la o economie a bunurilor la una a serviciilor, a fluxurilor și a „emisilor-zero”. Aceasta ar crește productivitatea, ar reduce poluarea, ar genera produse noi și noi canale de venituri. Practic, într-un astfel de ecosistem durabil nu există limite ale dezvoltării, diversificării, creativității și inovării. În plan social, efectele s-ar traduce în crearea de locuri de muncă și revitalizarea spiritului comunitar. Toate acestea aduc cu sine o schimbare profundă a mentalităților și a sistemului de valori dominant. Se trece astfel „de la sisteme liniare de extragere a resurselor și acumulare a produselor și deșeurilor, la fluxuri ciclice de materie și energie; de la concentrarea pe obiecte și resurse naturale, la concentrarea pe servicii și resurse umane, de la căutarea fericirii în posesiunile materiale, la găsirea ei în relații de îngrijire și afecțiune” (p.373).

Totul e cît de repede se va produce schimbarea, astfel încît să nu se ajungă la epuizarea resurselor, dispariția speciilor și schimbarea dramatică a climei. Se pare că ritmul e lent, iar evoluțiile amenințătoare. Totuși, autorul e optimist, văzînd deja semne ale unei schimbări de paradigmă, care atinge conștiințele oamenilor, iar aceștia vor acționa – se speră – măcar din instinct de supraviețuire, ducînd mai departe tradiția vieții. Miza e copleșitoare, dar realmente încă nu e prea tîrziu. „Din perspectiva noului nostru mod de a înțelege sistemele biologice și sociale complexe, am învățat – susține Capra - că niște perturbări semnificative pot să declanșeze procese multiple de *feedback* care să ducă la emergența rapidă a unei noi ordini” (p. 375).

Așadar, la ce ne putem aștepta pentru viitor? Există numeroase puncte de instabilitate, de vulnerabilitate în lume, iar teoria complexității ne învață că acestea pot duce mai degrabă la degenerări decît la progrese. Cartea lui Fritjof Capra se

încheie pe o arie a speranței, aparținînd fostului președinte ceh Vaclav Havel: „Genul de speranță la care mă gîndesc adesea ... o înțeleg în primul rînd ca pe o stare a minții, nu o stare a lumii. Fie avem speranță în noi, fie nu avem; aceasta este o dimensiune a sufletului și ea nu depinde în mod esențial de anumite observații asupra lumii sau evaluări ale situației ... Speranța nu este convingerea că ceva va merge bine, ci certitudinea că ceva are sens, indiferent de cum va merge” (p. 376).

Sigur, speranța moare ultima, dar aceasta este mai mult o meditație decît o promisiune. Dacă lucrurile nu merg bine, la urma urmelor, din perspectiva istoriei și a universului și distrugerea actualei civilizații poate avea un sens... Speranța nu este doar o stare a minții și sufletului nostru. Pentru a da roade, ea trebuie însoțită de acțiuni pe măsură, politice, economice, sociale etc, iar aceste măsuri presupun o conștiință modificată la toate nivelurile, începînd cu George W. Bush (vă dați seama cît de greu e să modifice ceva ce nu există) și terminînd cu „băieții deștepți” din zona energiei, că tot se poartă sintagma. Ori eu mă tem că germenii unei astfel de conștiințe, generoasă și altruistă, abia dacă au fost însămînțați. Ceea ce înseamnă că va mai trece mult timp pînă ca ea să răsară și să dea roade. Adică vom mai acționa încă mult timp împotriva naturii, inclusiv a propriei noastre naturi. Asta dacă ne va răbda pămîntul. Dacă nu, nici o problemă, au mai dispărut civilizații...

Biblioteca Vasile V. Parvulescu, Iași

CARTEA DE ȘTIINȚĂ
CONVORBIRI LITERARE

IDENTITĂȚI ALUNECOASE (I)

Simona MODREANU

Mărturisesc că am o problemă cu această sintagmă recurentă – «identitate europeană». Sau mai exact cu realitatea pe care se presupune că o desemnează. Identitatea poate fi definită ca un corpus de valori împărtășite de ansamblul unei colectivități umane, în cazul de față Europa, manifestând reprezentări și imagini concrete ale acestora. Ea ar fi și expresia unui sentiment de adeziune la unitatea acestei colectivități (care unitate?), sau un act rațional exprimând conștiința unității. E cert, însă, că identitatea europeană variază în timp și în funcție de grupurile socio-culturale, anumite medii fiind mai receptive la anumite identități decât altele. Identitatea europeană, dacă există, este creatoare de artă și cultură, de etică politică, de cetățenie europeană, de educație comună și, mai ales, trebuie să dea un sens istoriei și să producă locuri de memorie ale comunității europene. Or, pe scena reprezentărilor popoarelor de pe acest teritoriu, identitatea pan-europeană se află la concurență, uneori violentă, cu alte identități « anglobante » și mai vechi: națională, regională, religioasă, lingvistică sau ideologică.

Ce ne unește atunci? Să fie, oare, știința administrativă și juridică moștenită de la romani? Sau simțul frumosului transmis de arta greacă? Ori puritatea morală a lui *fin amors*? Templierii și mișcarea Graal-ului? Forța Renașterii? Valorile universale izvorâte din filosofia Luminilor? Revoluția industrială? Concediile plătite? Cele treizeci și cinci de ore de muncă pe săptămână? De acord, dar această imagine idilică este cumva tulburată de amintirea războaielor intereuropene, a genocidelor și persecuțiilor diverse, a sistemelor politice și economice uneori opuse, a limbilor și obiceiurilor (prea?) variate. Căci și din punct de vedere lingvistic, unitatea în diversitate nu e decât aparentă; degeaba ne convingem că limbile noastre au o origine comună,

indo-europeană (ceea ce e deja vast în sine), devreme ce finlandeza, estoniană, maghiara, basca nu sunt mai acasă în Europa decât ar fi chineza.

De îndată ce încercăm să derulăm acest ghem îl scăpăm din mână, pentru că există nenumărate «linii de falie», pentru a cita titlul tulburătorului roman al lui Nancy Huston (Prix Femina 2006), emblematic ca tentativă de reunificare de-a îndărăteala, de captare a sinelui, a unei imagini coerente dincolo de zvîrcolirile istoriei, care ne conduc din Statele Unite în Germania, Canada sau Ucraina; fracturile memoriei se lipesc într-un mozaic identitar în care vulnerabilitate iudaică, limbă ucraineană, înclinații homosexuale, cetățenie germană sau canadiană sau americană se întretaie și țeș o morfologie umană singulară, care cu greu poate fi subsumată unei unități oarecare. Este, oare, posibilă coexistența acestor modele identitare extrem de teoretizate și istoricizate, devenite referințe puternice pentru toți, inclusiv pentru europeni? Și dacă referințele sunt atât de solide și de vechi, cum se poate exclude din proiectul Constituției europene trimiterea la creștinism ca fundament esențial? Din voința ipocrită de a menaja pe toată lumea, ajungem să tăiem ancorele istorice și să creăm un fel de monstru cu chipuri multiple, care nu mai știe în ce parte să privească.

Căutarea frenetică a unei identități europene comune e fie semnul prăbușirii diverselor culturi europene, măturate de cultura de consum, fie semnul rezistenței lor. Orice identitate, în raport cu ea însăși sau cu celelalte se definește obligatoriu prin diferențe. Cred că «identitatea europeană» a devenit centrifugă; pornind de la miezul dur pe care îl formau odinioară Statele-națiuni, ceea ce a rămas se îndreaptă spre identități tot mai locale și minoritare, sau, în sens opus, spre un imens balon umflat de tehnocrații de la Bruxelles, care încearcă să acrediteze o reprezentare imaginară, care vor să îmbrace

o utopie frumoasă. «Pour les intellectuels, être européen cela va souvent sans dire, mais cela va parfois moins bien en le disant» («Pentru intelectuali, a fi european se înțelege de la sine, dar se înțelege uneori mai puțin când o rostești»), scrie inspirat un istoric. La drept vorbind, cui îi mai pasă, în afara eternilor nostalgici încăpăținați care sunt francezii și, într-o măsură mai mică, nemții sau italienii? Într-o foarte convingătoare introducere la antologia *Europes*, Yves Hersant semnalează că identitatea europeană este o valoare integrată de eurofuncionarii în căutare de consens, dar goală de sens. Într-adevăr, în fiecare din țările Uniunii Europene, sau ale Europei mari, cetățenii se referă cu predilecție la națiune, la țară, la o cultură anume și nu la o sumă de «valori europene».

Intellectualii se resimt cel mai vizibil de pe urma erodării entuziasmului pentru identitatea europeană. Euroscepticismul lor după Maastricht e tot mai vizibil, de pildă la figurile de prim plan din spațiul francez, unde identitatea națională e subiect privilegiat de dezbateri. Pare aproape ridicol, dacă nu chiar nesănuș, să te mobilizezi pentru o identitate culturală europeană revendicată de tehnocrații de la Bruxelles. De cincizeci de ani încoace, crearea și întărirea instituțiilor europene a ucis imaginea utopică a visului european. Nu-i mai puțin adevărat, însă, că această Europă reală nu a avut încă timp să-și creeze propriile reprezentări, să-și pună în scenă ambițiile și valorile.

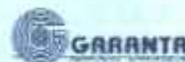
Dincolo de toate speculațiile pro și contra, putem spune că nu există vreo identitate europeană pe care cetățenii să o resimtă cu forță, pe care să și-o asume spontan. Identitatea europeană a fost definită în secolul al XIX-lea ca expresie a unei civilizații ultime, superioare, sau ca o civilizație egală cu celelalte, dar «altfel». Ea a fost asimilată cu capacitatea popoarelor europene de a se moderniza și e resimțită ca expresie a pluralității culturilor. De fapt, *identitatea europeană e o realitate de o slabă intensitate afectivă și de o mare complexitate conceptuală*. Ceea ce se manifestă e mai mult nevoia de identitate comună, promovată de discursul identitar al instituțiilor reprezentative. Iar aici anti-americanismul dominant, deși discret, glezvăluie printre rinduri ce înseamnă cultura europeană. Sau iluzia ei.

Orientează-te logic!

Orientarea sarcinii în situații apăsătoare fără îngrijorare este soluția logică.

O asigurare garantată de o mare siguranță și protecție GARANTĂ pentru ce tu ai pești în mână provocările vieții cu încredere, curaj și încredere.

O soluție pentru siguranța ta

Reprezentanța Iasi

Str. Grigore Ureche, Casa cu Abidul, Centrul Civic
Tel/Fax: 226 877. iasi@garanta.ro, www.garanta.ro

ACTUALITATEA FRANCEZĂ

CONVORBIRI LITERARE

APROPIERI

Ioana COSTA

„Teologie” este un termen pe care, etimologic, îl plasăm în seria denumirilor de științe. Așa cum „bibliologia” este, strict etimologic, știința cărții, sau „biologia” este știința vieții, tot așa (și numai în context terminologic) „teologia” este știința divinității. Într-o ordine formal-lingvistică, „știința” însăși nu este un termen care să intre în aceeași categorie, nefiind marcat de sufixoidul *-logia*. Segmentarea termenilor familiari în elementele lor componente poate părea un plăcut joc filologic, lipsit de finalitate; ca orice joc însă, își dezvăluie pînă la urmă rostul adînc, aflat uneori dincolo de domeniul lucrurilor ce se lasă imediat numărate, cîntărite, împărțite.

După orizontul de așteptare al fiecăruia, un titlu ca *Teologie ortodoxă și știință* (București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006) poate sugera o imposibilă întîlnire, un *adynaton*, sau o valorificare a componenței *-logia* din termenul „teologie”, sau o încercare temerară de a cerceta cele două domenii cu o egală deschidere. Cei doi autori ai acestui volum memorabil, pr. prep. dr. Răzvan Andrei Ionescu, lect. dr. Adrian Nicolae Lemeni, sînt doctori în teologie și au o formație științifică. Această dublă ordonare a cercetării este benefică pentru fiecare direcție în parte și, mai cu seamă, pentru o privire din afară.

Volumul se înscrie într-un proiect cu o amplă desfășurare în timp și spațiu, susținut de *John Templeton Foundation*

și beneficiind de consilierea prof. acad. Basarab Nicolescu. Titlul indică, prin precizia sa, conținutul: lucrarea este concepută ca un manual – manual pentru o disciplină nouă, care pare să se nască sub ochii noștri, din dialogul, nu doar posibil, ci și necesar, dintre cercetarea științifică și experiența teologică.

Filologul, care nu este – *stricto sensu* – nici teolog și nici om de știință, dar care este dotat cu o *insatiabilis curiositas*, are întotdeauna la îndemînă două instrumente prin care să își aproprie o realitate ce-i este necunoscută. Mai întîi, instinctiv, segmentează etimologic termenii, iar apoi le cercetează istoricul. În felul acesta, nici măcar „cibernetica” nu-i poate fi străină clasicistului, chiar dacă istoria ei nu începe în Antichitate. Dacă e vorba însă de științele tradiționale, rădăcinile ajung direct în lumea greco-romană. Emergența științei în spațiul grecesc este justificată de condițiile specifice și este ilustrată de numele mari ale – cum altfel să îi spunem, dacă nu recurgînd la termenul cel mai cuprinzător? – literaturii antice. Literatura, ca spațiu al cuvîntului și ca știință a cuvîntului, este pentru lumea antică un *continuum*. Segmentările ulterioare, care au dus la fixarea unor discipline specializate, aparent autonome, se fluidizează într-o perspectivă diacronică. Privirea îndărăt, către originile cunoașterii, pare să scrie neașteptat într-un viitor al cunoașterii, în care disciplinele se întrepîtrund fertil.

LIMBA LITERARĂ ÎN ZORII EUROPEI

Anne-Marie OBRETIN

Pentru a fi actuală, o carte nu trebuie neapărat să fie recentă. Deși aparțină în 1958, cartea lui Erich Auerbach, *Literatursprache in der lateinischen Spätantike und im Mittelalter*, tradusă încă în limba română, se bucură de numeroase traduceri recente atât în engleză (*Literary Language and Its Public in Late Latin Antiquity and in the Middle Ages*, Princeton University Press, 1993) cît și în italiană (*Lingua letteraria e pubblico nella tarda antichità latina e nel Medioevo*, Giacomino Feltrinelli Editore, 2007).

Erich Auerbach, un evreu născut la Berlin în 1892, și-a desăvîrșit studiile de drept și de filologie romanică la mii

multe universități din Germania. Constrîns de regimul nazist să părăsească țara, a stat pentru o vreme la Istanbul, unde a scris cea mai importantă operă a sa, *Mimesis*, apoi s-a stabilit în Statele Unite, unde, cu cîteva luni înainte de a muri (octombrie 1957), a scris cartea de care ne vom ocupa în continuare.

Această ultimă lucrare a lui Auerbach, împărțită în patru capitole, fiecare avînd cîte un titlu sugestiv, acoperă un arc temporal foarte amplu, pornind din vremea Feriului Augustin și întinzîndu-se pînă tîrziu în secolele XIV-XV, cu referiri generale la secolele următoare.

Foarte interesantă este ideea ultimului paragraf, în care autorul atinge o problemă contemporană, susținând încă de atunci o realitate care nouă astăzi ne este cunoscută se poate de familiară: existența unei societăți europene și a unei limbi literare europene.

Să începem, însă, cum spuneau anticii, cu începutul. Primul capitol, „*Sermo humilis*”, este deschis cu o discuție despre scrierile Fericitului Augustin și despre stilul folosit de acesta, discuție care se extinde apoi asupra scrierilor creștine în general. Auerbach pune în lumină felul în care autorii creștini de la începuturi au folosit procedeele retoricii clasice în scrierile lor. Apoi, cu timpul, s-a dezvoltat un stil propriu acestor scrieri, așa-numitul *sermo humilis*, care are o cu totul altă semnificație decât cel la care făcea referire Cicero, de exemplu. „*Humilis*” în această sintagmă se explică din trei puncte de vedere: în primul rând, publicul vizat era alcătuit din oameni simpli, astfel încât stilul și vocabularul scrierilor erau simple și modeste, iar subiectele tratate în aceste scrieri erau, de asemenea, inspirate din realitatea cunoscută celor mulți.

Pornind de la acest joc semantic bazat pe „*humilis*”, autorul înserează între capitolele unu și doi un „*Excursus: Gloria Passionis*” în care explică evoluția semantică a termenului latinesc „*passio*” pornind de la filosofia păgână și ajungând până la cea creștină.

Autorul dezvoltă în continuare alte trei capitole, „*Latin Prose in the Early Middle Ages*”, „*Camilla or the Rebirth of the Sublime*” și „*Western Public and Its Literary Language*”. În aceste capitole Auerbach face o prezentare cronologică a literaturii Evului Mediu și a primelor forme literare în limbile romanice proaspăt-formate, acordând o atenție deosebită condițiilor sociale ale acelor vremuri.

Autorul consideră că sfârșitul secolului al VI-lea marchează și sfârșitul publicului literar antic văzut ca o clasă socială. În perioada 600- — 1100 nu mai există o clasă socială educată bine definită, iar latina mai supraviețuiește doar ca limbă scrisă. Stilul scrierilor din această perioadă este unul manierist, în care figurile retorice erau folosite doar ca podoabe. Lăsând de-o parte predicile adresate poporului de rînd care, venind mereu în contact direct cu limba vorbită de acesta, își adaptează la rîndul lor vocabularul și stilul, restul literaturii era scrisă într-un stil greoi, într-o latină greu de descifrat, incapabilă să exprime viața acelei epoci. Auerbach amintește două tendințe majore ale literaturii de atunci: pe de-o parte, povestirile comice scrise în stil manierist; pe de altă parte, din secolul al X-lea mai ales, operele istorice și biografiile scrise într-un stil manierist solemn, omogen și aproape oficial.

Încă din secolul al IX-lea, pe lângă scrierile în latină, apar primele înregistrări scrise în limba poporului. Fragmentare e drept. Acestea sînt fie declarații politice sau

juridice, fie mențiuni hagiografice. Întrebîndu-se de ce nu întîlnim la această dată și poezie profană scrisă, autorul răspunde argumentînd că la acea vreme nici autorii respectivi, nici publicul vizat nu erau literați. Începînd cu de la sfîrșitul secolului al XI-lea și începutul secolului al XII-lea, avem tot mai multe exemple de poeme epice sau de cicluri lirice în diferite limbi romanice. Auerbach amintește de faimoasele *chansons de geste*, de ciclul breton, de poezia provensală sau de poezia „dulcelui stil nou” italianesc. Din secolul al XIV-lea, autorul amintește de scrieri complete în limbile iberice și de o bogată literatură anglo-saxonă.

După cum aflăm din biografia sa, Erich Auerbach a arătat un interes continuu față de Dante Alighieri, pe care îl consideră autorul prin care stilul sublim al literaturii antice a renăscut în literatura limbilor romanice, adaptîndu-se, desigur, la realitatea contemporană. Astfel, Auerbach dedică un spațiu amplu și în această carte poetului Dante și operei sale capitale, *La Divina Commedia*.

După o vastă comparație între Dante și modelele sale din Antichitate, în care subliniază atît asemănările cît și deosebirile, autorul își pune o întrebare la care nu răspunde, o întrebare ce cuprinde în sine răspunsul prin simplul fapt de a fi pusă: „Implicarea lui Dante în luptele politice din acea vreme, dragostea și ura lui pentru florentini sau speranța de a i se oferi o coroană pot fi oare identificate cu o *Imitatio Christi*?” Ce vrea Auerbach să sugereze prin aceasta? Chiar el ne lămurește în continuare, susținînd că Dante a făcut ca subiectele „profane” pe care le tratează cu atîta măiestrie în *Divina Commedia* să poată fi materie de literatură scrisă într-o limbă romanică, într-un stil atît de elevat.

De remarcat în această ultimă lucrare a lui Erich Auerbach este atenția deosebită pe care o acordă factorului social atunci cînd discută evoluția literaturii de la o epocă la cealaltă. Autorul face o analiză profundă și riguroasă a bazelor culturii europene. În cercetarea sa, pornește de la analiza stilistică și monografică a fragmentelor de text, citate atît de frecvent pe tot parcursul lucrării, pentru a-și extinde apoi orizontul la întregul cadru istoric și sociologic.

Literary Language and Its Public in Late Latin Antiquity and in the Middle Ages este o lectură utilă atît pentru cei interesați strict de literatura perioadei 500- — 1200, întrucît aici vor găsi o listă bogată de titluri și autori din acea vreme, cît și pentru cei care vor să dobîndească o imagine de ansamblu a societății acelor timpuri. Nu vor fi dezamăgiți, însă, nici cei ce caută o cronologie generală a evoluției lingvistice a Europei în perioada latinității tîrzi și în Evul Mediu.

PASTORALELE LUI LONGOS ȘI PERSPECTIVA CITADINULUI ASUPRA LUMII RURALE ÎN ANTICHITATEA GRECO-ROMANĂ (I)

Andreea ȘTEFAN

Urban și rural în vocabularul grec antic

Chiar dacă nu a făcut întotdeauna distincția, teritorial sau funcțional, între orașe și așezările rurale, Antichitatea clasică a operat, la nivelul terminologiei, o separare clară între urban și rural. Vocabularul grec opune orașul așezărilor rurale în principal pornind de la modul de viață specific fiecăruia.

Orașul grec se definește pe două coordonate: una „politică” și alta „civică”. Termenul *polis* pornind¹, se pare, de la un sens arhitectural, de zonă înaltă, fortificată, care adăpostește templele, echivalent semantic cu *akropolis*, ajunge să cristalizeze în jurul său noțiunea de comunitate religioasă, apoi și politică. Familia sa lexicală pune bine în evidență această specializare de sens: *polites* îl desemnează pe cetățean, *politeia* e atât forma de guvernământ cât și ansamblul cetățenilor, *politeuma* – corpul civic. Greaca tirzie reflectă evoluția de sens spre diluarea implicațiilor publice, în concordanță cu treptata centralizare a imperiului în jurul capitalei și cu pierderea mizei politice în provincii. Verbul *politeuomai*, care, în greaca clasică, să spunem la Thucydides, înseamnă „a acționa ca cetățean” ajunge în *koinē* să desemneze simplul mod de a se comporta într-un fel sau altul.

Se remarcă opoziția lui *polis* cu *argos*, dar și cu *astu*. Acesta din urmă dă componenta „civică” a orașului grec. Termenul desemnează orașul ca aglomerație urbană, iar derivații săi se concentrează pe exprimarea urbanității. Astfel: *asteios* „de oraș”, folosit mereu cu sens figurat, înseamnă, după caz, e „elegant”, „distins”, „de bună calitate” – toate atribute rezervate în totalitate orașului. Verbul tirziu *asteiazomai* „a se exprima cu spirit” confirmă această tendință.

În raport cu *polis* și cu *astu*, *al est* cu urbanul în ansamblul său, se plasează în contrast *agros* se definește ca un contrast. Pornind de la un sens inițial

de „teren necultivat”, în greacă este preluat ca „teren cultivat” și, prin derivații săi, *agroikos* în principal, redă „rural” ca persoană, ca tip de comportament, care se încheagă ca sens în antiteză cu „civicul”.

Pentru *Pastoralele* lui Longos se conturează o opoziție primară rural/ vs urban. Se poate încă detecta, ca reminiscență, și o polarizare în cadrul urbanului între politic și civic. Această distincție se simte în prezența mai rară a lui *polis* și a lui *polites* în text față de *astu* și derivații săi, orașul elenistico-roman pierzând din rolul de comunitate politică din perioada de independență. Poate fi încă simțită vechea repartitie, de vreme ce: este singurul care apare în contexte cu valențe politice: în confruntarea cu Metymna² unde contează cetatea, ca ansamblu politic, și cetățeanul. Totuși Mitylene³ e cel mai adesea numită *polis*, iar locuitorii săi pot fi numiți *politai* fără ca aceasta să implice o manifestare a atribuțiilor oficiale.

Este utilă, în continuare, conturarea schematică a personalității autorului și a formației sale. Astfel se pot reliefa în text elemente ale unui discurs din perspectivă urbană.

Longos – un autor de formație urbană: perspectiva unui cetățean asupra ruralului

Despre Longos nu s-au păstrat informații biografice directe. Critica internă a *Pastoralelor* a furnizat însă câteva date. Se consideră că a trăit în a doua jumătate a secolului al II-lea p. Chr. Pare a să fi cunoscut direct Lesbosul, despre care dă repere corecte.

Mult mai complexă apare conturată formația lui intelectuală. Numeroasele aluzii, citate, parafraze se aplică ansamblului literaturii elene: Homer, Sappho, Anacreon, Teocrit au putut fi identificați printre sursele lui Longos; cu siguranță multe dintre referirile sale ne scapă încă datorită stării fragmentare a lit-

eraurii antice. Gîndirea filosofică, formația oratorică sînt detectabile în alcătuirea discursurilor și a monologurilor⁴, care abundă în roman. Limbajul *Pastoralelor* trădează un autor profund familiarizat cu procedeele literare: paralelisme de frază, simetriile, opozițiile, reluările sînt abundente. Formele atice nu sînt puține. Formalismul și erudiția, care stau la baza alcătuirii romanului, au necesitat desigur, sînt rodul unei o bune educații, purtînd amprenta celei de-a doua sofistici.

Dincolo de educația sa lui, (care ni-l recomandă ca citadin), chiar opera sa înșală da indicii, directe sau indirecte, în acest sens. În prolog⁵ autorul se prezintă ca un călător ajuns în zonă ca vilegiaturist, la vînătoare. Or, vînătoria este în *Pastorale* principala atracție pentru orășan la țară. Tinerii metymnieni⁶, Astylos⁷ fratele din Mitylene al lui Daphnis părăsesc orașul cu principala țintă de a vîna. Longos caută la țară un tip de distracție specific urbană, se comportă deci ca un orășan.

Tot semne ale unei priviri din exterior sînt și frecvențele catalogări ca rural – *agroikos* sau pastoral – *poimenikos* a numelor proprii, aflăm că ambii copii au primit nume pastorale pentru a nu trezi suspiciuni asupra originii lor; a distracțiilor – *panta georgika kai agroika*⁸; a comportamentelor, fie ele chiar ale protagoniștilor, dacă se urmărește să se accentueze pună accentul tocmai pe educația lor rustică și lipsită de rafinament⁹; a alimentației. Totuși, Longos nu e un observator superficial. Descrierile¹⁰ recoltei și ale producerii vinului, ale activităților de iarnă, surprinderea corectă a principiilor politeței rurale în scena tentativei de înșelare reciprocă dintre Dryas și Lamôn, sînt o dovadă.

În sfîrșit, abundența¹¹ monologurilor, a discursurilor, a povestirilor și a aluziilor mitologice, a motivului literar al visului ca modalitate de comunicare la care recurg divinitățile îl recomandă ca erudit și ca orășan.

Am încercat să identific argumente pentru a susține existența unei perspective citadine în *Pastorale*. Mai departe voi sugera că efectul acestei formații urbane este conturarea unui rural polarizat între pas-

toral – rezultat al tradiției literare¹², și rustic – rodul reprezentării curente a ruralului la oraș.

Note:

1. Cf. Chantraine, P. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, Klincksieck, Paris, 1999, lemele *polis*, *agros*, *astu*.

2. Pentru *polis* 2.22.2, 3.2.1, 3.2.3, 3.2.4; pentru *polites* 2.19.1.

3. Pentru *polis* 1.1.1, 1.1.2, 4.5.1, 4.5.2, 4.11.2, 4.17.1, 4.19.1, 4.33.1, 4.33.4; pentru *polites* 4.33.3.

4. MacQueen, B., *Myth, Rhetoric and Fiction*, Lincoln, 1990, p. 181 apud Nimis, S. „The Prosais of the Ancient Novel.” *Arethusa* 27.3 1994.

5. Pr. 1.

6. 2.13.2, 2.15.2.

7. 4.11.1.

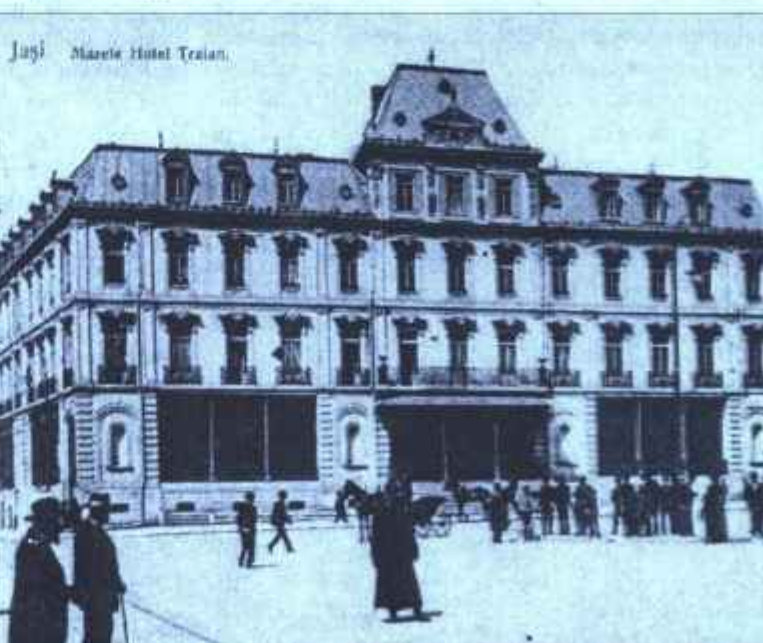
8. „toate (modalitățile de distracție) campestre și rustice” 4.38.3.

9. Astfel, despre Daphnis în 1.32.4, 3.18.1, 4.20.2.

10. Culesul 2.1-2; activitățile de iarnă 3.2; politețea rurală 3.31.

11. Monologul: 1.14 – Chloe, 1.18; 1.25 – Daphnis, 2.8 – ambii; discursul: 1.16 – concurs Drocon/Daphnis, 2.15 metymnienii, 2.16 Daphnis; mituri: al porumbelului sălbatic – 1.27; al syrinxului – 2.34; al ecoului – 3.23; vise 2.22-23; 2.27; 3.27.

12. L.R. Cresci, „The Novel of Longos the Sophist and the Pastoral Tradition” în: *Oxford Readings in the Greek Novel. Contributors*, ed. Simon Swain, Oxford, 1999, p. 214.

Iași Majestic Hotel Teian.

ANTICHITĂȚI ACTUALE

CONVORBIRI LITERARE

CAȘALOTUL DIN CÎNTĂREAȚA CHEALĂ

Mircea GHIȚULESCU

THEATRUM MUNDI

Că dramaturgul Emil Mladin provine dintr-un prozator stă mărturie faptul că îi place să scrie și despre ceea ce spectatorul nu va vedea niciodată pe scenă, dar și fluxul continuu dintre dialog și indicațiile de regie ce vin, totdeauna, ca o prelungire a replicilor, făcînd ca aspectul paginii să fie foarte viu. Cu *CV Ministerial* ne întorcem în birourile administrației de stat pe care a vestejit-o cîndva Baranga. Este birocrăția de tip nou, la nivel de vîrf, dintr-un minister al culturii, nu foarte abstract, dar nici izbitor de real. Dincolo de atmosfera heuripistă care maschează incompetența, funcționează, exact ca pe vremea lui Baranga, spectrul destituirii, care va pune lucrurile în mișcare abia spre sfîrșitul piesei. Față de Emil Mladin, Baranga era un radical. Personajele sale erau canalii desăvîrșite, ale lui Mladin, doar pe jumătate. Nici bune, nici rele, doar pitorești. Mici defecte omenești: femeile sînt moarte după bărbați și bărbații afemeiați, unii dintre ei bețivi, dar nu știe cine cît etc. Dar, satiră cu jumătate de măsură nu există. Ea nu poate fi analitică, nu poate ține seama de părțile bune ale omului, este sintetică și nedreaptă. De aceea piesa lui Emil Mladin nu este o comedie satirică, ci o comedie pur și simplă. Umorul, subțire de alifel, se manifestă la nivelul replicii și nu al situațiilor dramatice care sînt, cu puține excepții, scene amoroase ce pot sta la baza unei comedii erotice bogat ilustrată și nu al unui spectacol satiric propriu zis. Marele pariu cîștigat de Emil Mladin pe dramaturgie se numește *Cașalotul*, o comedie mizerabilistă în care nu e vorba nici despre cașaloți, nici despre balene, după cum nici în *Cîntăreața cheală* nu este vorba de o „cîntăreața cheală”. E adevărat, am descoperit o familie, dar nu una ionesciană. Familia Casa din București este mai zgomotoasă decît în comediele cu familii italiene ale lui Eduardo de Filippo, dacă nu ar fi mai apropiată de familia inepuizabilă din *Titanic Vals* de Tudor Mușatescu. Patronul Casa are și el fete de măritat ca bietul Spiridon Neculescu. În plus apare ghinionul că fetele se numesc (ca autorul însuși), cu inițiala M. Deci, soții Casa au pe lîngă ei nu numai pe bunica *Manula* ci și pe *Maioara* (fata cea mare) și *Mizina* (fata cea mică). Mai mult, toți conviețuiesc cît se poate de „pașnic” alături de amanta lui Casa, pe care o cheamă *Mindra*. Lumea bucureșteană contemporană nu are, în viziunea lui Mladin, aura burgheză din Mușatescu. Este o cocină infamantă în care se bea pe rupe și se fac tranzacții matrimoniale. Este, poate, o „comedie a dezastrelor” ca în filmele cu Stan și Bran. În final nu mai rămîn multe motive de ris, semn că Emil Mladin nu este nici umorist, ci moralist. Nu omul care dă sfaturi, ci care scrie jîrnul se cu degetele de nas asemenea lui Pusi Dinulescu din *Casa cu țoape*. Aceste înrudiri, mai îndepărtate sau mai apropiate, ne interesează pentru modul cu totul remarcabil în care autorul a deprins lecția comediei clasice: qui pro quo

ul (falșii peștorii), bastonadele (aceiași nefericiți care sînt luați drept peștorii devin „obiecte comice”, fiind aruncați de la o mîreasă la alta), trape care înghiț personajele etc. Dacă Emil Mladin ar mai scrie două piese asemănătoare cu *Avenida populistă* (și nu are nici un motiv să nu o facă), opera lui dramatică ar căpăta stil (adică amprentă, marcă, distincție) în hățușul eclectic al dramaturgiei contemporane. Cum ar putea fi acest stil aflăm citind cu atenție acest pamflet antitotalitar în punctul de pornire, care se transformă sub ochii noștri într-o feerie pe dos, într-un basm atroce. Basm pentru că acțiunea se petrece într-o împărăție, atroce pentru că împărăția este dictatorială. Autorul se inspiră din marile lucrări ceaușiste (Casa Poporului, bulevardul Victoria Socialismului) dar, în procesul creației, transformă pre-textul într-un act de acuzare a oricărui tip de totalitarism. Oameni de toate felurile, americani, europeni, africani și asiatici sînt antrenați într-un sistem de subordonare absolută la proporții planetare. Un neosclavagism mondial, murdar și comic este fundalul pe care autorul plantează, nu un reportaj contemporan, ci un basm inventat. Pare a fi un act de acuzare a dictaturii de orice fel, numai că, fiind redactat de un invizibil drăcușor comic, din actul de acuzare rămîne numai comicul și dispare acuzarea. În plus, Emil Mladin are o înclinație specială să ia totul *à la légère*, după cum are o vocație certă pentru caricatura vizuală. Al treilea om în stat, un fel de Barbu Cot călare pe un iepure schiop (Marele Băgător de Seamă), este un pitic călare pe cocoșa unei cămile și, în plus, pederast. Minunatul Stăpîn își petrece vremea cocoșat pe un stîlp pentru a urmări evoluția lucrării magnifice Bulevardul Poporului sau Avenida Populista, iar Despina, aleasa sa, gătită pentru înfîlnirea cu Minunatul stăpîn, este o multicoloră caricatură în mișcare. Minunatul stăpîn este, la rîndul lui, un pîmpălău pe care îl duc de nas cei doi miniștri (Marele duce arhitect și Marele duce inginer), asemenea Împăratului Gufi dintr-o piesă a lui Matei Vișniec. Deși personajele au nume înspăimîntătoare (Primul biciuitor, Jupuitorul de piei), este vorba de un *horror infantil*, mai mult comic decît înspăimîntător, iar subiectul e vesel de tot, în ciuda atrocităților enunțate. Bineînțeles că inaugurarea Avenidei va fi un strălucit dezastre. Caleașca de aur trasă de senatori nu încapă pe porțile palatului, astfel că Minunatul Stăpîn o trece dincolo pe aleasa lui în brațe, dar se prăbușește cu ea după primii pași ș.a. m.d. În cele din urmă Avenida populistă nu este nici act de acuzare, nici protest împotriva totalitarismului, ci o comedie a ororilor. Piesa funcționează ireproșabil pe această parodie a terifiantului, fiind, pură, o poveste pervertită din *1001 de nopți*.

UN TEATROLOG INTELIGENT ȘI SENSIBIL

Bogdan ULMU

CARTEA DE TEATRU

O cunosc pe Carmen Mihalache de peste un sfert de secol, încă de pe vremea când era secretar literar la Teatrul din Botoșani. M-am întâlnit cu ea ulterior, la Bacău, unde ocupa același post: în paralel, practica și critica teatrală. Nu de mult, a devenit redactor-șef al prestigioasei publicații moldave „Ateneu”. Acum, mi-a oferit recentul său volum *Urât mai trăiți, domnilor!* (al cincilea, dacă nu mă înșală memoria).

Titlul m-a derutat, recunosc: credeam, înainte de-a citi cartea, că e vorba despre un eseu dedicat lui Cehov. Ei bine, nu! Volumul strânge, între coperțile sale (agreabile) articole, foiletoane, recenzii, portrete. Am citi impresiile autoarei cu plăcere, deoarece ea are un ascuțit simț al observației, un bun-gust dovedit iar, portretele beneficiază și de o căldură care catifelează atât de mătușos stilul, încât realizezi că-s făcute cu tandrețe,

de bună voie (nu-s impuse de variu conjuncturi, cum se mai întâmplă cu redactorii-șefi care, pentru binele gazetei lor, pentru atragerea sponsorilor, musai să mai facă și unele *pardonabile* compromisuri...).

M-am gândit, nu pentru prima oară, la cât de nedrept este statutul cronicarului de provincie: în timp ce-n București fel de fel de exaltate derutate axiologie cutreieră teatrele alternative și sorb șampanie în mondene întruniri, un om talentat și profund precum Carmen judecă minunat, da-ntr-un nemeritat con de umbră (scriitoarea a avut un antemergător, regretatul Dumitru Chirilă de la „Familia” din Oradea). Aproape că nu este eseu în volum care să nu te tușeze printr-o judecată inteligentă: despre Cehov („un rău fără nume, urâtul, macină sufletele eroilor lui”), despre Iecură („singura mea mare iubire de nezdruincinat, care crește în timp, sporește frumos, și mă îmbogățește, e cea pentru cărți”), despre bărbatul adevărat („cel care are talentul de a renunța sau de a suporta cu sobrietate eșecul”), despre prietesa Maria Cantacuzino („și-a trăit aventura de-a ști ce face cu libertatea”), Clody Bertola („sinteză de Rosalinda și Ranevskia”), Ștefan Iordache („hobby-ul lui e viața”), Cătălina Buzoranu („numai pe cei care i-au

făcut rău îi pedepsește cu uitarea”), Andrei Șerban („ceva din *Carmen* are și el”), Sorina Bălănescu („Ca într-o friză mișcătoare se-nșiruie minunații actori din generația de aur a Naționalului ieșean”), Florin Faifer („reduce la absurd impostura, agresiunea împotriva spectatorilor, teribilismele ieftine”), Ștefan Oprea, Constantin Paiu, Vlad Mugur, Hausvater, Miruna Runcan, Miluță Gheorghiu, Olița Cîntec ș.a. Ba chiar și despre autorul acestor rînduri, cronicara crede că ar fi „un ludic serios”...

Sigur că sunt în carte și câteva afirmații care mă contrariază: descrierea idealizată a lui Dinu Săraru, ori trecerea în rîndul regizorilor inovatori a unor inși dubioși, ridicați de conjunctura anilor 55-60, în care talentul era înlocuit de dosar.

Cel mai frumos citat din acest miscelaneu afectiv însă, mi se pare cel dedicat... *parfumului* (adevăratul amant infatigabil al eseistei); parfumul este drogul permis al doamnei și cel care-o ajută să creadă-n ea însăși; parfumul îi dizolvă tensiunile interioare și-i reamintește că e femeie. Când se pluctisește de ea și de ceilalți, schimbă parfumul și are impresia că a îmbrăcat altă piele.

Parfumul, viciul nepedepsibil, *madlena* băcăuană. Interesant...

TANDREȚEA CA REMINISCENȚĂ

Ștefan OPREA

Am revăzut, după un sfert de veac – grație televiziunii –, filmul *Terms of Endearment* care, la vremea lui, își reținuse atenția prin faptul că mergea împotriva curentului hollywoodian încercând să avertizeze asupra urmărilor alienării individului și a alterării relațiilor familiale.

Terms of Endearment Cuvinte de tandrețe este un film pe gustul publicului larg. Scriindu-și singur scenariul – după un roman modest de Larry McMurtry –, regizorul James Brooks a mizat pe faptul că problematica familiei, a instabilității sentimentelor, a singurătății în unu sau în doi era la ordinea zilei în America anilor '80. Nu și-a făcut griji în legătură cu nuanțele melodramatice ale scrierii sale, dimpotrivă, a pus accente apăsate pe secvențele melo (mai ales spre final), chiar dacă o anumită luciditate (cam livrescă) a personajelor încerca să tempereze această impresie. Cam în acei ani, Alvin Toffler („The Third Wave”/„Al treilea val”) teoretiza anacronismul și destrămarea „familiei nucleare”, iar *Cuvinte de tandrețe* – ca și alte pelicule din perioada respectivă (începând cu „Kramer vs. Kramer”, continuând cu „Ordinary People” și cu altele – voia să dea expresie artistică acestei tendințe reale din societatea modernă. Punctul de plecare al narațiunii cinematografice e chiar o asemenea familie, compusă doar din mamă și fiică – două ființe care, în mod normal, ar trebui să fie legate prin sentimente puternice, dar care trăiesc într-o permanentă tensiune; mama e prea severă, fiica e prea libertină și vrea să se elibereze de tutela maternă, ceea ce și face, căsătorindu-se, fără voia acesteia, din mare dragoste mare. Marea dragoste mare – consumată prea iacm de tinăra Emma (Debra Winger) – se termină repede și cuplul se destramă, fiecare din cei doi găsindu-și o altă iubire... la fel de mare. (Parcă se aude de undeva baratele cuvinte ale banalului cîntec: „Nu mă uita, cînd altă dragoste vei întâlni”). La mijloc însă sînt trei copii, iar mama lor care, între timp, ajunsese pe un pat de spital, bolnavă incurabil, îl povăluiește pe fostul soț cum să procedeze cu copiii. Dar nu sînt probleme: el o asigură că noua lui soție se va purta bine, așa că poate muri liniștită. Emma își regăsește sentimentele și față de mama ei: ambele dîndu-și seama – niciodată nu-i prea tîrziu! – că de mare nevoie aveau una de cealaltă.

Dar aceasta nu e singura linie narativă a filmului. Dacă pînă acum s-a demonstrat că de ușor se destramă un cuplu la vîrsta inimilor zburlnice și a privirilor alunecoase, și că de înșelătoare pot fi sentimentele pripite, în cea de a doua linie narativă – din păcate, perfect paralelă cu prima, în ciuda eforturilor regizorului de a le interfeera – se demonstrează că de greu se compune și se sudează un cuplu la vîrsta maturității susceptibile, prudente. Mama Emmei, o femeie de 50 de ani, chinată de singurătate, încearcă o dragoste fizică pentru un vecin, singur și el, fost cosmonaut și „în prezent” fără ocupație, petrecîndu-și zilele fără

rost. Doi mari interpreți, Shirley MacLaine și Jack Nicholson (ambii distinși cu Oscar) salvează de penibil această poveste de dragoste, reușind să o facă aproape credibilă. Nicholson își colorează personajul cu un fel de jemanfîșism simpatice, iar MacLaine îl înzestrează pe al ei cu o luciditate lirică discretă, cenzurîndu-i mereu efuziunile. Sînt două singurătăți tipice pentru o societate a înșingurîrilor, două frînge care încearcă să mai găsească în ele reminiscențele a ceea ce vor fi fost cîndva sentimente, emoții, fiori. Coeziunea însă se realizează foarte greu. Actorii se străduiesc să păstreze în echilibru această poveste oscilînd între tandrețe și ridicol.

În fond, *Terms of Endearment* e un film despre alienare, despre îndepărtarea omului de esența ființei sale și de obiceiurile tradiționale; o îndepărtare care îi sărăcește viața interioară și capacitatea de comuniune.

Shirley MacLaine – din păcate foarte puternic machiată, aproape mascată! – joacă excelent, mai înțai, uimire în fața libertinajului fiicei, apoi emoția neîncercătoare a unei posibile regăsiri de sine în plan afectiv, a unei reîntîlniri cu dragostea; un joc economicos, esențializat, stilizat pînă la a căpăta o simplitate vibrantă. Rolul acesta a fost dorit de două alte mari actrițe: Anne Bancroft și Louise Fletcher, dar Brooks a preferat-o pe MacLaine.

Jack Nicholson e foarte degajat, ca și cum s-ar juca. Personajul lui alunecă mereu în glume și în luări peste picior, pentru a-și masca sentimentul înșingurării, al izolării și al jenei.

Debra Winger e cuceritoare prin spontaneitatea și sinceritatea jocului, Emma ei fiind un personaj dezarmant de deschis și sincer în tot ce face; e aproape inconștientă de urmările gesturilor ei.

Critica americană a fost împărțită; unii comentatori au apreciat filmul, socotindu-l captivant, avînd „personaje cu adevărat omenești într-o perioadă în care Hollywood-ul pare a se interesa mai ales de computere”. „Daily Variety” considera cuplul MacLaine-Nicholson ca fiind în formă excelentă, „un minut dar oferit nouă de Crăciun”. Cei doi interpreți au fost comparați cu Hepburn și Bogart – nici mai mulți, nici mai puțin! – iar despre Debra Winger s-a spus că are cea mai senzuală voce după Lauren Bacall și că ea conferă personajului veridicitate prin intensitatea trăirilor, a pasiunilor.

Succesul filmului lui Brooks dovedea că publicul, sîntul de aventuri – terestre sau extra – de roboți și computere, era domie de sentimente omenești și de narațiuni mai apropiate de viață, fie ele și melodramatice. Ne dăm seama acum, după atîta timp, că „Terms of Endearment” pare – prin problematica lui – mai actual decît la data premierei.

FILM

MANTAU PICTORULUI BABA...

Valentin CIUCĂ

ȘEVALET

Mulți dintre literați, dar nu numai ei, știu desigur formula, eclatantă, că literatura rusă descinde din... *Mantaua* lui Gogol. Se consideră astfel că în această proză celebră s-ar afla esența unei întregi literaturi. Sigur, lucrurile se pot nuanța, dar formula a devenit în timp notorie și autoritară prin circulație universală. Relația cu arta Maestrului *Corneliu Baba* se impune atât prin anvergura acestuia, cât și prin forța de model a artei sale, exercitată asupra unor generații întregi de minutori ai penelului. Mi-a venit în minte ideea cu mantaua, deși aș fi preferat-o la un moment dat pe aceea de blazon. Aș fi fost mai în spiritul seniorial al Maestrului, mai aproape de felul inconfundabil în care se dăruia cu artistocrată bonomie celor pe care-i considera prezumtivi fii spirituali. Este adevărat totodată că oricât de celebru ar fi fost Maestrul nu toți dintre aceștia i-au călcat neapărat pe urme. A fi fost studentul lui *Corneliu Baba* echivalează aprioric cu un certificat de valoare oferit de profesor în alb, fiecare fiind liber să se împlinescă sau să rateze. Unii au reușit să onoreze certificatul, alții l-au negociat la bursa interesului imediat. Tot astfel, subliniez și observația că din atelierul lui au ieșit toți atîția pictori cîți au intrat. Altfel spus, destui au rămas pe dinafară.

Important de remarcat înșiși și faptul că *habibiștii* s-au aflat permanent în dispută artistică cu *ciucureniștii*, al doilea mare pictor român al sfîrșitului veacului din urmă. Fiecare mentor a generat fiișiși împlinite sau doar epigoni. Primii au știut să-i continue, dar să se despartă de ei, ceilalți să rămînă cantonați peste măsură în modelul absolut al mentorilor. Așa s-au despărțit Zamfir Dumitrescu de Baba, Sabin Bălașa de Ciucurencu. Spre folosul ambelor părți și, finalmente, al picturii românești. În artă, ca și în viață, grațitudoinea e una, obediența, alta. Postumitatea maestrilor a mai stins disputele pe probleme de doctrină estetică dintre cele două trupe combatante și, sub presiunea provocărilor exterioare, liberalizarea s-a produs cu efecte benefice asupra spectacolului artelor frumoase.

Unele voci susțin că, după anii petrecuți la Iași, *Corneliu Baba* a plecat supărat pe orașul unde a ucenicit

pe lîngă Tonitza și unde, el însuși dascăl, a lăsat o inconfundabilă amprentă asupra unor discipoli. Motivele acestei supărări au felurite cauze și chiar termenul anterior, petrecut, trebuie privit cu circumspecție. Mai bine ar fi de spus nu petrecut, ci suferit, deoarece dincolo de satisfacțiile artistice și unele escapade boeme, mediul ieșean i-a fost în anumite momente ostil. Practic, despărțirea de Iași a fost mai mult o evadare, determinată de constrîngerii politice urmate de un temporar arest la Gafata și cîte altele. Constatăm cu mîhnire că amintirile ieșene sunt lapidare și întunecate. Din toată perioada de creație la Iași artistul consideră că doar cîteva opere îl reprezintă: *O Cină*, aflată acum la Muzeul Brukenthal, un *Autoportret* din colecția Muzeului de Artă din Iași și portretul lui *Omer Popovici*, din colecția familiei. Trebuie, desigur, respectată opțiunea artistului, dar să nu uităm atîtea altele opere de maturitate realizate aici, miile de excepționale desene, schițele unor viitoare compoziții celebre. În plus, la vîrsta de patruzeci și patru de ani cîți avea maestrul la plecarea din Iași, *Corneliu Baba* era conturat în linia mare a destinului său de creator. Tot aici la Iași s-a ivit ideea celebrei compoziții *Odiună la cîmp* și multe dintre schițele premergătoare aflate în colecții ieșene.

Corneliu Baba a fost, structural, un introvertit deschis spre tragic. Problema omului, a destinului l-a preocupat și răspunsurile au fost pe măsură. Sufletul flagelat de intratabile dileme, de disperări, se regăsește în marile și zguduitoare cicluri ale senectuții: *Regii nebuni*, *Spaimetele*, *Himerele*, în devastatoarele *Autoportrete* ale anilor din urmă. Pasionatitatea și eretismul spaniolilor l-au marcat, cum și virtuozitățile olandezilor i-au sporit insomniile. Întîlnirile privilegiate cu El Greco sau Goya, cu Rembrandt arată nivelul la care se raporta și definitivele elecțiuni artistice. Fața nevăzută a sufletului său poate fi percepută numai în raport cu proteismul operei. Retrospectiva aniversării centenarului organizată de muzeograful ieșean și nu numai, în loc să ne edifice asupra misterului ființei umane și a creației, sporește enigma. Bucuria întîlnirii cu capodopera însă nu poate fi decît împlinită și profundă...

MĂRTURISIRE

Ion TRUICĂ

„Țarul cu flori” este rezervația artiștilor în care alături de multe tematiche, convenționale, de comandă au răsărit opere reprezentative pentru arta românească. Mihai Mănescu surprinde prin harul său literar, prin capacitatea de a analiza evoluție și stagnarea artelor plastice românești, privind din interior cărările creației.

Admir capacitatea sa analitică, puterea de a analiza lucrările altor colegi, dar și felul în care își analizează grafica, obiectiv, fără menajamente.

Stilul, său este dens, echilibrat, cu fraze ample, elegante, sau cu exprimări concise.

Impresionează în mod plăcut în lucrarea memorialistică *Țarul cu flori* de Mihai Mănescu felul în care autorul reușește să pătrundă sensul metamorfozelor din artele plastice românești la sfârșitul secolului al XX-lea.

Copilăria sa este marcată de tensiune și nesiguranță, de presiunea exercitată de oficialități împotriva celor care nu aveau „origine socială pură” și deveneau persoane suspecte, periculoase pentru oficialități.

Spovedaniile lui Mihai Mănescu sînt tensionate; pe umerii săi apasă răspunderea pentru sutele de membri ai uniunii, personalități pe cît de talentate pe atît de necooperante și nedispuse dialogului după 1990.

Îi înțeleg insomniale, grija și răspunderea pentru a pune pe picioare U.A.P.-ul și a aplana disputele și vraja dintre gruparea „zugravilor de subțire” și cea alcătuită de „truditorii de rînd” manifestată mai ales în secția de pictură.

Amintirile încep cu „Ucenicia minciunii” o evocare a vremurilor tulburi în Bucureștiul anului 1978, momentele în care ascultă „sub aceeași pătură cu mama Vocea Americii”, post de radio care ne ținea la curent cu adevărul celor ce se întîmplau în lume.

Cu detașarea pe care o dă trecerea timpului, autorul spune: „Cu reculul pe care mi le oferă deceniile scurse, dar poate și cu bruma de înțelepciune la care mi-ar da dreptul maturitatea mea, bine coaptă, realizez șocant, că majoritatea semenilor mei de toate vîrstele, din acele timpuri, împreună cu mine, eram piese de joc pe o gigantică tablă de șah”.

O mărturisire emoționantă: „... Ca în mai toate familiile, aveam și eu părinți, fie unchi cu decorații de pe urma celor două războaie. În ceea ce privește categoria ultimilor, ruda mea evacuată mai devreme, avea, din cauza decorațiilor, un motiv real de preocupare. (...) Pe cît de apreciate erau cele obținute în alianță cu armata sovietică, pe atît de odioase și periculoase

erau cele din perioada anterioară... Pentru nivelul meu de înțelegere de atunci, departajarea în eroism consumat pe frontul de vest sau pe cel de est erau ceva dificil de acceptat”.

Curiozitatea conduce pe viitorul grafician spre zona periferică a Bucureștiului unde trăiește „experiențe vizuale, în lumea multicoloră și plină de mișcare a talsiucului”.

Pregătirea generației noastre al cărei reprezentant de excepție este autorul, a fost făcută în trepte de la realismul socialist pînă la arta abstractă și suprarrealism. Fiecare treaptă a fost urcată cu mare efort și așteptare pentru a ajunge în final la lumină după 1970, cînd treptat contactul, cu lumea artistică de dincolo de „cortina de fier” a devenit posibilă iar artiștii au reușit să-și limpezească viziunea artistică.

Am citit cu plăcere teza sa de doctorat despre metamorfoza ciclică a imaginii de la ordine la dezordine. Densă, originală, cu multe trimiteri în zona filosofiei și teoriei artei; lucrarea impresionează prin organicitate și profunzime.

Autorul *Țarului cu flori* a reușit să mai facă o bucurie cu această carte de suflet, care este de fapt jurnalul unei generații, care a trecut prin multe furtuni și a ajuns la lumină în ziua de azi cu fruntea sus.

Elev, student eminent, grafician de marcă, președinte al Uniunii Artiștilor Plastici din România, profesor universitar, doctor în arte vizuale și conducător de doctorat, Mihai Mănescu are o cunoaștere amplă, complexă a artiștilor din România și de peste hotare.

O bună parte din arta sa am admirat-o de la apanție, iar afișul la *Meșterul Manole* din proiectul de diplomă este o lucrare de referință prin rigoarea stilistică și metaforică.

Mai rețin bucuria pe care am avut-o admirînd lucrările sale din expoziția de la Galeria „Orizont” împreună cu ceramistul Dumitru Rădulescu.

Munca în învățămîntul superior a fost pentru Mihai Mănescu un prilej pentru a-și pune în valoare cunoștințele acumulate în timp și pentru a-și concretiza în mai multe volume gîndirea sa teoretică profundă, pusă la punct cu ultimele probleme specifice artelor vizuale în general și graficii în special.

„Artiști de toate vîrstele și-au putut construi de-a lungul anilor, prin politica ocrotitoare a „Țarului”, o operă personală consistentă, cu lucrări numeroase și, așa cum spuneam, prea puțin supuse realismului socialist sau cultului personalității”, afirmă, pe bună dreptate autorul.

ARTE

Ilie DAN. *Nasc și la Moldova oameni.* Editura Vasiliana-98, Iași, 240 p.

Întărind spusele cronicarului, cum că „Nasc și la Moldova oameni”, profesorul de mare probitate, poetul cu har suflul, omul de carte care este Ilie Dan publică o nouă și extrem de interesantă carte. Informații, note și comentarii asupra vieții, dar și a operei scriitorilor: M. Eminescu, Ion Creangă, Nicolae Gane, C. Hogăș, M. Sadoveanu, Mihai Codreanu, D.D. Pătrășcanu, George Topîrceanu, I.I. Mironescu și Păstorel Teodorescu sînt puse cu generozitate în paginile spre o mai

adîncă informare a cititorului.

După lecturarea cărții *Nasc și la Moldova oameni*, poți stăpîni mai bine opera scriitorilor amintiți. Analizînd metodic, fără a fi didactic, Ilie Dan face un adevărat traseu intelectual, punînd în valoare lucruri esențiale. Repunerea în circulație a unor scriitori pe nedrept trecuți pe raftul al doilea al istoriei literare și mă refer la D.D. Pătrășcanu, I.I. Mironescu, Nicolae Gane, Păstorel Teodorescu și chiar Calistrat Hogăș sau Mihai Codreanu, face cu atît mai interesantă această nouă carte a profesorului Ilie Dan.

O notă aparte se observă la Ilie Dan cînd se referă la scriitorii de „largă veselie livrescă”. Se observă cîi aici se află la el acasă. Despre Păstorel, că la el ne referim în primul rînd, autorul spune: „Cu bucuria inteligenței, cu divină scînteie a harului poetic, Păstorel ne ve reaminti mereu, pentru cei de ieri, de azi și de mîine, credo-ul unui om ales și al unui poet remarcabil: «Să cred nu știu în Dumnezeu/ Și cui să mă închin nu am habar,/ Dar am crezut și crede-voi mereu/ În Artă, în Moldova și-n Cotoar»”.

Constantin PARASCAN. *Istoria Junimii postbelice.* Editura Timpul, Iași, 2006, 260 p.

Din sala de așteptare a memoriei, Constantin Parascan trimite către cititori o carte pe cîi de interesantă și incitantă pe atît de sentimentală. Prozator remarcabil, atent căutător în măruntaiele timpului spre obîrșia lui Ion Creangă, de care și-a legat aproape toată activitatea de muzeograf și cercetător literar, Constantin Parascan surprinde și ne surprinde în această carte relatînd fapte, întîmplări, reacții ale multor scriitori afirmați în Iașul postbelic, dar și evoluția, pas cu pas, a multora dintre scriitorii remarcabili de astăzi.

Se poate observa cu ușurință cum la Junimea ștafeta se predă de la o generație la alta cu multă generozitate.

Citind *Istoria...* a lui Constantin Parascan te cuprinde, vrînd-nevrînd, un dor fără de sațiu, un dor în care te tot afunzi, încercînd să-ți regăsești, tu cel de azi, prispăta vibrare și continua speranță a celui de atunci, adolescenț cu planuri mărețe, făcînd planuri „din cușite și pîhară”, escaladînd munți ale căror piscuri nici că le puteai vedea.

O sumă de vieți de scriitor include în viața acestei cărți Constantin Parascan: realități cu suficiență trudă, cu răbdare, cu profesionalism, cu pricepere dar și cu un entuziasm ce ar trebui să fie molipositor.

Cartea este, putem spune, învîlîndă fără de contur cu deschidere

spre propriul nostru trecut de care abia ne mai amintim.

Răscolitoare de idealuri și de speranțe *Istoria...* lui C. Parascan se constituie și într-un veritabil document literar, ce ar putea gira în viitor mai multe biografii literare.

Dionisie VITCU. *Actorul cu mîrpoaga.* Editura Princeps Edit, 2006, 296 p.

Actor, poet, epigramist, Dionisie Vitcu este și un cercetător avizat în domeniul teatrului. Recentul său studiu, *Actorul cu mîrpoaga*, pune în evidență seriozitatea și probitatea profesională cu care Dionisie Vitcu se apleacă, cu prețuire și respect, asupra activității unei personalități marcante în Teatrul românesc: G. Ciprian.

Dramaturg de rafut lînt și un actor remarcabil, G. Ciprian, încet-încet, a fost lăsat în tihna anonimatului, dincolo de cortină, mai ales după 1990, cînd este pomenit din ce în ce mai rar, mai ales ca dramaturg. Despre actor ce să mai vorbim.

Doar prețuirea confraternă de care a dat dovadă actorul Dionisie Vitcu repară ceea ce alții, cu mult vîrg, au vrut să desăvîrșescă prin distrugere, omitere și uitare.

Complexitatea acestei personalități a teatrului românesc este reelevată prin cele două laturi ale activității sale de inspiratul Dionisie Vitcu.

Dacă în 7 octombrie 1927, cînd a fost premiera piesei *Omul cu mîrpoaga*, actorul G. Ciprian a fost cucerit de dramaturg, în timp situația este inversă, sfîrșind prin a nu mai fi prea cunoscut nici unul nici celălalt. Cercetînd arhivele, documente, multe inedite, Dionisie Vitcu deschide porțile re-cunoașterii unui dramaturg și actor de mare vocație. Un punct de plecare în cercetarea acestui complex fenomen numit G. Ciprian este șansa ce o oferă, peste timp, actorul și scriitorul Dionisie Vitcu unui valoros autor interbelic dar și unui titan al scenei românești. Cartea cuprinde o adevărată radiografie a fenomenului teatral dintre cele două războaie mondiale. Și nu este pușin lucru.

Carmen MIHALACHE. *Urît mai trăiți, domnilor.* Editura Timpul, Iași, 2007, 98 p.

Cronici, în primul rînd teatrale, dar și la alte genuri artistice, publică în această carte extrem de provocator și de real intitulată *Urît mai trăiți, domnilor*.

O plîmbare, o plăcere, prin sălile de spectacol, prin biblioteci sau librării, prin sălile de expoziție este un bun prilej pentru Carmen Mihalache de a ne uni sufletul și cugetul cu marile personalități ale genului.

De la Cehov la Borges, de la Steinbeck la Alice Voinescu sau de la Cioran la Johnny Răducanu sînt toate aceste nume personalități și totodată personaje în scarismele autoarei, sînt însoțitoare ale ei și ale cititorului, fie prin lectură cărți fie prin sălile de spectacol.

Cu un simț al umorului bine dozat, dar și suficient de eficient prin corozivitatea sa, autoarea știe să ne facă să extragem tîmbar ceea ce este esențial din personajele cu care ne pune în contact.

De fapt tabletele din această carte dacă nu ar avea umor ar fi triste, pentru că dincolo de spori „în doi peri” este ascunsă melancolia tipic hucviană (nici nu se putea altfel pentru redactorul-șef

al revistei „Ateneu“).

Și, ca să mă situez și eu în spiritul ușor malefic al cărții spun că nu știu prin ce împrejurare a ajuns la mine acest exemplar cu foarte multe coli albe. Oare să fie numai o greșală a tipografilor sau chiar o provocare a autoarei?

Până se va dezlega acest mister știu că cititorul va găsi în această carte lucruri mai mult decât interesante. Se va regăsi pe ici pe colo, prin părțile esențiale, chiar pe sine. Și nu e deloc inutilă o astfel de lectură.

Gruia NOVAC, *Observații sau băgări de seamă*, Editura Tiparul, Birlad, 2006, 248 p.

Comentator asiduu al fenomenului literar din zona tutoveană, Gruia Novac a devenit de mult o voce critică demnă de luat în seamă. Atent la tot ce mișcă, din punct de vedere editorial, în această zonă și nu numai, Gruia Novac, argintul viu al Birladului, radiografiază poezia lui Cristian Simionescu, C.D. Zeletin, Ion Hurjui, proza lui Marian Costandache sau Iorgu Gălățeanu sau Ion Maftei-Flavus, cartea de teorie literară a lui Daniel Corbu.

O notă aparte merită adusă pentru preocuparea lui Gruia Novac față de scriitorii birlădeni care de mult au părăsit România, dar nu și-au părăsit nici limba nici talentul. Este vorba de Maria Magdalena Năstase Peltola, din Finlanda și Coca Elena Twerdeck din Germania.

Sînt de asemenea comentate cărțile unor autori despre care știu destul de puține lucruri. Este și vina mea dar și vina modului de cum circulă cartea în acești ani de tranziție.

Grație unor critici dăruți și atenți cum este Gruia Novac, avem posibilitatea de a descoperi noi și noi nestemate într-o lume tot mai cenusie, tot mai apăsătoare. „Gruia Novac reușește să depășească în demersul său critic orizontul fatalmente limitat al provinciei, probînd o informație deasupra mediei...”, cum spune într-un cuvînt al său Geo Vasile, făcîndu-ne să fim de acord cu el.

G. MOSARI, *Almanahul călătorilor mele*, Editura Sigma, București, 2005, 224 p.

Genul rar de literatură practicat de G. Mosari își recapătă drepturile după apariția cărții *Almanahul călătorilor mele*.

Călător împătimit autorul știe să surprindă cu mare acuratețe, dar și cu umor, situații, adesea incredibile, fie din China, fie din Rusia, Irlanda, Brazilia, Insulele Canare, și chiar din România. Descendent din tabletele lui Tudor Arghezi, de care reușește să se detașeze grație talentului, G. Mosari face în scris pentru cititor o adevărată hartă, un fel de plan-glob sintetizînd ceea ce crede că este, mai important în modul de viață și de comportament la oameni locuitorii pe care le-a străbătut sau unele detalii despre locurile și împrejurările care l-au ajutat să se cunoască.

Și există în această carte și o bună lecție pe care autorul, de această dată cu tristețe, o relatează, ce-i drept la persoana a treia. O reproduc pentru că este, cu adevărat, plină de învățăminte. O reproduc trunchiată nu pentru a-mi atinge scopul, ci din lipsă de spațiu.

„Ne-am născut în Transilvania. (...)”

– Unde-i țara asta, Transilvania, că n-am auzit de ea?

– Transilvania e o regiune lângă Ungaria (...)

– Ți-e rușine domnule să spui că te-ai născut în România și nu ești o excepție în a proceda astfel. Eu aș dori ca rudele mele de sînge să fie ca ale tale, iar tu să te poți mîndri că te-ai născut în România (...).” (*Țara de origine*, p. 198).

Sînt aici lecții de viață adesea privite cu umor, dar uneori și cu sarcasm.

„Mosari e, în fond, un vizual, dublat de un povestitor inteligent, cu umor și, adesea, cu o ușoară notă sentimentală”, ne transmite de pe coperta a patra și Răzvan Vonceu.

Elisabeta ISANOS, *Amur*, Editura Augusta Artpress, 2006, 340 p.

„Dacă suferința și dragostea sunau la fel nu era simplă înlîmpare: de multe ori l'amour ducea spre tîzul lui de la marginea lumii. La capătul unei călătorii de surghi-un, cele două nume se topeau în sfîrșit unul în altul; ca să ajungi la amur trebuie să pleci în exil, să înduri, să rîzbați, să renunți, cu un cuvînt, să umbli prin Siberii”.

Am început cu acest citat din Elisabeta Isanos, de pe coperta a patra considerînd că este o sinteză a întregului periplu din acest roman. Elisabeta Isanos a publicat volume de poezie, eseu-biografic, proză scurtă, romane. A tradus din Mihai Eminescu și Magda Isanos (mama autoarei) mai ales în limba franceză.

Are o activitate constantă în presă dar și în plan editorial.

Noul său roman, *Amur* este descrierea unui zguduitor destin al unei familii din Basarabia.

Avaturile din timpul și de după cel de-al doilea război mondial, ocuparea și reocuparea și-au pus amprenta pe un popor. Autoarea separă destinul unei familii de popor doar pentru a putea pune în evidență întreaga tragedie, întreaga dramă, care au lăsat urme adînci în sufletele umane.

Firea poetică a autoarei se simte în multe din paginile acestui roman, ușor tragic, ușor trist, publicat de editura Augusta.

Lectura acestui roman al Elisabetei Isanos este mai mult decît o plăcere.

(3) Maria-Elena CUȘNIR, *Dialog fictiv la marginea nopților*, Editura Junimea, Iași, 2007, 84 p.

O lume barocă, ușor vetustă, plîsmuită mereu și mereu din închipuirii și din vise ca un adevărat colac de salvare pentru simțuri sufletești care o încîntă dar o și cutremură și o direcționează discret spre tîrîmuri incunabile al poeziei publice Maria-Elena Cușnir în noua sa carte, *Dialog fictiv la marginea nopților*.

Autoarea propune o poezie ce se constituie într-un dialog-monolog rostit în oglinda timpului cu discreție și subtilitate, ca un fel de lamento.

Fixarea poeziei încearcă să deîncălcească un univers, cel mai adesea pierdut, sau măcar zădărit în flutina sufletului, făcîndu-l pîrtăș pe cititor la această

cercetare pe tărîmul inefabil al poeziei.

Autoarea se re-descoperă, așa cum spune chiar din poemul de deschidere a cărții: „Deschid ușa înaltei încăperi. Lumina gălbui/ răzbată din stradă. Rid scurt. Mă lipsese ușor de/ glasul nevăzut dintre umbrele îngîndurării” (*De ce scriu*, p. 7). Tot în acest poem simte cum „foșnetul nopții mă cuprinde cu un surîs ironic”, ca într-o menghină a melancoliei, a timpului care alunecă mereu și mereu prin și pe lângă noi.

Obsesia primordială a autoarei, mai ales, din această carte este noaptea. Noaptea ca un bivoli uriaș care cotropește.

În fața rînilor sufletului lăsate de acest bivoli care este timpul „între bătăile ceasului/ rînduindu-se centimetru cu centimetru/ într-un poem cu parfum de iuliac”, autoarea folosește „lumina plăpîndă a zborului”, desigur a zborului imaginar, metaforic poziționîndu-se „odată cu frunzele poemului/ departe peste ape”.

Maria-Elena Cușnir este o fire pașnică, iar ritualul poetic pe care îl clamează transmite multă liniște pentru împăcarea cu sine și a autorului și a cititorului.

Este, așa cum remarcă poetul Cezar Ivănescu în cuvîntul de pe coperta a patra. *O carte tristă, pură și adevărată*, dar am spune noi că este o tristețe de împăcare cu sine și cu trecerea timpului; o tristețe, paradoxal, optimistă.

Constantin BOJESCU. *Miere amară*, Editura Conta, Piatra Neamț, 2007, 74 p.

„O dată mi-ai spus că/ simți că îți lipsești/ nu știu cîtă amăgire aveai/ (sau îți prinosese?)// ai mai spus să nu vin/ decît la orele anunțate/ cînd timpul trece ca un delfin/ prin apele învolburate” (*Miere amară*, p. 17). Am citat din acest poem care mi se pare elocvent pentru modul de a scrie practicat de Constantin Boiescu, cel puțin în această carte.

Retorismul și frustetea versurilor sale compun un univers adesea familiar, adesea comun și celor din jur. Tonul descriptiv construiește o lume a banalului: „De la 1 ianuarie 2007/ am intrat în burta Europei/ dar pentru noi/ orizontul va rămînea/ același/ atît că/ lipsa mea/ de realism mă face să visez.” (*Pentru lucrurile demult apuse*, p. 31), sau: „Îmi vine cîteodată să mă iau/ de cap și să mă dau de pămînt/ norocul meu (da, cu adevărat noroc) că nu mă apucă des - altfel/ m-aș accidenta inutil (chiar că da!)” (*La pescuit*, p. 25).

Și descoperim, cu bucurie, versuri, chiar frumoase, pline de poezie: „trece timpul rubin/ și bine/ ca o clepsidră cu simi verzi, sau o floare/ care trage pămîntul în sus/ spre soare”.

Sînt suficiente lucruri frumoase în această carte cu un titlu inspirat a lui Constantin Boiescu și de aceea cred că autorul ar trebui să aibă mai multe pretenții de la sine.

Emilian MARCU

LEGENDĂ:

MAI PUȚIN ACCEPTABILĂ -	1
ACCEPTABILĂ -	2
BUNĂ -	3
FOARTE BUNĂ -	4
EXCEPȚIONALĂ -	5

VITRINA CĂRȚILOR

O INSTITUȚIE

Scrisoare către contemporanii primului număr al revistei „Convorbiri literare”

Anul acesta, în martie, s-au împlinit 140 de ani de cultură națională, 140 de ani de cînd corabia singuratică numită „Convorbiri literare” și-a luat vînt la pupa spre zărilor ce abia că le poți vedea cu ochiul minții. „Convorbiri literare”, care la primul număr, pentru mulți dintre contemporanii părea să fie doar o aventură, în timp s-a dovedit a fi o cultură.

Cărțile care s-au scris prin contact cu această revistă constituie mai mult decît o bibliotecă, sînt o conștiință națională.

Această revistă din Iași a știut, prin redactorii ei, să adune tot ce a fost, este și va fi mai valoros în cultura acestui neam, să multiplice și să transmită contemporanilor, dar și viitorimii, seva de românism autentic, de rădăcină temeinic înfiptă în acest mirific teritoriu.

Aș îndrăzni să spun că de la Ștefan cel Mare și Sfînt pînă în zilele noastre, revista „Convorbiri literare” este un adevărat templu de demnitate și conștiință vie a neamului românesc. Este efigia care a reușit să dea luptei pentru unitate națională, pentru unitatea românilor din cele patru zări o dimensiune excepțională.

Cu sușuri și coborîșuri, cu unele derapaje (să nu uităm că totuși sînt 140 de ani la mijloc) revista „Convorbiri literare” a ctitorit și sperăm că va ctitori un templu de cultură națională.

Vouă contemporani și trudituri la primul număr, cu care ați pus piatra de temelie a acestei reviste vă aduce mulțumiri cel al cărui nume este legat de peste 30 de ani de această revistă, ce demult a devenit, grație harului vostru, o instituție.

Emilian MARCU

PANORAMIC EDITORIAL

CONVORBIRI LITERARE

CARNETELE UNUI DECENIU (XXVII)

- Iunie 1992 -

Daniel CORBU

Luni, 1 iunie. Azi primesc buna veste că voi pleca peste patru săptămâni în Finlanda. Și nu oriunde: la Rovaniemi, la cițiva km de cercul polar. Acolo, Universitatea locală organizează un festival. Bucurie omată cu un fior ciudat ca un fior și acompaniată de versurile lui Romanescu: „Întotdeauna Nordul, Nordul, Nordul/ rîvnindu-l eram sigur c-o să-l pierd!” Fie-ne ocrotiți pașii!

Joi, 4 iunie. Plec în nord. În nordul nostru, la Satu Mare, fără prea mare dor de călătorie. Pînă la Doma cu autobuzul, de-a lungul văii Bistrița. Ferice peisaj. Unic. Acum, în trenul de Dej-Napoca, împreună cu criticul Vasile Spiridon, voi trece munții. În compartiment, în fața noastră, o femeie în negru. I-a murit mama. Pleacă în Ardeal cu convingerea că a fost moarte clinică. Într-o noapte, cînd nu era supravegheată de rude, au găsit-o întoarsă în sicriu. Îi ghicim zodia. O scriem, fiecare pe cîte-un petec de hirtie. Intuiția mea șamanică nu dă greș: *scorpion*. Și acum, Vasile Spiridon. Viorel, cum îl alintă prietenii: *scorpion*. Întrebăm femeia și, spre bucuria tuturor: *scorpion*.

Cultura mea ține, cu mici excepții, de cultura scribală, asimilată prin vîz și nu prin magia urechii.

Trecînd munții în Ardeal, cetim Flaubert, acest apostol al perfecțiunii. Zice despre Shakespeare: „E un colos care înspăimîntă. Îți vine greu să crezi că a fost om.” Pe urmă dau peste un pasaj care cu siguranță nu-i va plăcea criticului meu conviv: „Faci critică, atunci cînd nu poți face Artă, așa cum devii spion, atunci cînd nu poți fi soldat!” „Nu, nu-i valabil!”, se apără cu amîndouă mîinile V. Spiridon.

Mă gîndesc la Dinu Huminiuc: ca la un mare pictor ce-l am în preajmă. Expoziția de păsări abia venisese m-a dat gata, m-a acoperit cu emoție. Pentru că Dinu Huminiuc este împăratul și sclavul viziunilor sale tragice. Cînd parcurgi o expoziție de Dinu Huminiuc ai impresia că treci în revistă toate stadiile Golgoței. Păsările de acum sunt arătări golgotice, torturate, cu zborul frînt. Tabloul realizat în tonuri sumbre seamănă cu un plîns fără lacrimi. Copaci au o mineralitate chinuță. Fiecare lucrare de grafică colorată pare o lecție despre libertatea micodată cu cîntă, o demonstrație de anti-retorică și anti-fast. Mesajul fin, morală conținută, deloc abuzivă.

Păsări regale. Un fel de secunde-nfășate. Chiar și regale, păsările lui Dinu Huminiuc nu se pot aseza micodată. Nicăieri. Sunt sortite zborului frînt, zvircolim. Să nu poată fi idealul micodată atins din cauza condiției telurice? În fața neantului mătăsoș, Dinu Huminiuc nu dăruiește, se dăruiește.

E din stirpea adevăraților. Cine îl știe prin guverniile Europei? Lucrările sale: un coridor de oglinzi, care înnoobilind-ne condiția, ne conștientizează vina tragică, ne provoacă bîlbîiala în fața destinului. Dinu întărește ideea aparținătoare doar artiștilor blestemați, că făuritorul e doar o gînganie în spatele operei sale. Ce importanță are acum? Eu știu că odată, într-unul din șaloanele Ermitajului, cînd am atins semnătura lui Caravaggio, am simțit-o fierbinte. *To axion esti!*

O, Daniel, *le poète des proscris*, cauți neîntreținut cu luminările de nuntă! Lucrurile firești nu te-amețesc, așa cum nu te-amețeste rotația pămîntului.

Vineri, 5 iunie. Dimineată. Împreună cu V. Spiridon și George [Vulturescu] ca martor, trăim orele astrale ale amînării călătoriei. Pe urmă: bucuria revederii cu Adrian Popescu, Mircea Muthu, Vasile Sălăjan, Pintescu, Salah Mahdi, Mircea Petcan.

Dialog special cu Virgil Mihalai, ironic, aristocrat, călătorește cu ușurință în 7-8 limbi străine. Îmi dă să-i duc lui Pauli Hallman, la Kuopio, în Finlanda, o scrisoare. Pauli e un mare bolnav de jazz.

Cu Salah Mahdi vorbim despre sparta poezilor irakieni care sunt vînați și bine plătiți să scrie ode lui Hussein.

La Satu Mare, în grupul select, vorbim despre postmodernism. Îi rog și pe gălăgioșii Pintescu și Mircea Muthu să asculte și opiniile unui băutor metafizic. Vorbesc verzi și uscate despre *Noul Leviathan* și închei astfel: E nevoie ca *Odiseea* să fie surescitată? Pe ea vor postmoderniștii să-și facă lecția de anatomie?

Trăim în România de azi, unde moralitatea a devenit rară ca și banul.

Un sfat dat amicului care, privind în oglindă, se pînge că vede un măgar: mai bine sparge oglinda! O sută de cioburi te vor arăta de o sută de ori măgar.

Duminică, 7 iunie. Dincoace de Cîmpulung. Mă-ntorc de la colocviile prietenești de la Satu Mare. *Preludiile pentru trompetă și patru pereți* au primit un premiu simbolic. În tren. Timp umed. Cu gîndul la cetățeanul universal, fără probleme de conștiință rătăcitor pe oriunde. De la fereastra compartimentului hîpăi peisajul Bucovinei. Inspir. Respir. Miraclul ascezei. Unde e Moartea? — În pămîntul patriei mele. Totdeauna aici!

„1907” ȘI „1989”. DOUĂ MARI MANIPULĂRI PRIN PRESĂ

Cătălin MIHULEAC

1907 – Cei 11.000 de morți recomandați de
„Adevărul”

Deși pamfletele nu pot schimba fața lumii – contrazicându-l pe patriarhul Courier – ele pot pune serios umărul la marile manipulări de care pomenește istoria.

Pentru istoria țării noastre, cea mai spectaculoasă mistificare pornită din presă este cea referitoare la răscoala țărănească din 1907. Ziarul „Adevărul” – prin pana directorului Constantin Mille – dă publicității cifra de 11.000 de morți, față de doar 419, câți declară ministrul de interne I.I.C. Brătianu.

Experiența de gazetar socialist a lui Mille își spunea răspicat cuvântul. Anterior, el își desfășurase activitatea în paginile unor gazete precum „Dacia viitoare”, „Contemporanul”, „Munca” și „Lumea nouă”, mai ales acestea două din urmă punându-și amprenta asupra viziunii sale despre presă. „Experiența adusă de C. Mille de la publicațiile socialiste în paginile «Adevărului» va fi fructuoasă pentru dezvoltarea ziarului a cărui direcție o preluase”¹.

Abia acum, la circa două decenii după căderea regimului comunist, se vede clar cât de „fructuoasă” a fost experiența lui Mille.

În pamfletul *Letopisești*, apărut în „Adevărul” din vara anului 1907, Mille face o antiteză (foarte eficientă jurnalistic) între țărani fugăriți de puștile jandarmilor și boierimea care petrece, înfilită în blănuri antifonice, pentru a nu fi deranjată de zgomotele neplăcute ale gloanțelor: „Unii cad răniți de moarte. (...) La orizont, cerul e roș. Ard curțile și hambarele boierești. E revoluțiune! Lumea de la Cazinou e în ciocnire cu lumea care muncește”. Ecoul confruntărilor stârnește indignarea condeierilor.

„Destul!” titrează Mihai Bujor în „România muncitoare”. „Destul!”, repetă în cor Vlahuță, Caragiale, George Ranetti, N.D. Cocca și alții. E un cor pamfletar în care se prind cu toții, un cor în care Cocca – ca la o partidă de poker jurnalistic – se simte dator să pluseze cifra oricum umflată de 11.000 de victime, urcând-o ulterior la 12.000².

Presa străină se arată un bun receptor pentru stimulii veniți din mica țară carpato-dunăreană. Cotidianul socialist francez „L'Humanité” condamnă, în numărul din 30 martie 1907, „politicienii mizerabili”, vinovați de măcelul țăranilor; „Le Temps” compară revolta de la noi cu Comuna din Paris; însuși marele „Times” închină un editorial evenimentelor, conchizând că asuprirea nemiloasă a țăranilor nu putea să aibă decât un efect: „Explozia de față este rezultatul”³. Iar vienezul „Die Zeit”⁴ inserează primul capitol al faimosului *Din primăvară până-n toamnă*, semnat de I.L. Caragiale. Și, ca o meritată apoteoză, la congresul Internaționalei a II-a (Stuttgart, august 1907), Lenin așază, cu marea sa autoritate, răscoala țăranilor români alături de revoluția rusă din 1905-1907.

Ecourile aveau să persiste mult timp. La trei ani după evenimente, N.D. Cocca, vorbind de cele 12.000 de victime, face o asociere vrednică de o pană de mare pamfletar: „Un statistician bizar a făcut socoteala că, dacă s-ar fi înșirat cadavrele țărănești în lungul și în lătul Căii Victoriei, pe o parte a cheiului Dîmboviței și pînă dincolo de Piața Mare, Majestatea Sa ar fi putut să meargă de la palat pînă în Dealul Mitropoliei, ca să citească mesajul de deschidere al camerelor, pășind pe un covor moale de carne țărănească”.

Pentru ca, la cinci ani după răscoală, Arghezi să-și aleagă drept subiect „secerișul de sînge din 1907”⁵, în aceeași gazetă „Facla”, condusă de Cocca. S-ar spune că tot ce atinge Arghezi se, preface în poezie, dacă ne gîndim la pasaje precum acela în care îl numește pe țăranul român „tureul dinlăuntru”, vindecat de nemulțumirile sale prin terapie cu muzică, utilizîndu-se în acest scop recunoscutele „simfonii de Hohenzollern”, mult mai vindicative decît simfoniile de Beethoven, Wagner sau Mozart.

Regimul comunist, la multe decenii de la răscoală, nu poate lăsa subiectul fără a-l storce pînă la ultima picătură. Prin urmare, scriitorii sînt chemați la ordine, pentru a completa operele anterioare, semnate de Rebreanu (romanul *Răscoala*) ori Arghezi (ciclul 1907). „Solicitați, după Eliberare, să poarte un mesaj altădată

interzis, scriitorii evocă răscoala, dar privesc acum lucrurile dintr-un punct de vedere nou. Alături de dramatismul sever al martirajului a unsprezece mii de anonimi, ei pun pe prim-plan ideea luptei de clasă. (...) Cine citește *Descult*, nu poate să nu se cutremure de viața țăranilor de altădată, descrisă de Zaharia Stancu. Să culegi struguri cu botnița la gură, să mănânci pământ uscat...⁶.

O imagine hiperbolizată grotesc, de al cărei neverosimil n-a îndrăznit nimeni, mult timp, să se atingă public. „Marin Preda vorbea urît de carte (n.n., romanul *Descult*). Îl supăra imaginea troglodită a satului românesc de acolo. «Unde s-au mai văzut la noi oameni cu botniță?» – îmi spunea furios”.⁷

Mai trebuie să adăugăm că romanul lui Stancu a fost tradus în peste 20 de limbi? Imaginea troglodită a satului românesc își asigura astfel o bună propagandă în lume.

Nicăieri nu mai este pomenit numele lui Moki Fișer, creatorul trustului arendășesc ce monopolizase Moldova, prin impunerea unor tarife unice exagerate în contractele de arendare, ceea ce îngreuna viața țăranilor. Aceasta fusese adevărata cauză a nemulțumirilor și revoltelor din 1907. „În 1906, Constantin Stere publică epocalul articol *Fișerland*, în care denunța sistemul de acaparare a moșiilor prin contracte de arendare. Moki Fișer își întinsese contractele de arendare asupra Moldovei ca o pînză de păianjen. Exploatarea era sălbatică, anticipînd metodele marxiste. Și nu este o simplă întîmplare faptul că răscoala țăranilor a început, în 1907, la Flămînzii, în județul Botoșani, la una din moșiile cuprinse în trustul arendășesc al lui Moki Fișer”.⁸

Așadar, pamflete care spuneau întreg adevărul au existat, dar propaganda socialistă le-a făcut dispăruțe. Nici pînă azi nu se știe exact cîte victime a făcut represiunea răscoalei, pentru că toate mărturiile directe și indirecte au fost distruse. „Nu mai există decît foarte puține acte oficiale, de la Ministerul de Război, din timpul răscoalei. (...) Nu există nici măcar memorii. Este o clară acțiune de ștergere a urmelor (probabil înfăptuită în timpul anilor de comunism), pentru că mărturiile nu dădeau cifra de 11.000 de victime, oferită de propaganda anti-«burghezo-moșierească». Pornirea celor care au vrut să ștergă urmele a mers pînă acolo, încît s-a umblat și în corespondența particulară a regelui Carol I. Anume s-a umblat după tot ceea ce însemna știre despre răscoale și, acolo unde ele au existat, știrile au dispărut”.⁹

Cîte-o mică urmă a mai scăpat, totuși, cum s-a întîmplat cu volumul *Amintirile unui prefect din timpul răscoalelor*¹⁰, unde împuternicitul guvernului în județul Olt confirmă că țăranii au fost instigați, deci nu s-au răsco-

lat din proprie inițiativă. Același Ion Bulei punctează: „Țăranii s-au răscolat pentru că trebuia să se răscoale. Și au făcut-o chiar și acolo unde nu aveau de gînd să o facă. În plus, și după un an agricol bogat, cînd hambarele erau pline, iar spectrul foamei nu amenința ca în alți ani”.

Cei 60.000 de morți ai Revoluției din decembrie 1989

Am insistat asupra manipulării de la 1907 pentru că ea seamănă, în multe privințe, cu altă uriașă acțiune de mistificare, cea privind Revoluția anticomunistă din 1989. La ambele acțiuni, presa a avut un rol esențial, prin lansarea unor zvonuri mincinoase, amplificînd cu bună știință numărul de victime.

În 1907, s-a marșat pe cifra de 11.000-12.000 de țărani morți, deși „probabil, cifra se află undeva între 2000 și 2500”¹¹. La 25 decembrie 1989, principala acuzația adusă de Tribunalul Militar Extraordinar lui Nicolae Ceaușescu a fost „Genocid – peste 60.000 de victime”¹².

Ceaușescu a fost condamnat la moarte, sentință rămasă definitivă – fiind executată pe loc. Firește, Tribunalul Militar Extraordinar reprezenta o sursă credibilă pentru presă. Mass-media din țară și străinătate au reluat comunicatul oficial reținînd – cu voluptate jurnalistică – cifra de 60.000 de morți.

„Tiranul și-a primit pedeapsa meritată. Un călău care are pe conștiință 60.000 de victime”¹³. Aceeași cifră este reluată, cîteva zile mai tîrziu, de presa străină, care publică un interviu cu Ion Iliescu, președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale: „60.000 de morți, răniți și dispăruți”¹⁴, întărește el.

Iarăși o sursă credibilă, avînd în vedere că Iliescu reprezenta atunci prima poziție în stat. E drept că același Iliescu, la posturile de radio și televiziune, lansase încă din 23 decembrie o altă dezinformare epocală, despre „teroriștii din București”: „Existența acestor grupe de teroriști, a unor indivizi, fanatici, care acționează cu o cruzime fără precedent, trăgînd în locuințe, în cetățeni, provocînd victime în rîndul militarilor este încă o expresie elocventă a caracterului antipopular al dictaturii Ceaușescu”¹⁵.

Din păcate pentru interesele oficialităților, de intoxicare și manipulare, situația era puțin în progres față de 1907. Dacă presa românească – abia trezită dintr-o hibernare de aproape cinci decenii – menținea refrenul cu 60.000 de victime, presa occidentală investighează, confruntă, verifică și trage concluzii complet diferite.

Astfel, cotidianul francez „Le Monde” publică, încă

din 5 ianuarie 1990, evaluarea lui Michel Tihon-Cornillon, cunoscut sociolog, evaluare rezultată în urma unei anchete personale realizate în mediul spităcesc din România. Este reținută estimarea de 1000 de victime ale Revoluției, corectată ulterior de „Libération”, care precizează, în numărul din 27 februarie 1990: „1033 de morți, din care 270 militari”.

Ziarele importante din lume au o pagină anume (de exemplu, pagina 3 în „The New York Times”), unde sînt corectate greșelile apărute în numărul precedent. În România, au fost necesare șapte luni pentru ca ziarele să-și repare greșeala privind morții din decembrie 1989, fără însă a-și prezenta scuze cititorilor, cum se obișnuiește în presa serioasă.

Astfel, tocmai în 10 august 1990, „Adevărul” recunoaște că numărul persoanelor decedate în decembrie 1989 este de 1030. E imposibil de crezut că această necesară rectificare nu putea fi făcută mai din timp, avînd în vedere cel puțin accesul liber la piața străină. Să mai pomenim că luna august este cea mai proastă a anului, în ceea ce privește interesul publicului cititor față de presă?

Dar surse calificate, care dețineau informații ce puteau conduce la adevăr, existau încă din decembrie 1989. De pildă, pe 25 decembrie, o sursă din cadrul ministerului sănătății declara unei gazete occidentale că „la București nu sînt mai mult de 500 de persoane ucise”, aproximînd că, la nivelul întregii țări „pot fi maxim cîteva mii”¹⁶.

De unde se poate lesne concluziona că minciunile apărute în presă au avut un caracter deliberat, ele urmîrind crearea și întreținerea unei stări artificiale de tensiune în rîndul populației.

Darie Novăceanu, fanul dezlănțuit al minerilor

Edificatoare în acest sens sînt pamfletele publicate de Darie Novăceanu – directorul ziarului „Adevărul” – în 1990, reunite la finele anului în volum¹⁷. Cu abilitate, cunoscutul hispanist Novăceanu – prieten cu Ernesto Sabato sau Gabriel García Márquez – propagă prin scrierile sale de primă pagină principalele zvonuri ale aceluia frămîntat an, dovedindu-și din plin înzestrarea de manipulator.

De pildă, cînd e să vorbească despre bișnițari, Novăceanu amintește că „n-au stat în fața nici unui glonț. În noaptea de 22 spre 23, cînd teroriștii au dezlănțuit măcelul din Piața Revoluției, s-au strecurat pînă la Galeria națională pentru a smulge de pe pereți valori inestimabile”¹⁸.

Cînd se referă la demonstrațiile anticomuniste din

Piața Universității, directorul „Adevărului” punctează malefic: „Bișnița, prostituția, furturile din mașini erau și ele tot o protecție a acestui mecanism diabolic de extracție legionară, care s-a înfipt adînc în pavaul de la Universitate”¹⁹. Pentru ca apoi să accentueze un alt zvon răsunător al acelei perioade: „... acest mecanism diabolic, înșurubat în Piața Universității, avea drept scop lovitură de stat”. Și cum pamfletul de față apăsă în plină invazie a minerilor în București, Novăceanu ține să le elogieze meritele: „Oricîte lucruri urite se vor spune despre acești oameni, despre muncitori din București și despre *minerii noștri* (subl.n.), prezența lor era absolut necesară pentru a anihila violența forțelor extremiste”.

Acum, la aproape două decenii de-atunci, asemenea cuvinte par fără scuză. Aceasta este poziția unui scriitor și director de gazetă în mijlocul unor evenimente despre care Departamentul de Stat al USA declara oficial: „Acțiunile autorizate de președintele Iliescu și guvernul său, din ultimele zile, au lovit în inima democrației române”.

Dar simpatia directorului „Adevărului” pentru descinderile bucureștene ale minerilor se văzuse încă din 21 februarie 1990, cînd se derulase partea a doua a acestui serial. „E a doua oară cînd minerii sosesc la București pentru a stăvili răul și trebuie s-o recunoaștem că, la modul lor, o fac exemplar. (...) Dovedind că nu au nevoie să le spună nimeni ce trebuie să facă, ei au spus ce gîndesc și au spus-o fără ocolișuri”²⁰.

Ulterior, Darie Novăceanu avea să fie îndepărtat de la conducerea „Adevărului”, ziar care apare, din 30 martie 1991, fără el ca director. La mijloc a fost un conflict cu redacția, întrucît Novăceanu dorea ca jurnalul să fie „preponderent de stat”, ceea ce nu era deloc pe placul redacției. A avut loc și o înfrîngere între Consiliul Director și Petre Roman, care părea a-l susține pe Darie Novăceanu, deși primul-ministru afirma că-ntre ei este doar „o prietenie de hispaniști”²¹.

Dar Petre Roman, dibaci politician, nu era în totalitate sincer. Pentru serviciile aduse regimului Iliescu-Roman, Novăceanu avea să fie curînd răsplătit cu funcția de ambasador în Spania, pentru a-și împlini cum se cuvine destinul său aparte de „hispanist”.

Așadar, și în 1907, și în 1989-1990, „Adevărul” a avut un rol important de manipulare a opiniei p_blice, prin publicarea de informații false și de pamflete mincinoase ori doar tendențioase.

Fondat în 1888 de către Alexandru Beldiman, „Adevărul” se face repede cunoscut prin violentele sale campanii antidinastice²². Linie continuată de Constantin Mille, venit la cîrma ziarului zece ani mai

tîrziu, în 1898, care însă nu se sfiește să mimeze în public obiectivitatea: „Cînd presa s-a ieșit și cade în mîinile tuturor, fatalmente și ea a trebuit să evolueze și să devie un fel de enciclopedie zilnică, un fel de cinematograf, în care publicul, pentru cinci bani (atît costa un ziar popular, n.n.) să găsească totul, dar absolut totul ce-l interesează”²³.

În 25 decembrie 1989, „Scînteia poporului” (fosta „Scînteia”) se reintitulează „Adevărul”, încă din primul număr luîndu-și un angajament deontologic în fața cititorilor, cărora le explică indirect de ce s-a optat pentru acest titlu, și nu pentru altul. „Adevărul” asigură publicul larg că va fi „un ziar care să exprime adevărul și numai adevărul. Un ziar care să corespundă cerințelor făuririi unui stat de drept, unei societăți democratice și prospere”²⁴.

Aceeași ipocrizie o regăsim, dusă pe noi culmi de noul director, Darie Novăceanu. Într-unul din primele sale pamflete, după ce reamintește că vreme de multe decenii „ne-a fost foame, așadar, și de adevăr, de informația exactă, oferită la timp și bine prezentată”, nu are nici o stînghereală să joace rolul de justițiar: „Condamn informația inexactă, manipulată”²⁵. Pe cale de consecință, ar trebui condamnați cei care difuzează aceste informații inexacte, dar directorul „Adevărului” recunoaște sincer: „Și nu-i putem arăta cu degetul pentru că nu-i știm și nu vrem să facem o manipulare în plus (subl. n.)”.

Un om de caracter, cu scrupule, își spune cititorul, și, pentru că pamfletul e prin natura sa un războinic, deși un războinic scrupulos, Novăceanu își încheie pamfletul trimițînd un avertisment contestatarilor săi din presă: „P.S. Cotidiene sau săptămînale, cîteva pagini «colege» par obsedate de amănuntul că acest ziar se numește «Adevărul». Nu răspundem acestor reproșuri. Deocamdată doar le numărăm”.

1907, 1989-1990. Constantin Mille, Darie Novăceanu. Două manipulări uriașe, doi pamfletari și directori ai „Adevărului”. Nu întîmplător, în nr. 24 al noii serii, la rubrica „Arghezi, colaboratorul nostru”, e publicat un catren cu trimitere la marea răscoală țărănească:

„De nu găsești dreptate, cerînd și căutînd,
Fă-ți tu dreptatea dreaptă neșovîind nicînd,
E pravila păstrată din 907
Cînd flacăra se-ntinse pe tronuri într-o noapte”.

Mille și Novăceanu, doi pamfletari care pot fi, și ei, perfect încadrați într-o caracterizare făcîndu-se Taine lui Swift: „Dovezi, nicidecum, nu are nevoie de dovezi

pentru a convinge poporul; ajunge să repeți de mai multe ori aceeași acuzație, să dai o sumedenie de exemple care impresionează, să-i șochezi privirea și auzul. Odată ce ai pus stăpînire pe fantezia lui, va merge strigînd, convingîndu-se de propriile sale strigate, neînduplecat”²⁶.

Note:

1. Al. Andriescu, *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Junimea, 1979.
2. *Jertfa celor douăsprezece mii*, „Facla”, 13 martie 1910.
3. „Times”, 28 martie 1907.
4. 2 aprilie 1907.
5. *Omul cu ochii vineți*, „Facla”, nr. 10, 1912.
6. Cornelia Ștefănescu, *Revista „Secolul 20”*, nr. 3, 1967.
7. Ovid S. Crohmălniceanu, *Amintiri degizate*, Editura Nemira, 1994.
8. Pamfil Șeicaru, *Scrisoare deschisă lui Mihail Sadoveanu*, „Căpații” nr. 2, Madrid, 1954.
9. Ion Bulei, *Cum rămîne cu revoluția?*, „Ziarul Financiar”, 3 septembrie 2004.
10. Constantin Anghel, *Biblioteca Flacăra*, 1912.
11. Ion Bulei, *op.cit.*
12. „Adevărul”, nr. 2, 26 decembrie 1989.
13. „România liberă”, 27 decembrie 1989.
14. „Die Welt”, 8 ianuarie 1990.
15. Ion Iliescu, *Informare din partea CFSN*, 23 decembrie 1989.
16. *Minciuni mass-media*, Editura Scripta, București, 1992.
17. Darie Novăceanu, *Reporter în Piața Ghilotinei*, Ed. „Adevărul”, 1990.
18. „Adevărul”, 17 ianuarie 1990.
19. *Cavalerii apocalipsului*, „Adevărul”, 14 iunie 1990.
20. *Minerii și parlamentarii*, „Adevărul”, 21 februarie 1990.
21. Domnița Ștefănescu, *Cinci ani din istoria României*, Editura „Mașina de scris”, 1995.
22. Al. Andriescu, *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Editura Junimea, 1979.
23. *Cum arăta un ziar în anul 1900*, „Ziarul Financiar”, 8 iunie 2004.
24. „Adevărul”, nr.1, serie nouă, 25 decembrie 1898.
25. Darie Novăceanu, *Consecințe ale manipulării informației*, „Adevărul”, 2 februarie 1990.
26. Hippolyte Taine, *Studii literare*, Editura Minerva, 1982.

CÎND VĂ UITAȚI LA STELE

Radu TĂTĂRUCĂ

Erau trei mogîlde pe prima treaptă. Nici nu-mi dau seama cum încăpeau așa de înghesuite și de ce se băgau una în alta cînd era atîta loc împrejur. Deasupra se auzea hîrjoana veselă a îngerilor iar și mai sus pluteau maiestos heruvimii.

Aveau fețele incremenite într-o expresie de groază nedumerită, așteptau să li se întîmple ceva înspăimîntător, ceva pentru care fuseseră aduși acolo. Încă mai miroseau a pămînteni, a oameni care fuseseră. Priveau înaintea lor, în sus, în jos, se uitau la ciorchinii de stele alburii, roșiatice, albastre, verzui și galbene, violete, toate culorile și luminile care s-au văzut vreodată și care nu s-au văzut, care s-au închipuit vreodată și care nu, spuzind spațiul pur pînă departe, pînă la marginea timpului. Stelele îi priveau stăruitor, nu clipeau ca pe Pămînt. Li se părea că îi cheamă, destinații imposibile.

— Eu nu prea l-am deranjat pe Dumnezeu; cam de două ori pe an, la Crăciun și la Paști. În rest, am apelat la cîte un sfînt, iar pentru o afacere mai de rînd,

m-am mai ajutat și cu cîte un drac mai de treabă.

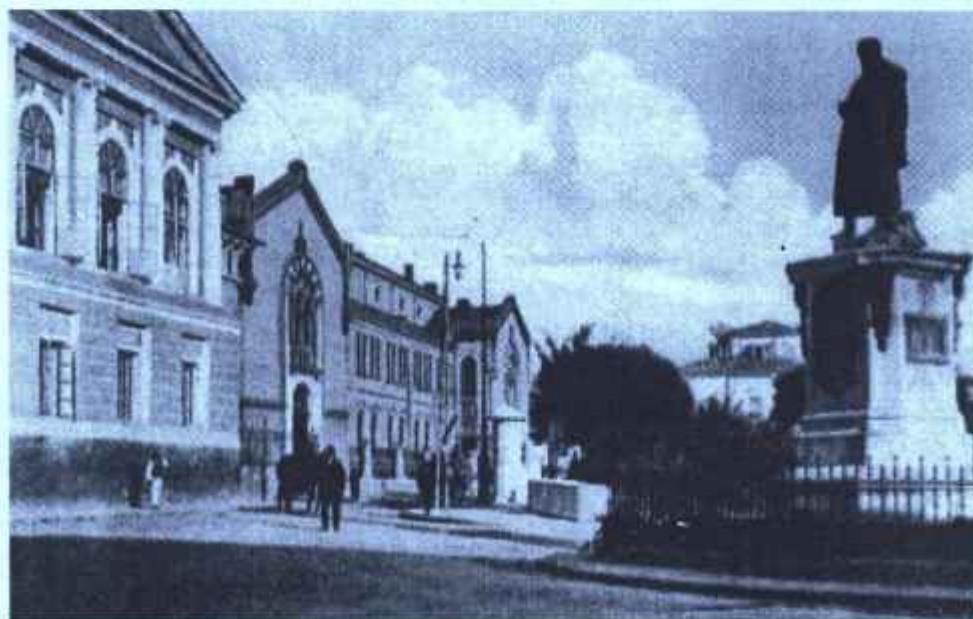
— Trebuie să fii nebun; atunci ce mai cauți aici? Eu nu am lipsit duminică de la biserică. Cît ținea slujba, nu mă ridicam din genunchi. Afaceri cu dracul! Doamne, iartă-mă! Dă-te mai încolo.

— Ba să stăm împreună, al treilea. Dar eu? Eu m-am ținut numai de poala lui; mie ce o să-mi facă? Toată ziua, și serile și diminețile, m-am rugat; întîi pentru ai mei, pe urmă pentru mine. De sănătate, de noroc, de griji, de dușmani, de prea mult bine... Ar fi bine să ne dea pe toți trei împreună. Unde o fi. Cu voi m-am obișnuit.

— Da, n-ar fi rău.

Tac și privesc iar stelele-n gol, una dintre ele trebuie să fie a lor.

Poate părea începutul unei anecdote oarecare — chiar asta și este, pînă cînd nebunia, umilința și disperarea vor începe urcarea scării și se vor contopi în ceva minunat, într-una din stelele cerului.

FIȘE CU ABSENȚE (ȘI, RAR, PERSONAJE)

Dan Bogdan HANU

Sînt vremuri în care viața interioară – mai subversivă decît o pînză freatică dereticînd neobosită pe dedesubtul unor terenuri cumpărate pe bani grei doar pentru calitatea encadramentelor, binefăcătoare de și pentru imagine – nu mai este privită ca o bijuterie incomodă și desuetă, ea nu mai este nici măcar un lux, ci simptomul unei boli rașinoase. Să intri tot mai adînc în bulboanele ei, iată o dereglare cum nu se poate mai clară, degenerescenta te topește ca pe o acadea. Conturul tău scade cu fiecare imersiune, băiete! Uneori, inspirat probabil din tratamentul aplicat de Tamerlan lui Baiazid, închizi viața interioară în poeme (arătînd, fie vorba între noi, ca niște valize burdușite din care atîrnă tot felul de boarfe) și o trimiți la plimbare pe alci de revistă, pe sub umbră de gene și lumină de ochi atoaterotitori. Ar putea fi și asta o neutralitate, ipocrită însă, o echidistanță, șchioapă însă, o fundătură imagologică! Sînt vremuri în care de peste tot se aud aplauze și exultații la recordurile de ultimă generație atinse de hidra confortului. Recorduri care nu sînt altceva decît noi brațe (de muncă?). Sînt vremuri cucerite definitiv de un materialism care nu mai este (neapărat) de partid și de stat, ci cronicizat prin operatorii unei noi sensibilități, de tip consumerist și tocmăi de aceea instalat mult mai temeinic, totul se instalează cit ai zice pește, pentru asta sîntem înconjuțați de cabluri, recorduri, mufe, ... fufe, nu prea se mai găsește îndoiele, iar prietenii știu de ce. Construiești și tu ceva, nu știu exact în ce nomenclator ar putea fi încadrat căci este jenant de imaterial. Din afară ești perceput ca un punct în cădere liberă. Nici măcar luminos. Totuși, ațita timp cît construiești și (mă) consumi, problema declinului devine dacă nu specioasă, cel puțin relativă. Chiar de aș fi manierist – dar nu sînt, nu am trecut încă de *top of the bill* –, a nu se confunda declinul cu decadența. Gena nostalgiei duce, mai devreme sau mai tîrziu, la instalarea decadenței. Vorba aia: „Zuccari, foarte aplicat manierist/ Pe semni l-a-nțepuit în Dumnezeu/ Noi, dulcele stil simuls, postmodernist/ Din tată-n fiu îl moștenim cu greu”. Te tot iluzionezi că declinul aparține prezenței și nu ființei. Complicațiile apar însă (dată ce ființa, generoasă nevoie mare, sensibilă la faptul că este găzduită fără să plătească – deși nu s-a instalat nimic din tot ce ar putea aduce o oarece confort – preia confruntăm, paratrăsnitul la nevoie se cunoaște, și tribulațiile caracasei. Astfel că niște sincere felicitări primite, să zicem, pentru cîteva poeme staționate în România literară, sînt 100% adresate faptului de a fi ajuns „un om sfîrșit”, faptului de a fi reușit în mare parte să întrerupi, deloc programatic și profesionist

legăturile cu lumea. Asta ar fi un fel de a rosti cu jumătate de gură, reactualizat și reformulat însă, dictonul lui Leon Bloy: Nu se știe cine dă și cine încasează. Așadar, viața interioară feliată subțire, închisă în colete transparente sau poate vitrine și purtată pe ici pe colo. Pe de altă parte, acasă s-a învățat cu totul altceva. Că lenjeria intimă, după ce se spală, se înșiră pe balcon, la uscat, nu însă pe simeza superioară, care poate fi survolată de toți trecătorii.

*

Stîng una din fazele comutatorului (era să zic computerului) și apăs pe cealaltă. Asta se cheamă confort alternativ, ceea ce înseamnă să te aliniezi pînă ce te alienezi. De nu te vezi. La discreție. Camera se transformă, instantaneu, dintr-o încăpere obișnuită, unde aerul de familie este cel mai vizibil obiect de interior, impregnată cu o intimitate care de multe ori este o periferie a nimicului, în sala enormă și apăsătoare a unui muzeu bînuat. E adevărat, funcție de backgroundul imaginar al privitorului. Evantaiul posibilităților pe care lumina îl desface fără a mă fi prevenit în vreun fel, mă derutează clipe bune. Camera capătă o adîncime stranie, dimensiunile pereților par să se fi multiplicat de cel puțin cinci ori, racurșul este clar, aștept ca din pașnicele mele tablouri să ținască în orice moment creații hibride, eludînd orice referință biologică imediată, repetînd oarecum viziunile lui Grandville din *Vizita la Luvru*.

Mă uit mai departe, *Dincolo de nori* lui Antonioni. „Ce un tip, naratorul, care din cînd în cînd, plictisindu-se, mai dă cîte o raită și prin trama filmului, să mai pipăie, să mai hamletizeze, să mai anamnetizeze, să mai regul(ar)izeze, „Mă simt moleșit... Prefer să simt lucrurile, nu să le gîndesc”. Privind absent pe fereastra compartimentului de tren. Harșt! Stop cadru. Eu nu am simțit decît foarte rar lucrurile, îmi amintesc senzația, e ca și cum ai străbate de foarte mult timp un deșert, tot ce vezi, pînă și cerul este plin de crăpături și deodată ar începe o ploaie, ai intra într-o altă lume. În schimb, le-am gîndit neîntrerupt. Chestie de polaritate. Stările mi-au fost, încă mai sînt, prelungiri (nefirești?) ale unor idei. Nu sînt îmbrăcate ca lumea. Ar putea fi asta o formă atipică a prostiei? Prostia de a gîndi prea mult și de a fi dezinteresat dacă asta se vede sau nu? De fapt, nu atît a prostiei, cît a marelui ecran pe care ea se derulează. Subiecte clare, conturane, care provoacă în jurul lor mari tulburări, trecute la pierderi colaterale, ascunse precum mizeria sub covor. Sînt pe invers: gîndește, cu alte cuvinte ordonă-ți, ca să simți.

Cînd doar gîndești lucrurile e ca și cum tulpina și ramurile nu ar fi prelungirea organică a rădăcinilor spre lumină, ci intuiția, visul acestora, un salt, nu o trecere prin. Lipsește seva. Etapele formării mele (școală, facultate, tot restul) nu le-am perceput ca pe niște verigi ale unui lanț dialectic funcțional, ca pe niște trepte care conduc undeva, pe o platformă a consacrarii, ci doar ca pe niște obstacole, ceva cu o consistență eterogenă în care se amestecau proporții diferite de ostilitate, ceva care îmi obstacula intermitent apetitul natural de a contempla, quietismul, totuși ceva care urma să se cicatrizeze. Poate Bacovia... Avînd în vedere prezentul, aș putea spune bine că nu s-au cicatrizat chiar toate. Privesc acum la întîmplare, spre exemplu către sesiunile d'antan și văd careuri sau quinte de decari, impersonale, din care participarea lipsește, puncte moarte ale acelor fraze. Îmi amintesc cum, după ultimul examen al fiecărei sesiuni, rătăceam pe străzi, gîtit de sentimentul inutilității, de derizoriul acelor eforturi. Rătăceam pe străzile pline de direle lăsate de burta umedă a întinericului sau pe care lumina aceală, un plafon coborîtor, topea din fașă orice formă de rezistență, orice avanpost al imaginației, orice rotiță a coerenței. Asta ar fi poate cea mai persistentă marcă a Bucureștiului din jurul anului '85.

Ce am făcut? Am împrumutat obiceiuri, gesturi, reacții, ritmuri, pentru a ieși în lume, pentru a conviețui, pentru a lua loc în schemă, undeva pe la margine, pentru ca imediat ce voi fi rămas doar cu mine înșămi, să le zvîrl cît colo, analizînd, în schimb, tot ce se întîmplase cît timp le purtasem. Dacă tot viața este (și rămîne) în altă parte, măcar să știu cui aparține acea parte.

Am mai scris și altădată ceva asemănător, un lamento, totul ajunge acolo, compunînd un lamentatio in integrum, atunci ajunsesem să mă compar cu metafizica („bună în sine și pentru sine”), acum zic că sînt ca aurul, despre care Plotin scria: „este cel mai bun, cu condiția să-l lași să stea în sine”. Logocentric, care va să zică, te-am prins! Bagă cărușele! Aiurea, fragmentat pînă la a recunoaște... unicitatea (corect ar fi *unele citate*). Cine poate să mă înțeleagă, astăzi, că a folosi cuvinte ca solitudine, timp, nefiniște, cădere, frică etc., nu înseamnă neapărat a recunoaște neputința de a nuanța, de a le crea arhimboldesc, de a instaura atmosfera lor prin mijlocitori, acești mici negrișori priapici care își cer meritu dreptul de a se înhăma la treabă, ci a te afla în acele staze ale suferinței pentru care nu mai există o altă cale de deblocare. Te lovești, repetat, de monolitul (de gheață) al Principiului (pariez că nu mai e nevoie să precizez că) Unic. Aș îndrăzni să mă sprijin – sînt fragil, friabil, ușor, nici o problemă! – și pe reprezentarea lui Numenios (după Andrei Cornea): „... cînd te-ai îndepărtat mult de lucrurile senzoriale, poți să te întîlnești cu Binele, de unul singur cu El; acolo unde nu există nici vreun om, nici o altă vietate, nici trup mare sau mic, ci doar o solitudine divină, metafizică, indescritibilă...”. Aș adăuga și, mai ales, imprescriptibilă. Dar dacă nu ai transgresat lumea senzorială, dacă te ai aflat de la început dincolo, mai poți recunoaște Binele? Departe de cele senzoriale m-am găsit încă de copil, am măsura exactă a umilinței acumulate

de atunci, pentru *erezia* de a avea o astfel de *ascendență*, că, totuși, *ereditate* nu-i pot spune. Am scris în ultimul timp, fragmentar, despre echivalențele care se consolidează de la o vîrstă fragedă, prin transpunerea – la nivele tot mai coerente, mai aplicate – a lumii, percepută în primul rînd senzorial, într-un sistem propriu de limbaj și de concepte. Am încercat să refac felul în care am reușit să-mi creez un sistem atipic, blocat într-un *ordo* fără dimensiunea *praxisului*, ajuns mai tîrziu, în multe situații, un balast. Un balast ontologic, nu poetic. Curios, pentru unul convins că poezia e ontologie. E adevărat, dacă răsturnăm clepsidra, jumătatea de jos nu se va umple la fel și în același timp. De cîte ori mi se întîmplă să folosesc cuvinte ca acelea înșirate mai sus (precum rufe de... și mai sus) sau care tind să converge spre aceleași configurații semantice – o fac tot mai rar însă – de fapt revin la puterea iradiantă a cîtorva semnificații, care mi-au mîncat ficat, dar fără de care fința s-ar transforma în cutia de rezonanță a unor simple ecolalii. Toate aceste echivalențe, le-aș numi poetice de vreme ce orice formă de cunoaștere sublimcăză, ca experiență poetică, au fost *obținute* pe parcursul unei anamneze neîntrerupte, chiar dacă nu întotdeauna luînd forme explicate.

Disciplinat, cu pași mărunți, dar nu în genunchi, să mă întorc la Antonioni. Nu pentru mult timp. O forță hipnotică exercită răsfrirarea, disiparea personajelor și tramei în fundal, un fundal care absoarbe păstrînd intacte detaliile. Nu este vorba de o rarefiere, de o desubstanțializare a realității, ci de o impregnare cu dublu sens. La bază stă un principiu osmotic, din care poetica mea își trage învățătura. Cît reușește din ce își propune este o altă poveste, cît despre depășirea maestrului, nimic, de vreme ce nu sîntem autovehicule și, în general, circulații pe mai multe benzi nu este specialitatea mea. Există în filmele sale fracturări prin flash-backuri, care întretin fluiditatea, firescul, zgomotul de fond (indiferent de sursa lui) se aude întotdeauna, secvențele în care individul este dominat de topos nu provoacă isterie, criza este în altă parte, nimic nu se subordonează unui principiu concurențial, individul acceptă postura unui detaliu poetic, ceea ce îl face să nu se simtă constrîns, există mereu o supapă. O ironie tragică, neieșind niciodată din perimetrul eticului, aici s-ar putea afla cheia de boltă a filmelor – poemelor! – lui Michelangelo Antonioni. Ni se reamintesc discret lucruri pe care tot mai puțini sînt capabili a le recunoaște. Ni se vorbește de rădăcini atrofiate sau chiar dispărute. Puține sînt filmele atît de utile, acum, dislocînd amneziile omului începutului de mileniu trei, *încercător* peste măsură și radical atunci cînd este vorba de resursele sale de a-și spori confortul, atunci cînd așează în poziție de tragere imbatibilele sale argumente pozitiviste și scientiste. Tot ce este în jur trebuie convertit în confort, singura unitate de măsură este eficiența, iar performanța este totuna cu mintuirea, cam așa se vede fața adevărată a lumii, în versiunea unui numeros și reprezentativ contingent al generației 2000. Se trîntesc copii după copii (imprimante și xeroxuri să fie!), simulări după simulări. O lume devenită o imensă școală de atins și depășit

performanțe. Filmele lui Antonioni sînt o replică la adresa unei umanități tot mai compacte în coplanaritatea idealurilor sale.

Generația 2000 preia, nu critic, ci, pur și simplu, organizează preferința personajului lui Antonioni: preferă să simtă, nu să gîndească, tată de ce, sînt aproape convins că șaptezecîștii le sînt profund antipatici, probabil că sînt considerați un fel de flori de plastic. De fapt, nu se pune problema lui ce preferă, această generație nu are altă soluție, reacțiile nu pot fi altfel decît rapide (o cere piața), ca și cum fiecare membru ar avea cipuri montate peste tot, care transmit neîntreput fluxuri de informații deja scanate. Dialogul între detalii și fundal este aproape suprimat, frecarea are loc metal pe metal, reacția devine confundabilă cu dorința continuă și efortul permanent de a lua în posesie, de a anexa, iar detaliul, din partener de dialog, din sursă valorizantă și valorizată, ajunge simplu obiect de joc și, nu de puține ori, obiect al băștii de joc. Reacția senzorială conduce aproape invariabil fie în zona visceralului, fie în aceea a unui ludic interșanjabil în disponibilitățile sale virtuale, un ludic pervers, un fel de proiecte deosebite, dispersă, a visceralului. Acestea sînt locurile geometrice la care este recomandat să subscrie orice poetică. Pe de altă parte însă, pentru cel care nu interpune nici un *tampon senzorial* între el și obiectul realizat, nu poate fi niciodată un pic mai bine.

Și acum ce să fac? Să mă las moșit odată cu douămiiștii? În virtutea unui mare deficit de încredere și a unui mare exces de discreție? Să ader plen de entuziasm la poetica stocării coșurilor în public, eventual în aplauzele unui public *slăbit*, cu dimensiunea transcendentă a imaginarului decolorată complet? Ar fi cel puțin grotesc. Poate, pe undeva, ar putea părea că fac uz de aceleași instrumente de care cu onoare se servesc mare parte din membrii acestei generații. În realitate însă, în timp ce ei caută incizia cît mai directă, pătrunderea cît mai liniară în viscerele lumii, în timp ce ei pun în primul rînd problema funcționalității acestor instrumente (obsesia este de a înălța un nou nit pe un teren pîrjolit pînă la temelii), eu nu fac decît să o radiografiez, să-i aplic reducția poetică, să măresc acele zone ale scheletului moral și spiritual afectate de osteoporoză. Aceasta este însă, din punctul lor de vedere, o falsă problemă, pentru ei tot ce nu este funcțional este în afara unui criteriu axiologic minimal. Se poate trage deci concluzia că doar ceea ce este funcțional se devalorizează. Fiecare crede în normalitatea sa, pe de o parte înrădăcinată într-o antropologie materială, pragmatică, exfoliată, eufemiste vorbind, pe de altă parte într-o antropologie creștină, asta e!, mai serviți?, nu, tocmai ne ridicăm, deasupra se lasă întinerul, plecapa căzută... în dizgrație.

Ar fi totuși o lecție mare pe care o servesc reprezentanții acestor generații: nu aceea a solidarității, aceasta e forță relativă și probabil, cît de curînd, vor începe să apară fisuri, fracturi etc., și aceea a determinării și încrederii pînă în

pînzele albe în propria obsesie. Lecție care, cu un număr variabil de decenții sau de secole ori poate chiar milenii în urmă, ar fi fost răsturnată: ca să fii autentic, trebuie să te îndoiști mereu de ceea ce simți și crezi. Nu se mai poate vorbi (și nici nu e timp) de așa ceva în epoca aliotputemicelelor reclame și a norilor informaționali. Aici există doar un fel de mutant al îndoielii: noul prototip șterge tot ce a fost în urmă, la fel cum de pe ecranul monitorului dispare un text de care nu mai ai nevoie. Haină protectoare să-ți faci, de nu ești de pe aici, de pe lista *marelui acum!* Să nu care cumva să oscilezi, să te clătini, acolo, pe orbita pe care ți-ai ales-o! Cyborgii mișună peste tot și sînt înșelători, unii au chiar chipuri angelice. Recunosc postmodern(ism)ul după privire. Saturnienii – de la care cu onoare mă revendic – nu au ce căuta aici, ei nu vor decît să se retragă într-o carte, o carte la care scriu și nu se mai termină și nu este văzută de nimeni. Problema ar fi: cartea pe care o scrii este aceea pe care trebuie să și joci! Nu oricum. Nu așezînd-o cuminte, corect, cu gesturi anonime pe masă, ci avînd în spate un întreg eșafodaj rezizoral. Paradoxul saturnienilor este acela de a intra în rezonanță cu fundalul, de a-i întui liniile de forță, dar, totodată, de a împotmoli în detalii. De aici poate deriva o teorie cu valoare de epifenomen: individul cu priză la fundal este curățat de ambiții de leader (se curăț de unul singur, nici o grijă!), dar asta nu înseamnă că ar avea veleitățile unei mase de manevră. Tot ce face el, ia, într-un fel mai mult sau mai puțin accesibil, forma avertismentului. Dacă acest avertisment are mari șanse să fie trecut la departamentul polemică, atunci cu atît mai rău.

Postmodernitatea este, într-un fel, perioadă în care pierderea umanității este excesiv teoretizată – pornind de la conștientizarea acută a acestui fapt – însă din perspective care nu ajung niciodată la un consens și nici nu-și propun așa ceva. Miza ei este ștergerea completă a acestei conștiințe a eșecului inevitabil. Asta nu înseamnă a diaboliza esența postmodernității, ci doar a recunoaște una din constantele ei fundamentale: articularea pe relațiile de implicare și numai în situații rarissime pe cele de explicitare. Totuși, distanțarea de acea zonă a gratuității spirituale transformă orice simptom al pierderii, în virtutea unui relativism liberal sau a unui liberalism relativ, în pretense avantaje și mecanisme ale utilitarismului și funcționalismului generalizat. Sau, esteticeste (am)plasat, liniile de fugă converg spre hiperspecializarea enismului.

Poate că șansa cea mai importantă, care ar trebui ridicată la rangul de obsesie, este aceea de a nu mai avea loc în vehiculul nici unei generații. Dar nici a ajunge sub roțile sale nu ar fi de preferat. Consider că fac parte dintr-o generație secționată. M-am format în spiritul unor valori – mă refer la cele asimilate în familie și la cele selectate și sedimentate în imaginarul propriu, care sînt și cele mai puternice – niciodată oficiale, iar după '90, cînd au intrat pe rol altele, mi-am reconfirmat *paralelismul*. Curată schizoidie!

(decembrie 2002 – ianuarie 2003)

CONSEMĂRI

DIALOGUL IDEILOR

Vasile IANCU

În puzderia de reviste culturale/ literare apărute după 1990 – fenomen previzibil și, în ultimă instanță, binefăcător pentru orice colectivitate cititoare, cât de mică va fi aceasta – totuși, „... puține/ Rod în lume o să poarte”. Pentru a rotunji ideea, să continuăm cu versul eminescian: „Toate bat la poarta vieții./ Dar se scutur multe moarte”. Chiar dacă multe din aceste periodice ne-au dat să înțelegem că ele continuă tradiția unor reviste de odinioară, poate, în linii esențiale, programul acestora, cu adaptările necesare la gusturile și așteptările contemporanilor, declinul lor, uneori, până la dispariție atestă că la mijloc au fost: fie niște vanități personale, fie nepricepere, fie amîndouă la un loc. Sigur, o revistă de cultură nu se poate autofinanța decît parțial. Și în acest segment al culturii e nevoie de finanțare. Care trebuie însă acoperită prin *fapt* de valoare, care să intereseze măcar publicul tău țintă. Nu ți-ai propus un public-țintă, un grup de cititori statornic? Înseamnă că editezi o publicație la întâmplare, cu texte întâmplătoare, scrise la... întâmplare, cu subiecte întâmplătoare, cu colaboratori întâmplători... Un fel de autism cultural, dublat de țîfnă autosuficientă. Și cînd totul e aleatoriu, mai devreme sau mai tîrziu, vine pieirea. Doar dacă nu se găsește un sponsor generos pînă la utopie, probabil, și cu orgoliul van de a-și vedea numele pe frontispiciu, și-atunci revista trăiește ca un muribund cărui i se fac injecții cu morfină. Pînă la urmă, tot moare. Nu știu de ce (un fel de a spune), dar miros cînd o revistă de cultură, abia apărută sau reapărută (cu blazonul tradiției, nu-i așa?), va avea viață lungă și bucurioasă și cînd e făcută doar ca să fie. Mai direct spus, ca să satisfacă, repetăm, niște vanități personale, care nu se pot confunda cu autentice potențialități creative în materie. Nu e nici o îndoială: o revistă solidă, cu audiență stabilă într-un anume segment la lectori, care, la rîndul lor, pot fi

și prezumtivi difuzori de popularitate a revistei cu pricina, poartă și marca făcătorilor ei, din „bucătăria” aceea mică și solidară, a grupului redacțional, dar și amprenta personalității – cazuri rare! – capului publicației. Așa cum, ne amintim, „Viața românească”, în perioada ieșeană, purta pecetea intelectualului democrat G. Ibrăileanu, „Convorbiri literare” avea echilibru ideatic, bunul gust și bunul simț caracteristic boierului Iacob Negruzzi (conu’ Jak), pe cît de harnic, pe atît de onest și cumpătat în relațiile cu prietenii-colaboratori. Două exemple ilustre, de care, din păcate, prea puțini țin seamă.

Apariția, în peisajul publicisticii culturale de la noi, a revistei lunare de cultură a ideilor „Idei în dialog” mi-a dat sentimentul de care aminteam: că va avea viață lungă și frumoasă. Că nu s-a născut moartă. Dimpotrivă. Iată, se află în al patrulea an de apariție. Pare că mai ieri citeam primul număr, iar cel din martie 2007 a ajuns la 30. Mica echipă redacțională (director: H.-R. Patapievici, redactor-șef: George Arun, graficianul Devis Grebu, designerul Iulian Puiu, un corector – Radu Dobîndă, DTP – Florin Iaru și Corina Mățu, alți doi-trei oameni în secretariat-marketing) scoate pe piață o publicație în care orice intelectual are ce citi. În acest dialog, uneori poate fi numit și duel, dar un duel superior, aristocratic, fără victime trînte la pămînt cu patimă, cu lovituri sub centură, în acest dialog se întretaie idei din literatură, din filosofie, științe juridice, științe exacte, politologie, religie etc. Tocmai această diversificare tematică, promovînd în comentarii, studii, eseuri o veritabilă cultură a opiniilor, conferă revistei „Idei în dialog” acel grad de atractivitate, aș zice, un farmec intelectual, indispensabile oricărui demers publicistic de durată.

Din cele 56 de pagini ale numărului 3/a.c. destule

sînt consacrate domeniului literar. Titularul „vieții literare” – pot spune degajat *titular* – e Dan C. Mihăilescu, pe care îl citim cu aceeași savoare oriunde. Las’ că și auzindu-l comentînd cărți și/sau alte istorii culturale, te captează. Verbul direct și succulent, metafora încărcată de sugestii, menită să pună punctul pe *i*, dar să și lase cititorului/ auditorului porți deschise, franchețea ideilor transmise, cu justificate adrese la gusturile/ ideile contemporanilor, umorul boieresc, adesea picanț/ tăios, toate astea și alte subtile însușiri stilistice dau textului lui D.C.M. *greutate specifică*. Acum se ocupă de o parte din vasta corespondență primită de Mircea Eliade, publicată „într-un ritm editorial dezamăgitor (deși Mircea Handoca declară că majoritatea materialului era pregătit pentru tipar încă din anii '80)”. Corespondență care probează întinsele și variatele relații epistolare ale savantului și scriitorului Mircea Eliade. „Întîmplarea face – precizează D.C.M. – ca, dorind să prezint aici vol. 4 (literele R-S) din *Mircea Eliade și corespondenții săi* (Criterion Publishing), anume în acest martie în care aniversăm centenarul nașterii scriitorului, să fi descoperit printre hîrtii cîteva pagini despre vol. 3 (K-P, *Academia Română*, Fundația națională pentru știință și artă), destinate numărului zero (adică de probă) din „Idei în dialog” (august 2004), nepublicate atunci și nereluate vreodată”. Am selectat puține din pasaje (captivante) citate de comentator, avînd drept criteriu valabilitatea lor în contemporaneitate, caracterul lor de avertisment: „Ceea ce spui despre antireligia comuniștilor se aplică în general și aici la Aripa de Stînga (...) Lucrul care trebuie făcut cu ei este de a le oferi mai întîi o concepție despre păcat, înainte de a vorbi despre Dumnezeu” (Philip Leon, 1937); „... dorește (e vorba de Iosif Constantin Drăgan – n.n.) să facă cu orice preț afaceri cu comuniștii. La fel se întîmplă cu amicii Uscătescu și Răuță, care vor să importe tractoare din România” (Nelu Manzatti, 1970); „În sfîrșit, Călinescu ne-a înjurat pe toți în ultimul număr al «Vieții literare», spunînd că România a ajuns terorizată de genul mucosus. Răspunsuri groaznice, se pregătise din toate părțile” (Mihail Polihroniade, 1929); „Sînt firește și ceva țoape și izraeliți dezafecțați, furioși că nu te-au ucis pe tine și pe Emil Cioran la momentul oportu-

tun. Au condamnat în schimb pe Eugen Ionesco la o muncă silnică de contumax pentru insulta armatei și a națiunii. Dacă îl băgau pe Eugen Ionesco în 1948, îl băgau la Ocnele Mari împreună cu mine, cu Țuța, cu Savel Rădulescu și alți 1200 intelectuali. Acum îi ling tălpile aceiași oameni de clasă comuniști” (Petre Pandrea, 1968). Referindu-se, în fine, la vol. 4, Dan C. Mihăilescu face următoarea remarcă, validă în mai toate paginile acestei impresionante corespondențe: „Dacă ne gîndim în ce măsură, în cazul de față, biografia devine bibliografie, e limpede că un simplu, de tot banal, capitol erotic poate conține, dincolo de conjunctural, semnale esențiale despre personalitatea scriitorului”. Una din epistolele de amor ale Ricăi Botez, „prima pasiune din anii studenției”, e, și ea, o mărturie a felului în care era privit omul Eliade, intelectualul Eliade: „Și nădăjduiesc că într-o zi voi atinge culmea, pentru că am dragostea și prietenia unui creier de elită și a unui suflet mare”.

S. Damian trasează în eseuul său „paralele și secante” între poetul Wolf Bierman, din fosta R.D.G., căruia i se retrăgea cetățenia de către autoritățile comuniste din Berlinul de Est pentru „trădare națională” (asta se întîmpla în 1976), și Paul Goma, care împărtășea exact aceeași soartă din partea autorităților comuniste de la București, în 1977. Nimic nou sub soarele bolșevismului totalitar. În *secvențele sale franceze*, Alexandru Călinescu sintetizează puncte de vedere pe marginea unei recente cărți de Tzvetan Todorov (*Literatura în pericol*, Flamarion, 2006). Un semnal de alarmă, cum definește profesorul și criticul de la Iași eseuul lui Todorov, privind „starea deplorabilă a predării literaturii” în școlile din Franța. Aviz și acerbilor postmoderniști de pe Dîmbovița...

Ceea ce coagulează diversitatea ideilor în dialog din revista la care facem acum trimitere este – credem – „invocarea tradițiilor, a convingerilor active și a prejudecăților rezonabile în care o societate normală se recunoaște în chip spontan (...) Pentru a păstra decența în societățile de azi, liberalismul devine tot mai mult un liberalism de *Old Whig*” (H.-R. Patapievici: *Liberalismul este civilitatea politică a modernității*).

DE-A STRUNGA

Ce era de așteptat, nu și de dorit, s-a întâmplat. S-a deschis al doilea la stîină.

Iar cea dobrogeană și cea ardeleană, mare se vorbiră – aiurea, maică limbă! – se limbiră.

De mirare că o substantivă așa de pieptoasă, cum e limba, s-a arătat atît de sfoasă la puit verbe. A limbi – corăghește – înseamnă a descărca un vas pentru a-l trece peste un prag. Și acum, la sterpele noastre criminale. S-au pofțit la strungă. Că ne-au și trebuit.

Cea dobrogeană și grossomodeană a trimis o limbă vâlurată tocmai peste munți și văi, adică a limbit, numai ca să ajungă binevoitoare și gîdilătoare la *Verso*. Iar *Verso*, cum a și simțit, cum a tălăngit, din limbi a limbit, pînă la Bacău:

– Tu, măi *Ateneu*, bine ai făcut că ai apărut, să salvezi Moldova de la *Convorbiri*... și dă-i cu limbiri. Și tot așa. Se-nghesuie, de-ți vine să descaleci din rînd, la tronurile noastre; cînd le-or simți cît de înguste sînt... și de mohorîte...

Ce se poate prezuma? Că domnii de la revista băcăuană vor închide triumfiul, complimentînd *Tomisul*? Că vor răspîndi vestea, ca în scrisoarea, zișă, a sfîntului Anton: Trimite această mică scrisorică, așa cum e copiată, la zece adrese și sfîntul te va scăpa de rapăn la creieri, de luat în tîrbacă și în tătărucă? Ori se vor aține? Cu p de la psondele lor, că noi nu mai sughițăm decît minerală, oricît ai da cu hîrlețul prin parchetul redacției în capul lui Valeriu. Sfîntul și Bacăul știu. Eu nu mă pot aține – și aici închid povestea – să nu admir, pe lîngă lungimea și virtușenia limbilor de la *Tomis* și *Verso*, lunetista lor ochire; n-au îngăduit, nu s-au vlăguit, nu s-au rătăcit, au trecut Carpații, munții încercații, și au scuipat exact în ograda *Convorbirilor*. Ei, na, și-așa nu plouă.

Antiteze, 21/2007. Adrian Alui Gheorghe, care mi-e dator cu o sticlă de whisky pentru o poveste din Indonezia, altfel l-aș fi amînat cu iertare, cum îi place lui s-audă, deși eu nici nu eram acolo, iar dacă eram, oricum nu contam, nu răspunde la ușă. Florine, pune o pietricică, are de unde, băutură n-are, în angrenajele speranței noastre de mai bine de europeni negățiți și holbați la poarta literară a occidentului. Cassim, cică, băi, tu măcar ai citit interviul?

– Serios?

Arca, 1-3, 2007. Ovidiu Pecican cu un portret franco-romanesec al domnitorului Cuza și Adrian Palcu amintindu-ne, prin rîcoșeu, la cei 75 de ani ai maestrului George Sbârcea, că țara asta e invadată de dirijori cu baghete și apetențe pentru spectacol disproporționate. Să nu fiu nedrept pînă la capăt, viața este, în oarecare măsură, suportabilă, chiar antrenantă, în România, cînd ai parte furtunos de dascăli și modele literare bugetare.

Kitej-grad, 3, 2007, la al o sutălea număr. Începe cuvenit, îndreptățit, cu de bine. În interior, Alexandr Varona cu o o (*sic!*) altă față, albă, a războiului civil din Rusia, și pentru Rusia – de citit studiul și densănatonebunit pentru unii dintre noi, învinețiți, cînd la cap, cînd la picioare, de la un scrinciob politic pentru care am plătit și ne-am mulțumi cu nici banii înapoi. De-o pudră, de-un tale.

Nichita Danilov cu un eseu alert și documentat bibliografic despre Hitler și arta nazistă.

Al doilea război mondial s-ar fi declanșat cu sau fără Hitler, cu sau fără tectonicele plăgi ideologice. Și chiar dacă azi ședem cu două, trei, trepte mai sus, sîntem pe-aceeași scară neîncăpătoare. Cu picioare schioape. Scara. Pare că prea puține merg în tipare logice, prea nu vrem să ne privim, cu toate schimbările culturale tehnice petrecute în timpul războiului. Astfel, dacă în gara Iași, se știu anii, se înroșeau macazurile de la iureșul vagoanelor încărcate cu tablouri și cu aur, trecînd dinspre răsărit – în contrapartidă mașina mea electrică de cusut, de producție sovietică, și proprietate capitalistă, are partea mecanică leită celei a Singerului soacrei mele. Iar ceasul adus mie de Emil Iordache de la Moscova, întors *temperiert* de la stînga la dreapta și ținut la ureche, începe să țiue picurat ritmuri curat Schaffhausen.

Somn, noapte, zi, somn, noapte, zi, cu capul pe un hat de istorie. Să mă mai întreb de ce multe înnuri îndeamnă la sculați, deșteptați, hai, uber și rulați? Cît e ceasul?

R. T.

CURIER DE AMBE SEXE

Daniel CORBU

Irina-Elena GRIGORESCU

Revenirea Dvs. nu e deloc spectaculoasă. Texte după vechi tipare, cu o imaginerie ternă și uneori deficitar din punct de vedere logic, ca acesta: *Te-aș fi iubit, ființă!*; „Te-aș fi iubit, ființă/ Cu suflet în genunchi/ Și pentru-a ta dorință/ M-aș fi făcut vâpae/ Ca să omor tristețea.” Deh, de când suntem, vom fi văzut noi vreo vâpae de omorît tristețea, însă „ființă cu suflet în genunchi”, niciodată!

Emil ARITON. Din consistentul grupaj trimis, ne-au trezit atenția, *La Grandiflora* (titlu celebru prin Cezar Petrescu) și *Nescrisul, nedescrisul*, pe care le propunem pentru publicare. Țineți pe aproape!

Alexandru GHEȚIE. Am primit și textele lirice și eseu destinat, cum spuneți, revistei „Cuvîntul.” Nu e vina noastră că sunteți supus la „vițaversa”? Citindu-vă versurile, ne-am dat seama de cultura poetică bine asimilată, precum și de o oarecare abilitate în atingerea livrescului. Să cităm: „prelungirea mea într-o casă de hirtie/ japoneză, într-un bob din grîul lui van gogh, prelungirea mea/ în tonitza, prăbușirea mea în colții leoaicei/ pre-

lungirea mea sub carapacea insulei galapagos/ sub o pălărie mexicană/ într-un trabuc cubanez/ vin – îi spun ilenei/ lovindu-mă de al treilea ochi închis al nopții/ nemaiclipind nemaîmișcînd nemaivăzînd” (*Călătorie în zigzag*). Reveniți cu o adresă clară și un curriculum vitae!

Ana-Maria STAN. Citit-am *Boabe de cuvinte* și *A fi om*. Sunt încercări modeste, fără semne clare de talent. Reveniți cînd credeți că e cazul!

Marius POPA, Cluj-Napoca. E onorabil, mai trimiteți!

Andreea BODI, Satu Mare. Cum reiese din impresionanta Dvs. misivă, sunteți „o ardelencă născută la Ploiești, copilărită în trei județe, maturizată dincolo de granițe, studentă la București și cu domiciliul stabil în Satu Mare.” Cît privește textele trimise, ele sunt dulci halucinații adolescente, fără priză la starea poetică. O descindere în marea bibliotecă de poezie v-ar limpezi, fără ajutorul meu.

Daniel O. BEJAN. „Fără cuvinte de prisos. Textul și atît”, ne spuneți. Fără cuvinte de prisos, vă răspundem: proza

Dvs. *Istovire la 12.000 de semne e onorabilă*. Aveți stofă de povestitor. Vă aștept cu texte noi!

Andrei ZBÎRNEA. Am primit scrisoarea Dvs.: „Sunt un tînăr poet care se lovește de vremurile în care trăiește și nu își poate vedea munca apreciată de semenii lui. Caut de multă vreme revista în care aș putea să public, și peste tot unde am trimis mailuri nu am primit nici măcar un răspuns, nici măcar un refuz diplomatic. Vă trimit 3 poezii și aștept măcar o părere cât se poate de obiectivă, dar vă rog să răspundeți acestui mail.” Vă înțelegem tristețea și vă răspundem necondiționat. În cele patru texte primite se observă un oarecare fior liric și oarecare abilități de construcție. Nu lăsați pesimismul să vă sufocă textul, ca în *Dacă tu și Acum sunt doar o umbră*, a cărui final vodevilic ne stoarce lacrimi. „Cîndva speram la Eros/ Deși el nu venea/ Acum sunt doar o umbră/ S-a dus și steaua mea...”

P.S: Curierul roagă insistent pe colaboratorii rubricii să-și însușească textele cu o scurtă autobiografie!

Emil ARITON

Nescrisul, nedescrisul

Să simt versificația foșind,
imaginînd, înfrîpînd crîmpele
de creionări febrile ce surprind
nescrisul, nedescrisul de condere,
n-aș spune că-i fragment de epopee,
ci doar un marmur inspirat de gînd.

Dor de nemărginire înlesnindu-mi
desprinderea de somn spe ființare,
un zvon mai nou ademnește în cîntu-
mi,
cu insonnii răzlete n-conjurîndu-mi
destinul de corăbier uitat pe mare,
cu semnătură de neresemnare.

Alexandru GHEȚIE

Fidelitate

s-a stins definitiv urletul soarelui
iar luna își cîntă ironic infidelitatea
pe versuri
soresciene
poate în definitiv e o continuare din-
colo de
pata neagră a pleoapelor – doar am
înjunghiat de atîtea ori întunecata
mătase
lucioasă a morții

luna își cîntă arhaic infidelitatea pe
versuri
argheziene
tatîindu-și la marginea soldului un
plug rugînt
s-a stins definitiv tipătul ascuțit al
soarelui
poate în definitiv mai e ceva dincolo
de

duplicitatea cerului – doar am ars pe
rug de min de ori
vrăjitoare senzuale din salem

luna își dansează concupiscent infi-
delitatea pe versuri
stănesciene
pulpelor tau forma amantului elegant
nocturn
soarele și-a stins definitiv grohăitul
răgușit al
razelor

apoi
luna își aplecă lasiv sîni pe coapse-
le soarelui

poate în definitiv mai e un început o
troiță
un strop de lăină în pumnul strîns-
colivie al
cerului...

VARIA

CONVORBIRI LITERARE

159

Radio România Cultural - Iași 103.1 fm

Când vine vorba de cultură, o discuție care începe într-un fel se poate termina cu totul altfel

Emo Stere, Attila Vîșnuc și invitații lor celebri aduc vorba de cultură într-o întâlnire, posibil polemică

În fiecare zi
de luni până vineri, de la ora 12.00

Vorba de cultură

vă propune
mari teme
mari preocupări
mari obsesii
ale zilelor noastre

Săptămînal,
scriitorii Cezar Ivănescu și Lucian Vasiliu
vă invită la
„Amiaza cărților”.

În fiecare marți, de la ora 17,45, pe
TVR Iași.

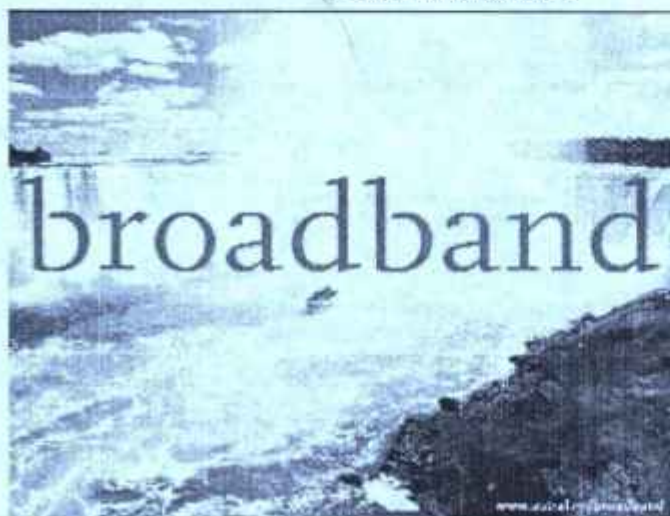
**PRIVEȘTE CINE VREA,
CITEȘTE CINE POATE!**

Astral BROADBAND

Astral

Creat să evolueze

Pentru volume mari de date, recomandăm
o soluție scalabilă și stabilă:
internet broadband

În ritm unei afaceri se poate să ai puțin timp, dar
sunt interconectați și cine poate să nu își dădă seama
complet de aplicații, volume mari, email, server de
web, aplicații de business și personal și multe
alte aplicații care au nevoie de internet

Pe lângă cei care au nevoie de mai mult, în companii. Soluțiile
noastre sunt create să evolueze.

www.astralbroadband.ro

CSA Logo - Telextronica

S-a născut la 11 mai 1940, în satul Limpeziș din județul Buzău. Clasele primare în satul natal (1947-1951), gimnaziale, în comuna Movila Banului din același județ (1951-1954). Urmează Liceul de hăieți „B.P. Hasdeu” din Buzău (1954-1957). Bibliotecar comunal (Glodeanu Sărat, 1958-1959). Timp de cinci ani este exclus „definitiv” din învățământul post-liceal, din cauză de dosar, și trimis la „munca de jos”. Studii și funcții de impiegat de

mișcare CFR (1960-1962). Stagiul militar obligatoriu (1962-1963). Scrie și obține Premiul I pe armata românească, fapt pentru care este prezentat lui Tudor Arghezi ca pe o ciudățenie în veston. Facultatea de Filologie a Universității din București (1963-1968), fiind coleg de an cu Ioan Alexandru, Constanța Buzea, Adrian Păunescu, Dorin Tudoran, Florin Manolescu, Liviu Grăsoiu, Tia Șerbănescu, Dorin Teodorescu ș.a., avându-i ca profesori pe G. Călinescu, Tudor Vianu, Al. Rosetti, Al. Piru, Sorin Stati, Dumitru Micu, Grigore Brăncuși, Al. Dima, Mihai Pop ș.a. Cu unul sau doi ani „mai sus”, a fost coleg de generație cu Gh. Pituț, Gabriela Melinescu, Marius Robescu, Mircea Iorgulescu, Laurențiu Ulici, Marin Mincu, Nicolae Baltag etc. În ultimul an de studii debutează editorial cu volumul de versuri *Măștile Somnului*, la Editura Tineretului (1968), în celebra colecție „Luceafărul”, volumul fiind premiat de revista „Amfiteatru” și revista „Breve” din Napoli, Italia, cu medalia de argint (aurul fiind conferit lui Marin Sorescu). Licențiat în 1968, cu nota maximă, prezentind (din proprie inițiativă, dincolo de tematica obligatorie) prima teză de licență din România despre nuvelistica lui Ștefan Bănuțescu. A lucrat în presa centrală și Radio-Televiziune. A tipărit mai multe cărți, detaliate mai jos. Participă, direct, pe tot parcursul evenimentelor din 22 decembrie 1989, la Televiziunea Română, în grupul Mircea Dinescu.

VOLUME: *Măștile Somnului*, Editura Tineretului, col. „Luceafărul”, 1968, volum încununat cu premii menționate mai sus; *Poeme („Valea plingerii”)*, editura Eminescu, 1971; *Pseudopatriarhalia*, editura Cartea Românească, 1974; *Zodia Șarpelui*, Editura Albatros, 1975; *Cîntec la izvoarele lumii*, Editura Militară, 1975; *Sceptrul singurătății*, Editura Cartea Românească, 1978; *Rune (antologie)*, Editura Cartea Românească, col. „Hyperion”, 1980; *Oase de fluturi*, Editura Cartea Românească, 1982; *Interiorul tăcerii*, Editura Cartea Românească, 1985; *Poezii în șoaptă (versuri pentru copii)*, Editura Ion Creangă, 1985, Premiul Uniunii Scriitorilor; *Despărțirea de cuvinte*, Editura Cartea Românească, 1988; *Ritual/ Rite (antologie bilingvă româno-franceză în tălmăcirea Ginei Argintescu-Amza)*, Editura Metafora, Constanța, 1995; *Limpeziș. Locul Fîntei (antologie)*, Editura SAS, București, 1997, Premiul revistei „Observator München” din Germania; *Versuri/ Gedichte (selecție bilingvă româno-germană)*, München, Germania, 1999; *Distilerii nocturne (micro-antologie)*, Editura Signata, Timișoara, 2000; *Fragmente despre infinit*, Editura Crater, București, 2000, Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei Române; *Puberul divin (33 sonete imperfecte)*, Editura Pallas, 2003; A îngrijit unica ediție *Polempos* (postume) de Nicolae Baltag, Editura Cartea Românească, 1978.

GHEORGHE ISTRATE

Ritual

Aprilie 2007

**ritual
(requiem)**

nu lepăda lopețile cu care vei fi îngropat
ele te vor acoperi grijuliu
noaptea e o pojghiță de aur curat
pe coaja tînărului tău sicriu

**ritual
(aqua volgata)**

aqua volgata îmi sparge numele
smulgîndu-mă de pe soclul mormîntului meu
gesturile mele inițiatice împrăstie norii
și totuși n-am cer și nici zodie potrivite
pe măsura timpului
pieptul mi s-a aprins de o boală terminală
îi șoptesc vîscului să mă protejeze
și nalbei să-mi lingă pleoapele-n zori
salcîmul țepos să-mi facă-nflorită coroană

e ora închiderii vă rog
cineva sparge paharul negru cu apa destinului

**ritual
(mîinile)**

mi s-au acrit mîinile de atîta tăcere
n-am mai vorbit de mult cu furnicile
și cu paingii plonjori
viața mea deviază
umblu cu un petic de întunerice în brațe
în tot rîsul lumii

cine dracu m-a deocheat
să văd lună în loc de soare
să văd sexul universului născînd?

**ritual
(marșul)**

13 morți mărșăluind cu fața în jos pe șoseaua
principală
ochi nu mai au ci numai privire
cînd și cînd cătușile lor clăntănesc
trezind fluturii negri
apa se scufundă în sine
animalele se hrănesc una din alta
îi însoțesc fascinat
de o putere nocturnă
timpul meu se prelinge în absolut
marșul lor înghețat nu are sfîrșit

**ritual
(siamezi)**

m-am săturat de atîta eternitate
de nisipul perlelor-fecioare
mi-e dor de un orizont zgrunțuros
vreau să umblu pe fundul mării secate
să intru în fluturi și să zbor cu el
să-miucid umbra și golul
să mă căsătoresc cu lumina
vreau să-mi sparg somnul
și să-i văd visele niciodată visate
rezerva lui de după-ngroparea mea
mi-am cărat ierburile-n cîrcă
m-am ocărît cu soarele vreme de șase
decenii
acum ne urîm ca doi siamezi
cu buzele-n buze lipite într-un sărut
nupțial și nepedepsit

**ritual
(cenușa)**

nu refuza unele amintiri bolnăvicioase
casa-vestală via și arborii mării
îngroapă-te în tăciune și scrie pe cer
lozinca neagră a trădării

mi-am destupat gura de mirosuri străvechi
și auzul l-am curățit în ninsoare
am promis să-mi sărut colile albe-perechi
botul cuvîntului mirosind a cenușă a sare...

**ritual
(punct)**

punem punct nopții și nu e punct
noaptea e o avalanșă cu muchii precise
mai bine ziua s-o cernem mărunț
prin buzele îngerului întredeschise

**ritual
(nichitiană)**

toate reziduurile au aspirația slavei
toate gunoaiile saltă spre cer
nimicul lor își caută nimicul lor absolut
„nimeni ești” îi rostesc eu nimicului
„nimeni ești” îmi răspunde mie nimicul

și atunci eu îi arăt îngerul meu
și nimicul cade în moartea lui de nimic

**ritual
(stopul)**

trec stopul sînt primul care trece stopul
în urmă rămîn rigole asfaltul strivit
însă eu trec stopul cu pașii atletici
culoarea pulsează-n semaforul agonic
linii și ținte roșii îmi trec peste tîmple
aerul e-n viteză și albinele mor sinucigașe
pe fruntea mea de ceară îndoliată

**ritual
(prohod)**

mi-am numărat pașii: s-au împuținat
sînt tot mai strîns între oasele principale
femurul s-a încuscrit cu omoplatul aflat
într-o alunecare a penumbrei finale

umblu prin mine și pe dedesubt
deșertîndu-mi sacii de mare mirare
os singur într-un os singur abrupt
anatomie fără vreo arătare

**ritual
(lanțul)**

lumina mea s-a desfăcut
sînt parte cer și parte lut
foc pur căzut din Prometeu
în lanțul morții tot mai greu

m-am desfăcut de infinit
din steaua care m-a zărit
m-am reîntors în somn și-n faptă
în pleoapa ce mă naște-n șoaptă

**ritual
(crima)**

crima mea a fost o lacrimă albă
albul lătrat al pleoapei în văzduh și în mit
din nisipul clepsidrei mi-am făcut oase și
salbă
din carnea morților infinit...

Vers alb

eu sînt anormal ca albina

Distih

mă voi culca în Biblie
ca-ntr-un sicriu neterminat

ISTORIE

Gheorghe I. FLORESCU – *Take Ionescu, memorialist și orator* / 97

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Darrell J. N. SCHRAMM / 100

Traducere de Olimpia IACOB

ESEU

Ovidiu HURDUZEU – *Tinerete întru eveniment* / 101

Ion PAPUC – *Românismul și ortodoxia* / 106

Theodor DAMIAN – *Învierea Domnului și starea de grupă* / 111

Vasile ANDRU – *Handicapul monahismului față de căsătorie* / 113

Anton ADĂMUȚ – *Vade retro, insipiente!* (I) / 115

Andrei BREZIANU – *Executivul cu două palate* / 117

Christian W. SCHENK – *Cultura în secolul XXI* / 118

C. LIVESCU – *Mihai Eminescu – arhitectura interioară a Caietului vînzător eminescian* (III) / 120

CARTEA DE ETNOLOGIE

Petru URSACHE – *Bucovina după Bucovina* / 123

CARTEA DE RELIGIE

Constantin MIHAI – *Din trupul Ecclesiei – spre treptele duhovniciei* / 126

CARTEA STRĂINĂ

Marius CHELARU – *Visele apei sau îndrăgostit de viață* / 128

CARTEA DE ȘTIINȚĂ

Tiberiu BRĂILEAN – *Conexiuni ascunse* / 131

ACTUALITATEA FRANCEZĂ

Simona MODREANU – *Identități alunecoase* (I) / 133

ANTICHITĂȚI ACTUALE

Ioana COSTA – *Apropieri* / 135

Anne-Marie OBRETIN – *Limba literară în țările Europei* / 135

Andreea ȘTEFAN – *Pastoralele lui Longus și perspectiva citadinului asupra lumii rurale în Antichitatea greco-romană* (I) / 137

ARTE

Mircea GHIȚULESCU – *Cayalotul din Cîntărețea cheală* / 139

Bogdan ULMU – *Un teatrolg inteligent și sensibil* / 140

Ștefan OPREA – *Tandrefen ca reminență* / 141

Valentin CIUCĂ – *Monstru picturalul Baba...* / 142

Ion TRUICĂ – *Mărturisire* / 143

PANORAMIC EDITORIAL

Emilian MARCU – *Vitrini cărților* / 144

CONSEMNAȚII

Daniel CORBU – *Carnetele unui devenit* (XXVII) / 147

Cătălin MIHULEAC – „1907” și „1989”. *Doi mari manipulări prin presă* / 148

Radu TĂTĂRUCĂ – *Cînd vă uitați la stele* / 152

Dan Bogdan HANU – *Fișe cu absențe (și, rar, personaje)* / 153

VARIA

Vasile IANCU – *Dialogul tăcerii* / 156

R.T. – *De-a strînga* / 158

Daniel CORBU – *Curier de ambe sexe* / 159

Biblioteca revistei CONVORBIRI LITERARE, nr. 4, aprilie 2007

Gheorghe ISTRATE – *Ritual*

Ilustrarea numărului:

Constantin-Liviu RUSU și Olga RUSU – *Souvenir de Iassy*

CONVORBIRI LITERARE

MEMBRĂ A ASOCIAȚIEI PUBLICAȚIILOR
LITERARE ȘI EDITURILOR
DIN ROMÂNIA (APLER)

Redacția

Iasi, Str. I.C. Brătianu nr. 22, etaj 1

CUI 10809077

Tel./Fax: 004-0232-260390 e-mail: convlit@mail.dntis.ro

Cont B.C.R. Iasi: CONT IBAN RO17RNCB0175033572460001,

Administrația:

Casa cu absidă „Laurențiu Ulici”, Centrul Civic Iasi

APARE CU SPRIJINUL
MINISTERULUI CULTURII ȘI CULTELOR
prin ADMINISTRAȚIA FONDULUI CULTURAL NAȚIONAL
AL PRIMĂRII ȘI AL CONSILIULUI MUNICIPAL IASI

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în unul din cele trei conturi deschise la B.C.R. filiala Iasi: CONT IBAN RO17RNCB0175033572460001, IBAN RO17RNCB0175033572460003 (dolari), IBAN RO17RNCB0175033572460002 (euro).

Abonamente

RODIPET, poz. în catalog #022:

3 luni – 12 lei (RON),

6 luni – 24 lei (RON),

1 an – 48 lei (RON)

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei:

48 lei/an + 12 lei taxe poștale,

24 lei/6 luni + 6 lei taxe poștale.

Pentru cititorii din străinătate

Abonamentele se pot face direct la redacția la tarifele de 75 USD/an sau 75 Euro/an – pentru spațiul european 95 USD/an sau 95 Euro/an – pentru țările extra-europene. Plata se poate efectua prin CEC la dispoziția revistei, pe adresa Iasi, str. I.C. Brătianu nr.22, etaj 1, România sau prin bancă, în contul IBAN RO17RNCB0175033572460003 (pentru dolari) sau IBAN RO17RNCB0175033572460002 (pentru euro) deschise la Banca Comercială Română – filiala Iasi (cuag în care vă rugăm să trimiteți prin poștă, pe adresa redacției, o copie a ordinului de plată și adresa dumneavoastră completă. În prețul abonamentului sunt incluse și taxele poștale și de expediere).

Revista *Convorbiri literare* găzduiește opiniile, oricât de diverse, ale colaboratorilor. Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text aparține, în exclusivitate, autorului.

S.C. SEDCOM LIBRIS S.A.

pută fi dispoziția dumneavoastră:

– prin cea mai mare rețea de librării din Moldova carte de cea mai bună calitate, din diverse domenii de specialitate, de la cele mai mari Case Editoriale românești și internaționale, precum și o gamă diversificată de produse de hârtie și papetărie, indigenă și din import;

– servicii complete, competente și profesionaliste de editură, tipografie, serigrafie – cărți, coperti și reviste, format divers, cu o grafică atractivă (calde, pline), ambalaje din hârtie și carton pe-

tru produse de larg consum, plături cu unelte, legătură, ecusoane, decupări culturale-plături, copertă, acoperiri, hârtie, firme, luminose, panouri, bannere, prelucrare etc.,

– îngrădite fizic cu regim comutabil special.

Ștefana Moura de Fuc nr.4,

Iasi, România

Tel.: 0232. 234.582; 259.688; 239.218;

255.861

Fax: 0232. 233.080

e-mail: sed@sedlibris.ro

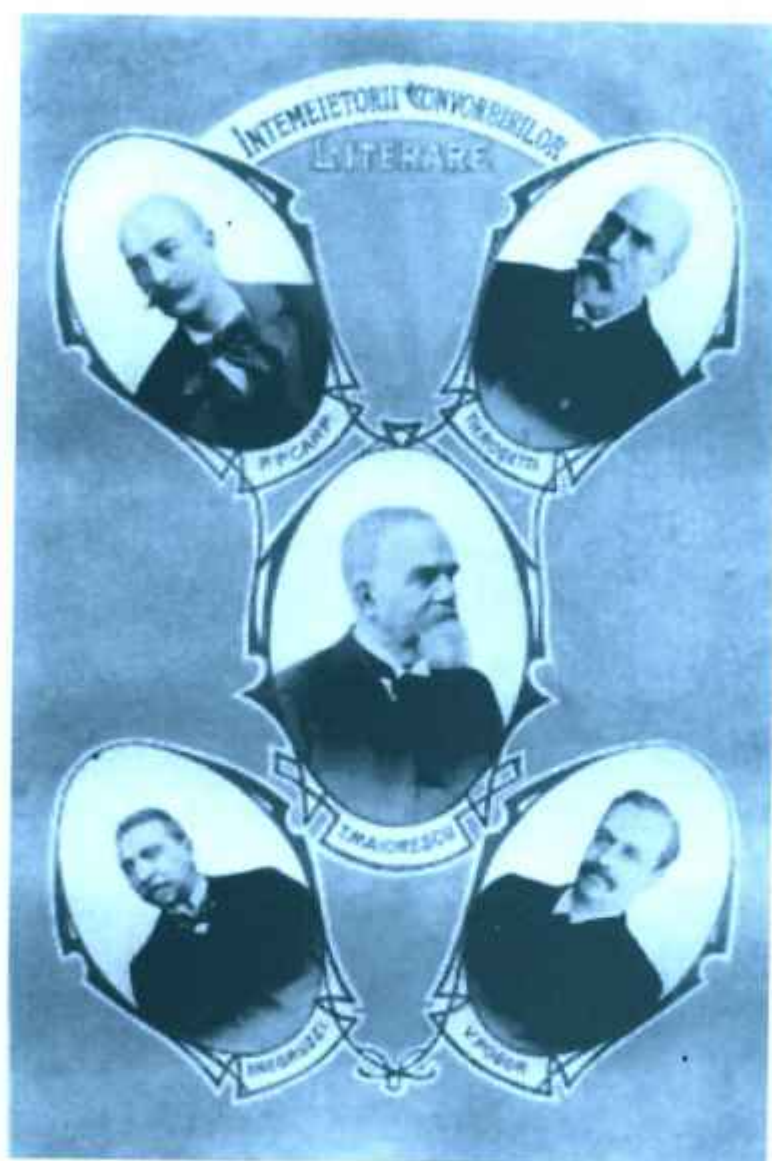
editurasedcomlibris@yahoo.com

kolos
group

Print & Publishing

APARE LA 20 ALE FIECAREI LUNI
160 PAGINI - 4 LEI

ISSN 0010-8243

<http://convorbiri-literare.dntis.ro>